

SZEGEDI TANKERÜLET.

1914—15. ISK. ÉV.

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK VEZETÉSE
ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE.

KÖZZÉTESZI:

KELLER JÁNOS,
IGAZGATÓ.

SZEGED,
1915.

ENGEL LAJOS
KÖNYVSZÁMOLÓJA.

SZEGEDI TANKERÜLET.

1914—15. ISK. ÉV.

A KEGYES-TANÍTÓRENDEIEK VEZETÉSE
ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE.

KÖZZÉTESZI:

KELLER JÁNOS,
IGAZGATÓ.

SZEGED,
1915.

ENGEL LAJOS
KÖNYVSAJTÓJA.

Dr. LÁZÁR GYÖRGY

1851 — 1915.

Szeged városát és vele intézetünket is nagy gyász érte a város nagynevű polgármesterének, dr. Lázár Györgynek elhunytával.

Egész életét kedves szülővárosának, Szegednek szentelte s ennek szolgálatában lett naggyá, országos nevű polgármesterré.

Látta a hullámsírba temetett Szegedet, résztvett a mentés munkájában. De nemcsak krónikása volt a nagy napoknak, hanem aktív munkása is, majd vezetője annak a nagy átalakító, rekonstruáló, fejlesztő munkának, mely valóra váltotta a koronás királynak jóslatát: Szeged szebb lesz, mint volt.

Szeretettel dédelgetett álma a nagy Szeged volt. Tekintete a jövőbe nézett, szelleme az adott keretektől kiemelkedett, maga előtt látta azt a Szegedet, melynek megteremtését élete feladatául tekintette.

Szülővárosának nemcsak első polgára, hanem egész népét karakterizáló képviselője is volt. Igazi localpatriota, ki különös kegyelettel viseltetett még azon városrész iránt is, melyben bölcsője ringott, melyből pályája fokozatos emelkedéssel a polgármesteri székig vezetett. Ebben a székben majdnem három

lustrumot töltött s ez az idő korszakos jelentőségű Szeged történetében. Dr. Lázár György neve élni fog a város annaleseiben s ha a késő nemzedék ezekből s alkotásaiból akarja majd jellemezni, nem mondhat róla jellemzőbbet, mint a mi emberöltőnk : ízig-vérig szegedi volt és szívvel-lélekkel, utolsó leheletéig hű fia s munkása volt szerette szülőföldjének.

Különös szeretettel foglalkozott Szeged kulturális ügyeivel, állandó érdeklődéssel viseltetett intézetünk iránt is. Szinte azonosította magát szülővárosa iskolájával és nem kímélte a költséget, ha ennek korszerű fejlesztéséről volt szó. Nagy része van abban, hogy Szeged város iskolája országos nevűvé lett.

Atyai jóindulattal viseltetett intézetünk tanári kara iránt is. Mindig láttuk benne a hálás, kegyeletes emlékezetű tanítványt, ki idővel szerető patronusunkká, büszkeségünkké lett.

Szerény szavakkal rójuk le hálánkat szeretett polgármesterünk emléke iránt. Életében éreztük jóindulatát, holta után szeretettel és kegyelettel őrizzük emlékét.

A
HÁBORÚS TANÉV EMLÉKEZETÉÜL
KEDVES TANÍTVÁNYAINKNAK
AJÁNLVA
1914 – 1915.

A világháború genezise.

I.

Az elmúlt év nyarán akaratumk és várakozásunk ellenére bele-sodródtunk a világháború gyilkos forгатagába, melynek arányai akár a szemben álló milliók számát, akár a pusztulásra szánt anyagi javak és kulturális értékek felbecsülhetetlen tömegét tekintjük, meghaladnak minden képzeletet. A világháború kitörése a legkegyetlenebb szenzáció volt, amit az újabb kor története produkált. Hiszen négy évtized alatt, mióta Európa nyugalrát nem verte fel fegyverek zaja, megszoktuk, hogy mintegy páholyból szemléljük a tőlünk idegen népeknek idegen országokban, idegen világrészekben végbemenő mérközéseit. A lázas hévvel folyó, minden testi és szellemi energiánkat igénybe vevő békés polgári munka mellett a háború valami idegenszerűnek, a kulturfejlődés mai fokával össze nem egyeztethető barbárokori maradványnak tetszett előttünk, melyet sehogyan se tudtunk beleilleszteni a modern ember lelki világának, gondolkodásmódjának sajátos strukturájába.

Szociológusok, történetfilozófusok, moralisták és professzionista pacifisták, kik a történelmet olyannak látják, aminőnek óhajtják és nem aminő valóságban, lelkes dithyrambusokat zengtek a pacificizmus térfoglalásáról és már az örök béke álmait szövögették. És valljuk meg, nem minden alap nélkül. A népek érintkezése soha gyakoribb és bensőbb nem volt, térben legtávolabb eső nemzeteknek egymás kölcsönös megismerésére soha több alkalom nem kínálkozott, mint az elmúlt négy évtizedes béke alatt. Az oceánok megszűntek népeket elválasztó akadályok lenni; hullámaikat hatalmas gőzösök szelik, medröket kábelek idegzik be, melyeken villámgyorsasággal suhan az emberi gondolat

egyik világrészből a másikba. Az anyaföld hátát feszülő izmok módjára vasútvonalak járnak keresztül-kasul, országokat fűzve országokhoz. A modern gazdasági élet bonyolult szövődékével világrészeket fog át s érintkezést teremt olyan népek között, melyek korábban hír szerint is alig ismerték egymást. A kapitalisztikus rendszer az előrehaladottabb nemzetek gazdasági érdekeinek példátlanul álló összefonódását eredményezi s egyetlen, összefüggő gazdasági területet alakít a kultúra számára hozzáférhető világból. A tőke az internacionalista eszmék és kozmopolita áramlatok leghasznosabb szövetségésének bizonyul.¹

A nemzeteknek főleg gazdasági érdekektől sugalmazott érintkezéséhez a külső formákat a diplomácia és a tudományos rendszerré fejlesztett nemzetközi jog adja meg. Az államok nemzetközi joga mellett a nemzetközi magánjog, a nemzetközi büntetőjog, a nemzetközi perjog és a nemzetközi váltójog sorra kiemelkednek a szürke theoriák sorából és gyors léptekkel közelednek a teljes megvalósulás állapota felé. Mind megannyi új szemként kapcsolódik a nemzetek fokozatos egymáshoz közeledését, egymást megérteni akarását hirdető tények láncolatába.²

A sűrűvé, mindennaposá vált érintkezés az internacionalizmus hatalmas áramlatát hozta Európa állami és társadalmi életébe, melynek külső megnyilvánulásai a legkülönbözőbb címeken összeülő nemzetközi kongresszusok és az egymást felváltó világiállítások. A gazdasági élet indusztriálózdása folytán számban és jelentőségben egyre növekvő alsóbb társadalmi rétegek, a proletariatus jól szervezett és fegyelmezett tömegei mindjárt kezdetben az internacionalizmus zászlója alá esküsznek. A múlt század derekán kiadott jelszó: „Világ proletárjai egyesüljetek” mind kevesebb visszhangra talál ugyan, de a klasszikus szocializmus még mindig a nemzeti korlátokat túllépő szervezkedésben keresi eszményeinek megvalósítását. A proletariatus megmozdulásával párhuzamosan az érdekközösség kapcsolatokat teremt a többi társadalmi osztály tagjai között is. Az osztályérdek fogalma az internacionalizmusnak új és számottevő tényezőjét hívja életre.

Végre a szellemi kultúra legbecsesebb értékei: a tudomány, irodalom és művészet, korábban a nemzeti gondolat legerősebb pillérei is megroppannak az internacionalis áramlat súlya alatt. A tudomány terén mindennaposak a nemzetközi összejövetelek. Az egyetemesebb érdekű problémák vállvetett kutatása s a tudósok állandó érintkezése rendes, megszokott dolgokká válnak. A tudományos élet legmagasabb

¹ Ruedorffer J. J.: Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart. Stuttgart—Berlin, 1914. 155. s. kk. II.

² Krisztics S.: A megújuló nacionalizmus. Magy. Társadalomtud. Szemle. 1914. évf. 489. I.

fórumai, az akadémiák csak a kor szükségletét elégítik ki, mikor a londoni Royal Society kezdeményezésére létrehozzák az „Association internationale des Academies“-t, melyben az internacionalizmus fanatikussai már az Ostwald által kontemplált *világagy* gondolatának valóra válását üdvözlük.¹ A tudománnyal egyidejűleg az irodalom is a nyugatról kiinduló nemzetközi áramlatok sodrába kerül, melyek elhalványítanak, letörölnek minden nemzeti jelleget, faji megnyilatkozást. És a művészet, melyet a mult század elején Humboldt Vilmos még a nemzetek különleges, egyéni alakító képessége legmagasabb megnyilatkozásának tekintett, az utóbbi évtizedekben mint valami nemzetfölötti, az egész kulturvilág közkincsét alkotó semleges hatalom élt a köztudatban.² Sőt utóljára a sokféle internacionalis eszmearáramlat keresztüzében egyvezetűvé formálódik az egész művelt emberiség kulturideálja. A közös eszményt vastag materialisztikus zománc vonja be, melyen csak helyenként ütözik át az utolsó évtized ébredő idealizmusa; jellemző vonásai: az emberi életnek mint abszolút értéknek feltétlen becsülése s legfőbb ellenségének a háborúnak határozott kárhoztatása, az anyagiaknak a trascendens javak fölé helyezése és az élvezetek keresése.

Valóban a béke éveiben minden jel oda mutatott, mintha a nemzeteket elkülönítő faji és történeti választófalak egy varázsérintésre leomlottak volna s a bensővé vált érintkezés és a nyomán kisarjadt szolidaritás tudata a béke számára készítette volna elő a talajt. Csoda-e, ha akadtak tulzó idealisták, kik már örök békéről álmodoztak és büszkén mutogattak reményeik köbe, márványba lehelt szimbolumára, a hágai békepalotára és mint valami új aranykor áhitott bűvös igéjét ismételtették a palota homlokzatának felírását: Si vis pacem, para iustitiam.

Akik azonban tisztább szemmel és tárgyilagosabb ítélettel tekintettek a dolgok mélyére, nem mentek ily messze reménykedéseikben. A béke eszméjének kétségtelen hódítása mellett észrevették a haladás útjában álló örvényeket s az internacionalizmus győzelmes előretörése mellett meglátták a nacionalizmus példátlan lendületét is. A szolidaritás jegyében munkáló erők mellett nem kerülték el figyelmüket a felszín alatt rejtőző aknák, melyek minden pillanatban a kilobbanás veszedelmével fenyegettek. Az utóbbi évtized fejleményei nyilvánvalóvá tették minden gondolkodó fő előtt, hogy a kozmopolita eszmék két főcsatlósa: a kapitalizmus és a szocializmus s a nacionalizmus között végbemenő drámai küzdelem csak az utóbbi diadalával végződhetik. Hiszen a

¹ Diels H.: Eine Katastrophe der internationalen Wissenschaft. Internationale Monatschrift f. Wissenschaft, Kunst und Technik. 1914. évf. 127. s. kk.

² Neumann C.: Nationale und internationale Kunst. Deutschland und Frankreich. U. o. 183. s. kk. II.

nemzeti elv, a faji öntudat és a minden áron való érvényesülés vágya olyan súllyal nehezdedtek Európa vezető hatalmainak állami életére, hogy a humanitás eszméjének térfoglalása idillnél, az örök béke reménye jámbor óhajtásnál alig volt másnak minősíthető.¹ A hihetetlen arányokat öltött fegyverkezés, a gyakori érdeksúrlódás és a diplomácia mesterkedései semmiképpen sem voltak alkalmasak arra, hogy bizalmat ébresszenek azon ígéretek őszintesége iránt, melyekkel a hatalom birtokosai békeszeretetőket erősítgették.

Az európai horizonton ülő vészfellegek fejünk fölé torlódtak s éveken át hol sűrűsödve, hol meg ritkulva ott borongtak. Atmoszféránk feszültsége időről-időre szinte tűrhetetlenné vált és mi készen állottunk minden pillanatban a zivatar kitörésére. De a vész bizonyossága mögött mindig ott lappangott egy reménykedő *hátha*. Hátha az együvé tartozás érzete, a kiküzdött kulturjavak féltése és a zökkenés nélküli haladás biztosítása erősebbek lesznek, mint a vesztünkre törő ellenséges erők. Az utolsó pillanatig biztunk a béke lehetőségében, mert a diplomácia hazug erőlködéseit őszinte igyekezetnek vettük. Békét vártunk és ime ránk viharzott a történelem legkegyetlenebb szenzációja, a világháború oly borzalmas alakban és arányokban, melyek túlszárnyalják a legmerészebb fantázia képeit. 1913. a békének emelnek hajlékot. 1914. a háború elszabadult fúriája országokat átfogó csatatereken a legyilkolt ezrek tetemeiből emel hekatombákat. Lehet-e ennél kegyetlenebb ellentétet képzelni? Minden, amiben bizakodtunk ellenünk fordult. Biztunk az európai népek, a fehérek faj együttérzésében és ime elleneink reánk szabadították Ázsia és Afrika színes népeit. Biztunk a közös kultúra összekovácsoló erejében és ime ellenségeink a civilizáció védelmének hazug örve alatt vad és félvad hordákkal törnek reánk. Érthető, ha ennyi csalódás sokunk lelkében megölte azt a naiv optimizmust, mellyel a racionalizmus szellemi örökségként megszoktuk az emberiség jövőjét, haladását tekinteni, helyén felfakasztotta a pesszimizmus bőségesen bugyogó forrását s a keserű kérdések egész légióját hozta ajkunkra: Vajjon a modern ember, ki a bámulatosan fejlett technika alkotásait használja embertársai irtására, felette áll-e az ősembernek, aki bunkóval ütötte le ellenfelét? Van-e egyáltalában haladás? Az előttünk lebegő ideálok felé való közeledésünk tényleges-e vagy tisztán csak optikai csalódás? A világháború első napjaiban kétségbeejtőnek találtuk azt a gondolatot, hogy művelt nemzetek kétezer esztendőn át tartó keresztény nevelés után a legborzasztóbb öldöklő eszközökkel felfegyverezve egymásra rontsanak, hogy nagyjában egyforma emberek, kik a legfőbb erkölcsi kategórikus imperatívust abban látták,

¹ Mausbach J.: Nationalismus und christlicher Universalismus Hochland 9. évf. (1912.) 401. 1.

hogy embertársaiknak fájdalmat ne okozzanak, most gránátokkal és szuronyokkal tépjék egymás testét. Elviselhetetlenek, örületesnek tetszett előttünk annak tudata, hogy minden kulturmunka a gyűlölet és hazugság tengerébe vesszen.¹ Egész nagyságában reánk meredt és kínzott bennünket a probléma: érdemes-e ez után dolgozni, hinni egy szebb jövőt, remélni a derű, a napsugár visszatérését?

De bármilyen keserű volt a háború kitörését nyomon követő kiábrándulás, azért kétségbe nem estünk. A vihar nemcsak rombol, hanem tisztít, üdit is. A világháború kiábrándított bennünket a hamis bálványok tiszteletéből, de egyúttal megacélozta hitünket Istenben, önmagunkban és fegyvereinkben. Halálos komolysága meggyőzött bennünket, hogy tényleg létező kegyetlen valóság, melyet semmiféle pacifista elmélettel eldisputálni nem lehet. Beláttatta velünk, hogy amíg nemzetek és államok léteznek, háborúk is lesznek, mert mindig előfordulhatnak olyan helyzetek, melyeket másként, mint fegyverrel elintézni nem lehet. Richelieu mondása, amit ágyúira vésetett: *Ultima ratio regum* belátható időn belül aligha veszíti el aktualitását. Legfeljebb annyiban módosíthatunk rajta, hogy a királyok helyébe népeket iktatunk. Sőt lassanként tudatára eszméltünk annak is, hogy a háború nem pusztá *negativum*, a béke és a hozzátűződő fogalmak tagadása, hanem van benne jelentékeny mértékben *pozitívum* is; nemcsak rombol, hanem egyidejűleg épít is. Megtisztította, felüdítette erkölcsi atmoszféránkat; életre keltett, a lelkekből kiváltott olyan erényeket, melyeket a béke poshadt éveiben már örökre elveszetteként sirattunk. A fölényes, mindenből gúnyt űző szkepszis mosolyát az ajkakra fagyasztotta s újra megtanította az embereket és népeket bensőségesen imádkozni a seregek Urához. A férfiatlan, neuraszténiás világfájdalomba révedező lemondás helyén hősi lendületet, az önfeláldozás páratlan tetteire képesítő lelki erőt fakasztott. A saját fájának gyalázásában tetszelgő kozmopolita szellemet egyszerre elseperte s a nemes értelemben vett nemzeti eszmét visszasegítette trónusába. Röviden: rásegítette a nemzeteket jobb, nemesebb énjük megtalálására.

A világháborúnak tisztító, üdítő, a dolgok valódi arányainak felismerését megkönnyítő hatása mellett legszembetűnőbb következménye, hogy különös fogékonyságot ébresztett a történeti perspektívák iránt. Ma a harctérről érkező hírek mellett mindnyájunkat az a kérdés izgat legjobban, hogyan alakult ki a nagy kataklizmát előidéző helyzet, minő erők munkáltak közre, minő hatások érvényesültek, mialatt az örök béke álmaiból a világtörténelem legnagyobb háborújának véres valóságára ébredtünk? A jövő teljes bizonytalanságával szemben a közel-

¹ Foerster F. W.: *Christus und der Krieg*. Der Sämänn. 1914. évf. 327—8. l.

mult történetének tanúságait akarjuk felvonultatni, mert meg vagyunk győződve, hogy a mult, jelen és jövő egyazon fejlődésláncolatnak egymással érintkező szemei úgy, hogy az egyiknek ismerete okvetlenül fényt derít a másakra is. A közelmult eseményeinek ismeretével felvértezve akarjuk megszerkeszteni a jelen helyzet történelmi keresztmetszetét és akarunk következtetéseket vonni a jövő lehetséges konjunkturáira. De más szempont is sarkal bennünket a háború genezisének, közelebbi és távolabbi okainak nyomozására: a remény, hogy a nagy kataklizma összetevő erőinek kutatása szükségképen feltárja előttünk a mérkőző felek erős és gyenge oldalait, eddig követett s ezután követhető politikájuk eredményeit, illetve kilátásait és ezzel újabb alapot nyújt a jövő eshetőségeinek kombinálására. Vagyis a mult iránt föléledt érdeklődés legfőbb rúgója helyzetünk megértésének és jövőnk megsejtésének vágya. De azonfelül erőt is akarunk meríteni a multból. Szent meggyőződésünket, hogy igazunkért küzdünk, az élet mesterének, a történelemnek megdönthetetlen érveivel akarjuk támogatni. Amit ösztönszerűen érzünk, a tudományos bizonyítás eszközeivel világos tudattá akarjuk fokozni. Ime itt rejlik mélyebb lélektani oka annak, miért lett egyszerre annyira kedveltté és érdekkeltővé a háború előzményeinek és okainak kutatása. Mindnyájan tudni óhajtjuk, hogyan jutottunk idáig, mindnyájunkat gyötör a kétség, merre vezet a kivezető ösvény. Mind a két kérdésre a történelemtől várunk feleletet.

Mikor azonban a háború okairól beszélünk, nem a legközvetlenebb előzményekre gondolunk, melyekben a legtöbb ember keresni szokta a váratlanul bekövetkezett események rugóit. A nagyszerb politika türehtetlen inzultusai, a sarajevoi merénylet, a nyomán megindult vizsgálat, a július 23-iki jegyzék és a hadüzenet élénk emlékezetében vannak még mindnyájunknak mint a világháború bevezető akkordjai, de nem egyúttal igazi okai. Az egész szerbiai expedíció a drámai gyorsasággal egymást űző események éles világításában egyszerű incidens jellegét öltötte magára, mert nyilvánvalóvá lett, hogy Szerbia csak exoziturája egy hatalmi csoportnak, jól használható eszköze egy világpolitikai irányzatnak, mely a mi megfojtásunkra tört. A szerb ultimátum és hadüzenet igazi jelentősége abban csúcsosodik ki, hogy ellenségeink kajánsága válaszütra juttatott bennünket, hol csak két lehetőség közt választhattunk: vagy a fegyverek élére bizzuk magunkat és jövőnket s magunkra vállaljuk egy világháború kezdésének óriási felelősségét vagy lemondunk a nagyhatalmi állásról s egyszer és mindenkorra feladjuk az élethez való jogunkat. És mi a fegyverek után nyúltunk, mert úgy éreztük, hogy jogunk van az élethez és erőnk jogunk megvédéséhez. Igazunk tudatában magunkra vállaltuk a világháború megindításának ódiúmat, hogy széttépjük a hazugságok szövődékét, mely már szinte megfojtással fenyegetett bennünket. Ez és nem

több a szerbiai események értelme: kilobbanása egy aknának, melynek pusztító ereje csak a kilobbanás után válik érezhetővé egész félelmetes nagyságában.

Szerbia csak ürügye, de nem oka a világháborúnak. Az okok sokkal mélyebben rejlenek és sokkal komplikáltabbak, hogysen fel lehetne őket tární néhány közismert eseményre való utalással. Hiszen a világtörténelem legnagyobb kikezdésével állunk szemben, melyben mint valami gyújtópontban az újabb kor eseményeinek legellentétebb erői futnak össze. Ezeket az erőket egy tekintettel mind átfogni szinte felülmúlja az emberi képességet. Mert az utolsó évtizedek történetének aprólékos ismerete mellett feltételezi a politikai, diplomáciai és gazdasági életben beállott változások, jelentősebb eltolódások számontartását, irodalmi jelenségek és tömegmozgalmak figyelemmel kísérését és a szembenálló népek psychológiájának kutatását. És abban az esetben is, ha rendelkezésünkre állanak a szükséges ismeretek és a megkívántató széles látókör, még mindig fenyeget bennünket a veszedelem, hogy az események beállításánál vagy az okok mérlegelésénél vétünk a történeti objektívitás ellen. Hiszen mindnyájunkat oly közvetlen szálak, küzdő testvérek, rokonok, barátok fűznek a háborúhoz, hogy szinte lehetetlenség a hideg tárgyilagosság mezébe öltöztetni gondolatainkat, szavainkat, különösen mikor annyi rosszakaratról, képmutatásról kell számot adnunk. Azután egy másik örvény, melyen tárgyilagosságunk legjobb akaratumk ellenére is könnyen hajótörést szenvedhet, a rendelkezésünkre álló források gyakran homlokegyenest ellenkező előadása. A háború előzményeinek megvilágítására szánt diplomáciai közlések, az egyes kormányok részéről közétett színes könyvek szemmel láthatóan azzal a tendenciával vannak összeállítva, hogy a felelősséget az ellenfélre hárítsák. Hol itt az igazság és mi a kriteriuma?

De bármilyen nehéz és bármily sok körütekintést igényel a háború okainak és a felelősség problémájának keresése, a feladat sokkal csábítóbb, tudásvágyunk sokkal mohóbb, tájékozódni akaratumk sokkal nagyobb, hogy meg ne próbálnók lehetővé tenni azt, ami első pillanatra lehetetlennek látszik. Ha nem is biztathatjuk magunkat azzal, hogy mindenben hű és teljes képét adjuk a világháború előkészítő mozzanatainak, annyira mindenesetre szabad vállalkoznunk a tulságos vakmerőség vádjá nélkül, hogy különválasszuk és végig vezessük a szálakat, melyek összebogozódása a katasztrófa felidézésére vezetett. A következő sorok ezt a nehéz, de tanulságos feladatot próbálják megoldani. Szemelvényeket akarnak nyújtani a négy utolsó évtized politikai és diplomáciai életének legkiemelkedőbb eseményeiből, megismertetni a hatalmi és gazdasági viszonyokban észlelt eltolódásokat, szóval rámutatni azokra a ható erőkre, melyek a háború kitörését közvetlenül megelőző időkben a történet alakításában elhatározó szerepet játszottak.

Kapcsolatokat keresünk a múlt és jelen között s összetevő erőiből akarjuk megszerkeszteni a jelen helyzet eredőjét.

Mielőtt azonban a részletek felsorolására áttérnénk, bevezetőül tisztáznunk kell a háború általános jellegét és a főbb ütköző pontok kijelölésével meg kell szabnunk a kereteket, melyekbe az alább részletezendő tények beillesztendők lesznek. Más szóval rá kell mutatnunk a szemben álló felek politikájának irányelveire s a leszűrt eredményeket kiegészítenünk a történet-psychologiai analízis tényeivel.

A háború jellegének vizsgálásánál azonnal szembeütnik, hogy itt voltaképpen nem egyes államok vagy népek állanak egymással szemben, hanem két nagy hatalmi csoport: egyfelől az u. n. triple-entente Japánnal, Belgiummal, Szerbiával és Montenegróval, másfelől a két centrális nagyhatalom s a létében fenyegetett oszmán-birodalom. Az okok nyomozása tehát első sorban annak felderítését igényli, mi indította a hatalmakat ezen két diametrálisan ellentétes tengely körül való elhelyezkedésre, a célok és törekvések különbözőségének milyen foka választja el őket és a történeti fejlődés irányának megszabásában mennyire érvényesül a két irány divergenciája. A másik dolog, amit az általános jelleg kutatásánál első tekintetre megállapíthatunk, hogy a háború a hatalom birtokáért, a presztizsért folyik. A különböző elméletek, melyek majd az egyetemes társadalmi fejlődés perspektívájába beállítva mint a fejlődés átmeneti stádiumát,¹ majd a biológia törvényei alapján mint a létért folyó küzdelem egyik különleges, de természetes s azért ki nem küszöbölhető megnyilvánulását,² majd gazdasági szempontból kiindulva, mint a létező társadalmi szervezet s főleg a materialista iskola által feltételezett osztályharc szükségképeni velejáróját³ próbálják megmagyarázni a háború tényét általában s így a mai világháború keletkezését is, túlságosan egyoldalúak ahhoz, hogy az összes felmerülő kérdésekre kielégítő választ tudjanak adni. Ép ilyen túlzás, ha a most folyó küzdelmet jellemző szenvedélyes, elemi erővel tomboló gyűlöletből visszafelé következtetve a népek kölcsönös ellenszenvében, egymás iránt érzett ellenséges indulatában keressük a világháború fő indító okát. Mert ha meg is engedjük, hogy a rendszeresen vezetett sajtóhadjáratok és a mesterségesen kiélezett diplomáciai helyzetek az utóbbi években nagymérvű elhidegülést idéztek elő a vezető nemzetek között és szinte a forrásponton túl hevítették az új életre ébredt

¹ Máday A.: háború és a béke szociológiája. (Modern Könyvtár 423—25.), Budapest, 1913. Giesswein S.: A háború és a társadalomtudomány. Budapest, 1915. 34. s. kk. ll.

² Giesswein i. m. 15. s. kk. ll. Méhely L.: A háború biológiája. Természet-tudományi Közlöny. XLVIII. k. (1915. évf.) 2. s. kk. ll.

³ Szabó E.: Gazdasági szervezet és háború. Huszadik Század. XVI. (1915.) évf. 6. s. kk. ll.

nacionalizmus hevét, csak az egyoldalúság mondhatja a nacionalizmust és a háborút korrelatív fogalmaknak. A nemzetek általában közömbösen, hideg, bizalmatlan egykedvűséggel állanak egymással szemben és a rokon- és ellenszenv erősebb tónusai már a személyes érintkezés és még inkább a tervszerű előkészítés eredményei.¹

Mindezen túlságosan elméletieknek látszó okfejtések csak egy-egy vonatkozását világítják meg a valódi oknak. A világháború igazi jellegét nem ezek, hanem a hatalom birtokáért folyó versengés adja meg. A hatalom nem egyedüli, de mindenesetre egyik leglényegesebb kriteriuma a modern államnak. Hiszen a nagyhatalmi állás már magában nem más, mint expanzióra, nagyobb hatalom szerzésére, döntőbb befolyás gyakorlására való törekvés.² Az állam hatalma kifelé *elvileg* korlátlan, de a *gyakorlatban* korlátozásokat szenved más államok létezése révén, melyek hasonló igényeket táplálnak. Az egyén egy bizonyos társadalom tagja, beleilleszkedik egy kényszerítő eszközökkel rendelkező jogrendbe. Az államok felett nincs ilyen magasabb hatalom; azok számára az érintkezésnek csak két módja van: a megegyezés és a háború. Ha egy állam számottevő, életbevágó érdekeiben érzi magát veszélyeztetve, önként, presztizsének kockáztatása nélkül nem térhet ki a háború elől. Mint Treitschke a maga erőteljes modorában kifejezi magát: „A világ összes békepipaszívói sem tudják kivinni, hogy a politikai hatalmak egy véleményen legyenek — és amíg ez meg nem történik, addig csak a kardra appellálhatnak.“ Az egyéni életet diszító erények, minők az önzetlenség és az engedékenység, az államok életében ismeretlen fogalmak.³ Bismarck egy alkalommal így fogalmazta ezt a gondolatot: „Egy nagyhatalom egészséges alapja az állami önzés és nem a romantika.“ Salandra olasz miniszterelnök San Giuliano felett mondott emlékbeszédében igen találóan *sacro egoismo*-nak nevezte a magasabb államraison vezető principiumát. Majd a részletek vizsgálásánál módunkban lesz utalni reá, mennyire döntő szerepet játszottak ellenfeleinknél a háború előkészítésében és megindításában a hatalmi szempontok. Természetes, hogy amikor hatalomról beszélünk, legtágabb értelemben vesszük e fogalmat, tehát a diplomáciai és politikai vonatkozásokon kívül a gazdasági, koloniális, kulturális, stb. téren való érvényesülésre is kiterjesztjük körét.

A háború hatalmi jellegéből következik, hogy előkészítése hosszadalmas és céltudatos diplomáciai aknamunka eredménye. A hatalom kezelői szándékosan úgy irányították a szemben álló nemzetek faji

¹ Friedrich F.: Die Ursachen des Weltkriegs in geschichtlicher Beleuchtung. Vergangenheit u. Gegenwart. IV. (1914.) évf. 339. l.

² Kjellén R.: Die Grossmächte der Gegenwart. Leipzig, 1914. 199. l.

³ Friedrich i. h. Stier-Somlo. Politik. (Wissenschaft und Bildung 4.) Leipzig, 1911. 123. l.

sajátosságaiban, geográfiai elhelyezkedésében és multjában adott történetalakító erőket, hogy összeütközésüknek elkerülhetetlen bizonyossággal be kellett következnie. Az ösztönszerűen működő tömegjelenségek céltudatos irányítása és ügyes kihasználása magyarázza a háború kitörését nyomon kísérő szenvedélyes megnyilatkozásokat és azt az önfelédlt lelkesültséget, mellyel az ellenfelek kizárólagosnak vélt igazságuk kiküzdéséért síkra szállottak.

A világháború általános jellegének körvonalazása jelentékenyen megkönnyíti azon mozzanatok kijelölését, melyek az egyes hatalmak elhatározására döntő módon befolytak. Jellemzésünkben a harcoló kisebb államokat, mint Belgiumot, Montenegrót és Szerbiát bizvást mellőzhetjük, mivel eszköz-szerepük annyira nyilvánvaló, hogy felesleges időpazarlás volna külön kiterjeszkedni rájuk. Helyettük minden figyelmünket a hadakozó nagyhatalmakra koncentrálhatjuk. Sorra felvonultatjuk őket és vizsgálat alá vonjuk, hogy külső és belső fejlődésüknek milyen irányú fázisai rejtik magukban a mai világösszeroppanásra vezető előzetes feltételeket. Kezdjük a szemlét magunkon.

Ausztria-Magyarország úgyszólván mindenben tagadása annak amit egy modern nagyhatalom legfőbb ismertető jegyei gyanánt említeni szoktunk; más hatalmakhoz viszonyítva benső struktúrájában és külső tendenciáiban egyaránt merő anachronismusnak látszik. Földrajzi individualitása a legnagyobb mértékben határozatlan. Megvan ugyan a természetes — sajnos, nem egyúttal valóságos — közép-pontja: Magyarország, mely köré a többi alkotórészek szélesebb-keskenyebb félkör alakjában helyezkednek el, de a periferiákon több helyütt átlépi, másutt nem éri el a természetes határokat. Ez pedig két szempontból aggasztó: egyrészt állandó célpontot szolgáltat idegen államok terjeszkedési vágyainak, másrészt a monarchia tekintetét a politikai határokon túlra vonja.¹ Míg más államalakulások, kisebbek és nagyobbak, kivétel nélkül a nemzeti principiumon sarkallanak, politikájuk befelé a nyelvi egység megteremtésére, kifelé az *irredenta*, vagyis a más hatalmak alá tartozó, de az ő nyelvöket beszélő területek megszerzésére irányul, a kettős dunai monarchia a modern Bábel képét tárja elénk Turániak, germánok, románok és szlávok találtak benne otthont. És mivel e sokféle, csak az uralkodóház azonossága, tehát egy merőben középkori jellegű kapcsolat által egymáshoz fűzött népelem a nemzeti eszme varázshatása alól mégsem vonhatja ki magát, nemzeti egyéniségét az adott határok között mindegyik érvényesíteni iparkodik, a soknyelvűséggel a centrifugális erőknek új és gazdag sorozata van adva. Ausztria-Magyarország benső történetére az utóbbi évtizedekben semmi sem annyira jellemző, mint a nemzetiségek

¹ Kjellén i. m. 10.

folytonos, időnként szinte szakadásig kiélesedett viszállya. E benső súrlódások lekötik a monarchia minden erejét és külpolitikáját megfosztják az aktív kezdeményezéshez szükséges lendülettől. Ismét magyarázható az is, hogy Ausztria-Magyarország egyetlen az összes nagyhatalmak között, mely gyarmatokkal, sőt számottevő érdekeltségi területekkel sem rendelkezik. A planetáris szisztéma, a gyarmatok és érdekszférák szerzésére irányuló törekvés teljesen távol áll külpolitikánktól. A passzív külpolitika kísérő fenomenonja, részben oka a nagyhatalmak gazdasági versenyében és a világkereskedelem irányításában játszott másodrendű szerepünk is. A *Welthandel* és a *Weltwirtschaft* korrelatív fogalmak a *Weltmacht*-tal és Ausztria-Magyarország hatalmi állásának már csak azon oknál fogva sem lehetnek a többi nagyhatalmakéval egyenlő szilárdságú alapjai, mivel a világkereskedelem lebonyolítására hivatott tengerből a kettős monarchiának csak keskeny sáv jutott és mivel a különböző gazdasági típusok, az indusztriálizmus és agrárizmus szerencsés kombinációja lehetővé teszi a gazdasági szükségleteknek a határokon belül való fedezését. Az Aristoteles által követelt *autarkia*-val talán egyetlen nagyhatalom sem rendelkezik hasonló mértékben, mint Ausztria-Magyarország.

De nagy tévedés volna, ha a monarchia valódi erejét csak a földrajzi helyzetével és etnográfiai összetételével adott centrifugális erők és passzív külpolitikájában s alárendelt gazdasági helyzetében megnyilvánuló gyengesége szerint akarnók megítélni. A kettős nagyhatalom történeti fejlődése és világhelyzete annyira sajátos, hogy a többi hatalmak vizsgálatából levont kategóriák szerint igazságosan el nem bírálható. Ausztria-Magyarország egészen egyedül álló jelenség a modern hatalmi alakulások sorában; középkori eszmék és az újkor történetét formáló erők, ethikai indítékok és mélyen gyökerező létérdekek találkozása és sokszoros összefonódása magyarázza fennmaradását és szívós életét. Egyetemes történeti távlatból tekintve az európai államrendszerben ugyanazt a szerepet tölti be, melyet Magyarország több századon át annyi önfeláldozással teljesített: összekötő kapocs a kelet és nyugat között, a nyugati kultúra előretolt őrszeme és ütközője a keleti alsóbbrendű kulturák ellen. Ez a legrégebbi nagyhatalom történeti szignaturája és politikai páthosza, mely már eleve általános európai érdeké avatja fenntartását. Soknyelvűsége még alkalmasabbá teszi történeti hivatásának beltöltésére, mert a különböző népfajok képviselőinek egy állam keretén belül való egyesítése természetszerűleg mérsékli a súrlódásokat s így a dolgok benső logikájának engedve, könnyebbé és simábbá teszi kelet és nyugat népei közt az átmenetet. A sokféle népelem összeverődését a történeti fejlődés teszi érthetővé; együttmaradását azonban erkölcsi erők és jól megfontolt érdekek fejtik meg. Az ethikai erők sorában az első helyet a közös uralkodó

családhoz, a Habsburg-házhoz való hagyományos ragaszkodás foglalja el, melyet a második szempont, a Habsburg-jogar alatt egyesített népek kölcsönös egymásrautaltságának tudata még bensőbbé és mélyebbé tesz. Mert bármily éleseké válnak időről-időre a nemzetiségi torzsalakodások, a monarchia népei a Lajtán innét és túl tudatában vannak, hogy a monarchia felbomlása esetén többen elveszítenék mai jelentőségüket s más nagyhatalomba beolvaszta kénytelenek volnának jóval szerényebb pozícióval beérni. Ezt a fontos szempontot nem vették észre azok a hamis próféták, kik a benső viszályok láttára Ausztria-Magyarország közeli felbomlását jósolgatták és már egy újabb „beteg ember“ látványosságára készítették elő az európai közvéleményt.¹

Szövetségesünk, a német birodalom a legfiatalabb világhatalom és egyben típusa a fokozódó lendülettel előretörő hatalmaknak. Az egység megteremtése óta elmúlt négy évtized alatt a német nemzeti eszme a maga nemében egyedül álló munkát végzett és a világtörténelemben példátlanul gyors tempót kölesznözt a birodalom külső és belső fejlődésének. A fejlődés megindítója és hosszú időn át irányítója, Bismarck még tisztán az európai horizontra korlátozza tekintetét. A birodalmi és nemzeti egység útjában álló akadályok elhárítása s a megkezdett nagy mű teljes kiépítése annyira igénybe vesznek minden erőt, hogy a vaskancellár sehogyan sem tudja beilleszteni programjába az Európán-kivüli expanzív törekvés gondolatát. Szerinte a német birodalom tisztán szárazföldi állam, mely a világpolitikában csak addig mehet, ameddig a szárazföldi politika mélyreható, a nemzet vitális érdekeitől elválaszthatatlan szempontjai megengedik. El kell ismernünk, hogy Bismarck politikai programja a maga idejében teljesen jogosult volt és az ifjú birodalom sajátos helyzete nem is engedte volna meg más politika folytatását. Mert nem szabad felejtenuk, hogy az 1870—71-iki háború vérzivatarában megszületett birodalom minden oldalról évszázadokra visszanyúló multtal és kijegecesedett aspirációkkal rendelkező nagyhatalmak közé van beékelve, melyek minden irányban elzárják a terjeszkedés útját és reménytelenné teszik az esetleg érvényesülést kereső hódító vágyakat. Azonfelül mindegyik bizonyos idegenkedéssel tekint a nem szívesen fogadott jövevényre, az új vetélytársra, aki mindjárt első ténykedéseiben elárulja oroszlánkörmeit. A megalázott Franciaország bosszúra szomjazik, a belső forrongás és a kifelé való terjeszkedés lázában vergődő Oroszország szertelen álmainak megghiúsítása miatt neheztel. Anglia Argus-szemekkel ügyel, hogy tengeri hegemoniája csorbát ne szenvedjen: ilyen körülmények között Németország mit tehetne mást, minthogy az egység létrejöttével felszabadult mérhetetlen

¹ Kjellén i. h. 8. s. kk. II. Ruedorffer i. m. 64. s. kk. II. Angyal D. : A világháború okai. Budapesti Szemle 160. k. (1914 dec.) 353. s. k. 1.

energiamennyiséget befelé a nagyhatalmi állás pilléreinek kiépítésére, kifelé biztos védelmi vonalak létesítésére fordítja? És ezt teszi Bismarck, mikor a gazdasági fellendülés útjainak egyengetésével a nemzet vagyonságát és teherbíró képességét hatalmas arányokban meghatványozza, a hadsereg fejlesztésére semmi áldozatot nem kímél, a rajnai határra nehezedő nyomás enyhítésére és a revanche eszme tompítására előmozdítja, bátorítja Franciaország koloniális törekvéseit, féltékenyen ügyel Anglia tengeri érdekeinek tiszteletbentartására, Oroszország barátságát keresi s végül létrehozza a hármasszövetséget: a keleti fronton Orosz-, a nyugatin Franciaország ellen.

De bármily gazdag és sokoldalú a Bismarck által kitűzött program, a megindult fejlődés szédületes méretei már a nagy kancellár végső éveiben elégtelennek bizonyítják. A kontinentális politikát lassanként a világpolitika kurzusának kell felváltania. A Bismarck-korszakot II. Vilmos uralma és vele a német világhatalom szárnybontogatásának ideje követi. A német nép szorgalmával, derekasságával és tudományos műveltségével hihetetlenül magasra fokozza ipari termelését, kereskedelmével átfogja mind az öt világrészt s fokozódó jólétének és erejének érzetében érvényesülést keres kifelé is. A fiatal nemzet duzzadó önérzetéből táplálkozó hatalmi vágyon kívül reális szempontok is sürgetik a világpolitika porondján való megjelenésre. A 900.000 főnyi évi átlagos gyarapodás rohamosan növeli a lakosság számát s azon nehéz dilemma elé állítja a kormányzatot, hogy vagy kitart a szárazföldi politika mellett és tovább tűri, hogy a nép jelentékeny percentje az aggasztó mérveket öltött kivándorlás révén veszendőbe menjen, vagy nyugati szomszédjai példáját követve, a koloniális politika terére lép és gyarmatok szerzésére, illetve ipari terményeinek elhelyezésére szolgáló érdekeltségi zónák biztosítására összpontosítja a birodalom erejét. II. Vilmos államférfíui lángeszének legszebb bizonytsága, hogy azonnal felismerte a helyzetet és népével meg tudta értetni, merre nyílnak számára a boldogulás útjai. Az ereje tudatára eszmélt nemzeti szellem az első bizonytalan tapogatózások után, melyek a pángermánizmus rémét idézik fel az aggódó szomszédok képzeletében, megérti és odaadó munkájával valóra váltani igyekszik a zseniális uralkodó programját. A német birodalom belép a világhataloméért versengő államok sorába, hogy miként Bülow herceg mondotta, napsütötte helyet küzdjön ki magának. (Einen Platz an der Sonne.) Az új irányú fejlődés első kiemelkedőbb mozzanatai: állásfoglalás Francia- és Oroszország oldalán az 1894—95-iki háborúban győztes Japán túlzott kínai követelései ellen, óvásemelés Anglia délafrikai tervei ellen (a Krügernek küldött újévi távirata 1896.) és Csingtau bérbevétele 1897.

Csakhogy a világpolitika terén való megjelenés újabb akadályokat gördít a nyugodt fejlődés útjába. Mikor a birodalom a versengő hatal-

mak sorába lép, hogy a világ felosztásánál tekintélyének és hatalmi súlyának megfelelő részt követeljen magának, a bármilyen szempontból értékesebb területek, gyarmatok és érdekszférák, elosztása már régen megtörtént, Németország alaposan megkésett és amikor ennek dacára érvényesíteni próbálja igényeit, minden oldalról hatalmas vetélytársakkal találja magát szemben, akik irigy szemmel és aggodó lélekkel figyelik minden előre tett lépését. Bármekkora mérsékletet tanúsít a német diplomácia jogosult törekvéseinek realizálásában és bármily óvatossággal iparkodik elkerülni minden összeütközést más hatalmak érdekeivel, a súrlódások napirendre kerülnek és a súrlódási felület azon arányban növekszik, mint a szárnyát bontogató világpolitika, újabb és újabb területeket von érdeklődése körébe. Külső az adott helyzetből következő okok mellett benső motívumok is növelik az egyenes vonalú fejlődés akadályait. A százados tradíciókra hivatkozó nemzetek bizonyos megvetéssel és bizalmatlansággal tekintenek az új vetélytársra, aki a parvenük mohóságával iparkodik változott helyzete minden előnyét kiaknázni. És a német nemzeti jellem egyes kinövésői még fokozzák e bizalmatlanságot. Az északnémet, különösen a porosz jellem érdessége és kíméletlen erélye semmiképpen nem alkalmas a külföld rokonszenvének megnyerésére.¹ Az idegenekkel való érintkezésben a német jellemnek általában inkább a fogyatkozásai, mint erényei tűnnek szembe. Ebben a tekintetben sem az angollal, sem a franciával nem állja ki a versenyt nem ugyan a kultúra, hanem a kulturformák tekintetében.² A túlságos specializálás a részletek kizárólagos kutatása, ami szükséges előfeltétele az anyagi fellendülésnek, csökkenti az egyetemes szempontok iránt való érdeklődést, az ellaposodás veszedelmének teszi ki a kulturát, veszélyezteti az igazi benső műveltséget és a külső érintkezést kevésbé rokonszenves vonások napfényre hozásával nehezíti.³ Vegyük még hozzá a német nép fejlesztésre szoruló politikai érzékét és akkor nagyjában előttünk állanak a főbb benső akadályok, melyeket a német kormányzatnak világpolitikai törekvéseiben le kell küzdenie.⁴

A nibelungi hűségű szövetségesek világhelyzetének fejlődésük külső és belső tényezőinek rövidre fogott jellemzéséből kiderül, hogy egyiknek politikája sem rejt magában olyan mozzanatokat, melyeknek szükségképpen háborús komplikációkra kellene vezetniök. A passzív külpolitikát folytató monarchiáról ez az első tekintetre világos. A béke megóvása kedvéért meghozott olyan áldozatokat, elmulasztotta a területszerzésnek és a hatalomgyarapításnak olyan alkalmait, hogy béke-

¹ Rohrbach P.: *Der deutsche Gedanke in der Welt.* 17 l.

² U. o. 200. l.

³ U. o. 198—9. ll.

⁴ Ruedorffer i. h. 101. s. kk. ll. Kjellén i. m. 75. s. kk. ll. Angyal i. h. 350. s. kk. ll.

szerepét egyenesen a gyöngeség színét öltötte magára. Gondoljunk csak az első és második Balkán-válság idejein tanúsított magatartására. De ugyanez áll a német birodalom politikájáról is. II. Vilmos császár békeszerepét közismert. Még a szociálista „Vorwärts“ is, mely pedig mindenütt militarizmust szimatol, elismeri róla, hogy őszintén és eredményesen fáradozott az európai béke fenntartásán. És a kormány épen a birodalom nehéz helyzetének tudatában az utóbbi évek nehéz válságaiban még népszerűsége kockáztatásával és áldozatok árán is állandóan a békés kiegyenlítés politikáját követte. Houston Stewart Chamberlain, az angol születésű német író egész meggyőződéssel írta a háború első napjaiban: „Egész Németországban az utóbbi 43 év alatt nem volt egyetlen egy ember sem, aki háborút akart volna. Aki az ellenkezőjét állítja, tudatosan vagy tudatlanul hazudik.“¹ Hogy a birodalom hadereje és körülbelül két évtized óta flottája fejlesztésére oly rendkívüli áldozatokat hoz, szintén nem harcias szándék jele, hanem sajátos geográfiai helyzetének és az általános fegyverkezési láznak a következménye. Mert ne felejtjük, hogy Németországot minden oldalról erős államok, nagyhatalmak környezik, melyeket egy táborba gyűjtött a gyűlölet és féltékenység. A két frontról fenyegető támadással szemben létét csak katonai fölényének megóvásával biztosíthatja. A sokat emlegetett német militarizmus, amennyiben egyáltalában létezik, nem öncélú intézmény, hanem a józan önvédelem eszköze.

És mit tapasztalunk a velünk szemben álló hatalmi csoportnál? Kezdjük Oroszországon. Oroszország külpolitikáját Nagy Péter óta két szóval jellemezhetjük: tengerre-vágyás és pánszlávizmus. Az első ősi fogalom, a másik már csak annak hajtása. Mert az óriási orosz birodalmat a természet bőven ellátta javakkal, de megtagadott tőle egyet, a legfontosabbat: a hatalmi és gazdasági érvényesülés leghatásosabb eszközét; nem adott neki a világforgalomba bekapcsolható tengert. Ezért érthető, hogy Oroszországnak attól a pillanattól kezdve, hogy szóhoz jutott az európai hatalmak koncertjában, egész külpolitikai programja a világgözeledésben számottevő tenger megszerzésére irányul. A XVII. század vége óta egész története nem más, mint küzdés az izoláltság ellen, bekapcsolódni vágyás az európai hatalmak élénk hatalmi és gazdasági versengésébe, melynek színtere a Földközi tenger és a világoceánok. Összes expanzív törekvéseinek háttérében mindig ez a titkos vágy lappang. Észak, kelet, dél és nyugat felé egyaránt megpróbálja az áhított tengerre való kijutást. Nagy Péter alatt a Balti tenger megszerzése áll törekvéseinek homlokterében. A svéd hegemonia megtörése az északi háborúban, a balti tartományok meghódítása és Pétervár alapítása mind ennek a célnak szolgálatában

¹ Friedrich i. h. 338. Borkowsky E: Unser heiliger Krieg. Weimar, 1914. 52—53 ll.

állanak. Később Lengyelország feldarabolása és keleti nagyobb felének elfoglalása s Finnország megszállása és eloroszosítása még szembe-
tűnőbbé teszi e tendenciát. De az eredmény nincs arányban az erő-
feszítésekkel s a csatatereken és diplomáciai tárgyalásokon elért sike-
rekkel. A Balti tenger kikötőinek jelentékeny része télen befagy s ami
még nagyobb baj, kijárója idegen hatalom kezében van, mely bármely
pillanatban elzárhatja az oceánt a nyújtózkodni akaró kolosszus elől.

Ami nyugaton nem sikerült, talán sikerül keleten a Csendes
oceán felé. Oroszország tehát a keleti frontra veti magát, hihetetlen
kitartással szinte végig rágja magát a végtelen szibériai pusztaságon,
míg végre a XVIII. század közepéig kijut a Behring-szorosig. Innét
délre fordul s áldozatokat nem kimélve, mindig mélyebbre fúródik a
melegvizű tengerek és a forgalmas kikötők öve felé. Mikor azonban
már céljánál hiszi magát, egyszerre leküzdhetetlen akadályra bukkan :
a nagyhatalmi állásra emelkedett Japánra, mely magának igényli a
hegemoniát a Csendes oceán e részében. Az orosz-japán háború és a
rákövetkező békekötések széttépik a pétérvári diplomácia merész
álmait s Oroszországot ismét a kontinentális hatalmak színvonalára
sülyeszti. A Balti tenger megkerülésével, a skandináv félsziget leg-
északibb kikötőjén, Narvikon át hasonlóan eredménytelenül próbál
kijutni az Atlanti oceánhoz, mert útjában áll a két skandináv állam
és a mögötte álló hatalmas német birodalom.

Azonban van az orosz tengerszerzési programnak még egy
pontja, mely régebbi amazoknál s még bensőbb kapcsolatban áll a
cárizmus nagyhatalmi törekvéseivel. És ez a Fekete-tenger s a belőle
kivezető szorosok, a Boszporusz és a Dardanellák birtoka, ugyanaz a
probléma, mely a híres *keleti kérdés* magvát is alkotja. Mig az előző
vállalkozások időleges epizódoknak mondhatók, melyek hosszabb-rövidebb
időközökben egymásután merültek fel a hatalmi érvényesülés súly-
pontjának változásaival, ez a szó szoros értelmében centrális probléma,
mely az újabb orosz történelem minden fázisában egyaránt megvan.
Lépésről-lépésre kimutatható, miként kerül a Fekete-tenger északi
partvidéke a Duna torkolatától a Kaukázusig orosz kézre. Csakhogy a
Fekete-tenger zárt tenger, birtokbavétele még távolról sem jelenti az
áhitott cél elérését. Értéke azon fordul, sikerül-e megszerezni a Márvány-
tenger kijáróit. És ezen a ponton kapcsolódik Oroszország tengerre-
vágása a keleti kérdéssel. Mindenáron birtokába akar jutni a Boszporusz-
nak és a Dardanelláknak s mivel szorosok Törökország hatalmában
vannak, élet-halál harcot kezd a kalifátus ellen. Az 1769—1774.,
1788—1792., 1827—29., 1853—56. és 1877—78-iki hadjáratok csak
szemmel látható kilobbanásai a kiméletlen harcnak, de igazi jellegét
nem ezek, hanem az a csalárdsággal, hazugsággal és gyilokkal dolgozó
aknamunka adja meg neki, mely a hatalmas török birodalmat Európa

beteg emberének sorsára juttatja. A régi Bizánc, Konstantinápoly birtokára emelt ábrándos igények, a vallási közösség, majd a faji összetartás tudatának, a pánszláv eszmének szálaival magához láncolja a balkáni szláv népeket és bőkezűen osztogatott rubeljaival hűbéruruk, a szultán ellen ingerli őket. De hiába minden erőfeszítése; a tenger vér kiontása és a fényes hadi sikerek nem hozzák meg a kívánt eredményt. A balkáni szlávok felszabadulnak ugyan, Törökország elveszíti csaknem minden európai birtokát, de a Dardanellák erődítményein még mindig félholdas zászló leng, a Hagia Sophia még mindig moszlim templom. A Balkán felé gravitáló másik nagyhatalmasság, a mi monarchiánk és szövetségese, a német birodalom paralizálja Oroszország minden törekvését.

Már most a történelmi helyzet ez: Oroszországnak nagyhatalmi pozíciója érvényesítéséhez feltétlenül szüksége van meleg tengerre. Ám a Csendes-oceánra a japán háború megsemmisítő vereségei után nem gondolhat, az India és az Indiai-oceán felé való gravitációt maga szerelte le az 1907-ben kötött angol-orosz egyezményvel. Marad tehát az Atlanti-oceán Narvikon át, az Északi-tenger a Balti-tengertől kiindulólág s mindenekfelett a Földközi-tenger a Dardanellákkal. Ámde mind a három helyütt ugyanaz a hatalmi csoport áll áttörhetetlen gátként a terjeszkedés útjában: a két centrális hatalom. Csoda-e, ha az orosz közvélemény már évtizedek óta át van hatva attól a meggyőződéstől, hogy Konstantinápolyhoz s az Északi-tengerhez csak Berlinen és Bécsen át lehet hozzáférközni. Ime, egy lappangó szikra, melyet a mesterségesen szított monarchiaellenes izgatás és németgyűlölet egy pillanatra sem hagy kihamvadni. Csak természetes, hogy a szikra az első nagyobb szélvészre lángot vet.¹

Oroszország azonban magában nem érzi elég erősnek magát a félelmetesen megnőtt német hatalom leküzdésére. Szövetséges után kell néznie. A szövetségést hamarosan megleti egy másik nagyhatalmasságban, melynek egész történetén vezető gondolatként húzódik végig a germán, közelebbről a német elem ellen folytatott küzdelem. Franciaországot és Oroszországot különben már a XVIII. század óta a kölcsönös szimpátia fűzi egymáshoz, melyet Napoleon hadjáratai csak megzavartak, de meg nem szüntettek. Az orosz intelligencia a franciát tekinti a nyugateurópai kultúra legméltóbb letéteményesének

¹ Kjellón i. m. 173. s. kk. II. Ruedorffer i. m. 68. s. kk. II. Kállay Béni. Oroszország keleti törekvései. Budapest, 1888. 40. s. kk. II. Angyal i. h. 346 s. kk. II. Frobenius H.: Des deutschen Reiches Schicksalsstunde. 15. Aufl. Berlin. 45. s. kk. II. Deckert E.: Panlatinismus, Panslavismus und Pantautonismus. Frankfurt, 1914. 13. s. kk. II. Rohrbach P.: Zum Weltvolk hinduch! Stuttgart, 1914. 24. s. kk. II. Rathgen K.: Deutschland, die Weltmächte und d. Krieg. (Deutsche Vorträge Hamb. Professoren. I.) Hamburg, 1915. 10. s. kk. II.

s ezokból, meg a természetökben, lelki összetételökben rejlı rokon-ságuknál fogva is jobban vonzódik hozzá, mint a reá nézve idegen, nehezen érthető germán világhoz. A kölcsönös érdek még közelebb hozza a két népet egymáshoz : Oroszország a két centrális hatalom romjain akarja kiépíteni kolosszális hatalmát, Franciaország bosszút akar állani a német birodalmon 1871-iki megaláztatásáért és századokon át gyakorolt vezető pozíciója elvesztéséért. A tengerszerzés és a veszendőbe ment gloire visszavívásának vágya szövetségbe hajtja a távol kelet és nyugat két hatalmas nemzetét. A francia nép valóban heroikus erőfeszítéseket fejt ki, hogy a halálos ítéletet, melyet számának stagnálása, sőt apadása mondott ki felette, feltartóztassa, sülyedő tekintélyét újra a régi fokra emelje és gyűlölt ellenfelén minél teljesebb revanche-ot vegyen. Hihehetetlen áldozatokat hoz, hogy a degeneráltság és a belső korrupció ellenére katonai téren lépést tartson a sokkal szerencsésebb helyzetben levő német birodalommal, páratlan gazdagságával és a diplomáciai célok szolgálatába szegődtetett tőkével befolyást szerez világszerte, nagyszabású gyarmathatalommá küzd fel magát, melynek kiterjedése messze túlszárnyalja hanyatló népeségének igényeit. Kulturális, irodalmi és művészeti téren elért kétségtelen sikereit is iparkodik politikailag érvényesíteni. És e tömérdek áldozat mind egy meddő politikáért, az elzász-lotharingiai kérdés megoldásáért. a revanche eszméjéért. Ezért hanyagolja el Franciaország valódi érdekeit, ezért támogatja a cárizmus legmesszebb menő törekvéseit, ezért pazarolja milliárdjait holt befektetésekre. Mintha a revanche-on kívül más életcél nem léteznék számára : ébredező idealismusa, nemzeti érzése, elpusztíthatatlan életvágya és áldozatkészsége mind ezt az egyetlen célt szolgálják.¹

Mennyire élénken él a francia nép lelkében a revanche vágya és mennyire háttérbe szorít minden más politikai gondolatot, mi sem illusztrálja élénkebben, mint az a tény, hogy a német mellett másik ősi ellenségének, az angolnak is meg tudta bocsátani a multat, csak-hogy szövetségesül nyerje Németország ellen. És ezzel Anglia is bekapcsolódik a centrális hatalmak ellen alakult blokkba. A szigetállam e lépése, bármennyire ellentétben áll az előző évtizedekben követett politikájával, nem lepte meg azokat, akik Anglia ujjabkori történetét ismerik. Mert Angliának, mióta tengeri hatalmasság lett, csak egy célja van : egyedül uralkodni a tengeren. Ezért fordul következetesen azon államok ellen, melyek flottája veszélyeztethetné tengeri uralmát : a XVI. században Spanyolország és Portugallia, a XVII-ben Hollandia, a XVIII-ban Franciaország, a krími háború idején Oroszország, a mult

¹ Kjellén i. m. 39. s. kk. II. Ruedorffer i. m. 77. s. kk. II. Angyal i. h. 349. s. kk. II. Frobenius i. m. 65. s. kk. II. Rathgen i. m. 7. s. kk. II.

század végén a Fashoda kérdésben ismét Franciaország ellen. Ezért szerzi meg a főbb tengeri vonalakon uralkodó pontokat: Gibraltárt a Földközi tenger bejáratánál, Maltát a Földközi tenger keleti és nyugati medencéje közt, Cyprust a Szezi csatorna bejáráásával szemben, Perim szigetét a Bab-el-Mandeb szorosban, illetőleg a Vörös tenger kijárójában, Malakka félszigetét a Nagy oceánba vezető Malakka szorosban. Afrikai birtokai révén uralkodik az Indiai oceánba vivő hosszabb úton is. Terjeszkedési vágya nem ismer határt vagy akadályt. De amikor uralmát az egész világra kiterjeszteni törekszik, a nyers hatalmi és nyereszkedési vágy mellett nemesebb motívumok is vezérlik: hajóival és árúival együtt átplántálja nyelvét, életformáit, világnézetét, nemzeti öntudatát, egyszóval a nyugateurópai kulturát angol kiadásban. Igaz, a későbbi nyereség reményében, de igazán elismerésre méltó összegeket áldoz e célra. Kulturtörekvéseinek hű jellemzéséhez hozzátartozik az exkluzivitásra való törekvés. Az angol-szász faj puritánizmusában gyökerező naiv önbizalmában egyedül magát tartja hivatottnak és illetékesnek a kultúra terjesztésére. Az angol szemében a civilizáció, humanitás és világbéke azonos fogalmak az angol világalommal. Az angol világalom és az emberiség érdeke fedik egymást. Aki tehát Angliát fenyegeti, ellensége a civilizációnak is. E sajátos önbizalom ad eszmei háttérrel az anyagi előnyök mellett az angol világalomnak s magyarázza meg azt a féltékenységet, mellyel vetélytársait szemléli. Az angol politika, mint valami finom szeizmográf azonnal megérzi, honnét fenyegeti veszedelem s rögtön ellene fordul egész kiméletlen brutalitásával. És mivel a múlt század vége óta a világhatalommá emelkedett Németország a legveszedelmesebb ellenfele, siet liquidálni azokat az ellentéteket, melyek eddigi riválisaival Orosz- és Franciaországgal szembeállították, szövetséges jobbot nyújt nekik a most már közös ellenség ellen. A szédületes arányokban fejlődő német gyáripár és kivitel, a növekvő gyarmatbirodalom, de különösen a nagyszámú és elsőrendű flotta egyaránt fenyegetik Anglia hegemoniáját a világkereskedelemben és a tengeren, sőt már a szigethaza biztonságában vetett hitet is megingatja. Nagybrittánia csak önmagához marad következetes, mikor hatalomféltésében és irigységében a francia-orosz szövetséghez társul, hogy ellenfeleinek két leghatalmasabb ellenségét használja fel kardul a saját céljai elérésére s azután összetörje a feleslegessé vált kardokat is.¹

¹ Kjellén i. m. 109 s. kk. II. Ruedorffer i. m. 87. s. kk. II. Frobenius i. m. 6. s. kk. II. Angyal i. h. 344. s. kk. II. Rathgon i. m. 14. s. kk. II. Dibelius W.: England und Wir. (Deutsche Vorträge Hamburgischer Professoron. II.) Hamburg, 1914. Keutgen F.: Britische Reichsprobleme und der Krieg. U. s. Rohrbach P.: Der deutsche Gedanke in der Welt, Königstein, passim. Különösen gazdag anyagot nyújt Rutkay V. könyve: A világháború. Budapest, 1915.

Ime a legfőbb ütköző erők, a leglényegesebb komponensek a világháború eredőjében. Az orosz terjeszkedési vágy a pánszláv eszmével színezve, a francia revanche-gondolat s az angol irigység és féltékenység : ezek a legszembetűnőbb pontok, melyek a nagy kataklizma kitörését megelőző zavarból leginkább kiemelkednek s a felelőség problémájának kutatásánál legbiztosabb útmutatással szolgálnak. A következő előadásoknak lesz célja, hogy ezen erőket eredetükben és történeti fejlődésükben végigvezessék s feltüntessék más történeti tényezőkkel való kapcsolatukat.

II.

Mikor a világháború felidezésében döntő szerepet játszó erők történeti előzményeit vizsgáljuk, meglehetősen kényes helyzetben találjuk magunkat. Ha nem akarunk úgy tenni, mint egy osztrák író, aki a Balkán-krízis újabb fázisait kutatva a praehistorikus korig, tehát kicsi híján a világ teremtéséig nyúl vissza előadásában, önmehtagadásra, tudásvágyunk körének erős megszorítására van szükségünk. Mert akinek csak némi fogalma van a történeti élet és a történés sajátos, formulázott törvényekbe bele- nem szorítható folyamatáról, az eleve, külön vizsgálódások tétele nélkül tudja, hogy az egész kulturvilágot lángba borító konflagració eredői a ma és tegnap eseményeinél sokkal mélyebben rejtőző rétegekbe nyúlnak le. Bismarck mondotta tapasztalatokban gazdag pályája végén egy történetírónak: „A háborúk maguktól keletkeznek, a kormányok és népek akarata nélkül. Mint a kráternek kitörése, lassan készülődnek, míg végre a levegőben vannak és ha akarjuk, ha nem, megindulnak“.

Bismarck hasonlata nem teljes; hozzá kell tennünk, hogy, míg a természettudósnak nincs módjában leszállani a kráter belsejébe kutatni a kitörést felidéző okokat, a történetbűvár bármikor, tetszése szerint belemerülhet a múltba, szemügyre veheti az egymás fölé rétegződött eseményhalmazokat és fejlődésmeneteket s századokon át nyomozhat visszafelé egyes határozottabban körvonalazott, alapvető motívumokat. Így vagyunk a világháborúval is. Most, hogy az évtizedek óta rettegett kirobbanás bekövetkezett és eget nyaldosó lángjaival széttepte a kép-mutatás és hazugság atmoszféránkra nehezedett felhőit, átható fényével körülragyogta az élet nagy, megmásíthatatlan igazságait, melyeket a hazugság gondosan álcázni igyekezett, könnyű feladat az elmúlt századok eseményeinek színes kaleidoszkópjából kiválasztani és végigkísérni a katasztrófális erővel összeütközött irányzatokat. De bármennyire csábító-nak és tanulságosnak ígérkezik a vállalkozás, hogy egész életfolyásuk-

ban végigvezessük a különböző problémákat, az események óriási tömege és az idő kimértsége érdeklődésünk határainak korlátozására int bennünket és sürgetően parancsolja, hogy vizsgálódásunk kiindulópontját azokra az eseményekre fikszirozzuk, melyek a mai helyzet előkészítésében és felidőzésében közvetlen szerepet játszottak.¹

A legtermészetesebb kiinduló pontul az 1866-iki osztrák-porosz háború kínálkozik. Az Ausztriára nézve végzetes kimenetelű hadjárat két szempontból érdemel figyelmet: egyrészt hatalmas lépéssel viszi előre a német egység ügyét, másrészt feltárja a Habsburg-monarchia benső gyengeségét, eddig követett külpolitikájának ellenmondásokra és hazugságokra épített délibábos jellegét s elodázhatatlan kötelességgé teszi a szilárdabb alap keresését és a belső konszolidáció programmba vételét. A königgraetzi vereség végleg kiszorítja Ausztriát a német birodalomból, rákényszeríti a Magyarországgal való kiegyezésre és érvényülésének keleten, a balkáni front felé való keresésére. Egyetemes történeti távlatból tekintve még nagyobb jelentőséget kölcsönöz neki az a körülmény, hogy új, következményeikben messze kiható diplomáciai alakulásoknak lesz a megindítója.

A német egység demiurgosa, a vaskancellár már 1866-ban tisztán látja a jövő fejlődés irányát, kombinációba veszi a leggyőzött, de meg nem tört Ausztriával való szövetkezés lehetőségét és szükségességét. Azért közvetlen célja elérése után gondosan kerül minden olyan lépést, mely a Habsburg-monarchia önérzetén gyógyíthatatlan sebeket ütne és útját vágná a győző és legyőzött közeledésének. A jövőbe látó lángész elszánt, majdnem tragikusan végződő harera kel a jelenen túl nem tekintő közepességgel. Az osztatlan közvélemény, a katonai és udvari párt, sőt maga Vilmos király a győzelem teljes kiaknázását, Szilézia és Csehország északi részének annektálását sürgeti. Bismarck minden erejével küzd e veszedelmes irányzat ellen, mely megsemmisítéssel fenyegeti eddigi politikája eredményeit, kockáztatja jövőjét. De hiába a királyt meggyőzni nem tudja. A vaskancellár már-már csüggedni kezd, sőt egy pillanatra felvillan agyában az öngyilkosság gondolata is, mikor végre megérkezik a trónörökös s támogatásával az ő javára dönti el a küzdelmet. A területi kompenzáció követelése elmarad s Ausztria

¹ Az események előadásában a külön idézendő munkákon kívül főleg a következőket használtuk: *Charvatz R.*: Geschichte der auswärtigen Politik Österreichs im 19. Jahrhundert. II. T. Leipzig, 1914. *Halász J.*: Bismarck és Andrássy. Budapest, 1913. *Márki S.*: A történelem mérlegén. Magy. Kultura. II. évf. II. k. 177. s. kk. II. *Strupp K.*: Die Vorgeschichte und der Ausbruch des Krieges von 1914. Deutschland und der Weltkrieg. Breslau, 1914. 111. s. kk. II. *Trubetzkoi G.*: Russland als Grossmacht. Stuttgart, 1913. *Quadflieg Fr.*: Russische Expansionspolitik 1774—1914. Berlin, 1914. *Lémonon E.*: L'Europe et la politique britannique 1882—1911.) Paris, 1911. és *Angyal* id. tanulmányát i. h. 355. s. kk. II.

meglepően előnyös feltételek mellett nyer békét. Bismarck célt ér: a Habsburg-monarchiával kötendő szövetség lehetősége biztosítva marad s el van hintve az új alakulás csirája mely megtestesülése után hivatva lesz dacolni a később létrejövendő koalíciókkal, egy szóval főbb konturjaiban ki van jelölve az európai egyensúly új elhelyezkedése.

Természetes azonban, bármily világosan áll Bismarck előtt már a königgratzi utközet után a jövő fejlődés iránya, időbe kerül, míg az események menetét sikerül az óhajtott cél felé terelni. A megalázott Ausztria jó ideig nem tudja beletalálni magát új helyzetébe. A százados nyugati tradíciók és a hetvenmillió birodalom álma, vagyis az osztrák tartományok és Magyarország bevitele a Habsburgok jogara alá helyezett német birodalomba, még sokkal élénkebben élnek, hogysé gondolni lehetne a revanche szenvedélyes vágyának barátságos szövetkezéssel való helyettesítésére. Poroszországhoz való közeledésről annál kevésbé lehet szó, mivel az uralkodó bizalma épen a königgratzi utközetet követő hónapokban (1866. október 30.) Bismarck legelkeseredettebb politikai ellenfelét, a szász Beust Frigyeszt állítja a külügyek élére, aki éveken át egy poroszellenes szövetség létrehozásán fáradozik. 1867. augusztusában III. Napoleon salzburgi és októberben Ferenc József párisi látogatása alkalmával egy osztrák-magyar-francia szövetség útját akarja egyengetni, 1869-ben pedig Franciaország mellett Olaszország bevonásával készül egy poroszellenes koalíciót létesíteni. A szövetség létrejötte csak azért hiúsul meg, mivel III. Napoleon nem akarja megengedni Olaszországnak Róma megszállását. Mindazonáltal a három ország uralkodója sajátkezű levelekben biztosítja egymást, hogy más birodalmakkal csak kölcsönös egyetértés alapján lépnek megállapodásokra.

1870. elején, mikor az európai horizonton mutatkozni kezdenek a fenyegető német-francia háború felhői, a Nagy-Ausztria és a revanche eszme fanatikusai még tovább mennek merészségükben. Albrecht főherceg Párisba utazik és egy hadjárat tervét terjeszti a francia császár elé, melyet a monarchia, Franciaország és Itália közösen indítának Poroszország ellen. A nagy, egész közép és nyugat Európát lángbaborító háború réme egyre fenyegetőbbé válik. Hogy az egyetemes konflagráció már akkor ki nem lobbant, hogy a háborút sikerült Németországra lokalizálni, abban uralkodónk békeszeretete mellett legnagyobb része a magyar miniszterelnöknek, Andrassy Gyulának volt, kinek Bismarckal kongeniális lángesze tisztán látta s elfogulatlanul ítélte meg a kettős monarchia világhelyzetét. Andrassy a maga nagy tekintélyével sikeresen ellensúlyozza Beust működését s oltogatja a revanche-eszme fanatikusai által szított lángokat. Jórészt neki tulajdonítható, hogy a német-francia háború kitörése után 1870. júl. 10., majd 18-án összeült koronatanács napokig tartó vitatkozások után 20-án a semlegesség mellett dönt s

ezzel elhárítja a könnyen végzetessé válható, mert Oroszország beavatkozását eredményező háborús veszedelmet.¹

Az 1870—71-iki német-francia háború újabb lendítő kerekévé válik a folyamatban levő fejlődésnek. Egyfelől teljessé teszi a német egységet és a német népben századok óta felgyülemlett energiáknak szabaddá tételével az európai politika számottevő, a nagyhatalmi versengésben többé figyelmen kívül nem hagyható tényezőjévé avatja a német birodalmat, másrészt letaszítja a gloire nemzetét évtizedeken keresztül birt vezető pozíciójáról, végtelenségig kiélesíti az évszázadokra, sőt több mint ezer évre visszanyúló germán-román, közelebről francia-német ellentétet. Elzász-Lotharingia elragadásával olthatatlanul, csillapíthatatlanul magasra szítja a revanche-vágy szenvedélyesen lobogó lángját. A Bismarck által kontemplált hatalmi csoportosulás kezd realizálódni. A mélyen sértett francia önérzet és lobogó temperamentum bosszúért liheg és erőfeszítései új veszedelmek homályos képeit vetítik az európai politika égboltozatára. Viszont a mi diplomáciánk is lassanként feleszmél a visszahozhatatlan multon való merengéséből, tudatára ébred kelet felé gravitáló hivatásának. A még mindég nyugat felé tekintető Beustot 1871. november 14-én Andrássy Gyula váltja fel a külügyminiszer-ségben, mint a magyar kiegyezés megteremtésével beállott új erőviszonyoknak legjellegzetesebb képviselője és a monarchia megváltozott világhelyzetének legtehetségesebb szószólója.

Andrássy kész programmal lép előde örökébe. Ausztria-Magyarország hatalmi bázisának súlypontját nyugatról átviszi keletre, a Balkánra s a főellenséget nem Németországban, hanem a telhetetlen orosz kolosszusban látja. A francia revanche ellen biztosítékot kereső Bismarck és a kettős monarchia nemzetközi pozíciójának megszilárdítására törekvő Andrássy azután hamarosan felismerik céljaik párhuzamosságát és a két centrális nagyhatalom szövetkezésének szükségességét az annyira kívánatos béke biztosítására. A jegecesedésben levő hatalmi csoportosulásba egyelőre belejátszik Oroszország is. A cári birodalom barátságos viszonya Poroszországhoz és a német-francia háború alatt jóakarató semlegességével tett jószolgálatai igen nagy értéket kölcsönöznek Bismarck szemében az orosz barátságnak. Hozzájárul, hogy I. Vilmos császár nagybátyja és igazi atyai barátja II. Sándor cárnak, ki hasonlóan őszinte vonzalommal viseltetik hozzá. Az uralkodók benső barátsága még szorosabbá teszi államaik viszonyát. Bismarcknak tehát még abban az esetben sem lett volna módjában Oroszország jóindulatát figyelmen kívül hagyni, ha nem lett volna meggyőződve hasznos voltáról. Nagyjában hasonló Andrássy helyzete is A kettős monarchia külpolitikájára befolyással bíró tényezők sorában

¹ Spahn : Graf Andrássy. Hochand VIII. évf. I. k. 519. l.

még mindig vannak, akik a XVIII. század és a XIX. század első felének tanúságainál tartanak és nem akarják észrevenni, hogy a nyugatiból keleti nagyhatalommá lett monarchia balkáni érdekei diametráisan ellentétesek Oroszország érdekeivel. Maga Andrassy úgy gondolkozott, hogy a szövetségi viszony legbiztosabban paralizálja Oroszország károssá válható törekvéseit. Erre vonatkozik drasztikus hasonlata: a vad elefántot úgy fékezik meg, hogy melléje jobbról és balról egy-egy szelíd elefántot állítanak. Ezért segédkezet nyújt Bismarcknak a három-császár-szövetségének létrehozásához, melyet Ferenc József, I. Vilmos és II. Sándor berlini találkozója 1872. szeptemberében formálisan is szentesít.

De a három császár szövetsége sokkal inkább híjával van a benső őszinteségnek, hogy sem lehetséges volna hosszabb időn át fenntartása. A pánszláv eszme tobzódása, a sajtó féktelen izgatásai a monarchia és Németország ellen, a hiú Gorcsakov kancellár kétszínű játéka, mellyel először világgá kürtöli, hogy a német birodalom háborút tervez a francia köztársaság ellen s utána úgy tünteti fel a dolgot, mintha egyedül az ő fáradozása mentette volna meg az európai békét, eléggé kézzelfoghatóan demonstrálják a szövetség lehetetlenségét. Még világosabbá válik a három hatalom viszonyának természetellenessége, mikor a pánszláv eszméktől túlhevített népszenvédély II. Sándor cárt akarata és békeszeretete ellenére belesodorja az 1877—78-iki orosz-török háborúba és ellenségként állítja szembe szövetségeseivel, a kettős monarchiával. Bismarck e kiábrándító tapasztalatok ellenére már csak császári ura személyes érzelmeire való tekintettel is iparkodik megmenteni Oroszország barátságát. De, hogy Ausztria-Magyarország szövetségére nagyobb súlyt helyez, mutatja az a diplomatikus felelet, melyet 1876. őszén a fenyegető orosz-török háború küszöbén II. Sándor cár bizalmas kérdésére, minő álláspontra helyezkednék egy osztrák-orosz háború esetére, ad: „Ha Ausztria-Magyarország és Oroszország között lehetetlenné válnék a béke fenntartása, úgy mi elviselhetnők ugyan, hogy barátaink egymással szemben csatákat nyerjenek vagy veszítsenek, de nem viselhetnők el azt, hogy egyikök annyira megsebeztessek vagy meggyöngítessék, hogy független nagyhatalmi állása veszélyeztetve legyen.“ A felelet világos. A pétervári udvar kénytelen feladni Ausztria ellen irányuló támadó szándékát s a háborút a Balkánra lokalizálni. Sőt a monarchia semlegességének biztosítására alkudozást kezd Andrassy külügyminiszterrel s 1877. január 15-én kötött titkos egyezményben a semlegesség árú előzetes hozzájárulását adja Bosznia-Hercegovina megszállásához s garanciákat nyújt a monarchia balkáni érdekeinek tiszteletben tartását illetőleg.

Hasonló magatartást tanúsít Bismarck az orosz-török háborúra és a san-stefanói békére következő berlini kongresszuson. Saját kifejezésével

élve, a „becsületes alkusz“ szerepét adja: azaz iparkodik meggyőzni Oroszországot barátságos érületéről de ugyanakkor igyekszik lekötelezni Ausztria-Magyarországot is. Salisbury márki és Beaconsfield lord angol delegátusok mellett első sorban az ő nagy tekintélyének tulajdonítható, hogy a kongresszus 1878. június 28-án tartott ülésében Andrassy terjedelmes emlékiratának visszhangjaként megbízást adott Ausztria-Magyarországnak Bosznia-Hercegovina megszállására.

De bármennyire törekszik Bismarek előzékenynek mutatkozni az orosz igényekkel szemben, a kongresszus eredményei az orosz közvéleményben nagy visszatetszést szülnék. És joggal. Mert a kongresszus úgyszólván egy vonással keresztülhúzza Oroszország számításait és megfosztja mérhetetlen pénz- és véráldozatok árán kivivott sikereinek minden eredményétől. Goresakov hereceg, az orosz kancellár, hogy népszerűségét megmentse, azt a nyílt hazugságot dobja a közvéleménybe, hogy a kongresszuson Németország is Oroszország ellenségeihez tartozott s ezzel a német birodalmat állítja oda az orosz sajtó szenvedélyes és kiméretlen támadásainak célpontjául. A két hatalom viszonya napról-napra jobban kiélesedik. A közhangulat magával ragadja a cárt is, aki 1879. augusztus 15-én valósággal fenyegető levelet intéz nagybátyjához. I. Vilmos császárhoz. Ugyanakkor a nyugati orosz határon nagy csapatösszevonások történnek s híre jár, hogy az orosz kormány Franciaországot is akcióra akarja bírni. És hogy a helyzet még kritikussabb legyen, Bismarek kongeniális munkatársa, Andrassy készül megválni terhes hivatalától. A vaskancellár érzi, hogy elérkezett a cselekvés, a régóta előkészített kettős szövetség megkötésének ideje. 1879. augusztusának végső napjaiban a gasteini találkozón a szerződés lényegét illetőleg megegyezésre jut Andrassyval s miután elosztatja császári ura utolsó kétségeit, szeptember 24-én formálisan megkötö a szövetséget. A kimondottan védelmi célzatú és oroszellenes szövetség aktáját október 4-én írják alá Bécsben. A két nagy államférfi ezzel elérte célját. Egy szövetségben egyesíti a két központi hatalmat s a szövetség, mint a következő évtizedek története megmutatta, legerősebb támasza lett az európai békének. Andrassy ugyan már a szerződés aláírását követő napon benyújtja lemondását, de utódai, Haymerle és Kálnoky mindenben az ő nyomdokain haladnak és a Zweibund viszonyának minél bensőbbé tételét programjuk sarkalatos pontjának tekintik.

Kálnoky külügyminisztersége idején, 1882. májusában nevezetes változáson megy át Bismarek és Andrassy legnagyobb politikai alkotása: Olaszország csatlakozása révén *Dreibunddá* bővül. A legfiatalabb román nagyhatalom csatlakozása egy alapjellegét tekintve germán szövetséghez. pláne olyan szövetséghez, melynek egyik tényezője legősibb és leggyűlöltebb riválisa Ausztria, nem csekély feltűnést kelt az akkori politikai világban. De elegendő magyarázatát találja Itália sajátos

földrajzi helyzetében s külső és benső viszonyainak különleges irányú fejlődésében. Az olasz nép jelentékeny részének rokonszenve ugyan a fajrokon franciákhoz hajlik, de az állam érdekei a kettős szövetséghez való csatlakozást ajánlják. Az új királyság legfőbb érdeke a benső konszolidáció s a monarchikus elv meggyökereztetése. Már pedig az örökké forrongó francia köztársaság szövetsége éppen ezt az elvet kezdené ki. Azonfelül Olaszország hálás Poroszország iránt az 1866-iki háborúban tett szolgálataiért Velence megszerzéséért és Róma 1870-iki megszállására adott engedélyéért. Erősen bízik a szövetség gazdasági előnyeiben is; úgy számít, hogy a német külkereskedelem legtermészetesebb közvetítői az ő kikötői lesznek. A francia szövetségtől való húzódozásra ellenben az említett, a monarchikus principiumot veszélyeztető hatáson kívül konkrétabb okai is vannak. Nem tudja megbocsátani Franciaországnak a francavillai béke váratlan megkötését 1859-ben, Nizza és Szavoya elvételeit s azt a makacsságot, mellyel III. Napoleon császár az örök város bekebelezését ellenezte. De a neheztelésre legfőbb ok mégis az a csapás, melyet a francia köztársaság 1881-ben Tunisz megszállásával a szárnyait bontogató olasz imperializmusra mért. E jelentékeny török tartományt az olasz államférfiak már régebben kiszemelték, mint hazájuk expanziós törekvéseinek levezetésére legalkalmasabb területet. Most a franciák részéről történt megszállása teljesen frapírozza őket s egész nagyságában feltárja előttük a francia terjeszkedésben rejlő veszedelmeket és természetesen közelebb hozza őket a *Zweibundhoz*. Igaz, Ausztriának is megvannak a maga hódító tendenciái, de Marselli sok honfitársa meggyőződését fejezi ki, mikor így nyilatkozik a kérdésről: „Az Aegei tenger széles, de a Bon fok és Marsala közt a szicíliai öböl csak keskeny vízi útát alkot. Annak megszállása egy olyan nagyhatalom által, minő Franciaország, sokkal komolyabb veszély, mint Salonikinek egy másodrendű tengeri hatalmasság részéről történő megszállása.“ Mindezen tekintetek együttes figyelembe vétele előnyösebbnek tünteti föl Olaszország szemében a két centrális hatalom barátságát, mint a francia szövetséget.¹ A későbbi fejlemények, az olasz imperializmus megokolatlan ambíciója és mindenekfelett a benső őszinteség hiánya utóbb meglazítják ugyan a szövetségi kötelékeket, de egyelőre a Dreibund legfontosabb tényezője lett a világpolitikának, mint az első nagyszabású, modern hatalmi csoportosulás. 1887-ben, mikor Oroszország bulgáriai mesterkedései már-már újabb háború rémével fenyegetik Európát, a három szövetséges hatalom szükségét érzi a szövetség megújításának és még szilárdabbá tételének.

¹ Réz M.: Oroszország nagyhatalmi törekvései. Magyar Figyelő. IV. (1914.) évf. 19. sz. 2. s. k. 1.

A hármasszövetség kimondottan védelmi természetű, éle az orosz és a francia front ellen irányul. Bismarck azonban még mindég nem tartja elég erős biztosítéknak a béke megóvására. Az első védelmi vonal mellett másodikat is akar létesíteni Oroszország bevonásával, hogy kellőképpen fedezve legyen a francia revanche eszme fanatikusaival kacérkodó orosz politika kilengései ellen. A három császár szövetségének megújítására gondol és ebbeli törekvése készséges támogatásra talál Andrássy második utódja, Kálnoky gróf részéről, aki mindenképen azon van, hogy az orosz diplomáciai viszonyokat megjavítsa. Gorcsakov herceg halála után tényleg sikerül a három hatalom képviselőinek 1884. március 21-én három évre szóló szerződést létesíteni, melyet Ferenc József, Vilmos és III. Sándor skiernievici összejövele ugyanazon év szeptember 15-én ünnepélyesen dokumentál Európa szemei előtt.

De hiábavaló minden erőlködés. A III. Sándor trónralépésével újra feléledt pánszlávizmus féktelenkedése, a növekvő németgyűlölet és francia szimpathia, a mesterségesen élesztett sajtóharc, a francia tőke térfoglalása és a balkáni politika ellentétes céljai mindjobban eltávolítják Oroszországot a hármasszövetségtől. A megújított három császár-szövetség époly kevéssé felel meg céljainak, mint a Bismarck által 1887-ben kötött viszontbiztosítási szerződés. Az események természet-szerű fejlődésének irányát megváltoztatni nem lehet. Franciaország és Oroszország közeledését Bismarck minden erőfeszítése sem képes megakadályozni. A két nagyhatalmat egymáshoz fűző gazdasági, kulturális és politikai szálak egyre számosabbak lesznek, míg végre az 1891-iki szerződés, az entente cordiale létesítésére vezetnek.

Az entente-ot alkotói a hármasszövetség ellensúlyozásául és az európai egyensúly biztosítékául tervezik, de azonfelül különleges célokat is szolgálnak vele. Franciaország szabadulni akar az izoláltság nyomasztó érzésétől, mely ránehezedik egész köz- és magánéletére s akadályozza kulturális és gazdasági feladatainak nyugodt teljesítésében. Oroszország pedig gazdaságilag akarja magát függetleníteni a berlini börze befolyásától. Ebben a tekintetben az entente meg is felel rendeltetésének. Egy csapással felszabadítja Franciaország lekötve tartott energiáit, lendületet ad koloniális politikájának s kitűnő piacot teremt hatalmas arányokban fejlődő pénzgazdasága számára másrészt kivonja az orosz diplomáciát a berlini kabinet gyámkodása alól s nagyobb akcióképességet biztosít neki a távol keleti és a balkáni front felé egyaránt. De tisztán politikai szempontból is nagyjelentőségű az új hatalmi csoportosulás, mert az orosz szövetség újra feléleszti és folyvást szítja a francia revanche eszme szikráját, amint Franciaország barátsága is öntudatosabbá és merészebbé teszi az orosz diplomácia vállalkozási kedvét.

A hármasszövetség és az entente két ellentétes táborba sorakoztatja a kontinentális nagyhatalmakat. A hatodik európai nagyhatalom, Anglia egyelőre távortartja magát a szárazföldi kombinációktól. Beéri az európai egyensúly, valójában a saját tengeri szupremáciájának biztosításával és miként az előző századokban, féltékenyen ügyel, hogy egyik hatalom föléje ne kerekedjék a másiknak. Egészen véve a hármasszövetséghez áll közelebb, mint az entente-hoz, melynek koloniális törekvései gyakran az ő érdekeivel ütköznek. Franciaországhoz való viszonya 1898-ban, a Fashoda, illetőleg a mögötte lappangó egyiptomi kérdésben annyira elmérgesedik, hogy csak a köztársaság hiányos hadi készült-ségén múlik a háború kitörése. Oroszországra India birtoka miatt féltékenykedik. Az orosz terjeszkedési vágy korlátozása régi, még a XVIII század elejéről származó öröksége az angol diplomáciának s csak önmagához és százados hagyományaihoz marad hű, mikor a berlini kongresszus után is következetesen az orosz expanziós törekvések tompításán fáradozik. Támogatja Kelet-Rumélia egyesítését Bulgáriával csak azért, mert Oroszország ellenzi; előmozdítja Németország keleti befolyásának megerősödését ismét csak azért, hogy Oroszországot gyengítse. Sőt amikor a távol keleten a Csendes-oceán körzetén megkezdődik az intenzívebb orosz terjeszkedés és az orosz befolyás az Indiába vezető utak mentén Tibetben, Perzsiában és a Perzsa-öböl mellékén is érvényesülést keres, az angol diplomácia szükségét érzi, hogy a splendid isolation elvét feladja s a Japánnal való szövetkezésben keresse ázsiai érdekeinek biztosítását. (1902.)

A XIX. és XX. század fordulópontján tehát a történelmi helyzet ez: a kontinentális hatalmakat az érdekellentétek két csoportra tagolják, a hármasszövetségre, mely hivatva van fedezni Németországot Franciaország s Ausztria-Magyarországot Oroszország ellenséges fellépése ellen és az entente-ra, melynek éle első sorban a német birodalom, másodsorban a kettős monarchia ellen irányul. Nagybritánia a két hatalmi csoport közt ingadozik és az egyensúly megóvására és saját érdekei biztosítására összpontosítja minden igyekezetét. A két hatalmi alakulás kifejezetten védelmi természetű s hivatalosan bevallott célja a béke megóvása és fenntartása. Létrejöttüknél nem utolsó szempont az izoláltság tudata által megbénított erők felszabadítása s a teljesebb érvényesülés gazdasági és politikai téren. A két szövetségi csoport diplomáciája tényleg minden alkalmat megragad, hogy békés szándékait dokumentálja. A békekongresszusok egymást váltják fel; 1899-ben II. Miklós cár iniciatívájára létrejön az első hágai békekongresszus. A béke művei, az ipar és kereskedelem hallatlan lendületet vesznek. A nemzetek érintkezése sűrűbb, az internacionalizmus térfoglalása nagyobb, mint bármikor korábban.

De mindez csak felszín; alatta titokzatos erők erjednek. Bár-

mennyire hangoztatja a diplomácia békés szándékait, a két szövetség tagjai valójában két ellenséges tábor tagjai. Az entente létrejöttében döntő szerepet játszó erők: a francia revanche gondolat és az orosz tengerrevágyás a pánszlávizmus tetszetős maszkjába bújtatva állandóan ott lappanganak a háttérben s védekezésre, a szükséges óvatossági intézkedések megtételére kényszerítik a jelenlétök által folyton veszélyeztetett háromszövetség tagjait. A kölcsönös féltékenység óriási áldozatokat ró mindkét félre. A fegyveres béke igénybe veszi a nemzetek egész anyagi erejét mert a versengés és a túlszárnyalástól való félelem évről-évre több millióval növeli a hadi kiadásokat. A két békés célzatú hatalmi csoportosulás tehát végeredményben elégtelennek bizonyul a béke állandósítására, mert nem szünteti meg, hanem még jobban kiélezi a nemzetek közötti súrlódásokat és csak grandiózusabb méreteket ad a nagy leszámolásra való készülésnek. A látszatra békés felszín alatt már a század fordulópontján vulkanikus erők izzanak. A további fejlődéshez a ható erőt s egyben a haladás gyorsabb tempóját Oroszország keleti törekvései, Németország páratlan arányú fejlődése és Anglia belépése a szárazföldi kombinációkba adják meg.

III.

A XIX. század végén két ellentétes hatalmi csoportot látunk a világpolitika porondján : a hármasszövetséget és a kettős entente-ot. Látszatra tehát az egyensúly biztosítva van. De hogy ez a biztosság mennyire csak látszat, mutatják azok a hatalmas, a népek egész teherbíró képességét igénybevevő erőfeszítések, melyekkel az ellenfelek egymást túlszárnyalni igyekeznek az óvatossági rendszabályok életbe léptetésében. Még szembetűnőbben mutatja a nagy diplomáciai mesterkedéssel létrehozott egyensúly labilis voltát az a körülmény, hogy a szembenálló csoportokat elkülönítő politikai, faji és gazdasági ellentétek egyre gyakoribb és élesebb összeütközésbe kerülnek egymással s mind valószínűbbé teszik egy erőszakos katasztrófális kiegyenlítési kísérlet hamaros bekövetkeztét. Hogy a lassan kialakult helyzettel adott komponenserek nem az áhított béke, hanem a háború felé vergáltak, abban legnagyobb része Oroszország keleti, szabatosabban balkáni törekvéseinek és Angolország megváltozott politikájának volt.

Oroszország történetének a szó legigazabb értelmében vett központi problémája, az orosz történelemnek mintegy quintessentiája a melegvizű tenger szerzésére való törekvés. Míg azonban a Balti tenger, az Atlanti és a Csendes ocean felé való gravitálás csak időleges, epizód-szerű jelenségek, a Fekete tengerből kivezető Boszporusz és Dardanellák birtokbavételének vágya állandó együtthatója az összes orosz külpolitikai törekvéseknek. Dir és Aszkold varégnormann vitézek támadása 866-ban, Oleg 906-iki, Igor 941-iki és Szvjatoszláv 970-iki kísérletei Bizánc elfoglalására, Jaroszláv 1043. évi hadjárata, a bizánci kereszténységhez való csatlakozás és az 1453-ban elbukott görög uralkodó család utolsó tagjának, Sophia Palaiologának nőül vétele Nagy Iván, az orosz egység megteremtője által, mind ebben a századokat átfogó perspektívában nyernek igazi értelmet és tartalmat. És az orosz történelem újabb fejezetei is, mintha kizárólag e körül az egyetlen pont körül forog-

nának. Mióta Nagy Péter, Oroszország nagyhatalmi állásának megteremtője, kijelölte a terjeszkedés főbb irányait, utódai az orosz jellem fanatikus szívósságával kísérletet kísérletre halmoznak, hogy eljuttassanak a búbajos álmok és kincsek városába és birtokukba vehessék Európa és Ázsia kapuját. A XVIII. század elejétől a XIX. század közepéig, Azov elfoglalásától a krími háborúig nyolc nagyobb szabású hadjáratot indítanak a török birodalom ellen, emberéletben és anyagi áldozatokban megszámlálhatatlan milliókat dobnak oda, csak hogy visszatűzhessék a keresztet a Hagia Sophia ormára. De bár minden békekötés egy-egy lépéssel közelebb viszi őket az óhajtott célhoz, a Boszporusz és a Dardanellák birása s a carigradi orosz fejedelemség megmarad fantasztikus álomnak, melynek valóráválása annál kevésbé remélhető, mivel az érdekelt európai hatalmasságok is egytől-egyig ellenére dolgoznak. A csatatereken elhullott milliók vére s a hadjáratokba beleölt százmilliók száz meg százezer négyzetmérfölddel növelik Oroszország területét, de a keleti problémát megoldani nem tudják.

A mérhetetlen messzeségekbe vesző birodalom óriási seregei mellett kénytelen szövetségesek után nézni. A szövetségeseket meg is leli hamarosan a török birodalom leigázott keresztény népeiben. Az orosz diplomácia a vallásközösség örve alatt könnyen hozzáférkőzik e szabadságra szomjazó népek szívéhez, bőven osztogatott rubeljaival megnyeri őket önző céljainak s megkezdi velük azt az örülő aknamunkát, mely Törökországot másfél század alatt Európa beteg emberévé teszi. A keresztény vallási érdekek védelme a „hitetlen“ törökkel szemben romantikus gloriolával övezi az egész balkáni politikát s modern kereszties hadjáratok mezébe öltözteti a cári diplomácia leplezett expanziós törekvéseit. A krími háború véres küzdelmei azonban lerántják a hazug leplet és kíméletlen brutalitásukban mutatják be az európai közvéleménynek Oroszország valódi céljait. A megrettent Európa egy pillanatra tudatára eszmél a veszedelem nagyságának, fegyverrel akadályozza meg a keleti kérdés egyoldalú megoldását, a párisi békében pedig nehéz bilincseket rak a telhetetlenül hódító kolosszus kezeire.

Ennek dacára a krími háború csak rövid szünetet, az erőgyűjtés és új ürügyek keresésének korát eredményezi Oroszország balkáni politikájában. Mivel a vallásközösség tudata elveszti varázsát, új eszközt keres megingott presztizsének megszilárdítására és a balkáni népekre gyakorolt befolyásának biztosítására. Az új eszközt a *nemzeti eszmében* találja meg, abban a történelmi erőben, mely a napoleoni háborúk lezajlása óta leghatalmasabb lendítő kereke a fejlődésnek. A nemzeti eszme a nyelvi és faji összetartozás elvét hirdeti s a szabadság mellett a faji sajátosságok korlátlan érvényesülését sürgeti. A Balkán félszigeten a krími háborút követő évtizedekre esik az eszme teljes kifejlése: tehát épen kapóra jön

Oroszországnak, hogy a maga különleges törekvéseinek kereteibe beillesztve, pánszlávizmussá bővítsé ki s a balkáni szláv népek felszabadítását egyértelművé tegye a cári uralom alatt való egyesítésükkel. Azért fokozatosan levedli a keresztes vitéz hazug vértetét, eldobja magától a vallási protektorátus üressé vált jogcímét és minden utógondolat nélkül a filoszlávizmus vizeire evez. A legexponáltabb pozícióra, a konstantinápolyi nagykövetségre Ignatjevet, a diplomáciai hazudozás atyamesterét és egyben a legszélsőbb pánszlávizmus fanatikus hívét küldi, aki másfél-évtizeden át végzetes befolyást gyakorol a porta külpolitikájára. Ennek dacára az orosz diplomácia nem tud ura lenni az eseményeknek, mert irányítóiból hiányzik a határozottság és a következetesség. Ignatjev túlzó szlávofil politikát követ, ámde ugyanakkor kollégája, Novikov bécsi nagykövet olyan kérdésekről tárgyal Andrássy külügyminiszterrel, melyekről becsületszavára ígéri, hogy nem árulja el a sztambuli követnek.

Az ingadozás és határozott célnélküliség káros következményei az 1877—78-iki orosz-török háborúban és a rákövetkező berlini kongresszuson lesznek nyilvánvalókká. A koalizált hatalmak egyszerűen letiporják az izolált Oroszország vérmes reményeit, melyeknek megvalósításához pedig a san-stefánói béke után már oly közel képzelte magát. Az általa kontemplált Nagybulgáriát feldarabolják, részben visszaadják a szultánnak, Szerbiát a Bosznia-Hercegovina okkupálására adott megbízással elzárják a tengertől, Montenegrót az osztrák-magyar monarchia gyámsága alá helyezik, végül a novibazári szandzsák katonai megszállásával éket vernek az egységes szerbség testébe s még nagyobb mértékben izolálják Oroszország leghívebb szövetségeseit. Könnyen érthető, hogy a diplomácia balsikerei, különösen a berlini kongresszuson napvilágra jutott erélytelensége népszerűtlenné teszik az orosz protektorátust a balkáni államok szemében. Románia nem tudja megbocsátani Besszarábia elfoglalását s a kétes értékű cári jóindulat helyett a hármasszövetséghez való közeledésben keres támaszt. A körülzárt Szerbia hasonlóan a monarchia érdekszférájába kerül, minek hivatalos okmánya az Obrenovics Milán által 1882-ben létesített bécsi titkos konvenció. Bulgáriát viszont 1885-iki diadalmas szerb hadjáratának letiltása, első fejedelmének, a derék Battenberg Sándornak erőszakos eltávolítása s az orosz tábornokok zsarnoki uralma sérti mélyen s idegeníti el a pétervári udvar atyáskodásától. A berlini kongresszust követő évek azonban nemcsak a balkáni államokra, hanem az orosz közvéleményre is kiábrándítólag hatnak. Az orosz nép fokozódó elégtelenséggel szemléli az orosz befolyás csökkenését és a monarchia presztizsének emelkedését s kedvetlenül fordul el a „*hálátlan*“ szlávoktól. Figyelme egyre jobban a távol keletre terelődik, ahol a transszibériai vasút építése egy messzekiható, grandiózus fejlődés perspektíváját tárja fel. A diplomáciai

erőfeszítések súlypontja a Balkánról a Csendes óceán vidékére helyeződik át. A pétervári kabinet azonban előbb biztosítani óhajtja magát az esetleges meglepetések ellen. Ferenc József 1897-iki pétervári látogatása alkalmával a két állam külügyminisztere Goluchowsky és Murawiew a balkáni statusquo megóvására szerződést kötnek, melyet mindkét fél mint *protocolle de désinterressement*-t kíván tekinteni. A hat évvel utóbb 1903. október 3-án Goluchowsky és Lamsdorf orosz külügyminiszter által készített mürzstegi program még szembetűnőbb igyekezetet árul el, hogy a két nagyhatalom balkáni érdekeinek súrlódását minél kisebb felületre korlátozza.

De a távol kelet megszerzését célzó politika csúfos kudarccal végződik. Oktalan agresszivitásával kihívja a fölkelő nap országának ellenállását, felidézi az orosz-japán háborút, mely valósággal megsemmisítő vereségeket eredményez az északi kolosszus számára. Az 1905. szeptember 5-én kötött portsmouthi béke hosszú időre visszaveti Oroszországot a Csendes óceán körzetéről és arra kényszeríti, hogy a keleten hiába keresett érvényesülési útát újra a százados fejlődés által kijelölt irányban, a Dardanellák felé keresse. A külpolitika súlypontja ismét a Balkánra terelődik, csak hogy most lényegesen kedvezőbb körülmények közt, mint másfél évtizeddel ezelőtt. Szerbiában 1903. óta a monarchia iránt barátságos Obrenovicsok helyett a kimondottan oroszbarát és nagyszerb Karagyorgyevicsok uralkodnak s teljesen az orosz érdekek égisze alá helyezik a kis állam politikáját. Bulgáriát a keletázsiai vereségek híre szinte közelebb hozza a cári protektorhoz és a gyűlölt Szerbiához. Sőt egyidőre felmerül a vámúnió terve is, mint a két szláv ország szövetkezésének előkészítő étape-ja. Az orosz diplomáciának tehát ezúttal sokkal jobban megerősített bázis áll rendelkezésére balkáni politikája új fejezetének megkezdésére, mint korábban bármikor. Ez pedig annál aggasztóbb jelenség, mivel vele egyidejűleg Anglia belépése a szárazföldi kombinációkba nyugaton is mélyreható változásokat idéz elő az erőviszonyokban.

Nagybritannia egész a XX. század kezdő évéig az európai egyensúly fenntartására koncentrálja minden igyekezetét. Tartózkodó állásból akkor lép ki, a splendid isolation elvét akkor adja fel először, mikor 1902-ben Oroszország ázsiai előnyomulásának feltartóztatására megkötí az angol-japán szövetséget és közvetve, biztatásai révén felidézi az orosz-japán háborút. Ezzel csaknem egyidejűleg a koloniális érdekek súrlódása miatt éles összeütközésbe kerül az entente másik tagjával, a francia köztársasággal is. Az ellentét annyira kiéleződik, hogy a század fordulóján a francia közvéleményben egyidőre még a német revanche eszmét is elhomályosítja az angolgyűlölet és az angol flottától való félelem. A helyzet szignatúrája azt mutatja, hogy a fejlődés logikája és az érdekek azonossága a centrális hatalmak szövetségébe vonja Angliát.

És mégsem ez következik be. Az angol diplomácia túteszi magát a logika szabályain, századok óta jól megalapozott érdekeit áldozatul veti egy inkább érzelmi, mint pozitív motivumokból táplálkozó politikának. A meglepő Pálfordulással inaugurált új angol diplomáciai akció a németgyűlölet jegyében indul és a németellenes entente-hoz való szoros simulásban kulminál.

Az új fejlődési irányhoz a távolabbi perspektívákat részben személyi, részben tárgyi indítékok adják. A személyi indítékok között első helyen kell említenünk az 1901-ben trónralépett *VII. Edwárd* király német antipathiáját és *Delcassé* francia külügyminiszter olthatatlan revanche-szomját; a tárgyi okok közt pedig a német birodalom hasonlíthatatlan arányú fejlődését politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt. Mert az egység megteremtését követő négy évtized alatt a német nép a történelemben mindeddig egyedül álló munkát végez. Egyfelől letompítja a még fennálló vallási, politikai és társadalmi ellentéteket és egyveretűvé formálja a birodalom külső arculatát, másfelől a munka intenzitását és gyümölcsöző képességét lehető legmagasabb fokra emeli. Németország az őstermelés különböző ágainak gondos, szinte tudományos alapon történő fejlesztése mellett elsőrendű iparos állammá küzdi fel magát és sorra legyűri a nálánál sokkal régebbi iparral bíró nyugati nagy államokat. Hogy ez lehetővé vált, abban a német szorgalom, hozzáértés és kitartás mellett a legjelentékenyebb tényező a talaj természeti kincsekben való gazdagsága és a kiaknázásával foglalkozó bányászat fejlettsége. Néhány számadat említése minden külön bizonyításnál meggyőzőbbé teszi állításunkat. A birodalom széntermelése 1875-től 1908-ig 47·8 millió tonnáról 215 millió tonnára, tehát majdnem ötszörösére emelkedett. Még világosabb képet nyerünk a fejlődésről, ha megemlítjük, hogy a német széntermelés 1890. és 1900. közt 63 perccel, az angol ellenben csak 17-tel növekedett. A vasérc-termelés Angliában 1870. óta csökkent, Németországban ellenben 1870-től 1905-ig 3·8 millió tonnáról 23·4 millióra, azaz hatszorosára emelkedett és az egész világ vasérc-termelésének 22°/o-ját teszi Anglia 14°/o-jával szemben. A nyersvastermelés 1885-től 1912-ig Angliában 7·5 millió tonnáról 10·2 millió tonnára, azaz 36°/o-tel, Németországban 3·7 millióról 14·8 millió tonnára; vagyis 300°/o-tel növekedett. 1870-ben az angol termelés még négyszeresen felülmúlta a németet, 1903. óta azonban már csak a harmadik helyet foglalja el. A földkerekség cinktermelésének csaknem egyharmada német bányákból kerül elő. (1910-ben 221 millió tonna, az Egyesült Államokban 244, Belgiumban 182 millió tonna.) A kálisók termelésében az első hely, az ólom- és sóbányászatban a harmadik hely szinte Németországot illeti.

A vasérc bősége érthetővé teszi a vasipar szédületes fejlődését. A külföldre szállított gépek értéke 1890-től 1909-ig, tehát két évtized

alatt 49·8 millió márkáról 400 millióra, azaz nyolcszorosára emelkedett. Vasúti sínekből Anglia 1897-ben még 581.000 tonnát, Németország pedig csak 113.000 tonnát termelt; nem egészen másfél évtized múlva, 1910-ben ellenben Németország már 515.000 tonnával szerepelt Anglia 485.000 tonnájával szemben. És hogy a német gyáripar nemcsak mennyiség, hanem minőség dolgában is kiállja a versenyt, annak eklatáns bizonyossága az 1910-iki brüsszeli világkiállítás, melyen a német kiállítók háromnegyed millió márka értékű gépet adtak el, míg az amerikaiak csak egynegyed millió, az angolok 188.900 s a franciák 15.000 márka értékűt.

Még szembetűnőbb a haladás az elektrotechnika terén. A Siemens és Halske-cég az 1879-iki kiállításon mutatja be az első villamos lokomotívot és manapság már csak az Egyesült Államok jöhetnek szóba, mint a német elektrotechnika versenytársai. Elég csak annyit említenünk, hogy Nagybritannia kivételével az európai villamos vasútak 91%-jét német cégek építették. A kémiai ipar, a vegyészeti cikkek előállítására külön specialitása a német tudománynak, melyben a világ egyetlen iparállama sem veheti fel vele a versenyt. Ugyanez áll a játékszeriparról és a könyvnyomtatásról is. És ha még hozzávesszük, hogy a szövőfonóipar, a cukorgyártás és a selyem feldolgozása is napról-napra emelkedik, némi fogalmat alkothatunk magunknak a német ipar grandiózus arányú fejlődéséről.

Az ipar emelkedésének arányában fejlődik a kereskedelem. Mutatja ezt a kereskedelmi tengerészet rohamos fejlődése. Németország kereskedelmi flottája 1874—5-ben 5·2, 1894—5-ben 6·5, 1898—9-ben 7·8, 1905—6-ban 9·9 és 1910-ben 10·4%-je volt az egész világ kereskedelmi tengerészetének. Az angol flotta még mindig négy és félszeresen felülmúlja ugyan a németet, de a különbség rohamosan csökken. Tíz évvel előbb tizszer, 1870-ben pedig 16-szor volt nagyobb az angol kereskedelmi hajóraj: 1881-ben a Norddeutsche Lloyd még az angol Elder et Co. cégnél kénytelen Elbe nevű 4500 tonnatartalmú gyorsgőzösét megépíttetni, mert német cég nem vállalja és tizenegy évvel később a Hamburg—Amerika—Linie „Fürst Bismarck“ nevű gőzöse már új rekordot állít gyorsaság tekintetében. Még szemléltetőbbek a kereskedelmi forgalom növekedését jelző számok. 1880-ban a kivitel 2·95 és a bevétel 2·86 milliárd márka értéket képviselt. 1899-ben a kivitel már 4·37 s a bevétel 5·78 milliárd márkát jelentett. A következő években még rohamosabb az emelkedés 1907-ben a kivitel 7·44, a bevétel 9·57 milliárd márka volt, míg 1912-re ugyanezen számok 9·08 és 11·57. De a fejlődés valódi arányairól csak akkor nyerünk helyes képet, ha a közölt számadatokat összevetjük más államokra vonatkozó adatokkal.

	Németországban			Franciaországban			Angliában			Egyesült-Államokban		
	1891	1900	1912	1891	1900	1912	1891	1900	1912	1891	1900	1912
A bevitel	4·57	6·73	11·57	4·81	4·79	7·85	8·90	10·67	15·20	3·55	3·97	6·94
A kivitel	3·54	4·96	9·08	3·83	4·42	6·41	6·31	7·23	12·23	3·73	5·16	9·26
Az összereskedelmi forgalom	8·11	11·08	21·26	8·64	9·21	14·26	15·21	17·90	27·43	7·28	9·73	16·20

Németország résztvéte a világkereskedelemben 1860-ban 8·8°/. Angliáé 25°/, Franciaországé 11°/ és az Egyesült-Államoké 9°/; 1910-ben ugyanezek a számok 11·9, 16·7, 7·3 és 10·6, ami annyit jelent, hogy Németország félszázad alatt a negyedik helyről a másodikra küzdötte fel magát.¹

A német kereskedő és hajós utat talál a világ minden részébe s hihetetlen leleményességével és alkalmazkodó képességével piacot tud teremteni magának ott is, ahol százados hagyományokra hivatkozható vetélytársal kell felvennie a konkurenciát. A francia és még inkább az angol kereskedelemnek ugyancsak bőségesen van oka és alkalma a parvenü törtetésén boszankodni. Mert a német kereskedő nem tesz különbséget a német, angol vagy francia érdekelt területek közt: bárhol és bárkivel felveszi a versenyt s rendesen diadalmasan kerül ki belőle, mert nagyobb mértékben tud és akar vásárlói különleges igényeihez alkalmazkodni, mint vetélytársai. Legyen szabad erre nézve néhány jellemző esetet említenünk. A brazíliai benszülöttek nem szeretik a fekete színt, mert a szomorúságra, a halálra emlékezteti őket. Az angol gyárosok azonban, akik feltétlenül dominálták a brazíliai piacot, nem vetettek ügyet erre a pszichológiai sajátosságra, nem méltatták figyelemre; a varró és kötőtűket a gyakori panaszok dacára továbbra is fekete papírba csomagolva küldötték. Tudomást szerzett erről néhány német gyáros; azonnal útnak indítottak egy rakományt — rózsaszínű papírba csomagolva és az eredmény az lett, hogy a brazíliai piac alig három év alatt teljesen német kézre került. Egy másik hasonló eset. Trinidad sziget benszülött lakosai majdnem kivétel nélkül lúdtalpúak. Az angol gyárak ennek dacára épen olyan szabású harisnyákat és cipőket szállítottak számukra, mint a londoni gentlemaneknek. A németek megtudták a dolgot, készítettek olyan cipőket, melyek számoltak a benszülöttek fiziológiai hibájával és az eredmény ugyanaz lett, mint Braziliában. Indiában hasonló mellékkörülménynek köszöni sikereit a német gyáripár. A hindu falusi szabó szereti kímélni a hüvelykujját, azért jobb szereti az olyan ollót, amelyiknek nagyobb nyílása van a hüvelyk-, mint a mutatóújj számára. A birminghami

¹ Az adatokra nézve l. Meyer W.: Deutschland wirtschaftliche Entwicklung seit 1870—71. Vergangenheit und Gegenwart. II. (1912.) évf. 73. s. kk. II. Arndt P.: Deutschlands Stellung in der Weltwirtschaft II. kiad. (Aus Natur- und Geisteswelt 179.) Leipzig, 1913. 116. s. kk. II. Rohrbach P.: Der deutsche Gedanke. 69. kk. II. Ruttkay i. m. 98. s. k. I.

gyárosok azonban nem tartották érdemesnek, hogy tudomást szerezzenek e, szemökben külökdésnek látszó tényről, míg a németek tekintetbe vették s az eredmény a német gyártmányú ollók nagy kelendősége lett.¹ E három kis eset a kereskedői rátermettségek és a vevők igényeihez és hangulataihoz való alkalmazkodásnak olyan magas fokáról tanúskodik, hogy egyáltalában nem lephet meg bennünket, ha halljuk, hogy a német kereskedelem Indiában, sőt magában Nagybritániában is veszedelmes riválisa az angolnak.

Az ipar és kereskedelem példátlan arányú fejlődése s a nemzeti jólét izmosodása, amit a mintaszerű szociális törvényhozás is előmozdít, megadja Németországnak a módot, hogy a kontinentális fekvésétől és földrajzi helyzetétől megszabott határokon túllépve, világuralmi állásra törekedjék. A feldolgozandó nyers termékek előállítására, a kész iparcikkek elhelyezése és a népesség fölöslegének levezetése parancsoló szükségként állítják eléje a koloniális politika folytatását és csak az előző fejlődés végső konsequenciáit vonja le, mikor a nyolcvanas évektől kezdődőleg Afrikában és a Csendes ocean szigetén gyarmatok szerzéséhez és szervezéséhez lát és az új század elejére a világ harmadik gyarmathatalmává növi ki magát. De a koloniális politikával egy másik, rendkívül fontos következmény is jár: erős és versenyképes flotta építése a tengerentúli érdekek megvédésére. És Németország nem habozik megtenni ezt az utolsó lépést sem a világuralom felé. A Bismarck-korszak ezirányú félénk tapogatózását felváltja a II. Vilmos markáns egyéniségében kifejezett imperializmus korszaka, mely öntudatosan tör előre a német birodalom hatalmának és a német nép nagyságának betetőzése felé. 1890-ben a zanzibári angol fennhatóság elismerése fejében megkapják Helgolandot, ami nemcsak azért jelentős, mert kitűnő flottabázist nyújt, hanem még inkább azért, mert az épülő német flottát megszabadítja a féltékeny angol ellenőrzéstől. 1897. novemberében Tirpitz tengerészeti államtitkár benyújtja az első flottatörvényjavaslatot, melynek megszavazása egyszerre hatalmas hajóhad urává teszi Németországot. 1898-ban megalakul a *flottaegyesület*, mely tíz évi agitációjával egy millió tagot gyűjt és általános érdeklődést s áldozatkészséget ébreszt a társadalom minden rétegében a flotta kérdései iránt. Az 1900. június 14-iki második flottatörvény megkészserezi az előzőben kontemplált hajólétszámot és az 1906- és 1908-ban kiadott novellákkal kiegészítve olyan tengeri haderőnek veti meg alapját, mely felszerelés és harckészség dolgában felveszi a versenyt bármely nagyhatalom flottájával.² Ime, mire leperegnek a XIX. század évei, Európa szemei

¹ Michels R.: Probleme der Sozialphilosophie. (Wissenschaft und Hypothese XVIII.) Leipzig, 1914. 171. s. kk. II.

² Koch P.: Der Werdegang der deutschen Flotte. Vergangenheit u. Gegenwart. I. (1911.) évf. 286. s. kk. II.

előtt áll az új világhatalom kimeríthetetlen anyagi forrásokkal, hasonlíthatatlan erősségű hadsereggel, elsőrendű flottával, feszítő energiákkal, nagyratörő ambíciókkal.

Az angol kormányférfiak növekvő aggodalommal szemlélik Németország hatalmának félelmetes gyarapodását. Különösen a német koloniális érdekszféra bővülése és a flotta erősödése kelt bennök komoly aggodalmakat. Amaz egyszerűen keresztülhúzza a brit imperializmus számításait, melyek az Indiai oceán mentén Afrika legdélibb csücsától Ausztráliáig terjedő összefüggő angol imperium létesítésére vonatkoznak,¹ emez pedig az angol világhatalom századok óta legerősebb és leggondosabban őrzött pillérét, a tengeri szupremácia elvét rendíti meg. Az ipar és kereskedelem fejlődése az angol érdekek rovására csak fokozza és irigységgel tetőzi a hatalomféltésből támadt gyűlöletet. Egyre jobban hódít az a meggyőződés, hogy Anglia legveszedelmesebb ellenfele nem a meggyöngyült francia köztársaság, sem a keleti politika labirintusába bonyolódott Oroszország, hanem a német birodalom. A közvéleményben és a sajtóban észrevehetően fokozódik a németgyűlölet. Az angol külpolitika szinte észrevétlenül kezd lesiklani a százados fejlődés által megszilárdított bázisról és Németország rendszeres gyengítésében és elszigetelésében keresi legfőbb ambícióját. VII. Edwárd antipathiája és Delcassé fanatizmusa csak szítja a hamu alatt lappangó tüzet. A kevéssel előbb még halálos ellenségek: Franciaország és Anglia egyszerre jóbarátokká lesznek, mert a közös németgyűlöletben megtalálják az érintkező pontot. Delcassé és Cambon Pál, a londoni francia nagykövet különben is minden igyekezetökkel azon vannak, hogy a két hatalom viszonyát minél bensőbbé tegyék. Fáradozásuk teljes eredménnyel jár: Franciaország és Nagybritannia közt 1904. április 8-án szerződés létesül, mely elsimítja az összes gyarmati érdekeltségekből támadt ellentéteket, nevezetesen biztosítja az angol befolyást Egyiptomban s viszont szabadkezet ad Franciaországnak marokkói igényei érvényesítésére. Franciaország mindjárt élni is akar az engedéllyel. Tunifikálni, azaz Tunisz példájára gyarmatosítani akarja az utolsó északafrikai mohamedán államot.

Németország azonban nem nézheti összetett kezekkel az események új menetét. Már a francia-angol szerződés is aggasztja, mert az elszigetelés veszedelmével fenyegeti. A veszély annál nagyobb, mivel az angol és francia diplomácia a szerződés létrehozásával egyidejűleg erőfeszítéseket tesz, hogy az osztrák-magyar monarchiát a hármasszövetségből való kilépésre és a francia-angol ententéhez való csatlakozásra bírja. Még nagyobb aggodalommal szemléli a német külpolitika a marokkói francia mesterkedéseket. Mert tudnunk kell, hogy a német birodalmat

¹ Rohrbach P.: Der deutsche Gedanke 152. s. kk.

megalakulása óta a legbensőbb barátság fűzi az iszlám világhoz. II. Vilmos császár még 1898-ban mondotta Damaskusban: „A földön szétszórva élő 300 millió mohamedán legyen meggyőződve, hogy a német császár minden időben barátjuk marad“. De ettől eltekintve is Németországnak az 1890-iki kereskedelmi szerződés megkötése óta igen jelentékeny gazdasági érdekei voltak Marokkóban. Nem lehetett tehát reá nézve közömbös a marokkói szultán szuverénitásának megnyírbálása és a francia befolyás megerősödése. Azért siet óvást emelni ellene. II. Vilmos császár Bülow kancellár tanácsára Marokkóba utazik s 1905. március 31-én mondott tangeri beszédében tüntetően hangsúlyozza, hogy a szultánt mint független fejedelmet látogatja meg. A szultán a német támogatásra számítva tényleg visszaútasítja a francia követeléseket és a szükséges reformok megvalósítására európai konferencia összehívását indítványozza. De Franciaország nem akar engedni. A viszony napról-napra élesebbé válik. Anglia már komolyan tart a háború kitörésétől; azért nyomást gyakorol Japánra, hogy az oroszral való kibékülésre sürgesse. Mert az ő érdeke azt kívánja, hogy a Csendes oceántól elzárt orosz hatalom minél előbb visszatérjen Európába s agresszív törekvéseit a Balkánon és Németország ellen érvényesítse, hogy eszébe ne jusson délkeletre, India felé gravitálni.

Delcassé mindenáron ki akarja erőszakolni a revanche-háborút, de a minisztertanács Franciaország hiányos hadi készütségére és Oroszország kimerültségére való tekintettel még nem látja elérkezettnek az időt, leszavazza a harcias külügyminisztert és a német kormánnyal egyetértve, európai konferenciát hí össze a spanyolországi Algecirasba. A konferencia 1906. január 16-án valóban meg is nyílik s bár a francia prepotencia hónapokon át meghiúsulással fenyegeti, az osztrák-magyar megbízott közvetítő indítványa mégis csak elsímítja a német-francia ellentétet. Európa egyelőre megszabadul a világháború lidércnyomásától. Ez az algecirasi konferencia legjelentősebb eredménye. De még más szempontból is figyelemreméltó a konferencia: először mutatja a hatalmak új, most már véglegesnek ígérkező csoportosulását. Mert nem csupán az angol és a francia megbízott között uralkodik a legteltesebb egyetértés, hanem az orosz, sőt az olasz meghatalmazott is mindenben szekundál nekik. Ez a nagy egyetértés Anglia és Oroszország, két századon át legpointrozottabb ellenfelek közt szembetűnő jele volt a közlekedésnek. Oroszországban épügy, mint Angliában észrevehetően növekszik a németgyűlölet, ami az orosz sajtót a legdurvább inzultusok intézésére bátorítja. A közös érdek és a közös gyűlölet azután egyre barátságosabbá teszi a két hatalom viszonyát. Az angol közvélemény kezd beletörődni a barbárnak tekintett moszkovita birodalommal való szövetkezésbe. 1907. augusztus 31-én Pétervárrott tényleg létre is jön a szerződés, amely elhatárolja a két hatalom

érdekeltségét a három legérzékenyebb súrlódási felületen ; t. i. Perzsiában, Afganisztánban és Tibetben. Anglia százados törekvéseket és eredményeket áldoz fel, csakhogy Oroszországot elvonja az indiai fronttól és a két centrális hatalom ellen fordítsa. Ezzel csaknem egyidejűleg megújítja szövetségét Japánnal, létrehozza az orosz-japán egyezséget, mely teljesen elsímitja a két hadakozó fél közt még megmaradt ellentéteket, a casablancai incidensből kifolyólag megegyezést létesít Franciaország és Spanyolország bevonásával a középtengeri állapot fenntartására s a gaetai találkozóon kísérletet tesz Olaszország megnyerésére. VII. Edwárd és Delcassé elérik céljukat. A nemes vad teljesen be van kerítve, el van szigetelve, csak meg kell fojtani. A külön-külön lappangó erők egymásra találnak, egyesülnek és az explozió állandó veszedelmének teszik ki Európát. Az ezután bekövetkező események már nem önálló fejlődésirányok hajtásai, hanem természet-szerű logikai következései az angol irigység, az orosz gyűlölet és a francia bosszúvágy szövetkezésének. A triple-entente elvetette a szélvészt, csak idő kérdése volt, mikor aratja le a vihart.

IV.

Az 1904. április 8-án létesített angol-francia egyezmény és az 1907. augusztus 31-én kötött angol-orosz szerződés nyilvánvalóvá teszik, hová céloz VII. Edwárd és Delcassé politikája. Ám a triple-entente létrehozói nem elégszenek meg féleredménnyel; ők teljesen be akarják keríteni s az ellenségek áttörhetetlen gyűrűjével közrefogni a gyűlölt Németországot. Azért tovább folytatják a megkezdett aknamunkát, hogy a nagy mesterséggel összekovácsolt láncba beleillesszék a még hiányzó szemetet. VII. Edwárd 1907. augusztusában Ischlben tett látogatásával nem kisebb célt akar elérni, mint a monarchiának a hármasszövetségből való kiléptetését és az entente-hatalmakhoz való átpártolásának előkészítését. A kísérlet természetesen kudarccal végződik. Ausztria-Magyarország már csak azért is kitart a német szövetség mellett, mivel az teljesen fedi érdekeit.

A szövetség másik tagjánál azonban már nem találnak hasonló feltétlen visszautasításra az ellentáborból jövő szíréhangok. Olaszországot annak idején tisztán az adott helyzet és a pillanat érdeke vezeti a Dreibundba. Németországhoz és Ausztria-Magyarországhoz csatlakozik, mert főellenségét Franciaországban látja és mert a szövetségéstől hatalmi és anyagi előnyöket remél. De a jövő nem igazolja reményeit. A német kereskedelem és tengerészet szédületes fejlődése keresztülhúzza gazdasági számításait. A felsőolaszországi néprétegek lelkében kiírthatatlanul mély gyökereket vert osztrákgyűlölet és a sokszor mesterségesen élesztett irredentizmus pedig eleve megfosztja a kettős monarchiához való viszonyát a benső őszinteség feltételeitől. Ellenben a francia simpathia napról-napra nő. Élesztésén főleg Barrére quirináli nagykövet és Delcassé külügyminiszter, az angol-francia barátság demiurgosa fáradoznak. A kölcsönös közeledés már 1901-ben a francia-olasz középtengeri egyezmény megkötésére vezet, melynek hatása az 1902-ben megújított hármasszövetség változott feltételeiben válik érezhetővé. Az egyezmény

tartalmára nézve jellemző, hogy Delcassé egy 1902. július 3-án egy hozzá-intézett interpellációra válaszolva, kijelenti, hogy Olaszország szövetségi kötelezettségei sem közvetlenül, sem közvetve nem irányulnak Franciaország ellen és hogy Itália semmi szín alatt és semmiféle formában nem lesz segítőtársa vagy eszköze egy franciaellenes támadásnak.

A diplomáciai viszony megszakítása a Vatikánnal még közelebb hozza a Quirinált Franciaországhoz, mert alapot nyújt titkos aspirációinak a radikális köztársasági kormány által könnyelműen feláldozott keleti protektorátus és a vele egybekötött politikai és gazdasági előnyök megszerzésére. Végül teljessé teszi a hármasszövetségtől való elhidegülést és az ellenlábasaihoz való közeledést az egyre erősödő, az ország teherbíró képességét messze túlhaladó olasz imperializmus, mely majd Afrikában, majd a Balkánon keres érvényesülést, de egy aktív nagyhatalom tényleges erejének és eszközeinek hiányában igazi sikerek helyett csak érdekellentéteket tud produkálni. A sovinszta vágyak és illuzórius imperialista törekvések melyeket a vezető államférfiak korlátozni nem mernek, helyes mederbe terelni nem tudnak, mindenütt vetélytársakat gyanítanak s irigységgel és féltékenységgel eltelve tekintenek minden idegen sikerre. Olaszország nem tud minden utógondolat nélkül barátaihoz simulni, de nem mer nyíltan az entente hatalmakhoz sem csatlakozni. Mind a két csoporttal szemben óvni kívánja különleges érdekeit, de ezzel a törekvésével mesterségesen elszigeteli magát. Távol akarja magát tartani a hatalmi kombinációktól, meg akarja óvni semlegességét és nem veszi észre, hogy semlegessége izoláltság, a gyengeség és a mélyebb politikai belátás hiányának jele. A triple-entente bekerítő politikájának azonban így is meg van az a nagy eredménye, hogy az olasz diplomáciát direkte és indirekte érdekei szolgálatába tudja szegődtetni.

A másik állam, melyet VII. Edwárd és Delcassé alattomos, irigységtől sugalmazott politikája a németellenes blokk számára megnyerni igyekszik : Belgium. Minden különösebb stratégiai tudás nélkül látható volt ugyanis, hogy háború esetére a 200 Km. hosszú, várakkal megrakott francia-német határ nem lesz elegendő a modern milliós seregek fölfejlődésére. Németországnak, ha nem akar hónapokon át a francia határvárak előtt vesztegelni s időt engedni az orosz hadsereg óriási tömegeinek felvonulására, életérdeke a harc vonal meghosszabbítása vármentes és nyílt csatákra alkalmas területen. Könnyű volt kiszámítani, hogy ezt csak Belgium garantált semlegességének rovására teheti. Az entente hadvezetőségei valóban számolnak is azzal a lehetőséggel, hogy a kitörendő francia-német háború első felvonása az annyi vérrel öntözött belga csatatereken fog leját-szódni. Azért szükségesnek tartják, hogy egyfelől a közösen tervezett támadás hatását Belgium erejével is fokozzák, másfelől

a Belgium részéről kifejtendő ellenállás kombinációba vonásával időt és módot biztosítsanak a francia hadak felvonulására. A kényes ügy elintézését Anglia vállalja magára. A legmélyebb titoktartás leplébe burkolva, bizalmas érintkezésbe lép a brüsszeli kormánnyal, hogy a semlegesség egyoldalú megsértésére és az entente-hatalmakkal való együttműködés elvi és gyakorlati következményeinek elfogadására bírja. A gondosan leplezett tárgyalások, mint utólag, a belga vezérkar levéltárából Brüsszel elfoglalása után nyilvánosságra jutott iratokból megállapítható, teljes eredménnyel jártak. Többek között előkerült egy 1906. április 10-ről keltezett jelentés, melyben a belga vezérkari főnök beszámol a hadügyminiszternek Barnardiston brüsszeli angol katonai attachéval folytatott tárgyalásairól. A jelentés minuciózus pontossággal kidolgozott tervet tartalmaz a belga hadseregnek egy százezer főnyi angol expedíciós sereggel való kooperációjához — Németország ellen. Megjelöli a csapatok szállításának irányát és módjait, gondoskodik ellátásukról és ételmezésükről, a sebesültek ápolásáról, tolmácsok szerződtetéséről, térképek és uniformisok beszerzéséről, a belga szolgálati szabályzat fontosabb fejezeteinek angolra fordításáról, egyszóval mindenről, ami az angol és belga hadsereg harmónikus együttműködésének biztosítására szükségesnek mutatkozik. Mivel pedig a jelentés az angol expedíciós csapatok kihajozására a francia Dünkirchent, Calaist és Boulognet jelöli ki, önként értetődik, hogy az angol-belga megegyezés a francia vezérkar tudtával és közreműködésével jött létre. Az egész tervből, melynek bizonyító erejét több hasonló tartalmú irat feltárásával és a bizonyító tények egész tömegének felsorakoztatásával lehetne fokozni, minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy Belgium még évekkel a háború előtt maga áldozta fel semlegességét egy hatalmi csoport javára s ezzel eljátszotta azt a rokonszenvet, melyre egyébiránt, mint a nagyhatalmak versengésének szerencsétlen áldozata, az egész kulturvilág részéről számot tarthatott volna. De megállapítható belőle az is, mennyi álnokság, képmutatás, a tényeknek mily merész meghamisítása kellett ahhoz, hogy Anglia, mint valami modern Bayard a félelem és gáncsnélküli lovag, az üldözött gyenge védelmének tetszetős mezébe öltözve lépjen a harctérre, Belgium semlegességének védelmét hozza fel ürügyül, holott ő már évekkel előbb túltette magát rajta, még mielőtt Németország a létfenntartás és önvédelem legemberibb kötelességének engedve, megsértette volna ¹

Az entente cordiale létrehozása, Belgium megnyerése, Olaszország paralizálása és Spanyolország lekötözése után Edwárd király és külügyminisztere, Grey elérkezettnek vélik az időt, hogy a Német-

¹ L. bővebben e sorok írójától: Belgium semlegessége: Kath. Szemle XXIX. (1915.) évf. 458. s. kk. II.

ország és szövetségese köré vont hálót szorosabbra vegyék. Akciójuk színhelyéül a Balkánt választják két okból: 1. mert a kettős monarchia érdekei ezen a ponton sebezhetőek a legérzékenyebben és a német birodalom kisázsiai érdekeltségére is, mely a bagdadi vasút révén rohamosan emelkedik, itt mérhető legsúlyosabb csapás; 2. mert az angol diplomácia nem ismer életbevágóbb feladatot, mint hogy az orosz kolosszust minél előbb visszatérítse a távol keletről s a Balkánra terelje figyelmét, megvalósulásra vágyó ambícióit, még mielőtt eszébe jutna India felé nyújtani kezét. A megindítandó diplomáciai hadjáratához Aehrenthal külügyminiszternek 1908. elején felvetett szandzsák-vasút terve szolgáltatja a nyitányt. A terv, mely Novibazáron át direkt összeköttetést kíván létesíteni Bécs és Szaloniki között, óriási forrongást idéz elő a balkáni szlávok körében. A pánszláv fanatizmus szunnyadó erői életre kelnek és hihetetlenül szenvedélyes támadásokat váltanak ki a monarchia ellen. Oroszország és szövetségeseink, Olaszország hűségesen szekundálnak ezen, legfontosabb életérdekeinket fenyegető támadásoknak s a bécs—szaloniki vasút tervével szemben a feketetenger—adriai vonalat akarják keresztül erőszakolni. A nagy eréllyel megindított aknamunkának legelső következménye, hogy a monarchia és Oroszország jóviszonya, melyet a szentpétervári és mürzstegi találkozók bensőbbé tenni igyekeztek, megromlik, sőt a balkáni statusquo-t is komoly veszedelem fenyegeti.

A szandzsák-vasúttal kapcsolatosan megindított diplomáciai hadjárat csak az első lépést jelenti, amelyet gyorsan követ a második: VII. Edvárd és Miklós cár összejövetele Revalban 1908. június 9-én és 10-én. A fejedelmi találkozón elhangzott pohárköszöntők kifejezésre juttatják a két államfő azon óhaját, hogy a birodalmaik közt létesült szerződés Ázsián kívüli, tehát balkáni érdekeikre is kiterjedjen. Valóban a revali összejövetelnek egy új makedóniai program kidolgozása lesz az eredménye, mely természetesen Németország és a monarchia befolyása ellen irányul. Mielőtt azonban az új program testet öltene, 1908. június 23-án Monasztirban kitör az ifjú-török forradalom, viharos gyorsasággal elsöpri az ancien regimet s már július 11-én proklamálja a török alkotmányt. Minthogy pedig az alkotmány jogegyenlőséget ígér a birodalom keresztény lakosainak is, az angol és orosz diplomácia kezéből kisiklik az ürügy a beavatkozásra.

A törökországi fordulat újabb lökést ad a gyors egymásutánban bekövetkező események fejlődésének. Az ifjú-török mozgalom a nemzetiségek és vallások egyenjogúságának hirdetése mellett is erősen nacionalista jellegűnek bizonyul; programja Törökország belső rendjének megszilárdítására és mélyen aláhanyatlott külső tekintélyének megerősítésére irányul. Az események mélyebb megfigyelői előtt nem maradnak rejtve azok a bonyodalmak, melyeket e programnak Bosznia-

Hercegovina és Keletrumélia rendezetlen közjogi helyzetére való alkalmazása minden bizonnyal elő fog idézni. Ez az oka, hogy Ausztria-Magyarország és Bulgária sietnek levonni az új helyzet végső következményeit, hogy az ifjú-török regimenek ne legyen ideje és alkalma komolyabb nehézségeket támasztani. Aehrenthal mára buchlaui kastélyban 1908. szeptember 15-én és 16-án tartott összejeövetelen figyelmezteti Izvolszki orosz külügyminisztert az okkupált tartományok annexiójának lehetőségére. Izvolszkit nagyon meglepi a nem várt előterjesztés; a további tárgyalás folyamán kijelenti, hogy Oroszország az annexiót nem tekinti ugyan casus bellinek, de megfelelő ellenértékül a berlini szerződés teljes revízióját, nevezetesen a Dardanellák megnyitását és Szerbia meg Montenegró kártalanítását fogja kivánni. Ausztria-Magyarország október 5-én tényleg végrehajtja az annexiót, Ferdinánd bolgár fejedelem pedig ugyanezen a napon proklamálja Bulgária függetlenségét.

Az annexió híre elemi erővel korbácsolja fel a szandzsákvasút terve miatt különben is háborgó szenvedélyeket. Szerbia és Montenegró végletekre ragadtatják magukat a nagy délszláv birodalom délibábos álma széttépése miatt, Törökország szintén elégedetlenkedik. A délszlávok forrongása, mely Szerbia részéről csakhamar nyílt fegyverkezésre és mozgósításra vezet, annál nagyobb veszedelmet rejt magában a monarchiára nézve, mivel titokban az entente hatalmak és Olaszország keze is közrejátszik élesztésében. Anglia és Olaszország Oroszországgal egyetemben pártolja Szerbia azon követelését, hogy a Balkánkérdés komplexumát egy újabb európai kongresszus elé kell terjeszteni. Aehrenthal azonban kijelenti, hogy a monarchia olyan kongresszuson, melyen az annexió ügye és a Szerbiának és Montenegrónak adandó területi kompenzáció szóba jöhet, nem vehet részt. Egyben a déli határok védelmére és feleletül Szerbia kihívó magatartására elrendelteti a hadsereg mozgósítását. Másfelől igyekszik a portával helyreállítani a jóviszonyt, ami végre sikerül is. A szultán az 1909. február 26-iki szerződésben ötvennégy millió korona kárpótlás és a szandzsák kiürítése ellenében beletnyugszik az annexióba.

Diplomáciánk szilárd magatartása és szövetségesünk odaadó támogatása egyébként is csillapítólag hat a viharra. Anglia, bármily számos jelét adja irántunk táplált ellenséges érzületének, eláll az európai konferencia eszméjétől, mert nem akar alkalmat adni Oroszországnak a Dardanella-kérdés felvetésére. Franciaország ép ezidétt 1909. február 9-én köt a német birodalommal igen előnyös szerződést. Marokkóra vonatkozólag és különben sem akarja egy esetleges Balkán-háborúval künt levő óriási tőkéit kockáztatni. Olaszország figyelmét teljes mértékben igénybe veszik belső ügyei. Az előző évek forradalmi mozgalmaitól megviselt Oroszország pedig egymagában nem érzi magát elég erősnek a háborúra. Izvolszki különben is meg akarja tartani Buch-

lauban tett ígérletét. Mindeme körülmények összejátszásának eredménye a békés áramlat felülkerekedése, bár a pánszláv sajtó egyideig még erősen háborog. A magára maradt Szerbia kénytelen leszerelni. 1909. március 31-én ünnepélyes nyilatkozatban visszavonja eddigi tiltakozásait és jó szomszédság tartására kötelezi magát. Utána a hatalmak is sorra befejezett ténynek jelentik ki az annexiót. Ezzel a válság békés elintézést nyer. A végső eredmények mérlegelése kétségkívül a monarchia javára hajlik, mert az annexióval kapcsolatos hosszú diplomáciai erőfeszítés és katonai felkészültség megmutatta a világnak, mennyire tévednek azok, akiknek már szokássá vált bizonyos lekicsinyléssel szólni Ausztria-Magyarország külpolitikájáról és teherbíró képességéről.

Az 1908. és 1909-iki feszültség egész nagyságában feltárja a központi hatalmak és a triple-entente közt lappangó áthidalhatatlan ürt és kérlelhetetlen biztossággal mutat rá a megindult fejlődés fonalán hamarosan bekövetkező katasztrófa szédítő arányaira. Egyelőre sikerül leszerelni a háborús veszedelmet, mert ellenségeink még nem érzik elég erősnek magukat a világháború fúriájának elszabadítására. Jobban fel akarnak készülni katonai és diplomáciai téren egyaránt. Ezért a szerb jegyzék átnyújtását és az annexió válság elsimulását egy időre csend váltja fel. De ez a csend a zivatar kitörését megelőző nyomasztó csend. Látszatra semmi sem történik, de alattomban a kulisszák mögött annál serényebben folyik a munka. A Karagyorgyevicsok trónralépése óta nagyranőtt nagyszerb eszme merészsége nem ismer korlátokat, izgatásait áthozza a monarchia területére és tanítómestere, a cári politika példájára véres merényleteket sceníroz. Franciaország újabb és újabb milliárdokat kölcsönöz Oroszországnak, hogy hadseregét minél előbb harcképessé tegye. Viszont az orosz diplomácia a Balkánon igyekszik gáncot vetni Németország és a monarchia törekvéseinek, míg az angol közvélemény és sajtó a német kereskedelem és flotta gyors tempójú fejlődésén nem tud napirendre térni. Ellenséges érzületének időről-időre ismétlődő szenvedélyes támadásokban ad kifejezést. A szenvedély gyakran felelős államféfiakat is elragad. Az 1910-ben elhalt Edwárd király németgyűlölete örökségként száll Nagybritannia politikájára s egyoldalúvá teszi fejlődését. A béke tehát semmiképen sem jelenti az ellenfelek közeledését, ellenkezőleg a megfeszített készülődés és erőgyűjtés ideje a nagy, kikerülhetetlenül bekövetkező leszámolásra.

1911-ben ezt a látszólagos békét is felborulással fenyegeti az újabb marokkói bonyodalom. A franciák ugyanis május 20-án néhány benschülött törzs lázadásának ürügyén bevonulnak Fez városába. Példájukat követik a spanyolok, akik viszont El-Arais várost szállják meg. Németország azonban nem hajlandó szó nélkül eltérni az algecirasi megállapodások egyoldalú kijátszását és tiltakozásul július 1-én ugyanabba az agadiri kikötőbe küldi a Panther nevű ágyúnaszádot,

melyben egy évvel előbb még nem akarta megtérni a francia hadihajókat. Erélyes fellépésével biztosítani akarja marokkói érdekeit, illetőleg kényszeríteni a francia diplomáciát, hogy marokkói protektorátusa elismeréséért másutt, a Kongó és Kamerun vidékén nyújtson kárpótlást. A belső bajokkal küzdő köztársaság valóban hajlandó is a békés kiegyenlítésre, de az angol diplomácia közbelépése egyszerre megfordítja a helyzetet.

Az angol közvélemény kihívást lát a Panther küldetésében és feleletül angol hadihajó küldését sürgeti Agadirba. De nemcsak a közvélemény háborog, hanem a vezető államférfiak is harcias húrokat pengetnek. Lloyd George pénzügyminiszter július 21-én mondott beszédében valószínűleg megfenyegeti Németországot s Grey már Anglia beavatkozását emlegeti. A német közvélemény szintén nagyon ideges: egyrészt keveselli a német követeléseket, másrészt felháborítja Anglia magatartása. A légkör megtelik feszültséggel. A kitörés veszedelme fenyegetőbb, mint korábban bármikor volt. Az angol támogatásban elbizakodott francia köztársaság folyton kardját csörteti. Angolország el van szánva a támadásra ha a megegyezés nem sikerül, Belgium pedig egyenesen mozgosít. A háború elmaradása nem is az angol államférfiak békeszereteten, hanem, mint utólag megállapítást nyert a flotta készületlenségén múlik. Másrészt Franciaország a háborúnál többre értékeli a kezét megkötő algecirasi akta hatályon kívül helyezését, azért november 4-én mégis csak megkötö az új Marokkó-egyezményt s megadja Németországnak a kívánt területi kompenzációt. A békés megoldás dacára azonban a Marokkó-affér nagymértékben hozzájárul a helyzet elmérgesítéséhez s az általános idegesség fokozásához, mert egész áthidalhatatlanságában feltárja a német és angol érdekeket elválasztó űrt.

A Marokkó-válság hullámai még nem simultak el, a fenyegető világháború örvénye még elsodrással fenyegeti Európát s már is újabb veszedelem felhői torlódnak a világpolitika egére. Olaszország le akarja szakítani szövetséges társaival szemben tanúsított kétszínű magatartásának gyümölcseit. Meg akarja szerezni az afrikai török uralom végső maradványát: Tripolitániát, miután Anglia hozzájárulását még az 1902-iki. Franciaországot pedig az 1904-iki egyezményvel és még inkább az algecirasi konferencián és az annexió válság idején a triple-entente-nak tett jószolgálatával már előzetesen kinyerte. Még csak azt sem tartja szükségesnek, hogy valami elfogadható ürügyet keressen, hanem a Berlin—Páris—London közt folyó diplomáciai harc legforróbb napjaiban, szept. 29. egyszerűen megizeni a háborút a portának. Hadüzenete újabb nehézségek elé állítja a centrális hatalmakat. Mert vagy fedezik szövetségesük vállalkozását s akkor elidegenítik magoktól a törököt, vagy a töröknek fogják pártját s akkor végleg magok ellen hangolják Olaszországot. El kell ismerni, az entente diplomatái igen ügyesen bonyolították a fonalat. A kényszerhelyzetbe jutott szövet-

ségesek végre az első lehetőséget választják ; sorsára hagyják a törököt, de viszont Olaszországnak meg kell ígérnie, hogy a háborút Tripolitániára lokalizálja.

Az 1912-ik év legnagyobb részét a tripoliszi háború bonyodalmai töltik ki. Fordulatai fokozzák az általános izgalmat s újabb feszültséggel töltik meg a légkört. De végre 1912. okt. 15. az ouchyi békében szerencsésen véget ér anélkül, hogy nagyobb veszedelmet idézett volna fel. Befejezése azonban újabb és nagyobb bonyodalom megindulásával esik össze, melynek színhelye Európa tűzfészke, a Balkán, felidézője Európa rossz szelleme, az orosz diplomácia.

Oroszország jól felhasználja az annexiós válságra következő éveket. Lázás munkával dolgozik a benső megújulás tempójának gyorsításán és hadi szervezetének kiépítésén. A belső reformok mellett nem feledkezik meg külpolitikai aspirációiról sem. Mivel az utóbbi évek tapasztalatai meggyőzték róla, hogy a Dardanellák felé való gravitálását még barátai, különösen Anglia sem jó szemmel nézik, régi politikájához híven a balkáni szlávok által akarja megtöretetni a Konstantinápolyba vezető utat. Szerbiát és Montenegrót teljesen megnyeri magának s ezek segítségével sikerül elérnie azt, amire előbb évtizedeken át hiába törekedett: egy szövetségben egyesíti a három szláv államot és Görögországot. A Balkán-szövetség létrejötté csakhamar aggasztó tüneteket idéz fel, melyek komolyan veszélyeztetik a különben is labilis békét. A kicsiny népek megduzzadt önérzete terjeszkedés után áhítozik s a török uralom alatt élő elnyomott fajrokonok védelmének ürügye már 1912. őszén összeütközésbe sodorja őket a portával. A négy szövetséges király elrendeli a mozgósítást. A nagyhatalmak közbelépése a leszerelés és a török stotusquo megóvása érdekében eredménytelen marad. A szövetségesek az ouchyi béke megkötése után harmadnap, okt. 17. megüzenik a háborút. A háború kimenetele ismeretes. A politizálásba merült és fegyelmezetlen török sereg nem tudta megállani helyét a Balkán-népek kitűnően felszerelt és jól vezetett hadaival szemben. Az európai török birodalom kártyavár módjára összeomlott. A szövetséges hadak már szinte Konstantinápoly előtt állanak mikor a megrémült porta békéért könyörög.

A balkáni háború újra felzaklatja Európa nyugalalmát ; minden fázisa a világháború lehetőségét rejti magában. A nemzetek morajló vulkánok tetején élnek örökös bizonytalanságban az iránt, melyik pillanatban következik be a rettenetes katasztrófa. A diplomácia iparkodik ugyan lokalizálni a veszedelmet, de törekvése nem őszirte, mert a hatalmak is pártokra oszlanak. Az entente-hatalmak a szövetségesek, Auszria-Magyarország és Németország a török mellett foglalnak állást. Diplomáciánk, mivel a statusquo fenntartása lehetetlenné válik, legalább Albánia függetlenségét igyekszik biztosítani, hogy az orosz politika

ország, Szerbia elől elzárja az Adriai-tengerhez vezető utat. Törekvése támogatásra talál Olaszország részéről, mely a monarchiához hasonlóan már régóta szerette volna befolyását kiterjeszteni Albániára. A célok közössége így ismét közelebb hozza egymáshoz a hármasszövetség tagjait, míg az entente egyetértésében némi rés támad, mert Anglia még mindig féltékenykedik Oroszországra a Dardanellák birtoka miatt. Az ideiglenes elhidegülés egy kevéssé tompítja a végtelenségig kiélesedett súrlódások hatását, de azért a veszedelem állandóan kísért. A monarchia még novemberben kénytelen mozgósítani. Sőt 1913. elején, mikor az előző év december 16-án összeült londoni nagykövetségi reüniónal párhuzamosan folyó béketárgyalások meghiusulnak s a balkáni háború újra kitör, csak uralkodónknak Miklós cárhoz intézett sajátkezű levele hártja el az orosz-osztrák-magyar és német háború kitörését és teszi lehetővé az ellenségekkel szembehelyekedett államok hadseregének leszerelését. A mi leszerelésünket nyomon követi május 30. a londoni béke Törökország és a győztes Balkán-államok között. Mivel azonban ez utóbbiak a zsákmányon megosztani nem tudnak, hamarosan kitör a második balkáni háború, mely július 10. a bukaresti békében a szerencsétlen Bulgária kifosztásával ér véget.

A bukaresti békével lezárulnak a Balkán-krízis aktái. Ha az eredményeket mérlegeljük, be kell ismernünk, hogy a végső számvetés a mi veszteségünket mutatja ki. Diplomáciánk feltűnő gyengeséget és ingadozást árul el, melyet csak némileg mentenek a benső egyenetlenségek. Különösen sajnálatos veszteség a novibazári szandzsák kiűritése és feladása, mert egyszer és mindenkorra széttépte a birtokához fűzött politikai aspirációkat és jelentékenyen erősítette ellenségeink állását. Óriási pénzáldozataink és anyagi veszteségeink dacára nem tudtuk megakadályozni barátaink, Törökország és Bulgária gyengítését. A háború kitörésekor felállítottuk ugyan a török területi statusquo követelését és befejezésekor fenntartottuk magunknak a jogot a bukaresti béke revíziójára, de egyik követelésünknek sem tudtunk érvényt szerezni, mert az események túlszárnyaltak bennünket és mert egész Európa magunkra hagyott. Csak azt értük el, hogy egyidőre Románia is elhidegült tőlünk s ellenlábainkhoz közeledett. Mindeme veszteségeinkért csak kevéssé kárpótolhat bennünket a független albán fejedelemség megteremtése, illetve az Adria felé gravitáló szerb és orosz igények meghíúsítása és a balkáni szövetség felbomlása. Pozíciónk gyengülése annál fájdalmasabb, mivel egyet jelent az entente-hatalmak, főleg Oroszország pozíciójának erősödésével. A mi barátaink megtépve, kifosztva kerülnek ki a háború örvényéből, az entente csatlósai ellenben felgazdagodva, megerősödve bontakoznak ki. Csoda-e, ha Oroszországba vetett bizalmuk nem ismer határt, önérvényük nem tűr korlátokat?

Ami ezután következik, az már nem szorul részletezésre. Hiszen a tegnap és tegnapelőtt eseményeiről van szó, melyek még élénken élnek mindnyájunk emlékezetében. A nagyszerb propaganda örületes túlzásai, melyeket diplomáciánk vörös könyve tár a bámuló világ szemei elé, Oroszország lázas készülődése, a három évi szolgálat visszaállítása és a lehetőség végső határáig fokozott katonai terhek Franciaországban nem új jelenségek, hanem csupán az eddig kísért fejlődési irányok utolsó fázisai; logikai következményei annak a politikának, mely minden oldalról acélgyűrűvel akarja közrefogni, legfontosabb életérdekeiben megbénítani, sőt ha lehet, megfojtani a két középponti hatalmat. Hogy e politika mindezeideig célt nem ért, hogy az utóbbi évek izgalmas válságaiban az utolsó pillanatban mindig visszariadt a világháború lángjának felszításától, annak egyedüli oka, hogy az ellenünk felsorakozott hatalmak még nem érezték magokat eléggé felkészülteknek az évtizedek céltudatos munkájával előkészített feladat megoldására. De a kétségbeesett erőfeszítések, melyekkel az utóbbi években katonai készütségüket fokozni iparkodtak, nem hagytak fenn semmi kétséget aziránt, hogy a támadás napja már nincs messze.

A cári birodalom a japán háború óta óriási változáson ment át. Bár éveken keresztül belső válságok és forradalmak lázában gyötrődött, életereje nem bénult meg. A nagy körültekintéssel és eréllyel végrehajtott agrárius reformok orvosolták legégetőbb baját, enyhítettek a parasztság elnyomott helyzetén. Az agrárkérdés rendezésével párhuzamosan az ipar és kereskedelem fejlesztésére tett intézkedések századok mulasztását pótolták s lehetővé tették a birodalom megromlott pénzügyeinek szanálását.¹ A növekvő nemzeti vagyron és a francia tőke viszont módot nyújtanak a rohamosan emelkedő katonai kiadások fedezésére. Mert a végső cél mindig és mindenben a hadsereg létszámának és harci készségének fokozása. Ezt célozza: 1. a szolgálati idő meghosszabbítása három hónappal (január 1.—április 1.) a három esztendőn felül; 2. a békelétszám emelése 1913—1916-ig kerek négyszáz-ezer emberrel évenként, 3. két új hadtest felállítása Varsóban és Vilnában és más kettő felállításának tervbevétele a Kaukázusban és Szibériában; 4. 19 új lovasezred szervezése; 6. a tábori ágyúk számának felemelése 108-ról 144-re hadtestenként; 6. modern ostromtüzérség állítása; 7. a technikai csapatok számának gyarapítása; 8. a vasúthálózat nagyarányú fejlesztése és 9. a nyugati határon levő várak megerősítése, részben újak építése. Mindezen intézkedések hatalmas összegeket emésztenek fel és csupán 1909—1914-ig, tehát öt esztendő alatt 72°/_o-al teszik szükségessé a kiadási tételek felemelését. A flotta-

¹ Erdélyi V.: Orosz problémák. Huszadik Század. XVI. (1915.) évf. 118. s. kk. II.

fejlesztési program végrehajtása meg épen 154%-os emelkedést eredményez. Még jellemzőbb adat, hogy míg 1907. csupán 290.000 rubelt fordítanak hadgyakorlatokra, 1913. már 11,165.000 rubelt költenek ugyanerre a célra.¹ Ilyen szédületes arányú seregfejlesztést nem lehet sokáig bírni. Hiszen az államadosságok kamatai már így is meghaladják a 400 millió rubelt. Hogy Oroszország ennek dacára nem rettent vissza a rendkívüli áldozatok magára vállalásától, úgy ez annak jele, hogy közel tudta magát a célhoz, melytől erőfeszítésének bőséges jutalmát remélte. Hiszen a Novoje Vremja már 1914. tavaszán jelezte, hogy Boszniában ez év júliusára nagy események várhatók. Kétségtelen, hogy Oroszország már hónapokkal a háború kitörése előtt megkezdte készülődését, mert különben megmagyarázhatatlan volna, miként vehettek részt az augusztus végén lefolyt lebergi csatában Kelet-szibériából, a Csendes Óceán partvidékéről szállított csapatok.²

Franciaország még Oroszországnál is lázasabban készülődött. Egyfelől financozza az orosz hadseregfejlesztést, másfelől olyan áldozatok meghozatalát vállalja magára, melyek összeroppanással fenyegetik teherbíró képességét. Csakis a marokkói válság óta újra éledt nacionalizmus hatalmas lendülete, az egész közéleten érezhető idealista irányú renaissance és az új erőre kapott revanche-eszme heve teszi érthetővé a készséget, mellyel a nemzet magára veszi a visszaállított hároméves szolgálat terheit. Pedig ez a népesség létszámának stagnálása mellett sokkal nagyobb áldozatot jelent, mint Oroszország összes katonai reformjai. Hiszen az új intézkedés következtében a lakosságnak több, mint 2%-a állandóan fegyverben van, míg más államokban csak 1% körül jár a békelétszám. A példátlan erőfeszítés szintén csak a közelinek vélt háborúban található magyarázatát. Mert — Frobenius Hermann német katonai író megjegyzése szerint — „az ifjúság erejének haszon nélküli eltékozlása a revanche-gondolat kedvéért keservesen megbosszulná magát, ha tényleg nem a bosszuló hadjárat céljaira használtatnék fel. Franciaország katonai rendszabályai logikai folyományaként kénytelen arra törekedni, hogy Németország ellen 1915. vagy 1916. minden körülmények közt megkezdődjék a háború.“³

Oroszország és Franciaország azonban aligha merészelték volna oly hazard módon feltenni mindenöket a közeli háború biztosnak vélt tétjére, ha nem tudják a hátok mögött Angliát. Mert Nagybritanniát — hiába csúrik-csavarják az angol államférfiak a dolgot — már a trónörökös meggyilkolása előtt formális szövetség fűzte érdektársaihoz, mely tengeren és szárazon egyaránt segítségadásra kötelezte. Különben

¹ Rohrbach P.: Zum Weltvolk hindurch! 34--5. I. Frobenius i. m. 59. s. kk. II.

² Germanentum, Slaventum und d. Balkanereignisse. Hochland XII. évf. 67. I.

³ I. h. 74. I.

maga Grey is beismerte, hogy még augusztus 2., két nappal a belga semlegesség megsértése, az állítólagos casus belli előtt biztosította a londoni francia nagykövetet a brit flotta támogatásáról.¹ És D'Escailles szeptérvári belga követ már július 30-án jelentette kormányának: „Ma már meg vannak róla győződve Pétervárott, sőt biztosan tudják hogy Anglia segíti Franciaországot. Ennek a segítségnek igen nagy a jelentősége és nem esekély mértékben járult hozzá a háborús párt felülkerekedéséhez.” A párisi és szeptérvári német diplomáciai ügyvivők már az 1914. év tavaszán jelentették, hogy az angol és orosz kormány egy tengeri konvenció létesítésén fáradozik, melynek éle a centralis hatalmak ellen irányulna.³ Hogy Franciaországgal már korábban megindultak és eredménnyel folytak hasonló tárgyalások, a Belgium bűnöségét igazoló aktákból minden kétséget kizáró módon megállapítható. Szóval, lázas buzgalommal folyt a készülődés az egész vonalon. 1914. nyarára az entente elég erősnek érezte magát a nagy leszámolásra s azért megragadta az első kínálkozó alkalmat, a trónörökös meggyikolása kapcsán felmerült bonyodalmat Európa lángbaborítására.

És most benne vagyunk a világháború forgatagában. *Odasodort bennünket Anglia irigysége és féltékenysége, Franciaország gyerekes revanche-vágya és Oroszország terjeszkedni akarása; odasodort a történeti fejlődés, mely végtelékig kiélezte a faji ellentéteket és a gazdasági érdekek ütközéséből támadt súrlódásokat.* Európa történeteinek összetevő erői évtizedek óta olyan irányban mozogtak, hogy találkozásuk eredménye csak a mostanihoz hasonló arányú katasztrófa lehetett. Ezt a fejlődést irányából kitéríteni vagy épen más mederbe terelni emberi erőt meghaladó feladat lett volna. Ha mi a szerb ultimátum után meghátrálunk s megalázott bűnös módjára megjelenünk a nagyhatalmak areopágja előtt, talán nyerünk néhány hónapot, talán egy-két esztendőt is, de azért a háborút el nem kerüljük. Mi éreztük ezt. Azért mikor már fojtónak találtuk a léghört, mikor ellenségeink már készültek nyakunkba vetni a hurkot, mi bátran fegyvert ragadtunk, mert úgy éreztük, hogy még van jogunk élni. A világháborút mi kezdtük s vállaljuk érte a felelősséget Isten és ember előtt. Mi kezdtük, de nem a magunk jószántából, hanem ellenségeink áskálódásaitól készítetve.

Kezdeni nem akartuk a világháborút, de akarjuk dicsően végigküzdeni és diadalmasan befejezni. Mi nem tetszelgiünk szép, de hazug frázisokból összerótt jelszavakban, minők: a kultura védelme, az elnyomottak felszabadítása, a militarizmus rémének megtötrése stb.

¹ Az angol kékkönyv. I. 30. l.

² Strupp i. m. 161. l.

³ Der europäische Krieg in aktenmässiger Darstellung. (Deutscher Geschichtskalender.) I. 287. s. kk. ll.

Mi egyszerűen életünkért és eddig kiküzdött javainkért küzdünk. A mi programunk csak ennyi: *Leben und leben lassen*. Nekünk győznünk *kell*, mert részünkön az igazság. Mi győni *akarunk*, mert a győzelem: élet, a legyőzetés: bukás, halál. Az életért, az egyén pusztulását túlélő nemzeti életért, szebb és boldogabb nemzeti jövőért minden áldozatot meghozni nem nagy áldozat, mert a győzelem csak áldozatokból sarjad ki.

Balanyi György dr.

Háború és vallás.

Lelkünk Isten keresésére van beigazítva. „Isten-kereső nemzedék“ vagyunk s míg rá nem találunk, nincs nyugtunk. Keressük a felhők közt s itt lenn a földön, napsugárban és viharban, virágban és kősziklában. S mindenben fölismerjük Isten bölcseségét, erejét, szeretetét és jóságát, egy-egy vonását Isten arcának.

Csakhogy az Isten-kereső ember sokszor nagyon a maga igényei szerint mintázza az Isten-arcot. Szubjektív érdekektől félrevezetve az Isten-arc kemény, energikus, komoly és szigorú vonásait nem domborítja ki, hogy a kegyes, szelíd, mosolygó vonásokat annál inkább kiemelve. A közkeletű Isten-fogalom csupa jóság, szeretet és irgalom. Az Istent Atyának szeretjük hívni, de ítélő Birónak kevésbé vagyunk hajlandók elismerni.

Isten-ismeretünket erősen befolyásolta az első karácsonyjéj himnusza is: Békesség a földön a jóakarátú embereknek. Egyszer jelent meg Isten emberi formában a földön s akkor békesség volt az első szava. Mi tehát Isten belenyúlásait a világfolyásába a békesség kiterjesztésének és erősödésének gondoljuk s szívesen magunkévá tesszük az ószövetségi gondolatot, mely szerint Isten „a békesség fejedelme“, ki a háborút megszünteti, a nyilakat kettétöri, a fegyvereket összezúzza, a pajzsokat elégeti, a szíveket nyitogató szerszámokból ekevasat kovácsol s vele a kultúra számára megforgatja a földet.

Lehetek, kik ilyen gondolatokkal telítve azt várták, hogyha majd egyszer az emberi tehetetlenség és rosszakarát világháború alakjában explodál, a népek kaotikus tülekedése fölött a füstözönben megjelenik Isten lelke, mint sok ezer év előtt a gomolygó világkaosz ködpárázataiban és amint akkor rendet és egyensúlyt, úgy most megértést és kibékülést fog teremteni.

Ez a csodavárás amaz egyoldalú Isten-ismeret megnyilatkozása volna vakmerő hiszékenység képében! -

Isten nemcsak „a békeesség fejedelme“, hanem „a hadseregek Ura Istene“ is. A háború nemcsak a diplomaták akarata, hanem Isten akarata is. Bár nyilvánvaló, hogy Isten és háború egymástól távol álló fogalmak, szinte összeférhetetleneknek látszó valóságok. Isten szellem, a háború nyers erőszak; Isten szeretet, a háború gyűlölet; Isten igazság, a háború jogtalanság; Isten öröm, a háború gyász; Isten élet, a háború halál; Isten letörli, a háború fakasztja a könnyeket; Isten teremt, a háború pusztít. Óriási az ellentét Isten és háború között. Ez magyarázza meg, hogy némelyek az oksági viszony helyett szétválasztó tételt állítanak. E helyett: Isten és háború, ezt mondják: Vagy Isten, vagy háború. Ebből érthető egy német nő fölkiáltása a háború kitörésekor a nyílt utcán: „Nincs Isten, mert különben lehetetlen volna ily rettenetes háború!“ Az ellentét Isten és háború közt oly brutális erővel tört be tudatába, hogy a hirtelen lelki megrázkód-tatás hitét vette.

Az erősebb hitűekre a háború nem járt ily végzetes hatással. Csakhogy valljuk meg, hogy kik hittel és szeretettel karolják magukhoz az Istent, azok közül is sokan hitbeli kérdésekbe keveredtek. A háború, mint minden téren, a hit szempontjából is problémaként lépett elénk. Az igazságos Isten hogyan engedheti meg annyi ártatlan vér hullását néhány önző, nagyravágyó és irigy diplomata miatt? Hogyan nézheti tétlenül az isteni bölcsesség annyi anyagi és szellemi kultúrérték pusztulását? Ha az Isten az emberek jóságos atyja, miért nem akadályozza meg azt a rengeteg sok szenvedést, kint, nyomorúságot és bűbánatot? Efféle kérdések vetődnek fel a lelkekben és a kishitűek mikor imádkoznak, akkor is zavarban vannak és így tűnődnek: Mi is imádkozunk, ellenségeink is. Ők is, mi is győzelemért. El tud-e Isten igazodni imádságunkon? Vagy talán hiába imádkozunk s így inkább ne is imádkozzunk? A kishitűek tűnődnek e problémákon, a cinikus hitetlenek pedig vérszegény élcelődésre és olcsó szellemeskedésre kaptják magukat.

E kérdések a gondviselés misztériuma, illetőleg az a probléma, hogy a jó Isten miképen engedheti meg és léptetheti föl az ember életében a rosszat? Hogy az egyesek mindennapi bajai — betegség, szegénység és bűbánatot, — valamint a nagy világesapások — minő ez a mostani háború is — hogyan illeszkednek be az isteni szeretet és bölcsesség terveibe? Tehát az Isten szándékaival állunk szembe.

Ha a régi belvárosi templom tetőélén letelepednék egy kis kopott veréb és megfigyelné az új templom építési munkálatait, a maga szempontjából sok furcaságot észlelhetne. Nagyon eltűnődhetnék a részletmunkán. Kocsiszámra homokot halmoznak egy rakásra,

azután kisebb edényekben széthordják. A téglákat oszlopokba rakják s pár nap múlva négyesével-ötösével elviszik. Állványokat építenek, majd lerombolják. Az egyik kő vörös, a másik fehér. Egyiket megfaragják, a másikat pedig nem. És így tovább. Ezt a tűnődő verebet egész bátran elriaszthatnánk ily szavakkal: Te oktalan szürke jószág, mit erőlködöl? Mindebből nem sokat fogsz érteni. Itt egy magasabb létfokozat, értelem működik, te pedig csak egy értelmetlen, ostoba kis állat vagy! Egész világ, az értelmest az értelmetlentől elválasztó rengeteg távolság van közöttük ékelve!

Ugyanezen eset forog fenn, mikor az ember Isten terveinek és tetteinek megértése után töri magát. Óriási szakadék van Isten és ember között, nem ugyan az értelem távolsága az értelmetlentől, hanem a végtelen távolsága a végestől. Isten végtelen. A fényesség, a világosság végtelensége. Benne nincs árnyék, homály, még kevésbé sötétség. Mélységei a fényesség mélységei, titkai a fényesség titkai. Értelmünk pedig — bagolyszem. A mérsékelt világitott véges világban igen jó szolgálatot tesz, de a végtelenség fényességét elviselni nem bírja, — elvakul és becsukódik. Ezért nekünk az isteni dolgokkal szemben nincs látásunk, csak sejtünk; nincs átérzésünk, csak tapogatózunk; az isteni titkokra nem vethetünk világosságot, legfeljebb csak hajnali derengésbe állíthatjuk, analógiákkal és következtetésekkel megközelíthetjük.

Mikor a háborúnak az isteni gondviselés terveiben való helyét kutatjuk, a probléma és az emberi ész említett aránytalanságáról nem szabad megfeledkeznünk. A végtelen mélységbe, Isten terveibe, véges, sőt igen gyér világossággal, az emberi tudással akarunk bevilágítani. Tehát ne várjuk, hogy eljutunk a teljes megértésig. A megértésig nem, csak megnyugtató beállításig a vallás nyújtotta gondolatok alapján.

Mikor Isten az ember megteremtésével a világtörténelmi fejlődést megindította, úgy igazította be az erőket, hogy a fejlődés iránya Isten felé mutasson. A rövid három-négy, vagy hat-hét évtizedes emberélet s a hosszú, több évezredes, lassú kibontakozása az emberi nemnek Isten irányában történik. Isten minden értelmi és erkölcsi érték teljessége, a legelső, a legfőbb, az abszolút. Amint tehát a folyók a tengerbe, a kis tömegek a nagy tömegek felé törekszenek, épenúgy iparkodik minden véges értelmi és erkölcsi erő Istenhez, hogy az örök igazságnak megismerésében és a legfőbb Jóságnak szeretetében teljes érvényre jusson.

Isten az emberiséget mintegy széles országútra állította, melyen végbe megy a nagy népvándorlás — Isten felé. Emberek jönnek, emberek mennek, népek tűnnek föl, nemzetek pusztulnak el; a kultúrnívó hol emelkedést, hol süllyedést mutat; elváltozik a gondolkodás és ízlés, társadalmi berendezkedés és államformák, de az emberiség mozgása lassú vagy gyorsabb tempóban, tudatosan vagy önkénytelenül folytató-

dik azon az úton, melynek iránytűje Isten felé mutat. Megyünk, megyünk . . . Ha akarjuk, ha nem, Isten felé megyünk . . . Ez az ő akarata !

Tíz évig, vagy százig él valaki s automobilon vagy gyalog teszi meg az életútát, nem olyan fontos. A cél, hogy Istenhez eljusson. A történelmi korok más és más kultúrmagaslatot, ízlést, fölfogást, törekvést, egy szóval más és más külső képet mutatnak, ez is csak mellékes. A lényeg, hogy a haladó idő egy-egy lépcsőfokkal közelebb emelje az embert Istenhez. Boldogságon és élettragédiákon, kultúrföllendüléseken és nemzeti katasztrófákon keresztül sodródunk a vezető csillagzat felé — Isten felé, kinél az emberiséget hajtó kínos lelki feszültség megszűnik, mert Istenben majd megtaláljuk, mit a földön hiába kerestünk, a legfőbb Igazságot és bírni fogjuk, miért itt hasztalan epedtünk, a tiszta Jóságot. Ez az Isten akarata !

Az emberiség haladását ilyen irányban maga Isten igazgatja a gondviselés által.

A gondviselés „virga directionis,” irányító vessző, mellyel Isten a világejlődést és az emberi haladást a maga szándéka szerint önmaga felé irányítja. Isten néha úgy irányítja az embereket, hogy hívja őket és édesgeti. „Jöjjetek, mondja a kiskorúaknak, kaptok tejet és mézet.” Ezeket az édes boldogság ígéretésével hívja. Máskor titokzatos ráhatásával belenyúl a lelkekbe és inkább magával ragad, mint hívogat. A belső szépség iránt fogékony szellemek előtt gondolatokat és eszményeket vonultat föl. A kösziveket olvasztja és gyúrja, míg fogékonyakká nem lesznek a lelki finomságok, a természetfölötti életformák iránt.

S mikor az isteni hívó szó süket fülekre talál és ezek a szelíd eszközök hatékonyságukat veszítik ; mikor az emberiség a földön úgy kezd berendezkedni, mintha nem úton, hanem otthon volna ; mikor oly fullasztó a lelkek légköre, mint a forró nyári ebédután, melyen az energiák feszülnek, de sehogyan sem bírnak mozgásba átmenni ; mikor mindebből úgy látszik, mintha az emberiség haladása Isten felé végképen megakadt volna : a hívó, mosolygó, kegyes Isten-arc elváltozik és feltűnik az a másik, melyről a zsoltár így szól : „A hegyek folyékonyakká lettek, mint a viasz, az Úr előtt” és elkövetkeznek Isten azon szándékai és tettei, melyek „félelmetesek az emberfiakra”. Jönnek az elemi csapások : árvíz, jégeső, szárazság ; világhatasztrófák : földrengés, pestis és — az Isten kezében is „ultima ratio” — a háború. Ezek már nem „virga directionis”, irányító vessző, hanem „virga ferrea”, vasbot, mellyel a haragvó Isten végigsújt a világon. A csont megropog, a szívverés eláll, a velő megremeg, nyögés, sóhaj, könny és vér, gyász és bánat uralkodik. S mindez egy erőteljes nekilendítés, mely az emberiséget mozgásba hozza Isten felé !

Tehát mi a háború? A haragos Isten ólomgolyós ostora, mely-lyel végigvág a bűnösökön? Bizonyos, hogy a bűntudat büntetést érez benne. De inkább hatékony lélekébresztés, mely a retrográd vagy stagnáló világfejlődést előre segíti és az embereket Isten-távolból Isten-közelbe viszi.

Isten-közelbe segített-e minket a világháború?

Régi históriák megemlékeznek a csodálatos egyiptomi Memnon-szoborról. A pusztá' halálos csendjében némán, hidegen állt ez a kőkolosszus. De mikor a fölkelő nap első sugarai ráestek, mintha életet csókoltak volna belé, a szoborból csodás hangok hallatszottak. Hasonlóképen mikor Isten közelébe kerül, hangot ad, megszólal az ember lelke is, imádkozik. A béke napjaiban oly unalmas és naiv kötelességnek látszott az imádság, mintha felnőtt és felvilágosodott emberhez nem is illett volna. A mozgósítás viharos napjai minden üres aggodalmat elsöpörtek, mint a forgószél elragadja a falevelet s szinte észrevétlenül összekulcsolták a legdurvább kezeket is és a káromkodás hangsúlyozásához szokott ajkakra adták a gyengéd szót: Miatyánk, ki vagy a mennyekben. Felejthetetlenek ezek a napok, melyeken szívük mélyéig megrendült férfiakat, kemény katonákat lehetett látni, kik az Isten-félelem meg-ragadó markans arcvonásaival térdeltek a templomban, mintha a világítelő Isten előtt könyörögtek volna. Európa hét hónapja imádkozik, bizonyosságul, hogy a háború Isten közelébe emelte.

S e közelségnek élénk tudata él bennünk, mint hit és bizalom. Az Istent a nem rég multban világon kívüli hatalomként hirdették, kinek létezése bizonytalan és kétséges az is, hogyha egyáltalán van, törődik-e csak valami keveset is az emberekkel. A hitetlenség és bizalmatlanság konkolyhintői elhallgattak. Ma Istenben hisznek és biz-nak a nemzetek, segítő ereje be van véve a hadvezérek és diplomaták számításaiba és Őt is haredöntő tényezőnek tekintik. Ez a hit és bizalom oly erős, hogy kezüket emelik ég felé és szinte várják, hogy Isten a népeket hozzá nyújtott kezüknél fogva a válságból kiemelje s kezeiket békés kézfogásra egymásba tegye.

A szeretet megnövekedése is Isten közelségét érezteti. „Ha béké-ben úgy szeretnék egymást az emberek, mint most, sohasem lenne háború“, írta egy sebesült hadnagy. Mikor arról olvas az ember, hogy a kipusztult szerb falu romjai közt talált szerb fiút fölszedték s nevelik katonáink, vagy hogy egy budapesti úrinő avval tölti délutánjait, hogy a kórházban megírja a sebesültek leveleit hozzátartozóikhoz, vagy hogy a német katonák karácsonyeste a lövészárokban a tiszt dirigá-lása mellett karácsonyi énekeket énekeltek s hogy az egészségügyi csapatok a sebesült ellenségeket is fölszedik, ápolják és ellátják mint a saját katonáikat — nem olyan-e ez mintha Isten kivette s szere-tettel töltötte volna meg a sziveket, mintha Krisztus, a földre szállt irgalmas szeretet, járna itt köztünk?!

A belső változásnak jelenségeit — mivel itt finom, érzékileg fel nem fogható dolgokról van szó — nem lehet mind felszámolni. De a háború okozta mély, lelki elváltozásnak két megragadó illusztrációja kínálkozik. Az Istenhez tért Franciaország és a hitében ujjaszületett Németország.

1906-ban a kamarák meghozták az úgynevezett szeparációs törvényt s ezáltal a hivatalos Franciaország ateista lett. A háború azonban minden vallásellenes törekvést elnyomott. Lassan-lassan eltűnik az egyház és állam szétválasztásának kidomborítása. X. Pius halála után párisi Notre-Dame-ban tartott gyászistentiszteleten a köztársaság elnöke hivatalosan képviseltette magát. A kongregációk ellen kiadott régebbi rendeleteket felfüggesztették. A reimsi érseknek nem esik bántódása, amikor ó-szövetségi prófétaként a hatalom ellen mennydörög: „Franciaországra méltán szakadt a háború, mert istentelen, élvhajhászó, hitetlen.” A párisi érsek nyíltan szólítja fel az elnököt, hogy a katolikus vallást tegye újra államvallássá s Poincaré csak nagy kedvetlenül, húzódozva tudja megtagadni ezt a követelést azzal a kibúvóval, hogy Franciaországban maradjon a teljes vallásegyenlőség. Nem vallástalanság többé! Mindebből következményképen nem lehet ugyan levonnunk, hogy Franciaország szívében Istenhez tért. Az említett és hasonló jelenségek azonban legalább azt mutatják, hogy Franciaország az élet-halál-harc nehéz óráiban nem nélkülözheti Istent, aki egyedül volna képes megmenteni az egyház eltévelyedett leányát.

Németország vallási életének is megvoltak a maga hiányai és beteges tünetei. Nem az önmagunkat vigasztaló ráfogás mondatja ezt velünk, elismerik maguk a németek is. „A vallás gomblyukdiszító virággá lett, költői illattá, mely kellemessé teszi a személyt”, panaszkodik egy német író. A vallásos élet helyét a vallás kritikai tanulmányozása foglalta el és gyökeret vert az a téves hiedelem, mintha vallásosnak lenni csak annyit jelentene, mint a vallást ismerni. A lélek természetes vallásos hajlama titokzatosságok és bizarrságok szeretetével fajult, melynek egyik sajátságos megnyilatkozása különös vonzódás a buddhizmus felé. Buddhista folyóiratok és könyvek jelentékeny számban kerülnek forgalomba, Lipszében e célt szolgáló könyvkereskedés van. Münchenben buddhista templomot, kolostort és kórházat készültek felállítani, melyek az európai buddhista propaganda bázisa legyenek. Ezen irányzatok mellett a német vallásosság legveszedelmesebb ellensége a monista világnézet, mely Haeckel és Ostwald tevékenysége révén szinte vallási szektává fejlődött és vasárnap monista prédikációkat, hétköznap pedig toborzó előadásokat tart és egyre nagyobb tért hódít.

Az elvallástalanodás és elkereszténytelenedés volt a németiség gordiusi csomója, melyet egy csapásra megoldott a háború, illetőleg a német császár, mikor a német szabadság védelmére kardot rántott és

népéhez ezt a hadiparancsot intézte: „Hajtsatok térdet Isten előtt!“ Azóta a világnézeti és felekezeti ellentétek megszűntek. „Édes testvérek egységes nemzete vagyunk“, súgja minden német öntudata. A német nép vallásos érzelme magasztos himnusz gyanánt tör ég felé, melynek refrénje a császárnak minden győzelem után ismétlődő szava: „Isten megáldotta fegyvereinket. Minden dicsőség legyen az övé!“

Befejezésül legyen szabad még a háborútól előidézett belső vallási átalakulásnak két példájára hivatkoznom. Az egyik a német nép, a másik a tudomány világából van véve.

Egy istentagadó eszmékkel telített szociálista munkás, ki vallását régebben elhagyta, a háború folyamán felkereste előbb megvetett papját s kérte visszavételét az egyházba. Kérését így indokolta: „A háború előtt nem hittem Istenben; most hiszem, hogy van Isten“.

A másik jellemző eset a lipcei egyetem rektorának és tanácsának az ujságokból is ismert nyilatkozata, mellyel elítéli Ostwaldnak a Németországban most megerősödő vallásos életről való sértő kijelentését.

Valamikor egy német filozófus így beszélt: „Hol van az Isten?... Megmondom nektek: Megöltük őt. Én és ti, mi vagyunk mindnyájan gyilkosai! Nem hallunk még semmit a sírások lármájából, kik őt temetik? Még semmit sem szagolunk az isteni enyészetből? Istenek is elenyésznek! Istén meghalt! Isten halott marad!“ Így beszélt Nietzsche s a német tudomány nem útasította rendre.

Most a német tudományosság egyik legtekintélyesebb testülete foglal állást Ostwald ellen: „Mélyen fájlaljuk, hogy egy német egyetem tanára ilyen felelősség nélküli nyilatkozatokat tesz és a legélesebben elítéljük és helytelenítjük Ostwald tanár eljárását, mely hazánknak nagy kárára van.“

Így valósítja a háború Isten világtörténelmi tervét s viszi az embereket egyre közelebb Istenhez.

A vallás tehát megnyugtató világításba állítja a háborút. A legmagasabb cél szolgálatában látja, mellyel szemben a múlt érdek háttérbe szorulása az isteni szeretetre, bölcsességre és igazságosságra árnyat nem vethet. E beállításban az imádságnak is megvan a maga érvénye. Aki imádkozik, mind meghallgattatik, mert mindenki győzni fog: A háború az emberiséget egy nagy lépéssel viszi a végleges győzelem, az örök Igazság és Jóság felé.

Sebes Ferenc dr.

A világháború és kultúránk.

A háború és kultúra összefüggésének legrégebb és legtömörebb formulázása a klasszikus gondolat: „Inter arma silent Musae.“ A kegyes genuszok, kiknek lehellete áraszt életet a tudományokba és művészetekbe, elnémulnak, visszavonulnak, elröppennek a tudományok akadémiáiból és a művészetek templomaiból föl az istenek hajlékába. A tudományokból és művészetekből elillan a lélek s ezért hervadoznak. Legföljebb a komoly Klio rója márvány tábláira a harcban nagyok és dicsők tetteit s a gyászdalok bánatos muzsája kesergi panaszait az elesett hősök sírjánál. A klasszikus felfogás szerint a harci zajban a kultúrtevékenység szünetel.

A mi történelmi látókörünk kiszélesült. Mi nemcsak azt tudjuk, hogy a hősök kiömlő vére a kultúra vérvesztése s hogy a fegyverforgató karok erő kifejtése a kultúra rovására esik. Mi azt is megtanultuk a történelemből, — az asszir, ősegyiptomi és görög-római kultúra szomorú esetén, — hogy a háború a népek vulkanikus kitörése, melynek vérlávája elpusztítja a viruló tenyészetet, — egész kultúrákat temet maga alá, de amely a vulkanikus kitörések láva-tengerének azt a másik sajátágát is mutatja, hogy az évek hosszú során átalakulva termő földdé válik és egy új, magasabbfokú kultúrának lesz talajává. Hiszen azok a rémes csaták, melyekben a népvándorlás őserős népei a római birodalom területén elhelyezkedtek, elhantolták ugyan a klasszikus világ számos remekét, de egyúttal alapot is raktak egy másik eszmékben és erkölcsi értékekben gazdagabb kultúrának.

A mostani rengeteg világháború, mint kegyetlen romboló hatalom lépett föl. Légbe vetett hidak és vasúti pályatestek, fölégetett falvak és szétlőtt városok, elmerült hajóóriások és lezuhant aeroplánok hevernek lábai nyomában. A modern technika összezúzott csodái az útjelzői!

Amerre elvonul, előtte nők menekülnek veszélyeztetett erényükkel és védtelen gyermekek, mögötte halomszámra hullák maradnak, kifosztott és megcsönkített holttestek.

Nem tört-e föl sokszor a csalódás keserű panasza beszédünkben : Hát ez az a sokat emlegetett, agyba-főbe dicsért, utólérhetetlen kultúra ! ? Nem terméketlenné vált földek, fölégetett falvak, letiprott tisztesség, fosztogatás, embértelenség és bűn jelzik-e a hadak útjait, egészen úgy, mint mikor sok száz év előtt a hunok, gótok, vandalok s a többi barbárok tarolták végig az antik kultúra földjét ?

Ez az összehasonlítás nem egészen jogosult.

A háború kegyetlen természetét az utóbbi évtizedek humánus törekvései ellenére sem vetette le, de romboló hajlama kétségtelenül szelidült. Nevezetesen a klasszikus szállóige nem jut érvényre egész tartalma szerint. A muzsák nem hallgattak el, csak hangjuk halkult. Az ihletettek sorát megrikította a harci riadó s ezért a tudományos, művészeti s irodalmi élet megcsappant, elevenségéből veszített. Nem halt meg, nem is merült álomba, él és ébren virraszt, csak érverése gyengült. De azért észrevehető munka folyik a háborús gondolatok feldolgozása körül az íróasztalok mellett s az előadó emelvényeken. S e tekintetben a világháború kegyes volt a kultúra iránt.

Sőt a világháború úgy kezd kibontakozni előttünk, mintha értékjelző hivatása volna a kultúrát illetőleg. A fegyverek tüzeiben gondolatok gyulladnak ki, a fájdalmak siralmaira érzelmek törnek föl, az események folyásában tények ötlenek elénk, melyek hatékonyan jelentik be korunk egyoldalú gazdasági és technikai kultúrirányzatának elégtelenségét. Ezt különben már a jelen és mult század találkozási pontja körül lehetett konstatálni, bár jelei nálunk kevésbé voltak észrevehetőek. Mert sajtóságon és kellő intenzitással jutnak érvényre és könnyen találnak fanatikus hirdetőkre. A konszolidáló és kultúrtévedéseket kiigazító irányok ellenben későn jutnak el hozzánk s akkor sem vernek nagyobb hullámokat. Amit így a multban nem vettünk tudomásul, a divatos egyoldalú kultúra elégtelenségét a világháború kellőleg megvilágítja.

A modern kulturának háttére az a világnézet, mely csak anyagot ismer és mindet az anyagból származtat. Tagadásba veszi a jelenségvilágon túl levő szellemi világot, tagadásba veszi a lelket. Mi van ott túl a megfogható, érzékelhető világon ? Azt mondja rá : Semmi. Van-e valami más is az emberben azon kívül, ami a boncoló kés alá esik ? Erre is azt feleli : Semmi ! Szerinte az anyag az egyetlen valóság s egyúttal az egyetlen életérték. Amit régente beszéltek az igazságról és jóról, valamint ezek végleges győzelméről, az mind félrebeszélés. Egy reális életérték van : a fogható s a boldogság nem ott az élet határán túl, hanem itt keresendő az anyagi teljes kiélvezésében.

Az elmélet, — mondjuk — a tudomány az anyag kizárólagos létezését és értékét kodifikálta. Ehhez igazodott azután a gyakorlat. Az érdeklődés azon tudománysszakok és tevékenységek felé fordult, melyek az anyagot megismertetik, előállítják és feldolgozzák, mert ha az anyag egyetlen életérték s a boldogság kizárólagos forrása, közfekvő a gondolat, hogy gyarapítani kell s mindenki számára hozzáférhetővé tenni. Így kerültek a tudományok élére a természettudományok, az élet középpontjába mezőgazdaság, ipar és kereskedelem; a technika soha nem sejtett lendületet vett s tanterv reformot kezdtek sürgetni „több realia“ jelszóval.

A modern kultúra tevékeny szervei, a gyártelepek, bőven ontották a kormos füstöt, mely mindjobban elfödte az eget, a szellemvilág szimbolumát s vele együtt a szellemieket is az ember szemei elől. Isten, lélek, örökélet s a velük kapcsolatos életelvek egyre bizonytalanabb létet nyertek és lassankint teljesen feledésbe borultak. S alakult a régi helyén egy új erkölcsstan, melynek alapgondolatát Feuerbach így fogalmazta: „Ha a mennyország számára dolgozunk, elvesztjük a földet.“ El kell felejteni az örökkévalóság eszméjét, törölni kell a szellemi életecélokat, ne dolgozzunk egy megfoghatatlan túlvilág számára, hanem koncentráljuk figyelmünket, munkánkat, boldogságvágyunkat a földre. Így jutunk el a mennyországba, vagyis teremtyük meg az egyetemes jólétet.

Ha kifogás történik, mintha a felfogás, melyről szólok, elméleti rendszer és nem életet irányító korszellem volna, utalok arra, hogy ma is, minden irányú értékelésben mennyire csaknem kizárólag a haszon, az anyagi, a fogható jön tekintetbe és hogy az ifjúság törekvéseiben, életfelfogásában és szórakozásában mily keveset tartalmaz abból, amit idealizmusnak szoktunk nevezni.

Nem kétséges ugyan, hogy a szegénység és a gond teljes kiküszöbölése a társadalomból utopisztikus törekvés, de nem lehet vitás az ember azon joga sem, hogy mindig jobb világ, gondtalanabb élet és általánosabb jó mód után törje magát. Csakhogy az eszményi életelveket, szellemi életecélokat nem nélkülözhetjük. Gazdasági és technikai úton nem fog az ember mennyországba érni sem ezen, sem a másvilágon, mert mindig fognak fennmaradni megoldatlan kérdései. A gazdasági és technikai kultúra magában elégtelen, belső, szellemi kiegészítésre szorul. Ez a világháború tanúsága!

Az egyoldalú modern kultúra nem tudta az európai háborút, a nagy istenostort s a velejáró világfájdalmat elhárítani. Az örökbéke reményét az államok gazdasági jólétére építettük. Úgy vélekedtyünk, hogy a népek jólétben lévén, egyrészt nem fognak hódításra kényszerülni, másrészt gazdasági virágzásukat nem merik majd a háború pusztításainak s egy esetleges vereség csapásainak kitenni.

Éz a remény csalódott, hiszen a gazdaságilag legjobban szituált államok állnak fegyverben. Az a másik várakozás sem valósult, mely azt hitte, hogy az egyre nagyobb arányokat öltő fegyverkezés és a folyton fejlődő technika oly véressé teszi a háborút, hogy nem lesz uralkodó és diplomata, ki lelkiismeretét vele terhelni megkísérelje. A modern technika remekei, a fegyverek, hadigépek és erődítmények a háború rettenetes démonát nemcsak nem verték bilincsbe, hanem a legembertelenebb öldöklésre fegyverezték föl. Sőt a világháború rávilágít arra a felfogásra is, mely a jogrend fejlesztésétől, nemzetközi egyezményektől várta a tartós békét. Törvények és egyezségek magukban nem nyújtanak garanciát. Hiszen a budapesti orvosi fakultus e. i. dékánja jelentette ki, hogy a genfi kereszt nem védi meg orvosainkat s az egészségügyi személyzetet. Jogi intézkedések és megegyezések csak az esetben hatékonyak, ha erkölcsi kellékek, nevezetesen törvénytisztelet és felelősségérzet kísérik. Sejtjük, hogy a világképe eszméjét csak egy gyökeres és egyetemes világnézeti változás és egyéni belső átalakulás valósíthatná meg.

Napoleon szerint a hadsereg győzelme háromnegyed részben a katonák erkölcsi erejétől függ. A nagy hadvezér megállapítása talán elavúlt s a modern háború úgy módosította, hogy a győzelem háromnegyed részben -a fölszerelés tökéletességén nyugszik? Korántsem! A hadviselés módja tagadhatatlanul jelentékenyen megváltozott. Az ellenséges csapatok legtöbbször sok száz méter, sőt több kilométer távolságra fekszenek egymástól. Ennélfogva a testi ügyesség és a fizikai erő érvényesítésére kevesebb tér nyílik, mint mikor még ember ember ellen állt karddal, dárdával, íjjal és pajzzsal fegyverzetten. S ha nem is vállalkozunk arra, hogy Napoleon példájára a mai háborúban a fizikai és erkölcsi erők viszonyszámát megállapítsuk, az eddigi események eléggé bebizonyították, hogy az egyéni erkölcsi érték legalább is oly jelentékeny tényező, mint a negyvenkettes mozsarak és a többi csodái a modern hadi technikának. Tengeralattjárók önfeláldozó kapitányai és legénysége, fegyelmezett és nyugodt pilóták, felelősség-érzettől áthatott vezérkar, vezéreiben és alárendeltjeiben kötelességtudó, hazaszerető, áldozatkész katonaság, mely az egyéni élet megtartásánál eszményibb célokat is ismer, – a győzelemre hivatott „kitünő szellemű hadsereg”. Mindenesetre erkölcsi fölszerelése is kitünő!

A háború folyamán szinte észrevétlenül jelentős felfogásváltozás állt elő. A nagy világfelfordulásban, az események hullámzó folyásában, a bizalom és kishitűség, remény és kétségbeesés váltakozása közt van valami állandó, mely mint a tengeren ringó sajkát a feneksúly a felfordulástól, bennünket megóv a végleges elcsüggedéstől és az egész nemzetet erősítő tudat gyanánt hatja át. A nemzet tiszta lelkiismerete, igaz ügyünk tudata. Nem hódítási vagy hatalmi vágy, jogtalan ambíció,

írigység vagy féltékenység tüzelte harcra a nemzetet; életöszönünk, az igazság szeretete és a bűn utálata szólított fegyverbe. Létünkért küzdünk a jogtalansággal, ármánnyal és bűnnel szemben. Így vigasztaljuk és erősítjük magunkat, így hessegetjük a kishitűség és kétségbeesés tolakodó árnyait, evvel a hittel tesszük le áldozatainkat a haza oltárára: „Győznünk kell, mert velünk az igazság!” S a gondolatban, mely ezt a szót ajkunkra adja és az érzelemben, mely lelkünket vele kapcsolatban kitölti, benne van a magasabb világrend hite és az avval harmonizáló lélek nyugalma. Elismerjük, hogy van egy legfelsőbb szellemi hatalom, mely védi az igazságot s aki vele összhangzásban cselekszik, az élni és győzni fog, aki pedig vele összeütközik, elbukik. „Győznünk kell, mert az igazságért küzdünk“: összefoglalja hitünket a legfelsőbb szellemi hatalomban, hódolatunkat az erkölcsi világrend iránt s bizalmunkat a jó és igaz végleges győzelmében. Tehát míg a folyó világháború oly homályos és bizonytalan kilátásokat nyit a jövő történelmi alakulásokba, szinte nyömtalanul elsöpörte a kételkedést, az erkölcsi világrend érvényrejutását intéző világfeletti szellem, az Isten iránt.

Továbbá a világháború nemcsak a gondolkodást alakította át, hanem az életet is. Felebaráti szeretet, jótékonyosság, személyes szolgálat s más efféle úgynevezett humánus kötelességeket jelző kifejezések új tartalmat, jelentőséget s egyben szélesebb körű gyakorlatot nyertek. Jótékonyosság annyit jelentett, mint néhány fillért alamizsnául vetni; felebaráti szeretet pedig annyit jelentett, mint szánalmat nyilvánítani; személyes szolgálat a multban szóbeli útbaigazítás volt Most az adománypénz, réz és nikkel helyett arany és ezüst, a személyes szolgálat munka, a felebaráti szeretet lemondás, önfeláldozás. A hazaszeretet kötelességei tisztázódtak A háború megtanított arra, hogy vannak nemzeti feladatok, melyek pénzáldozattal oldhatók meg; vannak szükségletek, melyek véráldozatot kívánnak és vannak nemzeti sebek, melyek szeretettel gyógyíthatók. A fegyvert szegező kemény férfikar mellett és az ágyútűzben rendületlenül számító férfias nyugodtságon kívül szerephez jutott a sebeket kötözgető asszonykéz, a kötőtűt forgató leányujjak, sőt a szivesség is, mely egy ital vizet nyújt a lankadt hősöknek.

A klasszikus mitosz szerint a vízözön után az istenek a kövekből támasztottak embereket. Ilyenfélét cselekedett a világháború is — a kemény sziveket érző szívekké lágyította. A köz iránti részvétlenség helyébe a nemzeti együttérzést, a könnyörtelenség helyébe a tevékeny szeretetet ültette. A hazáért élni-halni tudó hősöket támasztott a férfiak, nők és gyermekek közül a tűzvonalban, kórházakban és munkatermekben!

A nagy idők nemes hevületében kiizzított lelkek mellett természetesen az ellenkező élményekből is gazdagon kijut. A történelem torlódó hullámai sok rosszat hoztak felszínre. Hiúság, önzés, árulás,

kapzsiság, kizsákmányolás átkai bénítják meg a nemzet tettejét. S megsokasodtak a percek, melyekben — Bossuet szerint — az ember egészen állat. Ezek az élmények, mint kínos hiányérzetek lépnek föl tudatunkban és élesztik a vágyat a mélyebb kultúra, a belső műveltség egyetemesebb térfoglalása után.

A háború tehát új tapasztalatokkal, gondolatokkal és érzelmekkel szolgál, melyek hatása hírlapi cikkekben, előadásokban és beszélgetésekben egyaránt kifejeződik akár mint kialakult meggyőződés, akár mint önkénytelen megnyilatkozás, akár mint homályos sejtés. A világháború elismertette, hogy az anyagiak nem a kizárólagos érték sem az állami, sem az egyéni életben. Megérezette, hogy az erkölcs is nemzetfenntartó erő s hogy az életadó kultúra gyökérszállai a szellemi világnézetbe vannak beágyazva.

Erdő mélyén állt egy kápolna. A környék népe hitét veszítette és a kápolnát elfelejtette. Falai megrepedeztek, ablakai betöredeztek, ékességeit pókháló lepte el és egyetlen oltára düledezett. Időnkint megszólalt kis harangja, de a parasztok hívását — hisz annyiszor hívta már őket hiába! — észre sem vették. Rossz esztendő jött, viharok jártak. S mikor egyszer villámló és dörgő zivatar vette szárnyára a harang ezüst szavát, a csapásoktól sújtott nép hívását meghallotta és követte.

A jelenségvilágon túlról sokszor küldte hívó üzenetét a szellem és lélek elfelejtett világa a modern embernek események és kor-szükségletek, meglátások és megérzések alakjában. Figyelmet nem keltett, méltánylást nem talált. A világháborúnak vad robajába újra belecseng a tiszta hang s mintha — megértenék. Ez a megértés legalább is a közelsége a szellemi, lelki kultúra hajnalhasadásának. Ki tudná megmondani, hogy lesz-e belőle verőfény és delelő nap?!

Sebes Ferenc dr.

A háború és az iskola.

Az emberiség életében ritkán fordult elő, hogy szinte az egész világ érdeklődését egy esemény kösse le. Ma a világháború áll az általános érdeklődés homlokterében. Sokan foglalkoznak azokkal a politikai, gazdasági, geográfiai, etnográfiai, pszichológiai okokkal, melyek ezt a most dúló világháborút ránk zúditották. Előadásomban kisebb célt tűztem magam elé. Kisebb feladat megoldására vállalkoztam; vizsgálni szándékozom azt a kérdést, mily összefüggést állapíthatunk meg a világháború és az iskola között, mik ennek a háborúnak azon tanulságai, melyeket az iskola a jelenben és még inkább a jövőben értékesíthet, sőt értékesíteni köteles.

I.

A háború egyik legszembeötlőbb jelensége: *faji, nemzeti összetartozandóságunk érzetének erősödése*. Sajnálatos tünetül állapítottuk meg a közelmúltban, hogy érzésünkben, gondolkozásunkban, irodalmunkban, a művészet egyes ágaiban, közéletünkben halványodni kezdett a nemzeti, a faji öntudat ereje. Gondoljunk csak arra, hányan voltak, főleg a fiatal generáció körében, kik szinte pironkodva gondoltak magyarságokra, kik orcápirító cinizmussal beszéltek a magyar érzésről és gondolkozásról.

Akik figyelemmel kísérték, láthatták, mily mértékben kezdett tünedezni ifjabb írógenerációnk érzés- és gondolatköréből az a mozzanat, mely évszázadokon keresztül egyik legfőbb ihletője volt irodalmunknak, a nemzeti érzés, az öntudatos, faji gondolkodás. Ez az oka, hogy líránk korántsem kíséri oly mértékben nyomon a nagy világeseményeket,

mint azt elvárhatnók: ez az oka, hogy részben igazat kell adnunk Herczeg Ferencnek, hogy az irodalom egyelőre tehetetlenül áll a háborúval szemben.

A nép körében is észlelhető volt ez a sajnálatos tünet. Amint a nép közelebbi érintkezésbe jutott a nagy világgal, szellemi életében a városi élet hatása alatt változások állottak be. Tünedezőben vannak a népköltészet szép termékei, a mesék, mondák; a népdalokat operett-dalok s kabaré-nóták váltották fel; ezeket hallja az ember akárhányszor a Tisza hátán a régi halásznóták helyett, ezeknek adtak helyet a rengő-ringó búzatablák között régente hallott arató-énekek.

Közéletünkben is kelletnél jobban érvényesültek az internacionális hatások. Elfeledkeztünk nagy Széchenyink intelméről, hogy faji sajátosságaink megőrzésével igyekezzünk mindig európaiabbak lenni.

Most visszatértek a régi legendás idők. A magyar faj a csatásokon méltónak mutatkozott régi nagy híréhez. Ez a jelenség büszkeséggel tölt el bennünket, növeli nemzeti, faji önérzetünket. Az iskolának az lesz a feladata, hogy ezt a nemzeti önérzetet táplálja, erősítse, lelohadni ne engedje. Magyarrá kell nevelni a jövő generációt érzésben, gondolkodásban. Célul kell kitűzni eléje, hogy magyarságát az élet minden viszonyai között megőrizve értékesíteni tudja a béke napjaiban azt a nagy erkölcsi tőkét, melyet halálmegvetéssel küzdő véreink szereznek a csatásokon.

Lelket kell lehelniünk az egyes tárgyak előadásába. A földrajz ne elégedjék meg azzal, hogy megismerteti hazánkkal a tanulókat: öntsön életet előadásába, nevelje az édes anyai föld szeretetére az ifjúságot. Értesse meg vele, hogy a Kárpátok számunkra több, mint országunk szegélyzetét tevő hegylánc. A Kárpátok az a hatalmas százkarú óriás, kit védelmünkre rendelt oda az Úristen, ki ott megveti lábait s izmuktól dagadó hatalmas karjaival védelmez bennünket a támadó ellenséggel szemben. Nem elég, hogy esodáljuk nyáron erdőkoszorúzza bércseit, tele tüdővel szíjuk magaslatain a tiszta hegyi levegőt, hallgassuk völgyekben a bérci patak zúgását, élvezzük rajta a téli élet szépségeit: a Kárpátokat szeretniünk kell; éreznünk kell, hogy ez a hatalmas hegylánc része s fontos része annak a seregnek, mely értünk harcol, bennünket védelmez, a Kárpátok ránk nézve egy sereg értünk küzdő völgvári vitéz.

Az arany kalásszal ékes rónaságnak ne csak rengő búzatablái lássuk: az Alföld, mint Petőfi mondja, „a szabadság képe.” Ézren meg ézren aluszák benne örök álmukat, azok, kik a honi föld védelmében estek el. Ezt a földet hozzánk nem csak helyi kapcsolat, hanem érzelmi mozzanatok is fűzik: érte halt eleink diéső emlékezete.

Patakjaink és folyóink ne csak folyók és patakok legyenek szemünkben; egyszer békésen folyó habjaik, máskor zúgó hullámaik békéről és harcokról regélnek. Ezek mind részesei a nemzeti küzdelemnek,

mert hegyeink és völgyeink, szikláink és szirtjeink, folyóink és patakjaink együtt vívják a nagy csatát az ellenség ellen hőseinkkel.

Gondoljunk arra a mély értelemre, melyet a görög Antaeusról szóló rege fejez ki. Ez a mithikus óriás Geanak, a földnek volt a fia. Ez minden idegent arra kényszerített, hogy vele birkózzék. Senki sem tudta legyőzni; ha földhöz csapták, anyjától, a földtől a vele való érintkezés következtében mindig új erőre kapott. Egy másik mithikus hős, Herakles csak úgy bírta megölni, hogy a levegőbe emelte. Két tanulságot rejt magában ez a rege: a két tanulságot kell tanításunkban és nevelésünkben értékesítenünk: az egyik az, hogy nekünk is az anyai földdel való érintkezés, az iránta való szeretet ad erőt a küzdelemre; a másik az, hogy ha tőle elszakadunk, ha elveszítjük lábunk alól, minket is le lehet győzni, minket is meg lehet semmisíteni. Ami emberöltőnk a béke idején nevelkedett, szépnek találta a hazai föld szeretetéről szóló tanítást, de a béke napjaiban sohasem tudta volna úgy átérezni, mint ezekben a zivataros, viharos időkben, mit jelent ez a szó: hazai föld, haza. A hazaszeretet ma nem szépen csengő szó, hanem élő, komoly valóság.

Most látjuk, mennyit szenvednek véreink a hazáért; most átérezzük a költő szavainak igazságát, hogy ez az a föld, melyen élnünk és meghalunk kell; most látjuk, mennyi szép, meleg, piros vér ömlik a hazai föld védelmében. Ennek a földnek lángoló, áldozatra kész, *életre-halálra* kész szeretetét kell elsősorban ifjúságunkba belenevelnünk; most érezzük, a jövőben is éreznünk kell, hogy ennek védelmében egyeknek kell lennünk.

A mai zivataros időkre is illenek Széchenyinek a múlt század 40-es éveire értett szavai: „Veszély fenyegeti a magyart!” (Kelet népe). Ma is érezzük, mint akkor Széchenyi érezte, hogy „cselekednünk kell, ha élni akarunk; gyökeresen, mély sarkalatig cselekednünk”. (Garat.) Cselekednie kell a nevelésnek is. „Valamely nemzetnek a maga védelmében naggyá és halhatatlanná tételére — mondja Széchenyi — a legnagyobb rész nevelése a feltétel. Aki a haza megmaradását és szabadságát óhajtja, annak arra kell törekednie, hogy az ifjúság nevelése tökéletes legyen.” (Napló, III.)

Első feladatul jeleztük a hazai föld szeretetére való nevelést, a másik a *fajszeretet ápolása*. E tekintetben két tárgy játszik fontos szerepet: az egyik a hazai történelem, a másik a hazai irodalom. Látjuk a most folyó nagy küzdelemben, mennyire megfogyatkozott a magyar faj, mennyire szükség lesz rá a jövőben, hogy erősítsük faji összetartozandóságunk érzetét s mennyire kell ügyelnünk, hogy megőrizzük speciális faji tulajdonságainkat. Ebben a kérdésben megint Széchenyi gondolatát fogadhatjuk el vezérelvül: „Igen drága Földiek, jövendőnknek alapja nem egyéb, mint nemzetiségünk biztosítása és nemesebb kifejtése.” (Kelet Népe). A feladat tehát: a faji kiválóságok

biztosítása és nemes fejlesztése. A történelem feladata ezen speciális faji tulajdonságok megállapítása, a történelemtanítás elsődrendű feladata, hogy e téren való eredményeit a nemzeti nevelés érdekében felhasználja. Ne féljünk attól, hogy sovínisztáknak kiáltanak ki bennünket: vajjon ártott-e a német tudományosságunknak, előrehaladásunknak, hogy minden gondolatunkat, cselekedetünket áthatotta németségök érzete?¹ A történelem ékesen szól azon tétel igazsága mellett, hogy faji öntudat nélkül önálló nemzeti létezés lehetetlen. Az irodalom egyik főhletője a fajszeretet érzelme. Főleg akkor látjuk ezt, mikor a faj léte, nemzeti önállósága forgott veszedelemben, mikor létének, önállóságának védelme a nemzetet nagyobb erő kifejtésre készítette: a függetlenségi harcok idején. Ennek a fajszeretetnek köszönhetjük irodalmunk egyik legspeciálisabb, legeredetibb s legszebb részét: a kuruc költészetet. E két tárgynak feladata a fajszeretet ápolása, az igazi faji és nemzeti öntudat megszilárdítása. Minél kevesebben maradunk, minél inkább megfogyatkozunk, annál nagyobb szükségünk lesz arra, hogy összetartozandóságunkat érezzük, multunk alapján jövőnkben bizzunk. Ezen öntudat és bizalom ápolása egyik legszebb feladata az iskolának. Széchenyi is édes „osztályrész“-nek mondja „az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátosságait, mint ereklyét megőrizni s szeplőtelen minőségükben kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit.“ Ez az, amit Széchenyi nemzetté nevelésen ért, ez az a cél, amelynek megvalósítása a magyar középiskolának egyik elsődrendű feladata s amelynek sikeres megoldása nemcsak érdeme, hanem öröme és büszkesége is lesz.

II.

Második felötlő jelensége a háborúnak a *hazafias kötelességek fokozottabb teljesítése*. Rendeltetésünknek „akkor felelünk meg legjobban — mondja Széchenyi — ha azon a helyen, amelyre a sors állított, hazánk és ezáltal a mindenség tökéletesítésén tehetségünk szerint fáradozunk.“ (Hitel.) Talán sohasem láttuk annyira, mint most, hogy a kötelességek között nem kell rangfokozatot felállítani. Nem az a lényeg, kicsi vagy nagy kötelességet róttak-e ránk, hanem az: teljesítettük-e lelkiismeretesen, legjobban tehetségünk szerint, vagy nem. A legkisebb feladat teljesítése éppen olyan fontos, mint a legnagyobbé. Gondoljunk a nagy mozgósításra, figyeljük napról-napra az újabb korosztályok bevonását: az első hívószóra, a kötelesség parancsszavára hány ezer meg ezer ember indul útnak nem csak a nagy városokból, hanem az

¹ V. ö. Deutsche Vorträge Hamburgischer Professoren. Karl Meinhof: Deutsche Erziehung. Hamburg, 1914.

eldugott falvakból is. Sohasem éreztük a kötelesség szavának oly egyetemes érvényét, mint manapság. Ez népiünk fegyelmezettségének a jele. E fegyelmezettség és kötelességérzet több tényező közrehatásának eredménye s e tényezők között — ezt örömmel konstatálhatjuk — nem utolsó az iskola.

A gondtalan gyermeki idő tulajdonképpen akkor ér véget, mikor az iskolázás ideje kezdődik. Ekkor kezdődik a *kötelesség*, vagyis egy pontosan kiszabott munkakör ellátása. Az iskolának az a feladata, hogy a kötelességteljesítés erényét az ifjúságba bele nevelje. Az iskolában veszi észre a tanuló, hogy vannak *korlátok*, melyek cselekedetei elé gátat vetnek, vannak *törvények*, melyeket teljesítenie kell, vannak *tilalmak*, melyeket nem szabad szem elől tévesztenie; itt veszi észre, hogy érdekei mások érdekeivel összeütközésbe kerülhetnek s mások éppen úgy törekedhetnek jogos érdekeik megvalósítására, mint ő; itt veszi észre, hogy akarata nem korlátlan, a mások érdekét is figyelembe kell vennie. Ezen korlátok, törvények, tilalmak, akarati korlátozások és érdekösszeütközések együttléve hozzák létre azt az erkölcsi eredményt, melyet *fegyelemnek* nevezünk. A kötelességérzet és a fegyelem, magasabb fokon: önfegyelmezés, magunkon uralkodás, kötelességszerű engedelmes-ség, az iskolai nevelés egyik legfontosabb eredménye. Akiben az iskolának e két erényt sikerült meggyökereztetnie, abban hasznos tagot adott az emberi közösségnek.

Az iskola kapcsolja bele a gyermeket az emberi közösségbe. Az iskola érteti meg vele, hogy nem egyedülálló lény, hanem tagja egy nagyobb közösségnek, mellyel szemben kötelezettségei vannak. Ez a közösség szűkebb értelemben az a foglalkozási kör, melyben élete eltelik, tágabb értelemben az a nemzet, melynek tagja. Az iskola érteti meg vele, hogy munkája, kötelessége pontos végzésével ennek a nagy közösségnek tesz szolgálatot; itt tanulja meg, hogy ennek a nagy közösségnek érdeke, biztonsága, fejlődése a közösség minden tagjának érdeke s ennek megvédése a közösség minden tagjának kötelessége. Ilyen értelemben vagyunk békében munkás polgárai, veszedelem idején elszánt harcosai nemzetünknek, hazánknek. A polgári és honvédelmi kötelességek teljesítése így lesz általános érvényű kötelezettséggé.

Hogy mennyire általános érvényű ez a kötelezettség, azt talán sohasem éreztük annyira, mint most. Talán alig van valaki széles e hazában, ki ebben a háborúban személy szerint érdekelve nem volna. Sohasem éreztük annyira, mint most, mennyire eltörpül az önérdek a közérdekkel szemben; alig van valaki, akinek valamelyik hozzátartozóját a csatasíkra nem szólította ennek a közérdeknek a védelme. Egyesek életüket, testi épségüket áldozták fel a köz védelmében, mások hónapok óta fáradság, nélkülözés, golyózáporban, ágyúk bömbölése között harcolnak, hogy mindnyájunknak biztosabb, boldogabb jövődőt szerezzenek.

Amint a múltban arra törekedett az iskola, hogy a hazafias kötelességek érzetét és tudatát belenevelje az ifjúságba, fokozottabb mértékben kell erre a jövőben törekednie.

A háború sajnálatos jelenségeket is vetett felszínre. E jelenségeknek a jövőben még a lehetőségét is szeretnők kizárni. A jövő iskolájának az ifjúság tudatába bele kell nevelnie, hogy a köztulajdon, a közvagyon, akár erkölcsi, akár anyagi, szentség, megcsonkítása szentségtörés. Szentség béke idejében, kétszeresen az olyan erő kifejtések között, amilyenek most vagyunk szemtanúi. Bele kell nevelnünk, hogy nemcsak egyéni lelkiismeret van, hanem nemzeti is, nemcsak egyéni becsület van, hanem nemzeti is, nemcsak egyéni kötelesség van, hanem nemzeti is. A nemzeti erő kifejtés e magasztos idejében kell tehát megállapítanunk azt a feladatot, mely az iskolára várni fog; ez a feladat: a nemzeti *kötelességteljesítés érzetének éberré tétele s az érzékeny nemzeti lelkiismeretnek kifejlesztése.*

III.

Harmadik felötlő jelenség az a nagy *áldozatkészség és altruizmus*, melyet a társadalom ezekben a nehéz időkben tanúsított. Őszinte tisztelettel nézi az ember azt az odaadó munkásságot, mellyel úriasszonyaink és leányaink sebesült honfitársaink fájdalmait enyhíteni törekszenek. Tiszteletet érdemel az a készség, mellyel a társadalom anyagi támogatással és személyes munkával igyekszik hazafiúi kötelességét teljesíteni. A nemes erkölcsi tulajdonságoknak ilyenén nagy mértékben való megnyilatkozása amellet tanúskodik, hogy helyes nyomon járt az iskola, mikor a materialis világnézet képviselőivel szemben az idealizmust, a magasabb, erkölcsi alapokon nyugvó világfelfogást képviselte. Ezt a világnézetet kell továbbra is képviselnie. Induljunk a tények után. Ha anyagi áldozatról volt szó, elsősorban azok teljesítették e téren is hazafias kötelességeiket, kiknek adakozási készsége nem anyagi javakon, hanem erkölcsi alapokon nyugodott.

Azt szokták mondani, hogy szónokló nemzet vagyunk; nos, most a sok beszédet tettek váltották fel, a szónok nemzetből a tettek nemzete lett.

Annál is inkább helyén való ezen erkölcsi értékek megnyilatkozásának hangsúlyozása, mert a művelt nyugattal való érintkezés útján sok jelenség kezdett nálunk is lábra kapni, mely a magyar nép komoly erkölcsi érzésével homlokegyenest ellentétben áll. Különösen bizonyos irodalmi műfajok útján léhább erkölcsi felfogás volt terjedőben. Ifjabb generációnkban bizonyos kesernyés, koravén cinizmus kezdett fejlődni. Valószínűleg nem ezekből kerülnek ki a manapság megnyilatkozó nagy

erkölcsi értékek hordozói, valószínűleg nem ezekből telnek ki azon katonáink, kikről hadvezetőségünk azt jelenti, hogy „lendülettel“ harcolnak. A nevelésnek arra kell törekednie, hogy az iskolában továbbra is ápolja a nemes erkölcsök, a fontos erkölcsi értékek kultuszát s ne engedje, hogy hagyományos, egészséges erkölcsi érzékünkkel ellentétes jelenségek üssenek nálunk is tanyát. Nem üres szólás, hogy az országok talpköve a tiszta erkölcs, nem igaz, hogy az anyag helyettesíteni tudja az erkölcsi értékek tiszteletén felépült világnézetet. Az iskolának továbbra is az idealizmust kell képviselnie. Tények mutatják, hogy a megpróbáltatás idején nemcsak erkölcsi, hanem anyagi tekintetben is többet várhatunk ezen világnézet híveitől, mint az ellenkező világfelfogás képviselőitől.

Tapasztaljuk az iskolában, mennyire érdeklődnek tanulóink a nagy harc egyes mozzanatairól. Ezt az általános érdeklődést nevelési szempontból értékesítenünk kell, ki kell ragadnunk az események özönéből azokat a mozzanatok, melyek nevelési szempontból alkalmasoknak látszanak. Ez a nagy világesemény minden téren érezteti hatását s így természetes, hogy lényeges befolyást gyakorol nevelésünk irányára és eszményeire is. A nevelési szempontból felhasználható mozzanatok értékesítése egyelőre inkább ötletszerűen, reflexiók alakjában történik, a jövőben azonban gondolkodnunk kell ezeknek nevelési rendszerünk szervezetébe való beillesztéséről. Vezető gondolatokul megjelölhetjük a hazai föld- és a fajszeretetére való nevelést, az öntudatos, önérzetes nemzeti gondolkodás, az éber nemzeti kötelességérzet és lelkiismeret s az önérdek mellőzésére kész áldozatos szellemnek minél tökéletesebben való meggyökereztetését. Például állhat előttünk hatalmas szövetségesünk, a nagy német nemzet, melyet ízig vérig, kor- és nemkülömbőség áthat a faji öntudat, németsége érzete.

A jövő iskolájára tehát szép feladat vár: az igazi nemzeti szellem megteremtése. Ha Széchenyi intelme szerint „gyökeresen, mély sarkalattig“ fog cselekedni, a jövő iskola tanítóinak nagy szerepök és halhatatlan érdemök lesz a nemzeti reneszansz megteremtésében.

Bíró Imre.

Háború és irodalom.

Mikor elrobogtak előlünk a virágos vonatok, tudtuk, hogy a béke hagyott itt bennünket, de nem tudtuk, mi a háború. S amint forgott az idő, amint megjelentek előttünk az első sebesültek és elsirattuk az első halottakat, kiterjesztette reánk sötét szárnyait az ijesztő rém. Most úgy érezzük, hogy csak túrnunk és reménykednünk szabad, most minden gondolatunk a haza s minden bizodalunk a bátorságunk. Elhallgatott a hétköznap s egész világon áll a nagy lovagi torna: szabad-e ilyenkor kicsi intim dolgokról csevegni, szabad-e a halálveszedelemben irodalomra, művészetre, esztetikára gondolni? E kérdésnél aggodalom száll szívünkre és felsóhajtunk: Istenem, ha ez az édes magyar nyelv elnémulna az ajkakon! Mert úgy szeretjük ezt a virrasztó gondok és édes szenvedések között kiküzdött irodalmunkat, hogy először is rágondolunk, mikor a lenni s nem lenni kérdése lebeg felettünk. Irodalmunkba hordtuk össze mind azt, ami a történelem folyamán értékes volt bennünk, amit nyögtünk a sors kemény ökle alatt s amit vígadtunk a szerencse kedvezéseiben: irodalmunkban ragyog multunk s egyéniségünk minden dicsősége. S ha voltak eltorzulások arculatán, szerettük, szerettük. Melyik anya ne szeretné gyermekét, ha rút is, ha rossz is és néha ellene támad? Egy nemzet irodalma egy nemzet élete, nemcsak az író képzeletének álmvilága, hanem a nemzet lelkének s műveltségének kisugárzása s azért érdekes, hogy egyik német tudós a háború robbantó gyilkait az ellenfelek irodalmában keresi. Az életösztön hajt tehát bennünket, hogy védjük irodalmunkat, mikor a Kárpátok alatt zúg a véres orkán s el akar törölni a föld színéről.

Irodalomszeretetünk azonban nem csüggeteg s ez mutatja, hogy századok munkája alatt annyira beleszivárgott a lelkekbe, hogy élet-

szükséglet lett. Nem mindig volt ez így. Régen csak a szellemi gazdagok lakomáztak belőle s idő kellett hozzá, míg a könyv nagyhatalom lett. Gondoljunk azokra a szegény törtetőkre, akiket a szebb jövő vágya üzött, azokra a viharmadarakra, akik egy dúsabb kor hajnalán Maecenasokért sikongtak s akik közül sokan tört lélekkel buktak a halálba. Pedig az emberek magukban rejtegették a kincset, csak nem volt, aki felhozza az irodalomba. A nép élt a maga költészetében, a műveltek idegen esillagok felé fordultak, ha le akarták rázni a gondokat s az unalmat, de az irodalom nem volt tudatos, még nem ismerték értékét. A kultúra azután (nevezhetjük esztetikai kultúrának is, mint újabban szeretik) magával hozta, hogy az irodalom nem árnyékos üdülőhely többé, ahová csak a sors választottjai jutnak el, ha elfáradnak az életben ; az irodalom életszükséglet s a legtehetősebb Maecenas ott ül a lelkekben : a lelki igény. Hogy ez így van, azt éppen ezekben a napokban látjuk leginkább. Az első aléltság után előkerült „A jövő század regénye“ s az emberek kezdték hinni, hogy az ibolyaszemű Jókai fantasztikus jóslata nem mese ; Conan Doyle „Sirius kapitány“-a már előre megremegtette az idegeket a német tengeralattjárókkal ; sokan olvasták a „Háború és béké“-t, melyben Tolsztoj, a misztikus nihilizmus vívódó prófétája a háború titkait kutatja s éles tekintettel járja be Oroszország fehér pusztáit, a borzalmakat, erényeket, bűnöket, az uralkodók kicsinyességét, a vezérek önző ambícióit, a háború kegyetlen igazságait ; jöttek a könyvek, amelyekben csak menydörög a háború, fuldokol a fájdalom s arat a halál, jött még Tacitus „Germania“-ja is, jöttek a régi régiak s nem kérdeztük, honnan valók, angol-e, francia-e, orosz-e ? Ezek nem voltak ellenségeink, mint az újak, hanem kedvesek és régi barátok, akikről egy kissé megfeledkeztünk s akiknek sorain keresztül most fürkésztük a jövőt, az északi fényt. Akik itthon maradtak és nincsen egyebük, mint a reménykedés, el akarnak futni a jelentől s az irodalomban akarnak nyugalmat találni, ha nyakukba ül a bizonytalanság. A léleknek békében szerzett jogai a háborúban is kielégítést követelnek, sőt a háborúban inkább, mint máskor, mert a remény hamar kialszik s a a vigasz hamar elsikkad.

Mindezekből kitűnik, hogy a háború nem jelentheti az irodalom halálát, mert az a léleknek nem megmaradt erejét, hanem egyik létfeltételét foglalja magában. Sőt ki lehet mutatni, hogy a háború teremti meg a művészet nagy alkotásait. Egy görög böles mondotta, hogy a háború atyja mindennek. És mennyi háború zúg körülöttünk még békében is ! Az élet a legtermékenyebb író, mely mint egy ezermester tragédiákat, komédiákat sodor szemünk elé, melyek azután a művészek lelkét visszhangra hangolják. Mert az tény, hogy a legelvontabb műalkotás is a valóságból emelkedik ki pompázó szépségbe. Ha Arany János őszikéit olvassuk nem is gondolunk arra, hogy azokban egy öreg ember

szíve vérzik, amelybe belevájta karmait a kétség, amelyből még visszafojtott képek, lángoló eszmék, a teremtés akarása törekszik kifelé, de már ráborul az ős melanchóliája, tehát kegyetlen harc áll benne, folyik a vér s kipiroslik belőle egy őszi kökörcsin: egy halk lírai vers. Az életnek ezeket a háborúit az irodalom évezredekken más és más formákban testesíti meg, de ugyanazokban a gondolat- és érzelem-változatokban, mert az emberek lényegükben mindig ugyanazok s az élet megismétli önmagát. Már ennek megfontolásával eszik a kérdés: lehet-e tárgya a háború az irodalomnak? Ha a mi kiesi küzdelmeinkből, melyeket százszor megküzdünk egy napon s melyekben százszor megsebesülünk, tör elő az irodalom, mennyivel több ihletet ad a háború, mely világokat renget, mely annyi véres ujságot dob elénk, melyben kitetszik, melyik nemzet lelke szelíd, mint a galamb s melyiké gyilkos, mint a saskeselyű. Különben is az író nem szakadhat ki korából, bele van nőve s helyzete annál nehezebb, mert ezerszer jobban átérzi az idők változásait. Ezért szokták mondani, hogy az irodalomban egy-egy kor lelkiülete zendül meg. És tényleg a világirodalomban a háború mindig kifejtette hatását. A főnséges Iliaszban a háború dühöng s a holttetemek, káromó madarak, véres porjajgatás felett játszik egy örökifjú nép bájos humora, mint füstölgő csatatéren az aranyos napsugarak. Tyrtaios fuvoláján is Ares repes és a lelkesedés dallama rivall. A „Divina Comoedia“ háttérében az ellenségeskedés és gyűlölet sötét vére biborlik. Aischylos, Sophokles, Shakespere tragédiáiba is gyakran a történelem nagy háborúiból árad a párolgó vér szaga. Petőfi temperamentuma s tüzes hazaszeretete olyan rapszodiákba esapott mely talpra verte a nemzetet a mi szent háborúnkra. Kétségtelen, hogy a háború teremt irodalmat, még pedig új irodalmat, mely magán viseli az idők nagy rázkódtatásait.

Már most, ha szemlét tartunk a mi háborús irodalmunkon, egy kis csalódás ér bennünket. Meg kell vallanunk, hogy elméletünk nem simúl egészen a tények rideg vonalaihoz. Az irodalom elnémult, midőn belekondult nyugalomunkba a háború vészharangja. Az az irodalom, mely örökéletű, melyet nem temet el a feledés, mert azok az alkotások, melyek csak ma élnek s holnap romjaikon újaknak adnak helyet, nem lehet komoly irodalom. A színházak a hazaszeretet lobogásának tűzhelyei lettek s egymást érték az aktuális színművek. Pillanatnyi hatásúak voltak, talán szükségesek is voltak, de az irodalom szentélyébe nem léphetnek be. Szó sincs róla, szakadatlanul követik egymást a hangulatos ujságcikkek, lelkesedéstől átizzott versek, a csaták borzalmaiba s véres szépségeibe ragadó — gyakran valószínűtlen — novellák, gyakran olvasunk egyszerű emberektől, akik talán soha azelőtt nem írtak, őszinte s kedves leveleket és megtudjuk, hogy erősek vagyunk, hogy a humor, ez az égi ajándéka a földnek, még a halál árnyé-

kában is csillámlik a lelkeken, van a háborúnak már anekdotta-kincse, de mindez még nem irodalom, mindez csak kísérő zöngéje a magyar zseninek, mely már annyiszor harsogott főséges erővel. Hol vannak azok a mi nagyjaink, akik a népszerűség vizein úszkáltak, míg a béke napja égett felettünk? Hol vannak? S hova tűnt a tarka szivárvány az égről? — Azért olyan fájdalmas a kérdés, mert érezzük a különbséget köztünk s a mi hős szövetségeseink, a németek között. Németországban az irodalmi munkásság folyama nem apadt ki, csak más mederbe tért, hogy hitet szísson a lankadókba s önbizalmat gyúlasszon azokban, akikben a kislelkűség elhomályosítja igazságunkat, hogy a szebb jövő reményével oltogassa a csüggedést. Folyóiratokban, újságokban, önálló munkákban, sőt röpiratokban is fel-feltűnedeznek azok az irodalmi előkelőségek, akikre azelőtt is az ünneplés verőfénye hullott s bátorságuk és szent ügyünk iránt érzett minden lelkesedésük átsugárzik írásaikon azok lelkébe, akiket aggaszt valami nehéz kérdés. A tudomány páncélba öltözött, a szépirodalom vigasztal és hősokról énekel, a versek dalra perdülnek: az irodalom felöltötte a háború színeit. Mire a németek Belgiumot elfoglalták, a háborúnak külön irodalma lett. S nálunk? Szétrebbentek a múzsák, mint sütkérező galambok, ha lövés dördül el. Mindenesetre a háború váratlanul csapott le hozzánk. Érdekes, hogy valami réveteg önfeledtségben éltünk s ha láttuk a katonákat vagy hallottuk a dobpergést s a trombitát, nem is gondoltunk arra, hogy ez nem játék s mindez azért van, mert még nem halt meg a háború a világon. És csak természetes, hogy elnémul az ember s elsápad, ha megremeg a föld alatta? Az első izgalmak elzibbasztották a lelkeket, minden figyelmet az észak és dél vont el, minden erőt a megdöbbenés és lelkesedés kötött le. Azután jöttek a véres színjáték első jelenetei, gyorsan gördültek az események, a szellemi munka kimerült a hírek olvasásában. Az irodalom tehát elhallgatott s helyette az élet szötte a szenvedő világra hímes takaróját. Ez a tett költészete s ezt nem az irodalom chariszai zengik, hanem a történelem komoly múzsája írja be a halhatatlanság annáleszeibe. Azonban aki átélte, annak felejthetlenebb lesz, mint a világ bármely műalkotása. Vagy van-e annál nagyszerűbb hősköltemény, mint amilyent a mi hős katonáink énekelnek a harcok poklában s van-e annál meghatóbb elégia, mikor gyöngye kezek kötik be a drága sebeket? S nem élő költészet-e az, mikor a kis leány levelet ír a Jézuskának s karácsonyi ajándékul a békét kéri vagy mikor játékait megosztja szegény barátnőjével, akinek a szeme mindig könnyes, mert apját megölte egy kegyetlen golyó? Ez mind költészet, ez mind irodalom, ha nincs is szavakba fonva. Majd eljön az idő, mikor ének lesz belőle s végigszáll a boldog utódok lelkén.

Ez azonban csak lesz s bennünket előbb a van érdekel. Aki az emberek pszichológiáját vizsgálja a háború alatt, megelégedéssel álla-

píthatja meg, hogy kezdünk már hozzátörődni a háborúhoz s kezdjük már menteni; ami még menthető e rengeteg áradatból. Katonáink hősök s minden csepp vérük élesztgeti önbizalmunkat, hogy le nem törünk, amíg magyar lesz a földön. Mégis azok, akik sokat, talán mindenüket elvesztik ezekben az időkben, akik sokat szenvednek e borzalmak kísértetjárásában — s melyikünk nem lenne így? — gyakran felriadnak s gyakran elsuttojják a nagy miért-et, miért az öldöklés? miért a könny?, miért a vér?, miért a bűn?, miért a kultúra?, amelyeknek feltevése maga rémületesebb, mint ez az egész lángoló világ. Minden miért egy éles seb, talán fájóbb, mint amit a golyó ütött, mert a mult minden küzdésének hiábavalóságát mutatja s mert csak nagy lelkek hús borogatására enyhül meg. Örömmel mondhatjuk, hogy itt az irodalom nem bénult meg, felült a kathedrára s feleletet osztogat a sok-sok miért-re. A háborús délutánokon s mindenütt, ahol csak érzik a háború sebeit, Prohászka, Rákosi, Andrassy, Apponyi, Herczeg s a többi hős férfiai a tudománynak és irodalomnak hirdetik a megnyugtatás, vigasztalás, igazság evangéliumát s szavaik elhullámzanak az országban minden ember szívéig. De vannak a léleknek olyan zugai is, ahová e szavak nem jutnak le, ahol összebújnak remegés, kín, bal-sejtellem, gyötrődés. Ezeknek olyan hangok kellene, melyek a lelkesedés csatakürtjéu riadoznak s a tépelődésből új erőre vernek, melyek tudnak simogatni, ha ez a kegyetlen szörny végigkaszál boldogságunkon s ha elsötétülnek előttünk a remény csillagai. És itt már találunk irodalmat, mely nemcsak a mienk, de a jövőé is, mert időből kiszabadulva minden elkövetkező szenvedésre megnyugvást hinteget: a székesfehérvári püspök könyve: „A háború lelke.“ A nagy emberek mindig megértik az idők intő szózatát s nagyságuk abban rejlik, hogy ez a szózat tovább hangzik bennök s erősödve tör az emberek füléhez. E könyv első remeke a háborúnak. istenfélelemmel oldja meg e végítéletet, hallja a végtelen hatalom lángpallosának suhogását, amint a gonosz földre csap s amint belevilágít a bűnök éjszakájába, ahonnan a háború gyilkos fúriája előszökött, de feltakarja a gyászlepel alól a háború ismeretlen értékeit is: az emberi szívet, a hősiesség örök piramisát az idők végtelen sivatagában, az önfeláldozás templomát, mely a pusztulás mennydörgésében is diadalmasan emeli keresztjét az ég felé . . .

Az irodalom tehát mégis produkált valami értékeset. Ez azonban még nem elég. Az irodalom többi ágaiban még inkább bele kellene ömölnie az idők mozgalmasságának. Mégis e téren tapasztaljuk a legnagyobb sivárságot. Nem tudjuk megérteni, miért lett egyszerre olyan halálos csend a költészet zengő ligeteiben s miért hallatszik csak ismeretlen nevek szárnycsattogása? Szomorúan panaszták eleinte a sebesültek, hogy elfogyott a nóta. S aki ismeri a magyar katonát, tudja, mit jelent ez. A magyar katona nótával indul a halálba, azzal szo-

morkodik, ha visszazümmög lelkébe a kedves otthona emléké, nótába kesergi lelkének haragos, ellenséggyűlölő, szenvedélyes kitöréseit. Az a néhány nóta, mellyel elindultak, elkopott, mert hosszú az út Galiciába s kemények a napok a lövészárkokban. Azt várnók, hogy a szükség költőket teremtsen. Ha nem kapnak nótát hazúlról, kiszakad valahonnan egy sóhajtás vagy egy vulkanikus érzelem s szavakra, dallamra kap, maguk sem tudják honnan, de mindenik úgy érzi, belőle szárnyaltak elő a hangok. A népköltészet új alakulása lenne ez, mely mindig előhírnöke egy egészséges irodalomnak, mert a nép mindig jobban átérzi a bajok súlyát s lelkébe érzékenyebben belecibálnak a viharok. Már kezdik is gyűjtögetni a csatateret e véres virágait. Sajnos azonban, hogy e katonanóták nem újak; vagy régi versek új színnel való áthúzásai vagy pedig kesergő dalok, melyek a béke katonájának lelkét zengik az ő nagy szomorúságával, a katonáskodás nehéz terhével, végtelen szerelmével. Van ugyan néhány, mely Miklós cár leányairól s Petár királyról emlékezik „vad humorral“, de ez kevés és unottá válik a halál hosszú, véres hajzáiban. A végső ítéletet itt még nem lehet kimondani. Ki tudja, mit hoznak magukkal a fáradt vitézek ha hazatérnek? Ki tudja, milyen jövőt szánt a sors nekünk s milyen lélekkel állunk majd meg alatta? Most még az ágyúk dübörögnek, a fegyverek sikonganak, most még dühöng a magyar bátorság égzengése s ha mozdul is a szív, a kísérő ének még elcsuklik a félelmetes hangzavarban. Mégis nagyon érdekes és vigasztaló az a przemysli katona-költő, Gyóni Géza, aki az ostromlott várban a srapszelek ördögi muzsikája mellett áldoz a műsáknak s verskötetet ad ki, amelyből Balassi Bálint lelkes költészete érzik.

Mert tény, szomorú tény, hogy az utóbbi időkben a hazafias költők nemes nemzetsége kipusztult. Ha valaki hazafias költeményt merészelt írni, végigmosolyogták a szigorú kritikusok — igaz, hogy nem is volt sok köszönet a hazafias kirohanásokban. Honnan ez a nagy eltávolódás a dicsőséges múlttól? — Egy német aforizma azt mondja, hogy a zseninél a műsák otthon vannak, nem látogatóban, amit úgy lehet a mostani állapotokra lefordítani, hogy a válságok az igazi tehetségek erőpróbái. Berzsényi tudott lágy és szelíd lenni, mint a zefir, de fel tudott kiáltani, mint a szélvészok orgonája, mikor egész Európa vérben vonaglott:

Mit hallok! Árpád honja határain
 Ágyúk dörögnek! rettenetes veszély
 Zúg, mint dagadt felhők morajja
 S Boszporuszok zokogó nyögése

Mennyire hasonlított az ő kora a miénkhez! Akkor is végigsöpört a szárazon és tengeren a háború istenitélete! Micsoda

hangon tudna az most dörögni a magyar szivekhez! Most azonban elnémultak a múzsák. Nem voltak, nincsenek igazi tehetségek, ez tehát az egyik ok. Akikben volt valami a régi erőből, előregedtek, még inkább elnépszerűtlenedtek a sok új énekes mellett. A másik ok azonban mélyebb és kétségbeejtőbb: a béke kényelmes nyugalmban új emberek jelentek meg az irodalomban, akiknek forradalmi hitvallásuk volt s akik fel akarták áldozni az irodalom szent multját a jövő bizonytalan, sőt hóbortos álmaiért. Nyugatról kerültek haza s nagy rajongással kezdtek hozzá a magyar irodalom holnapjának megépítéséhez. Nem tartozik ide, hogy mit tagadtak meg a multból s milyen jogon s milyen merészséggel akartak rombolni s új világokat teremteni, mégis át kell tekinteni, ha magunk elé akarjuk állítani, hogy a háború egészséges reakciót visz be az irodalomba.

Az irodalomnak új harcosai Párisból jöttek s magukkal hozták a bűnök izgalmas emlékeit, beteg világnézetet, a művészetnek eddig nem hallott elveit. Azt hitték, minden műveltséget magukba gyűjtöttek messze idegenben, tehát joguk van megreformálni ezt az elmaradt országot. Velök megindul a decadence, visszaesés az eszményből, melynek első tünete a bántó kozmopolitizmus, mely végigkorbácsol a magyaron, szidja, átkozza Magyarország „halálszagú rónáit,” ahová még nem jöttek el az új esodák. Nagyon, nagyon fáj ez a kozmopolitizmus. Mert Széchenyi, Eötvös is nekitámadt a magyarnak halálos sikollyal s kíméletlenül megmutogatta műveltségének szakadásait, de Széchenyit a döblingi martírságba vitte hazaszeretete, Eötvös pedig megnyitotta számára a haladás kapuit. Ők azonban nem szeretik a magyart. A Szajna vizéből ittak s szívük folyton a bűnök Mekkája. Páris felé fordul. Nem is az ő vérük folyik most folyamokban.

Nemesak a költészet, de a szépirodalom a dráma is a naturalizmus vérkultuszában tobzódik amely csak irodalmi másolata annak a végzetes világnézetnek, melynek istene az anyag s mely csak földi örömök felé irányítja az élet célját. Ha egy orosz író naturalista: megboesátjuk: valóságban akarja bemutatni az életet, amelyben egy muzsik, a lét egy nyomorult páriája él; ha egy francia író a verizmus szélsőségeibe téved: megértjük: szánalmas atavizmus ez. abból a körből nőtt ki s annak a körnek ír. De miért kellett a mi irodalmunk fejlődését ezekben a mocsarakba vezetni? Miért kellene nekünk a Nyugat új esodái után futkosnunk?

Ezek az írók tehát a naturalizmus sáros földjén élnek s mélyen belevesznek a „testi kultúrába”, mégis fölfelé törnek, az élet sejtelmeit, hangulatokat, titkos vágyakat, a kifejezhetetlent akarják kifejeezni, végül fuldokolnak a raffinált impresszionizmusban, symbolizmusban, tehát végeredményben ködös világokban kalandoznak. Alvajárók. Szentimentálisak. De milyen óriási a különbség e tekintetben köztük és pl.

Vörösmarty között. Vörösmarty lelkén mindig megmarad a férfias szemérem hamvassága, bennök kihúnyt minden fiatalság, kiszáradt minden életkedv, a világfájdalom keserősége szorítja torkukat s örökön a halálra gondolnak. Ez a halálköltészet sem új jelenség irodalmunkban; a középkori halálhymuszok, Vajda, Reviczky mutatják, hogy a halál félelmetes pompája nem röpkenhet el nyom nélkül az ember felett, de ezeknek más volt a forrásuk. Az ember természetes érzékenyedésből fakadt, amely árnyékot vet rá, ha lefut az égről egy csillag vagy leperog a fáról egy levél s az elmúlás gondolatai sötét filozófiává sűrűsödtek össze. Ezeknél saját elégett életük kormos omladékain hajt ki. Miután áttapostak az élet minden örömén s szívük kihült, eléjük áll a halál, mely minden virágot s minden örömet elhervaszt, s akkor akarnak menekülni tőle, máskor csengő rimekkel hívogatják szeszélyes örületben. Mert akinek mindene a föld, haláltáncot jár, ha el kell szakadni tőle.

El kell ismerni, hogy a lélek sok ismeretlen területét járták be derengő lámpásaikkal, tudtak játszani a szavakkal — oh, de hányszor jajdult fel kezeik között e drága hangszer!

Sokan félve nézték az új irodalmat, ezt az iszapból kinőtt exotikus sárga virágot, melynek buja illata sokakat elbódított. Indultak is áramlatok letörésére, de ezek vagy megfeneklettek a komolytalanságban vagy kimerültek a tehetségtelenek gúnyolódásaiban, tagadhatatlan, hogy a virág virult s a hívők tábora nőttön-nőtt. Általános volt a meggyőződés, hogy csak tisztító vihar tudná letördelni az irodalom otromba hajtásait. Nos, a vihar megérkezett. És talán jó, hogy a viharra elnémultak a költők, talán jó, hogy a háború jött, mert remélhető, hogy előbbi alakjukban nem szólalnak meg többé. Már találgatják is, milyen új átalakulásokat teremt a háború az irodalomban, milyen lesz az új irodalom? Nem volna hálados dolog és sok esalódást okozhatna kutatni (mint sokan már megtették), hogy az irodalom melyik ágát hatja át a háború leginkább, a líra, dráma, epika-e a háború irodalma? Ezt még a jövő fátyolozza előlünk. Különben sem lehet a hatást egyes műfajokra korlátozni. Mégis már kezdenek kibontakozni a jövő irodalmának elmosódó körvonalai.

Mikor tehát arról beszélünk, milyen hatása lesz a háborúnak az irodalomra, voltaképen arról van szó, milyen átalakulásokat munkál a lelkekben, mert az irodalom egy nemzet szellemi állapotának formába való kristályosodása. Az pedig igazság, hogy az ember akkor jó tudatára erőinek, melyeket eddig nem ismert vagy nem méltányolt eléggé, mikor a sors életét vetette kockára. Ha tehát a háború hatását az irodalomra vizsgáljuk, nem homályos jóslatokkal esítitgatjuk kíváncsiságunkat, hanem következetesen keresztülvisszük azokat az eredményeket, melyeket a háború számunkra már eddig is levont s amelye-

ket, ha hűek akarunk maradni önmagunkhoz, tovább kell fejleszteni s visszhangra kell kelteni irodalmunkban.

Legelőször is konstatálni kell, hogy a magyarság minden erénye diadalmasan fölragyogott a háborúban. A világ figyelme ráirányult a magyarra s nemcsak vezéreink s szövetségeseink dicsőítik a magyar bátorságot, de félelemmel hirdeti az ellenség is. Kevéssel a háború kitörése előtt jelent meg egy angol könyv rólunk s megdöbbenéssel láthattuk, milyen torzító tükörben szemlél bennünket a külföld. Most megismertek; de ami még fontosabb, megismertük önmagunkat. S ennek az irodalmunkban az lesz a következménye, hogy visszatérünk önmagunkhoz: hívebben és élesebben domborodik ki magyarságunk. Nem rajongunk idegen hatásokért, különösen, ha azok ellenkeznek jellemünkkel s téves útakra vezetnek. Multunk bizonyítja, hogy a magyar irodalom idegen hatás nélkül is tudott nagyszerűt teremteni. A szolgálóleány énekétől kezdve, melyet szent Gellért hallott az erdőben csendes alkonyatkor, Arany Jánosig dúsan patakozott a teremtő erő s a magyar nyelv tudott imádkozni a himnuszok bájos egyszerűségében, tudott sírni a kurucok kesergőiben, tudott dalolni, pajkosan enyelegni Csokonai ajkán, tudott újjongani, lelkesedni Petőfi szilaj hangján. Igaz, gyakran kitérta lelkét idegen népek irodalmának szépségei előtt is, de mindig saját poraiból éledt új életre. Ki tagadhatná, hogy Berzsenyi bájta és gyöngédséget Matthiassontól tanult, Horatius ódáiból fenséget és háborgó erőt merített, mégis a legmagyarabb költő, aki a hideg klasszikus formákba beletette nemzete erkölcsi nagyságáért forró szívét! Sőt ki tagadhatná, hogy Petőfi, Arany, Madách hatás nélkül áll? Keményt emlegetik a magyar irodalomban, aki bezárkózott saját küzködő világába, mégis érezzük, hogy regényei fölé a görög sorstragédiák fekete levegője nehezedik. Mindez csak azt igazolja, hogy a magyar irodalom tudott szépet s örökértékűt magából is kibányászni és sohasem volt olyan koldús-geisztusú, mint a mostani, mely a saját kincseit elveti és idegen talmi értékek után sóhajtozik; de igazolja azt is, hogy nem húnnya le szemét kívülről jövő behatás elöl sem, ha az fejlődésének újabb és szebb irányt adott, ha az idegen hatás csak arra szolgált, hogy a mi saját egyéniségünket, magyarságunkat élénkebben kiemelje. Mert a magyar géniusz hajlékony, de nem aggatja tele magát idegen irodalmak divatpiperéivel, vagy ha igen, elveszti magyar méltóságát.

A második szempont, melynek a jövő irodalmán ki kell érződnie: az idealizmus. Schiller mondotta, hogy a háború megméri a szíveket, ami annyit jelent, hogy a roppant küzdelemben kiviláglik, kinek szíve üres s kinek szívében duzzadnak az élet nagy értékei: vallás, erkölcs, a nemesnek és szépnek magasabb sugallatai, vagyis mindaz, ami nem láncol hozzá az anyag nyírkos börtönéhez. A háború megtisztítja a bensőket, a háború könnyel s vérral fohéjítja a lélek foltjait, a „bête

humain“ tud imádkozni is, ha a veszedelem ágyúdörgéseit hallja s a felvilágosodott francia békülékeny s hódoló szívvel fut a Notre Dame templomba, mikor az első németek megjelennek Páris előtt. Az is beigazolódott, hogy a háborúban nemcsak a fizikai erők a döntő tényezők, hanem első sorban az erkölcsi rendithetetlenség, melyet nem kezdtek ki ingatag világnézetek léha elvei. E kegyetlen mérkőzésben e tekintetben mi az elsők között állunk s a mi bajunk a háború folyamán volt, nagyrészt onnan származott, hogy még szuronyaink helyén is az idealizmusunk csillogott.

Ez az irodalmi idealizmus nem jelenti azt, hogy a földről eltávozva viziókon keresztül akarjuk meglátni a világot — ezt a végletekig vitt szimbolizmus megtette — hanem, hogy az irodalom az élet hú tükre akar maradni, anélkül, hogy a naturalizmus csupasz szókimondásába süllyedne, de szépséggel akarja megaranyozni az élet durvaságait s meg akarja finomítani az emberek szennyes indulatait, szóval — amit az irodalom tulajdonképpen jelent — a szépség sugaraiba akarja fogni, amit az élet válogatás nélkül napvilágra vet. Melinda százszorosan fölbukkan előttünk, de milyen szánalmasan széppé válik a Bánk bán szerzőjének kezében s milyen visszataszítóan igaz Maupassant beteg képzeletében. Minden írásműnek az a célja, hogy értékeket ragyogtasson fel, nem pedig, hogy állati voltunkat keltegesse s állatokká tegyen. A művészetnek vannak magasabb céljai is, mint maga a művészet.

Végül — s ez az, amit teljes biztossággal állíthatunk — a háború meggazdagítja irodalmunk tartalmát is. Ez is főleg a „holnap“, most már tegnapi irodalmának szól, amely a formalizmusban tetszelgett s gyakran csak a szavak koncertjében gyönyörködött; de vigasztalódás is azért, hogy eddig a háború nem szántott mélyebb nyomokat irodalmunkban. Ennek vannak természetes okai is azonkívül, hogy a modern ember életprogramjából kitörölte a háborút s hogy ezért lelke elernyedt s nem tud elröpülni a háború véres ihletéért. Ez mind igaz, különösen olyan esztetizálástól túlfűszerezett légkörben, amelyben a háború előtt éltünk; de hogy a háború az irodalmon kiverődjék, annak olyan feltétele is van, mely minden alkotásnál elmaradhatatlan: bizonyos távolság az eseményektől. Amennyire beletekinthetünk a teremtő lélek titkos műhelyébe, csodálkozással látjuk, hogy az irodalmi alkotás — még a legegyszerűbb is — mint törik szét alkotó színeire. Történelem, korhangulat, természeti reflexiók, egyéni érzékenység, mind összegyűlnek a művész lelkében s azután megindul a folyamat, az összetevődés és szétválasztás titkos folyamata, a vívódás, az alkotás örülete, de mindig akkor, amikor a benyomások már csak mint távoli halványuló fények integetnek, amikor tehát a képzelet elszabadulhat a valóság kötelékeiből, kiterjeszkedhetik s az élmények maradványait csillogó

szálakkal össze-összefűzheti. Ebben a világforrongásban az élmények még nagyon frissek, csak arra valók, hogy a művészek magukba szívják a benyomásokat; a hangulat még nagyon izzó és ideges, tehát nem alkalmas arra, hogy a formába öntődés folyamata végbemenjen, csak izgatja a lelket, mint a kavics a kagylót. Várni kell, míg gyöngy lesz kelőle.

Várni kell! Azok az izgalmas történések, melyek körülöttünk folynak, hőskölteményekbe, rapszódákba, balladákba, regényekbe, szóval irodalmi kifejezésekbe kíváncsiak, de csak kíváncsiak, mert az anyag még forrong, az irodalom tartalmát még most tervezik azok a hősök, akik halálmegvető bátorsággal aratják a magyar dicsőséget s akik itthon önfeláldozó szeretettel enyhítik a fájdalmakat. De az anyag már készül. És ennek az irodalomnak tartalma mindnyájunkké lesz majd, nemesak a degenerált szellemi epikureistáké, mert mindnyájunkat fojtogat a közös baj; ez az irodalom majd fölmelegíti az árvák és elhagyottak szívét a közös szenvedés s közös diadal édességével, puhává teszi a bénák tengődő útjait, a büszkeség örömkörmeyeit harmatozza a hősök szemébe, halhatatlanságra támasztja a halottakat, ha . . . Erről azonban hallgassunk. Bizzunk! Mire a béke ráhajnalodik a világra s a borzalmas valóság legendává foszlik, a Tisza mellett újra dalt himbál a szellő: a vérrel öntözött mezőkre újra visszatér a tavasz, *az új magyar irodalom tavasza.*

Véner Károly.

II.

Adatok az intézet történetéhez.

I. A háborús esztendő hatása intézetünkre s annak működésére.

1. *Tanári testület. Személyi változások a háború miatt.* A tanári testületben az 1914—15. iskolai évre a következő változás történt: A kegyes-tanítórend kormánya az intézet vezetését Keller Jánosra, a rend máramarosszigeti kir. kath. főgimnáziumának 12 éven volt igazgatójára bízta. Intézetünkben elhelyezte Hogyor Józsefet, kit a rend podolini főgimnáziumának vezetésével bízott meg, Bontó József h. igazgatót és Fábrián Imrét a rend budapesti főgimnáziumába. Hogyor József 12, Bontó József 24 és Fábrián Imre 5 évig volt intézetünk tanári karának buzgó tagja. Helyökbe rendelte Sümegi Gyulát a rend veszprémi, Szalay Istvánt a rend kecskeméti főgimnáziumából s Vézner Károlyt a rend budapesti tanárképző intézetéből.

A tanári testület tagjai: az igazgató, 20 rendes, 3 rendkívüli és 2 rendes tornatanár. A nem róm. kath. vallású hittanárok száma: 6. Összesen 32.

A tanári testület tagjai a háború miatt nem gyűlhetek össze teljes számban.

A kegyesrendi tanárok közül nem foglalhatták el helyöket Révai József dr. és Tóth Lajos rendes tanárok, mert őket még augusztus hóban tábori lelkészi szolgálatra hívták be. Nem foglalhatta el helyét Gidófalvy Béla dr. honvéd törzsorvos, iskolaorvos és egészségktanár sem, mivel a hadiállapot miatt kórházi szolgálatra vonták be; ugyancsak a hadiállapot miatt senkit sem bízott meg a katonai parancsnokság a katonai gyakorlatok és céllövés vezetésével. Évközben népfelkelői szolgálatra hívták be Buday Gyula rendes tornatanárt.

A két hadbavonult kegyesrendi tanár óráit a tanári kar tagjai

látták el óraösszevonással. Mivel csak egy német tanára maradt népes intézetünknek, a német nyelvet az összes osztályokban heti 2 órában tanítottuk. A latin nyelvi órák heti számát összevontuk a II. A) osztályban és az V. osztályban 4-re, a magyar nyelvét a II. A) osztályban 3-ra, a földrajzét az I. A) és I. C) osztályban 2-re, a számtanét az I. A), I. C), II. A), II. B), II. C), III. A) és III. B) osztályban 2-re, az I. B) osztályban 3-ra, a rajzoló geometriáét az I. A), I. B), I. C), II. A) és II. B) osztályban 2-re, elhagytuk a szépírást az I. A) és I. B) osztályban ; így a két tanár távolléte miatt a heti órák összege az I—VIII. osztályban 38-al lett kevesebb

Buday Gyula tornatanár óráinak helyettesítése nem vált szükségessé, mert még november 2-án, az ő bevonulása előtt, be kellett szüntetnünk a testgyakorlás tanítását, mivel a katonai hatóság az 5. honvédgyalozezred önkéntesei számára tanteremül foglalta le tornatermünket.

Az iskolaorvos távollétében nem adtuk elő az egészségtant mint rendkívüli tárgyat a VII. és VIII. osztályban. Tiszt hiányában nem tarthattuk meg a katonai gyakorlatokat és a céllövést. Rövid időre alakult céllövő tanfolyam az 1896. és 1897. születési évfolyamból önként jelentkezett VII. és VIII. osztályú növendékeinkből. E tanfolyam vezetője Koós Kálmán honvédszázados, oktató tisztje Szentgyörgyi honvédhadnagy volt. Tagjainak száma 34 volt

A francia nyelvnek, mint rendkívüli tárgynak tanítására at ávollevő Révai József dr. helyett Sebes Ferenc dr. vállalkozott, de a jelentkezők csekély száma miatt a kurzus nem volt megtartható.

Szeged város tanácsának október 29-én kelt 45090. számú határozata értelmében intézetünk helyet adott az otthonából kiszorult III. ker. áll. polgári fiúiskolának, mely délutáni oktatással (2—6 óráig) nyolc helyiségben november 2-án kezdette meg intézetünkben működését.

2. *Változások az intézet kezelésében levő tőkékben.* A kezelésünk alatt álló iskolai alapokból hadi kölcsönkötvények jegyzésére a következőket használtuk fel :

a) Az ifjúsági segélyző-egyesület vagyonából .	5070.— K
b) A Gyorsírókör alapját	214.62 K
c) A Máthé-Prelogg alapot	102.83 K
d) A Testnevelési-alapot	150.56 K
e) Az önképzőkör alapját	1452.43 K

Összesen: 6990.44 K

Ezen alapok felhasználásával 71 drb 100 K névértékű 6°/_o-os hadi kölcsönkötvényt jegyeztünk. Az iskola többi alapja már állami értékpapiroknak volt elhelyezve. A második hadikölcsön kibocsátása alkalmából a gyorsíró-kör alapjából 2 drb 100 K névértékű 5¹/₂^o/_o-al kamatozó kölcsönkötvényt jegyeztünk. A tanári kar jegyzése : 8.800 K.

A kegyesrendi házfőnök s igazgató jegyzése a kezelése alatt álló házi és iskolai alapokból : 34.400 K.

3. *Ifjúságunk is hazafias lelkesedéssel kivette részét a hadi kölcsönkötvények jegyzéséből.* Jegyzésci részben alapítványi természetűek a segélyező-egylet javára, részben magánjegyzések.

a) Az ifj. segélyező-egylet javára jegyzett az I. C) osztály 1 drb 50 K-ás (Steiner Tibor), a II. B) osztály 1 drb 50 K-ás és 1 drb 100 K-ás (Nógrády János), a III. A) osztály 1 drb 50 K-ás, a IV. B) osztály 1 drb 50 K-ás, az V. osztály 1 drb 50 K-ás, a VI. osztály 1 drb 50 K-ás, a VII. osztály 2 drb 50 K-ás, a VIII. osztály 3 drb 50 K-ás kötvényt, összesen 650 K névértékben.

b) A tanulók magántulajdont képező jegyzése : az I. A) osztályban 600 K, a II. B) osztályban 1750 K, a III. B) osztályban 400 K, a IV. A) osztályban 2300 K, az V. osztályban 800 K, a VI. osztályban 1.000 K, a VII. osztályban 1.000 K, a VIII. osztályban 850 K, összesen 8.700 K névértékben.

4. *Az ifjúság adakozása a háború okozta sebek enyhítésére :* A hadikötvények jegyzése után fenmaradt apróbb összegeket a katonák karácsonyi ajándékához esatoltuk és pedig : a III. A) osztályban 0·25 K-t, a IV. B) osztályban 6·55 K-át, az V. osztályban 27·55 K-t, a VI. osztályban 27·55 K-t, a VII. osztályban 49·— K-t, a VIII. osztályban 13·45 K-t, összesen 124·35 K-t.

A katonák karácsonyára rendezett külön gyűjtésnek eredményeként 425·20 K-t küldöttünk Budapestre a m. kir. honvédelmi minisztérium hadsegélyző hivatalának. A hadbavonultak gyermekeinek karácsonyfájára helyben rendezett dec. havi gyűjtés eredménye 201·36 K.

A hadbavonultak családjait segélyező országos bizottság tőkájének gyarapításához 272 szövetségi jelvény megvételével 272 K-ával járult hozzá ifjúságunk. A hadbavonultak gyermekei részére felállítandó napközi otthon sorsjegyeiből megvett 60-at 60 K értékben. A kath. Socialis Missziótól a hadbavonultak családjának felsegítésére rendezett gyűjtés eredményeként 101 K-t küldöttünk Budapestre.

A vkm. 5102/1914. eln. sz. rendelete értelmében szederceserje levelet gyűjtöttünk tanulóinkkal s a jelenleg intézetünkben működő III. ker. áll. polg. fiúiskola növendékeivel együtt végzett gyűjtés eredményeként 9 zsák (intézetünké 5, a polgáriiskoláé 4) szederceserje levelet küldöttünk a honvéd minisztérium hadsegélyző hivatalának.

Nagy lelkesedéssel vett részt intézetünk ifjúsága az elrendelt fémgyűjtésben s ennek eredményeként 5 mm-t Szeged szab. kir. város gyűjtéséhez esatoltunk.

A tanári kar adománya a hadbavonultak családjának felsegítésére, a katonák karácsonyára, a vak katonák, a katonárvák stb. részére 1364 K.

5. *A tanári kar szociális és irodalmi működése.* A tanári kar tagjai a nagyidőket megértő lélekkel és hazafias készséggel vettek részt a lelképásztori teendők végzésében, anyagi áldozattal s vigasztaló szóval a háború sebesültjei fájdalmainak enyhítésében. Szalay István Szilveszter- és Karácsonyestén a sebesültek részére rendezett házi ünnepélyen beszédet mondott a Vöröskereszt-Kórházban. Para Imre hadi beszédet mondott a katonáknak a szeged-rókusi templomban. Prelogg József az ifj. énekkarral működött közre a sebesültek részére rendezett karácsonyesti házi ünnepélyen. Lelkészi teendőket végzett: Sebes Ferenc dr., Prelogg József és Sümegi Gyula a Vöröskeresztkórházban, Bujár Károly a tisztikórházban, László József a napközi otthonban.

A tanári kar tagjai a nyilvánosság előtt nagy érdeklődés mellett tartottak aktuális tárgyú felolvasásokat, szabadelőadásokat a közönség és az érettebb ifjúság számára az intézet dísztermében. Balanyi György „A háború genezise“ címen 4 felolvasást. Biró Imre „A háború és az iskola“ címen 1 felolvasást; Sebes Ferenc dr. „A háború és kultúránk“, „A háború és vallás“ címen két szabadelőadást; Vézner Károly „A háború és irodalmunk“ címen 1 felolvasást.

A Szegedi Szabadoktatási Egyesület kérelmére Balanyi György dr. „A Dardanellák“ és Sebes Ferenc dr. „Isten és a háború“ címen tartott előadást a városháza tanácstermében.

A tanítóképző intézet felső osztályú növendékei s az irgalmas nővérek részére ugyanilyen tárgyú és tartalmú előadást tartott Balanyi György dr. és Sebes Ferenc dr.

II. A) Az intézet állapota.

1. *Alakuló értekezlet.* A tanári testület az 1914—15. tanévre augusztus 29-én alakult meg.

Ezen alakuló gyűlésen az igazgató bemutatta a tantárgyak felosztásának tervezetét, kijelölte az osztályfőnököket, megállapította a tanárok egyéb teendőit. Tüzetes megbeszélés tárgyát tették az ifjúság szellemi és erkölcsi érdekeit illető első teendők.

A tanárok egészségi állapota az egész iskolai éven át elég kedvező volt. Hosszabb ideig tartó helyettesítés csak Orbán János tanár betegsége miatt vált szükségessé. A többi helyettesítések csak rövid ideig tartottak.

2. *Az iskolai év kezdete.* A vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1914. évi kelt 114.811. sz. rendelete úgy intézkedett, hogy a beállott hadiállapot időtartamára is biztosítsuk a tanítás zavartalan menetét. E miniszteri rendelet szerint a beírás határideje szeptember 15-ig tart s ekkor a tanításnak szabályszerűen meg kell kezdődnie. Ha semmi akadály sem forog fenn, az igazgató szeptember

15. előtt is megkezdheti az iskolaévet. A vkm. 116.197. számú augusztus 24-én kelt rendelete értelmében augusztus 31-én és szeptember 1-én tartottuk meg a javító, magán- és pótlóvizsgálatokat a VIII. osztály számára.

Szeptember 3., 4. és 5. napján tartottuk meg az írásbeli érettségi vizsgálatokat. Szeptember 7-én és 8-án voltak a szóbeli javító-, pótló- és kiegészítő érettségivizsgálatok. A vkm. augusztus 24-én kelt 116.197. sz. rendelete értelmében javítóvizsgálatra bocsátottuk azon katonasághoz bevonult tanulókat is, akik az 1913—14. tanév végén tartott érettségi vizsgálatokon egyévre visszavettettek.

Szeptember 9-én és 10-én tartottuk meg a javító-, pótló-, felvételi és magánvizsgálatokat az I—VII. osztály számára.

A beíratások szeptember hó 11., 12., 13. és 14. napján folytak le. A két első napon csak helybeli tanulókat írtunk be, a két utolsón pedig a vidékieket.

Az iskolai évet szeptember hó 15-én ünnepélyes „Veni Sancte”-val nyitottuk meg s 16-án kezdtük meg a rendes tanítást.

Az egész iskolai év folyamán 793 tanulót írtunk be. A múlt tanévhez képest 9 főnyi apadás volt. A jelen tanévben is 14 osztályt nyitottunk meg: 3 első, 3 második, 2 harmadik, 2 negyedik, 1 ötödik, 1 hatodik, 1 hetedik és 1 nyolcadik osztályt.

3. *Az intézeti épület.* Az épület minden oldalról szabad, a helyiségek világosak, könnyen szellőztethetők s az egészségügyi követelményeknek megfelelőek. Az intézet folytonos fejlődése miatt azonban már nem rendelkezik elégséges termekkel. Ezért a tankerületi kir. főigazgató hivatalos látogatása alkalmával ismételten sürgősen megkövetelte az épület kibővítését. Követeli egy, a modern igényeknek mindenben megfelelő tornacsarnok építését, mert a mostani tornaterem 154 és fél négyszögméter alapterületével semmiképp sem felel meg ezen intézetnek, melynek csaknem minden osztályában meg van a maximális 60 tanuló. Ennyi tanulóval, ily szűk helyen, melynek jórészt a tornaszerek foglalják le, mivel nincs megfelelő tornaszertár, nem lehet rendes tornagyakorlatokat rendezni. Különben is elavult és nehezen fűthető. Nincs az intézetben görögpótló tanterem, nincs hely a filológiai múzeum számára, nincs természetrajzi előadóterem és ifjúsági könyvtárhelyiség; e két utóbbit ugyanis osztálytermékké alakítottuk át a párhuzamosítások folytán. A díszterem annyira szűk, hogy az intézet ünnepélyein, melyeken a város közönsége is megjelenik, a nagyszámú ifjúságnak nincs helye. Ezekon a hiányokon az illetékes tanügyi körök véleménye szerint úgy tehetne segíteni, ha az iskolafenntartó város a tornacsarnok helyén egészen új, kétemeletes épületet emelne, amelynek földszinti részén a tornacsarnok kapna helyet, amely egyszersmind iskolaünnepok tartására is alkalmas lenne, az első és második emelet pedig az iskola többi céljaira szolgálna.

A szükséges szárnyépület emelését a tanügyi kormány már egyszer el is rendelte 81621/1909 sz. leiratában, mire a városi tanács megbízta a mérnöki hivatalt a tervezetek elkészítésével, a kedvezőtlen pénzügyi viszonyok miatt az építkezés kérdése azonban eddig megoldatlanul maradt. Megsürgette a kibővítést az 1912—1913. tanévben a vkm. kiküldötte, dr. Ottó József, miniszteri biztos is, amidőn intézetünket meglátogatta.

A város tanácsa az 1913—1914. iskolai évben új terveket készített. Ezek szerint a jelenlegi tornaterem helyén egy kétemeletes szárnyépület emeltnék, melynek földszintje a tornaterem szükséges mellékhelyiségeit foglalná magában, első és második emelete az iskola céljaira szolgáló többi szükséges helyiséget szolgáltatná. Az új, modernül felszerelendő, karzatokkal ellátandó s így iskolai ünnepélyek tartására is alkalmas tornaterem pedig az útca vonalában e szárnyépülettel derékszöveget alkotva emelkednék. Reméljük, hogy a háború okozta pénzügyi viszonyok jobbrafordultával az intézetnek rég óhajtott kibővítése s az új tornaterem felépítése meg fog valósulni.

4. *Egészségügy.* A tanulók egészségi állapota a lefolyt tanévben megnyugtató volt. Vörheny, fültőmirigylob csak szórványosan mutatkozott.

A tanulók egészségügye az iskolaorvos felügyelete alatt áll. Mivel ő az év folyamán katonai szolgálatot teljesített, az igazgatótól felkért orvos véleményezte a tanév elején hivatalos megvizsgálása után az igazgatónak a tornázás alól való felmentését azon tanulóknak, akiknél ez valamely testi fogyatkozás miatt szükséges, továbbá azon tanulók elhelyezését a tanterekben, akiknek szemhibája, vagy nagyothallása kivételes intézkedést tesz szükségessé. Az iskolaorvos helyett egy megbízott orvos megtartotta az iskolai év folyamán a szemvizsgálatot, amelynek alapján, mint örvendetes jelenséget konstatálhatjuk, hogy trachoma nem fordult elő. A himlőoltást a kerületi orvos úr megtartotta.

A vkm.-nek az ifjúság testet fejlesztő és erkölcsi nevelése érdekében kiadott rendelete kapcsán az ifjúságot az iskolán kívüli viszonylataiban is ellenőriztük — lehetőség szerint. A konviktusokban való elhelyezés, étkezés ellen panasz nem merült fel. Egészségtelen lakás miatt átköltözködés, vagy célszerűtlen táplálkozás miatt a kosztadótól való elvétel az iskolai év folyamán nem vált szükségessé.

Az iskolaorvos az „egészségtant“ katonai szolgálata miatt nem taníthatta a VII. és VIII. osztályban.

A vkm. 1903. évi 1125. és 1905. évi 171. eln. számú rendelete ismételten sürgeti, hogy a tanári testület minél több oldalról ismertesse az ifjúsággal az alkoholizmus romboló hatását a testre és lélekre egyaránt. Ezen rendelet követelményeinek megfelelően hittanáraink vázolták az alkoholizmus romboló hatását az erkölcsi életre, termé-

szetrajztanáraink az állati sejtre, a filozófia tanára rámutatott a pszihikai elváltozásokra, ismertette a lelki betegségeket, melyeknek szülőoka az alkoholizmus. A filológia tanára is belevonta előadásába az alkoholizmust, midőn a római élet képét vázolta és a történelem tanára is, mikor a népek erkölcsi emelkedéséről és hanyatlásáról szólt. Legtágabb tere azonban az intézet egészség-tanárának van az alkohol romboló hatásának ismertetésére, aki az egyes betegségek okainak fejtegetésénél rendszeren ki szokott terjeszkedni az alkoholizmusra is.

Az ifjúság testi nevelése érdekében felhasználjuk a rendelkezésünkre álló eszközöket. A kötelező játékokat az újszegedi Érzsébetligetnek e célra igen alkalmas, gyepes és fákkal szegélyezett területén gyakorolták tanulóink. Télen sport gyanánt a korcsolyázást gyakorolják. Az úszás sportját állandóan gyakorolják, nyáron a Tiszában, a zordabb időben a közfürdők elég tágas uszodaiban. A tanórák közti 10 percre a tornaudvar áll az ifjúság rendelkezésére. Nyári tornahelyül az épület. 1480 négyszög méter nagyságú és tornaszerekkel ellátott udvara szolgál, melyet az utca felől két sor fa szegélyez.

5. *Tanszerek.* Az egyes szertárak gyarapodásáról „Szerterek“ c. rovatunkban számolunk be részletesen.

A tanári könyvtárnak főleg a tanári önképzéshez szükséges műveket és folyóiratokat szereztük be. Az ifjúsági könyvtár, amelynek gyarapítására az új tandíj-szabályzat értelmében minden tanuló után évi 1 K-t fordíthatunk, kötelező olvasmányokkal, szórakozásra és önképzésre szánt egyéb művekkel kellőképp gyarapodott. Mindezekről részletesen a „Tanári és Ifjúsági Könyvtár“ c. rovatunkban számolunk be.

6. *Segélyezési ügy.* Részint a várostól, részint az egyházmegyei hatóságtól vagy a szegedi kegyesrendi háztól kezelt alapítványokból e tanévben is több ifjú nyert jutalmat. (L. Az iskolai év bezárása c. fejezetet).

Tóth Péter úr és neje 1000 koronás alapítványt tett tragikus véget ért fia, ifj. Tóth Péter emlékére. Címe: „Ifj. Tóth Péter alapítvány“. Kamataiból szegedi születésű és illetőségű szegény és szorgalmas tanulók kapnak segélyt. Ezzel az intézetünkhöz kötött alapítványok száma eggyel szaporodott.

Az ifjúsági segélyegylet működéséről Segélyegylet című rovatunkban számolunk be. A kegyesrendi társház hat szegényebb sorsú vidéki tanulóknak adott teljes ellátást. Több névtelen jötevő ruhasegélyben részesített néhány szegény tanulót.

A Segélyegyletnek, könyvtáraknak, szertáraknak küldött ajándékokat Értesítőnk hasonló című rovataiban, a többi adományt pedig „Az iskolai év bezárása. II. Az intézet jötevői“ című rovatában mutatjuk ki.

Fogadják az összes jötevők a nagylelkű adományokért intézetünk hálás köszönetét.

B) Az intézet működése.

1. *Valláserkölcsi nevelés.* A valláserkölcsi alap lévén a nevelésnek egyedüli és biztos alapja, a tanári testület ennek ápolására kiváló gondot fordított. A róm. kath. vallású ifjúság hétköznapiakon, a késő őszi és téli hónapokat kivéve, fél 8 órakor szentmisén vett részt, vasárnaponként a szentmise után 3 csoportba osztva szent beszédet hallgatott, amikor a vallási tanok fejtegetése kapcsán vallási, iskolai, társadalmi kötelemének teljesítésére buzdítottuk; az előírt időben elvégezte a szent gyónást és áldozást, megtartotta a nagyheti szentgyakorlatokat, jelen volt az anyaszentegyháztól rendelt fontosabb nyilvános ájtatóságokon, a farsang 3 utolsó napján tartatni szokott szentségimádáson, testületileg vett részt apostoli királyunk ő Felségének névünnepén a hálaadó istentiszteleten. Megünnepeltük február hó 2-án a kegyes-tanítórend alapítójának: Kalazanti szent Józsefnek emlékünnepét.

Az ájtatos társulatok közül intézetünk az „Élő rózsafüzér“ társulatot honosította meg, amelynek a négy felsőbb osztályból szép számmal vannak tagjai. Az alsóbb osztályok róm. kath. tanulói a „Jézus szent szíve Társulatába“ iratkoztak be.

Ellenőrizzük az ifjúság olvasmányait, a könyvtárba csak oly könyvet sorozunk be, amelyet a felügyelő-tanárok először elolvastak. Az ifjúsági Folyóiratok közül is csak kifogástalan irányúakat járathat az ifjúság. Legtöbb előfizetője van a „Zászlónk“ című ifjúsági lapnak.

Nem róm. kath. vallású tanulóink saját lelkészeiktől nyertek vallási oktatást és mindnyájan tartoznak a saját vallásuk szerint rendezett istentiszteleteken szigorú ellenőrzés mellett megjelenni.

Mivel a hazaszeretet és vallásosság csak együtt virulhat a szívében, istentisztelettel kezdődtek az október 6-án, március 15-én és április 11-én tartott hazafias ünnepélyek is, melyeket azonfelül hazafias költemények szavalásával, vagy ilyen tárgyú felolvasásokkal és beszédekkel iparkodtunk az ifjúság erkölcsi érzületére gyümölcsözőkké tenni.

2. *Fegyelemtartás.* Megnyugvással nyilatkozhatunk tanuló-ifjúságunk legnagyobb részének ez év folyamán tanúsított magaviseletéről és fegyelmi állapotáról. Találkoztak, a szokottnál nagyobb számban, kik a világháború lélektani hatása alatt megnövekedett romantikus hajlamaik, a rendesnél hiányosabb szülői ellenőrzés s a kalandvagyakat felkeltő dedektív mozidramák engedély nélkül való sűrű látogatása miatt súlyos kihágást követtek el s ezért eltanácsoltattak, igazgatói s osztályfőnöki megrovásban részesültek, de a többség a rendkívüli viszonyok között is szem előtt tartotta az intézet törvényeinek követelményeit. A gondjainkra bízott nagyszámú ifjúság sikeres nevelése céljából igyekeztünk is felhasználni mindent, ami erkölcsi fejlődésüket, az erényekben való gyarapodásukat előmozdíthatta. Az eljárás egyöntetű-

sége szempontjából mindjárt első alakuló-gyűlésünkön mind a házi-rendre és fegyelemre, mind az oktatásra és nevelésre vonatkozó főbb szabályokat megállapítottuk és jegyzőkönyvbe foglaltuk. A beiratások alkalmával kiosztottuk az intézet fegyelmi szabályainak nyomtatott példányait a tanulók között, hogy róluk ők és szüleik tudomást vegyenek; ezenfelül osztályonként felolvastuk s a tanulók értelmi fejlettségéhez képest megmagyaráztuk a fegyelmi szabályokat.

A fegyelmezést illetőleg tekintettel volt az iskola, amennyiben lehetséges volt, a tanulók külső viszonyaira is. A vkm. 154201/1908. számú rendeletét újra emlékezetükbe idézzük a szülőknek és szállásadóknak. Ezen rendelet hangsúlyozza, hogy a tanári kar kövessen el mindent a szülőkkel karöltve a tanuló ifjúság testfejlesztő és erkölcsi nevelése érdekében. Különösen ajánlja a nem szülői háznál elhelyezett tanulók külső viszonyainak (lakás, ellátás fegyelem) szem előtt tartását s meghagyja, hogy a tanári kar tegye meg óvó és orvosló intézkedéseit a tanulók testi egészségét és erkölcsi épségét veszélyeztető hatások ellen. Ezért kötelességévé teszi a tanári karnak különösen az iskolaorvosnak, hogy időnkint ellátogasson szállásadóknál lakó tanítványai tartózkodási helyeire, hogy tudomást vehessen a netalán egészség- és testfejlődésellenes, valamint erkölcsi veszélyt rejtő körülményekről. Fontos kötelessége az iskolának, hogy óvó befolyását érvényesítse az erkölcsi fejlődés biztosítására és az erkölcsi tisztaság épsége érdekében. A tanári kar köteles a szülők, vagy gyámok figyelmét felhívni a fenyegető, vagy jelentkező erkölcsi bajokra, hogy a család és iskola együttműködése az erkölcsi nevelés terén lehetőleg biztosítottassék. Az óvás és ellenőrzés munkájának megkönnyítéséhez a külső tényezők hathatós támogatását is megígéri a vkm. Intézkedett, hogy a *rendőrség figyelmeztesse a korcsmák tulajdonosait, hogy helyiségekben tanulót ne tőrjenek és a tilalom ellen vétő tulajdonosokat a törvény egész szigorával büntesse. Eltiltotta a szemérmet sértő képeknek és nyomtatványoknak árúsítását és terjesztését.*

A nevelés és oktatás egyik sarkalatos föltétele a rendes iskolabá-járás lévén, az igazolatlan óramulasztások csökkenése céljából a szülőket és szállásadókat gondos ellenőrzésre hívtuk fel.

3. *Oktatás. a) A tanítás menete általában.* A nm. vkm. 48.397/1902. sz. engedélyre folytán intézetünkben az egyhuzamban való tanítás lépett életbe s így a rendes tárgyakból az előadás a délelőtti órákban folyik. Az egyfolytában való tanítás behozatalával, valamint a közlekedési eszközök fejlődésével mind nagyobb számmal találkoznak tanulóink között, akik a szomszédos községekből, vagy a tanyáról járnak be naponként az iskolába. Ez év folyamán 21-en használták a vonatokat és motoros kocsikat. *Előmenetelükre károsan hat az a körülmény, hogy a vonat indulásáig a várótermekben sok időt töltenek s némely részüknek*

az állomástól a lakóhelyükig kocsin, vagy gyalog hosszabb útát kell megtenniök. Hátrányukra szolgál az is, hogy társaik nem minden munkájában vesznek részt, a délutánokra eső rendkívüli tárgyakat például nem tanulják, istentiszteletre, szentbeszédre az intézetben nem járhatnak. A különböző egyénnel és sokszor vásott gyermekekkel való érintkezés utazásuk alkalmával károsan hat nevelésükre. A legnagyobb szükség előtt hajlunk csak meg, midőn az ilyen iskolabajárást tanulóinknak megengedjük. Ezen engedélyt is csak addig adhatjuk meg, amíg a vonatok indulása összeegyeztethető a tanítás kezdetével és végével. Ha a vonatkésések gyakoriakká lesznek, az engedélyt meg kell vonnunk, mert a tanulók nem lévén itt az előadási órák kezdetén elmaradnak, társaiktól, sőt későnjövésükkel az előadást is zavarják.

Az ifjúság utazás alatti magaviseletének ellenőrzésére kérjük a vasúti személyzet legszigorúbb felügyeletét és minden kihágásnak pontos bejelentését.

b) *Az elvégzett tananyag.* Tanításunkban a 43381/1903. sz. min. rendelettel kiadott tanterv és az Utasítások voltak irányadók, melyek alapján készítettük az állandó tanmenetet, ennek értelmében végeztük az előírt tananyagot minden osztályban az összes tárgyból. A tananyag helyes beosztására és a helyes módszer megállapítására módszeres tanácskozást tartottunk.

Tankönyvekül kizárólag engedélyezett könyveket használtunk; ezek nagyobbrészt jóknak bizonyultak s a tanítást megkönnyítették.

A tanítás eredményét, hány tanuló volt osztályonkint és együttesen jeles, jó, elégséges, egy, két és több tantárgyból elégtelen, az Értesítő statisztikai táblázata tünteti fel.

Az osztályozás eredménye az 1913—1914. tanévvel összevetve, most is megnyugtató, amiről a statiszt. tábla számadatai tanúskodnak.

c) *A testi nevelés.* A tornázás céljaira téli helyiség és tágas udvar áll rendelkezésre, melynek a tornateremmel szomszédos területén mászórudak, nyújtó, két korlát s más szükséges tornaszerek állanak.

A testgyakorlás tanítását, mivel a tornatermet a katonai hatóság november 2-tól az önkéntesek számára tanteremül foglalta le, be kellett szüntetnünk.

Vívást 22-en tanultak Armentani Ede okleveles vívómestertől.

A játékdélutánokat ez iskolai évben Buday Gyula és Timina Ödön okleveles rendes tornatanárok vezették Bujár Károly és Fekete Ipoly kísérelő tanárok felügyelete mellett szeptember, október, április és május hónapokban. E játékdélutánokon az ismertebb játékokat gyakorolta az ifjúság. A három I., a három II., a két III., a két IV., az V—VI. osztályok összevonásával a tanulók 5 játszó-csoportot alkottak. A csoportok egy-egy délután 4—6 óráig játszottak. Játéktérül az Erzsébet-ligetnek 7500 négyszögméteres gyepes tere szolgál, mely minden oldalról fával szebélyezett.

4. *Vizsgálatok.* A tanévvégi érettségi vizsgálatok írásbeli része május hó 17., 18. és 19-én folyt le, a jelentkező ifjak száma 31 volt. Az írásbelire kijelölt tételeket és azok kidolgozásának eredményét, nemkülönben a szóbeli vizsgálatok lefolyását Értesítőnk VIII. rovatában tüntetjük fel. A szóbeli vizsgálatok június hó 8—10. napján folytak le dr. Szele Róbert tank. kir. főigazgató elnöklete alatt.

Május hó 11-én kezdődtek vizsgálataink a vallástaniakkal, melyeken Várhelyi József, tb. kanonok, esperes-plébános, püspöki biztos elnökölt. A többi tantárgyakból a nyilvános tanulókat május 12—19. vizsgáltuk meg. A tárgyak a vizsgálatokra szakcsoportokra voltak osztva.

A magánvizsgálatokat május hó 25. és 26. napjain tartottuk meg. Összesen 21 magántanuló jelentkezett, sikerrel végzett 18, javító vizsgálatot tehet 1, osztályisméltésre utasított 2.

Nem kötelezett tantárgyakul előadtuk: a gyorsírást, a szabadkézi rajzot és a műéneket, az elsőt mérsékelt díjért, a két utóbbit díjtalanul. Az intézeti énekkart és zenekart Prelogg József tanár vezeti.

5. *Érintkezés a szülőkkel.* Intézetünk áthatva annak tudatától, mily fontos az iskolai nevelésnek harmonikussá tétele a házi neveléssel, mindenkor érintkezésbe lépett a szülőkkel és szállásadókkal, amidőn a szükség azt kívánta. Készséggel tettünk azonban eleget a vkm. rendeletének, amely hivatalos fogadóórákat rendel a szülőkkel való érintkezésre. Ezen rendelet értelmében fogadóhelyiségül az intézeti Tanácstermet jelöltük ki, amelyben minden tanár a hét folyamán egyszer kiszabott időben fogadja a tanulók szüleit vagy szállásadóit. A fogadás ideje a tanácsterem ajtajára állandóan kifüggesztett tábláskán olvasható. Örvedetesen tapasztaljuk, hogy az érdeklődés a szülők részéről a jelen tanévben újra fokozódott.

6. *A tanárok társadalmi és irodalmi működése* A tanárok anyagi áldozattal és szellemi közreműködésükkel támogatták a nemesebb társadalmi törekvéseket és azon köröket, egyesületeket, társaságokat, melyek tudományos, művészeti, nevelési vagy jótékonyági célok szolgálatában állanak. A tanári kar tagjai gondos önművelődésük mellett szép irodalmi munkásságot is fejtettek ki, cikkeik helyi és fővárosi lapok hasábjain, vagy önálló füzetekben jelentek meg.

7. *Az ifjúsági könyvtár szervezete és forgalmi kimutatása.* Az ifjúságnak gazdag és hozzáférhető könyvtár áll rendelkezésére. A könyvtár ifjúsági kisebb (I—IV. oszt.) ifjúsági nagyobb (V—VIII.), kötelező olvasmányok (I—VIII.) és önképzőköri könyvtárra oszlik. A könyvtárakat három tanár kezeli. Az I. osztály havonkint, a II—IV. és V—VIII. oszt. tanulóit kéthetenkint, az önképzőkör tagjai hetenkint kapnak könyvet. A kötelező olvasmányokat a tananyaggal kapcsolatban kapják ki a tanulók. Az ifjúsági könyvtár forgalmát a következő táblázat mutatja ki:

Az ifjúsági könyvtár forgalma :

Könyvet kapott	Osztály	Tanulók száma	Olvasott	Ifj. irod.	Tud. mű	Szépirod.	Összesen	Egy tanulónál	
								max.	min.
Havonkint . . .	I. a)	57	12	120	—	—	120	11	1
	I. b)	54	10	114	—	—	114	12	1
	I. c)	56	10	110	—	—	110	11	1
Kéthetenkint . . .	II. a)	55	45	123	—	—	123	7	2
	II. b)	59	52	176	—	—	176	10	2
	II. c)	38	34	183	—	—	183	13	2
Kéthetenkint . . .	III. a)	60	51	205	—	73	278	16	2
	III. b)	61	54	198	—	65	263	20	2
	IV. a)	54	45	206	—	67	273	27	2
	IV. b)	58	57	434	—	93	527	29	3
Kéthetenkint . . .	V.	64	48	46	140	294	480	28	4
	VI.	51	37	32	110	318	460	30	3
	VII.	53	35	12	125	165	302	30	3
	VIII.	46	30	—	110	80	190	9	3
Összesen . . . I-VIII.	766*	520	1959	485	1155	3599	—	—	

*) E kimutatásban a tanév folyamán beírt összes nyilvános tanulók szerepelnek.

Ifjúsági egyesületek. a) Önképzőkör. Az önképzőkör 1914. évi szeptember 27-én tartotta meg Biró Imre vezetése alatt 75. alakuló gyűlését 88 rendes és 29 rendkívüli taggal. Ügyeinek intézésére a kör alakulógyűlésén tisztviseleket választott. Elnök lett Szőke Mihály VIII. o. t., főjegyző Kanyó Béla VIII. o. t., pénztáros Wagner Jenő VIII. o. t., főkönyvtáros Egresi Zoltán VIII. o. t., jegyzők Dobóczki Antal és Kopp Antal VII. o. t., könyvtáros Juhász Endre VII. o. t.

Az alakuló s választmányi gyűlésen kívül tartott a kör 15 rendes, 3 ünnepélyes gyűlést, 5 ünnepélyt és 1 hangversenyt. Ezekben a tagok 169 számmal szerepeltek. A szereplési számok így oszlanak meg: 6 ünnepi beszéd, 56 szavalat, 18 értekezés, 10 szabad előadás, 9 költemény, 11 elbeszélés, 18 írásbeli bírálat, 8 műfordítás, 33 zeneszám.

Az ifjúság zenekart is alakított. A zenekarnak 31 tagja volt.

A tanári kar és a nagyközönség élénk érdeklődéssel kísérte az önképzőkör működését. A tanári kar tagjai a kör ünnepélyes, többen rendes gyűlésein is megjelentek. A közönség hangverseny alkalmával

zsúfolásig megtöltötte az intézet dísztermét s bőkezű adakozással járult hozzá az ifjúság munkásságának jutalmazásához. A februári hangversenyen 286 korona 50 fillér, azonkívül pedig 160 korona folyt be a pályamunkák, szavalók, ügyes rajzolók, buzgó ének- és zenekari tagok jutalmazására.

Az önképzőkör február 14-én szavalattal egybekötött hangversenyt rendezett az intézet dísztermében a következő műsorral:

1. Kőszegi: Gavotte. Előadja a főgimnáziumi zenekar.
2. Költemény. Írta és felolvassa Szőke Mihály VIII. o. t., önképzőköri elnök.
3. Volkmann: Szerenád. Előadja a főgimnáziumi zenekar.
4. Sik: A Vág ritmusaiból. Szavalja Kanyó Béla VIII. o. t.
5. Grieg: C moll szonáta II. Hegedűn előadja Vajda György VIII. o. t. Zongorán kíséri Vig Pál VIII. o. t.
6. Vörösmarty: Liszt Ferenchez. Szavalja Juhász Endre VII. o. t.
7. Lengyel nemzeti himnusz. Előadja a főgimnáziumi vegyeskar.
8. Váradi—Hetényi: Imádkozik a király. Melodráma. Szavalja: Egresi Zoltán VIII. o. t. Zongorán kíséri Vig Pál VIII. o. t.
9. A rajnai őrszem. (Die Wacht am Rhein.) Előadja a főgimnáziumi vegyeskar.

Szavaló versenyeinket április 18-án és 25-én tartottuk meg.

A komoly szavaló versenyben 20 korona jutalomban részesült Kanyó Béla VIII. o. t., Juhász Endre VII. o. t., Pollner Kálmán VI. o. t. 10 korona jutalmat kapott Egresi Zoltán VIII. o. t. Dícséretben részesült Ujvári István VIII. o. t., Jakobovits Jenő és Kopp Antal VII. o. t., Csala Albert VI. o. t. A víg szavaló versenyben 20 korona jutalmat kapott Egresi Zoltán VIII. és Klucsik Ferenc VII. o. t. 10 korona jutalomban részesült Gonda Emil VIII. o. t. Dícséretet nyert Kanyó Béla VIII. és Somlyódy Ferenc VI. o. t.

A munkakedv fokozására a tanári kar a következő pályatételeket tűzte ki:

1. *A vallástamból*: „A vallás és háború“. Egy dolgozat érkezett be. 30 korona jutalomban részesült. Szerzője: Kopp Antal VII. o. t.

2. *A magyar irodalomból*: „Nemzeti küzdelmeink és irodalmunk“. Két dolgozat érkezett. Az egyik 20 korona jutalmat nyert. Szerzői: Bodnár István és Jakobovits Jenő VII. o. t. A másik 10 korona jutalomban részesült. Szerzője: Gonda Emil VIII. o. t.

3. *Költői tétel*: Verses mű a háborúval kapcsolatban. (Lirai költemény, elbeszélés, drámai kép.) Három költemény érkezett. A „Bakos Pali“ alapítvány ez évi kamatát, 16 koronát nyerte Jakobovits Jenő VII. o. t. Dícséretben részesült Egresi Zoltán VIII. o. t. A harmadik nem üti meg a mértéket.

4. *A latin irodalomból*: „A mulandóság gondolata Horatius

költészetében.“ Egy dolgozat érkezett be. 20 K jutalmat kapott. Szerzője : Kanyó Béla VIII. o. t.

5. *A német irodalomból*: „A Nibelung-ének és Buda halála.“ Összehasonlító irodalmi fejtegetés. Két dolgozat érkezett. Az egyik 20 K jutalomban részesült. Szerzője : Juhász Endre VII. o. t. A másik 10 K jutalmat kapott. Szerzői : Fellegi György és Jakobovits Jenő VII. o. t.

6. *A történelemből*: „A világháború történelmi megvilágításban.“ Egy dolgozat érkezett be. 30 K jutalmat kapott. Szerzője : Mályusz Elemér VII. o. t.

7. *Filozofiai tétel*: „A lelki és testi jelenségek kapcsolata.“ Nem érkezett pályamunka.

8. *A fizikából*: „Az elektromosság szerepe a világháborúban.“ Nem érkezett pályamunka.

9. *Matematikából*: „Meghatározandó és szerkesztessék meg a síkban amaz egyenlő oldalú gömbháromszög szöge és oldala, melynél a szög és a szembenfekvő oldal $\frac{4}{3}$ R-ra egészítik ki egymást.“ Egy dolgozat érkezett. 20 K jutalmat nyert. Szerzője : Vermes Imre VIII. o. t.

A május 23-ra tervezett második hangverseny és a vele kapcsolatos rajzkiállítás a tanévnek május 22-én történt bezárása következtében elmaradt.

Az önképzőkör tagjai közül szorgalmukért dicséretet érdemelnek : Egresi Zoltán, Gróf. Géza, Kanyó Béla, Marschall Miklós, Szőke Mihály, Sztárcsevieh László, Tóásó Aurél, Ujvári István, Vermes Imre, Vig Pál VIII., Dobóczki Antal, Juhász Endre, Kopp Antal, Mályusz Elemér, Szakall László VII., Csala Albert, Pollner Kálmán, Somlyódy Ferenc, Szalay József VI. o. t.

Az önképzőkörben kifejtett tevékenységükért külön jutalomban részesültek : Szőke Mihály, a kör elnöke, ki az önképzőkör ezüstérmét kapta buziási Eisenstädter Róbert úr adományából ; Kanyó Béla, aki a Kisfaludy-jutalomból 42 korona értékű magyar szépirodalmi könyvet és Juhász Endre, ki az önképzőkör bronzérmét kapta, ugyancsak buziási Eisenstädter Róbert úr adományából.

b) *Szavalókör*. A Szavalókör Kiss István tanár vezetése alatt 1914. év okt. 3-án tartotta 3. alakuló gyűlését, melyen 96 tanuló jelent meg a II—V. osztályból. A kör megalakulása jelentős és fontos, mert az alsóbb osztálybeli tanulóknak így lehet alkalmat adni a szabad idő értékesítésére, különösen pedig a nyilvános és bátor fellépésre, a helyes hangsúlyozás és az értelmes előadás elsajátítására. A kör nevelői hatása is nyilvánvaló, mivel az előadásra került irodalmi termékek eszmei tartalmukkal együtt a vallásosság, emberszeretet s a hazai földhöz való ragaszkodás magasztos érzelmét is beleviszik a tanulók szívébe.

A kör céljának megvalósítására és ügyeinek intézésére a vezető

tanár jelölése alapján a tagok tisztviselőket választottak. Elnök lett : Tóth Kálmán V., főjegyző : Miskolczy Zoltán V., aljegyző : Dobó István IV. A) oszt. tanuló. A bírálók a tisztviselőkön kívül a következők voltak : Radó István, Simon Ákos, Vermes Andor V., Berényi László, Gottschall Sándor, Szántó Dénes és Széll János IV. oszt. tanulók.

A kéthetenként tartott gyűléseken költemények, beszédek s kisebb színdarabok kerültek előadásra. A karácsonyi diszgyűlésen az igazgató és a tanári kar jelenlétében vallásos és hazafias költemények elszavalása után Erdősi : Békét hozott a kis Jézus c. pásztorjátékot jelenítették meg a kör tagjai jelmezben. Az ügyesebb szavalók a hazafias iskolai ünnepeken és a tanári kar háborús felolvasásai alkalmával is felléptek szavalatukkal. Szám szerint 69 darab került előadásra, a szereplők nagy része dicséretes, vagy jó eredményt kapott. Gyakori szereplésükért és különösen értékes előadásukért dicséretet érdemelnek : Tóth Kálmán és Miskolci Zoltán V., Fürst Béla, Lantos Zoltán, Lázár Ferenc és Széll János IV., Salánky József II. o. tanulók. Háborús helyzetünkkel kapcsolatos sok új költemény lelkes elszavalásáért külön dicséret illeti Veres Miklós II. A) oszt. tanulót.

c) *Gyorsírókör*. A Gabelsberger—Markovits-féle gyorsírást művelő gyorsírókörünk 1914. október hó 8-án tartotta meg 38-ik alakuló közgyűlését *Torma Károly* okl. gyorsírástanár elnöklétével. A kör tisztviselői voltak ez évben : Koch Andor VIII. ifj. elnök, Ginder Nándor VIII. titkár, Kanyó Béla VIII. főjegyző, Balogh István VII. főkönyvtáros, Kopp Antal VII. jegyző, Hirsch Béla VII. levelező, Beck István VI. ellenőr, Csala Albert és Szalay József VI. alkönyvtárosok, Dobay Gyula és László Mihály V. aljegyzők.

A körnek ez évben volt 19 gyakorló, 21 haladó és 51 kezdő, összesen 91 tagja a lefolyt 38 év alatt 3753 tagja. Mind a három csoport heti 2—2 órában foglalkozott a gyorsírással a tanárelnök közvetlen vezetése mellett.

A kör összes kiadásait a 4 K-ás tagsági díjából fedeztük ; ennek fejében kapta minden tag a kör hivatalos lapját, a „Szegedi Gyorsíró“-t, melynek gyorsírási mellékleteit olvasókönyvül használtuk. A tandíj 12 korona volt. Tandíjmentességben részesült 35 tanuló, fél tandíjat fizetett 16. A tagsági díj fizetése mindenkire kötelező volt.

Körünk ez évben is járatta a hazai szaklapokat s tagja volt a Gyakorló Gyorsírók Társaságának, valamint a Gyorsírástudományi Társulatnak, ezenkívül alapító tagja az Orsz. Magy. Gyors. Egyesületnek és a Szegedi Gyorsírók Egyesületének.

A kör tagjai általában az iskolai magyarázatok leírásánál és jegyzetek készítésénél értékesítették gyorsírási tudásukat. Külön kiemelendők Koch Andor VIII. Balogh István és Kopp Antal VII. oszt. tanulók, akik az intézetünk dísztermében elhangzott háborús elő-

adásokat és más beszédeket írtak le részben magán, részben pedig nyilvános használatra.

A kezdők csoportjában minden összefüggőbb szakasz befejezése után tartottunk versenyeket, melyek alkalmával legjobban kiváltak: Márki Imre, Schneider János, Gottschall Sándor, Juhász Antal, Tóth Imre, Lázár Ferenc, Kolla János, Weisz József, Barta Mátyás és Turesányi Oszkár.

A haladók és gyakorlók részére márc. 25-én tartottunk házi versenyt, mely alkalommal a *180—220 szótagos* fokon Koch Andor VIII. és Csala Albert VI. egyformán jó dolgozataikért 5—5 koronát kaptak; a *160-as fokon* Balogh István és Kopp Antal VII. nyertek 3—3 koronát; *100-as és a 120-as fokon* Dobay Gyula és László Mihály lettek elsők, a *80-as fokon* pedig Vermes Andor, Radó István és Begyik Antal.

A Szegei Gyorsírók Egyesületének szabatos pályázatán, a vita írási fokon első díjat nyert Koch Andor VIII., II. díjat Balogh István VII., III. díjat Csala Albert VI. és oklevelet kapott Dobay Gyula V. oszt. tanuló. A levelezőírási pályázaton Gottschall Sándor, Schneider János, Tóth Imre és Barta Mátyás könyvet, Kluesik Gábor, Rozgonyi Andor, Kolla János, Márki Imre, Vass József, Turesányi Oszkár, Juhász Antal, Weisz József, Szécsi Dániel pedig oklevelet nyertek. Elismerésben részesültek Lázár Ferenc, Hinczinger Sándor, Hirschfeld Ernő és Forbát László.

Fájdalommal kell megemlékeznünk Varjú János, kolozsvári kegyesrendi tanár váratlan haláláról, ki 2 évtizeddel ezelőtt 5 éven át volt körünk vezetőtanára s nagy mértékben hozzájárult annak felvirágoztatásához. Érdemeit jegyzőkönyvileg méltattuk s az emléket megörökítő kolozsvári „Varjú alap“-ra 20 koronát küldöttünk.

Áttekintve körünk ez évi működésén, lehetetlen észre nem venni, hogy a háborús idők mint mindenben, itt is éreztették káros hatásukat. Nem fejthettünk ki normális működést, mert egyrészt a háború minden érdeklődést lekötött, másrészt pedig éppen abban az időben, amikor a gyorsírási órákat tartottuk, intézetünkben más iskola is tartott előadásokat, s ez különösen a könyvtár használatát s a gyakorlást nehezítette meg. E nehéz időkben különös díszsérettel kell kiemelnünk Balogh István VII. oszt. tanuló, aki igazán lelkes buzgalommal és odaadó szorgalommal volt a vezetőtanár segítségére.

Az évzáró vizsgálatot május hó 9-én tartottuk meg Para Imre intézeti tanár úr elnöklésével.

Pénztári jelentés:

Bevétel: tagsági díjakból	356— K
A házi verseny nevezési díjaiból	360 K
Kamatokból	2965 K
Összesen:	38925 K

Kiadások :

Előfizetés szaklapokra	- 158— K
A „Varjú-alap“-ra	20·12 K
Versenydíjakra	16— K
Szolgáknak	10— K
	<hr/>
Összesen :	204·12 K
Ezidei pénztármaradék tehát	185·13 K
Az előző évi pénztármaradék	214·62 K
	<hr/>
Összesen :	399·75 K

Ebből vettünk 1914. november 17-én 2 darab 100 korona névértékű 6°/o-kal kamatozó államadóssági kötvényt 195.— K-ért; 1915. május 7-én pedig ismét 2 darab 100 korona névértékű 5¹/₂^o/o-kal kamatozó hadi kölcsön-kötvényt 181.60 K-ért. Így maradt még 23.15 K készpénzünk.

A gyorsírókör vagyona tehát az 1914—15. tanév végén :

1. Egy 1000 K névértékű 4-os magy. kor. járadék kölcsön-kötvény (23.991. sz.)	1000.— K
2. Két 100 K névértékű 6 ^o /o-kal kamatozó hadi kölcsön-kötvény (B. 724.482 és B. 234.551)	200.— K
3. Két 100 névértékű 5 ¹ / ₂ ^o /o-kal kamatozó hadi kölcsön-kötvény (21. sz. pénztári elismervény)	200.— K
4. Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 167.332. sz. betét-könyvében	23.15 K
	<hr/>
Összesen :	1423.15 K

A jövő tanévre tájékoztatásul közöljük a következőket :

A gyorsírási tandíj egész évre 12 K; a tanárelnök méltánylát érdemlő esetekben a tandíjat mérsékli, vagy egészen el is engedi. Ezt már a beiratkozás alkalmával kell szóbelileg vagy írásban elintézni. A körü tagsági díj 4 K, melyért a hivatalos lapot kapja minden tag. Ennek fizetése mindenkire kötelező. Aki a tanfolyamba beiratkozott, az évközben ki nem maradhat s mind a tagsági, mind a tandíjat tartozik megfizetni.

d) Ifjúsági segélyző-egyesület. A segélyző-egyesület 1914. évi október hó 6-án alakult meg és 1915. május hó 16-án tartotta zárógyűlését. Az alapszabályok értelmében 1914. november 21-én választmányi gyűlésen jelöltük ki a ruhasegélyben részesülő tanulókat. A lefolyt 1914—15-ik tanévben a következő tanulókat választotta meg az egyesület tisztviselőiül : Elnök : Csávossy Endre báró VIII. o. t., titkár : Sztárcsevich László VIII. o. t., pénztáros : Szakall Zoltán VIII. o. t., főjegyző : Csávossy Béla báró VII. o. t., főkönyvtáros : Villax Ferenc VII. o. t., ellenőr : Dobóczki Antal VII. o. t., első aljegyző : Ertl János VI. o. t., első alkönyvtáros :

Somlyódy Ferenc VI. o. t., másodaljegyző: Tóth Kálmán V. o. t., másodalkönyvtáros: Fischhof Endre V. o. t.

Választmányi tagok a VII. osztályból: Kanyó Béla, Deutsch Ede, Leinczinger László, Marschall Miklós, Wagner Jenő, Vajda György és Vermes Imre. A VII. osztályból: Berger István, Horváth Lajos, Forbát Frigyes és Weil Pál. A VI. osztályból: Beck István, Klein Béla, Szalay József. Az V. osztályból: Buda Miklós, Miskolczy Zoltán és Pataky László.

Ezen iskolai évben a segélyező-egyesület tagjai voltak:

VIII. osztályból: Bihari I., Csávossy E. báró, Deutsch E., Ginder N., Gróf G., Kanyó B., Konrád E., Kovalik L., Lipták J., Leinczinger L., Marschall M., Máthé J., Riesz M., Schäfer K., Szakall Z., Sztárcevich L., Ujvári I., Vajda Gy., Vermes I., Víg P., Wagner J. és Wéber M.

VII. osztályból: Berger J., Csávossy B. báró, Dobóczki A., Fellegi Gy., Forbát F., Horváth L., Klucsik J., Kovách E., Pályf J., Pető L., Weil P., Villax F.

VI. osztályból: Beck J., Ertl J., Falta L., Jerney T., Klein B., Marossy P., Manyov K., Saághy L., Somlyódy F., Szalay J., Szittner K., Szivessy E., Sztárcevich J., Tóth J., Ujj J., Weber O.

V. osztályból: Bokor J., Buda M., Dobay Gy., Fischhof E., Klucsik G., Kovács J., Lénárt Zs., Miskolczy Z., Nikolits S., Pataky L., Princz I., Richter J., Simon Á., Tóth K., Vermes A., Wurzinger Ö.

IV. b) osztályból: Hrabovszky I., Hrusztek D., Jezerniczky Á., Kemény M., Márki I., Nikolits I., Szécsi D.

IV. a) osztályból: Békefy I., Fürst B., Gál F., Kovács F., Lázin Gy., Mohaupt S., Pilaszanovits J., Szegő I., Szél J.

III. b) osztályból: Balogh G., Barta M., Bugarszky Gy., Fried T., Kántor S., Kártyászi E., Lövinger S., Sarlós I., Ujhelyi J.

III. a) osztályból: Budinszky E., Forbáth L., Holló P., Horváth A., Kiss A., Kovalik I., Schachtitz F., Schwarz I., Szemző I., Szigyártó D., Varga J., Vas P.

Összesen: 103.

A magyar hadi kölcsönkötvények kibocsátásakor ifjúságunk nagy lelkesedéssel adta oda megtakarított pénzét a hazának és igen tekintélyes számban jegyezték kötvényt a saját nevükre, de nem feledkeztek meg Egyesületünkről sem, mert Nógrádi János II. b) oszt. tanuló 1 db 100 K-ás és Steiner Tibor I. c) oszt. tanuló 1 db 50 K-ás kötvényét Egyesületünknek adományozták, ezenkívül osztályonkint gyűjtést rendeztek és a befolyt összegből Egyesületünk javára kötvényeket jegyezték és pedig a VIII. osztály 3 db 50 K-ás, VII. osztály 2 db 50 K-ás, VI., V., IV. b), III. a) és II. b) 1—1 db 50 K-ás kötvényt. Nemes tettükért, mely a magyar ifjúság áldozatkész hazaszeretetének örök időkre fényes tanúbizonysága lesz, fogadják Egyesületünk hálás köszönetét.

A gyűjtéshez hozzájárultak :

A VIII. osztályból: Wagner J. 40 K, Csávossy E. báró 25 K, Szapáry M. gr. 10 K, Gróf G. 8 K, Vajda Gy. 5 K, Máthé J. 4 K, Burck D., Ginder N., Konrád E., Kovalik L., Kroó J., Schäfer K., Schwáb J., Szakall Z., Sztárcsevich L., Újvári I., Vermes I., Vig P. 3—3 K, Kanyó B. 2·60 K, Egressy Z. 2·40 K, Bihari I., Faragó E., Koch A., Matiza J., Szőke M. 2·22—2·22 K, Dermila A., Frankó Gy., Göndöcs J., Horváth L., Kaán V., Kókay P., Weber M. 2—2 K, Városi J. 1·60 K. Összesen: 159·70 K. Ebből vettünk 3 db 50 K-ás kötvényt 146·25 K értékben, a fennmaradt 13·45 K-át a katonák karácsonyi ajándékához csatoltuk.

A VII. osztályból: Katona Gy. 50 K, Csávossy B. báró 10 K, Forbát F., Rietly G. 5—5 K, Berger I., Fellegi Gy., Friedl F., Nagy G., Tippmann J., Tóth J. 3—3 K, Schwarz L. 2·50 K, Balogh I., Csillag S., Dobóczky A., Horváth L., Juhász E., Klokker F., Klucsik F., Lászlóffy J., Mályusz E., Pető A., Podharszky J., Prodanovits E., Reitberger J., Schäfer J., Simonsich B., Stertz M., Szakall L., Szücs A., Tóth K., Villax E., Villax F., Weil P. 2—2 K, Barta Á., Greskovits K., Hellmann O., Herezl M., Hirsch B., Jakobovits J., Kopp A., Pálffy I., Pokorný Á., Radványi J., Solti B., Vass Gy. 1—1 K. Összesen 146·50 K. Ebből vettünk 2 db 50 K-ás kötvényt 97·50 K értékben, a fennmaradt 49 K-át a katonák karácsonyi ajándékához csatoltuk.

A VI. osztályból: Ertl J. 8 K, Bokor Gy., Marossy P., Saághy L., Ujj J. 5—5 K, Beck I. 4 K, Burger B. 3·30 K, Cserzy M., Falta L., Próbald S., Weber O. 3—3 K, Jerney T., Komarek Gy., Nagyfalusy A., Somlyódy F., Szivessy E., Sztárcsevich J. 2—2 K, Benyács A., Bozsó I., Csala A., Fodor I., Frank I., Hajós J., Kapp O., Klein B., Kopasz I., Mányov R., Pollner K., Steiner I., Szécsi P., Szejka F., Tóth J., Tóth P., Vida J. 1—1 K. Összesen: 76·30 K. Ebből vettünk 1 db. 50 K-ás kötvényt 48·75 K értékben, a fennmaradt 27·55 K-át a katonák karácsonyi ajándékához csatoltuk.

Az V. osztályból: Buda M. 10 K, Princz I. 5 K, Bokor J., Fischhof E., Vermes A. 4—4 K, Buck J., Dobay Gy., Hoffmann Gy., Kovács D., Kövesi Gy., Klucsik G., Lénárt Zs., Miskolczy Z., Nikolits S., Regdon K., Révész J., Richter J., Simon A., Szabó B., Weinfeld B. 2—2 K, Dékány B., Gerthardt M., Hunyadi J., Kroó I., László M., Lázin Sz., Kemény J., Pataky L., Radó I., Schott J., Solti V., Szabados L., Tóth K., Vincze L., Weil Á. 1—1 K. Összesen: 72 K. Ebből vettünk 1 db. 50 K-ás kötvényt 48·75 K értékben, a fennmaradt összegből 27·55 K-át a katonák karácsonyi ajándékához, 4 K-át pedig a II. B) gyűjtéséhez csatoltuk.

A IV. B) osztályból: Hrusztek D. 10 K, Jezerniczky A. 7 K, Hrabovszky I. 4 K, Kemény M. 2·60 K, Nikolits I., Szécsi D., Vad I.

2—2 K, Begyik A., Berényi L., Csecs J., Erdei S., Glaser J., Gottschall S., Gyurits I., Hinczinger S., Katona J., László P., Lázár I., Lenhardt M., Mahler V., Mixich N., Müller J., Niederkirchner V., Reis V., Réti S., Róth M., Rosenberg S., Rusznak R., Schneider J., Wimmer B. 1—1 K, Tari I. — 80 K, Márki I. — 60 K, Zakar Ö. — 50 K, Adler D., Fuchs L. — 40 K. Összesen : 55.30 K. Ebből vettünk 1 drb 50 K-ás kötvényt 48.75 K értékben, a fennmaradt 6.55 K-át a katonák karácsonyi ajándékához esatoltuk.

A III. a) osztályból : Rozinger E., Szemző I. 10—10 K, Forbát L. 5 K, Holló P., Schwarz I., Tóbiás M., Vas P. 2—2 K, Balogh L., Csikós J., Fodor G., Geber J., Holczinger M., Kis I., Kolla J., Kunert J., Reichrath D., Rischár V., Schachtitz F., Schreiber M., Szigyártó D., Weisz J., 1—1 K, N. N. 1.50 K, Hollósy Z. — 50 K. Összesen : 49 K. Ebből vettünk 1 drb 50 K-ás kötvényt 48.75 K értékben, a fennmaradt —.25 K-át a katonák karácsonyi ajándékához esatoltuk.

A II. b) osztályból : Völgyessy J. 20 K, Kóssa Z. 10 K, Solti H. 4 K, Fein L. 2 K, Arnold S., Bóka L., Faulhaber Á., Muth L., Piukovics T., Radványi J., Weiszberger E. 1—1 K, N. N. 1.75 K. V. oszt. gyűjtéséből 4 K. Összesen : 48.75 K. Ebből vettünk 1 drb 50 K-ás kötvényt

Egyesületünk maga is sietett a haza iránti kötelességének eleget tenni és a mozgatható alaptökének egész nélkülözhető részét kötvényjegyzésre fordította és így jegyeztünk 1 drb 5,000 K-ás és 2 drb 100 K-ás hadi kölcsön-kötvényt.

A segélyző-egyesület tőkéje a 1913—14. tanév végén volt egy drb 8,484. sz. 23,600 korona n. é. 4°,₀-os koronajáradék kölcsön-kötvény, egy drb 18,999. sz. 1,100 korona névértékű 4°/₀-os koronajáradék kölcsön-kötvény és a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárban 164,614. sz. betétkönyvecskében 8,789.19 K készpénz összesen 33,489.19 korona. Az egyesület pénzállapotát a folyó 1914/15. tanév végén a következő statisztikai kimutatás tünteti fel :

I. Bevétel :

1. Ajándékozásból :

Dr. Szeles Józsefné hadbavonultak gyermekeinek ruhájára	100.— K
Szeged-Csongrádi Takarékpénztár	60.— K
Szegedi Kereskedelmi és Iparbank	30.— K
Szegedi Közúti Vaspálya Részvénytársaság	30.— K
Szegedi Takaré- és Hitelrészvénytársaság	25.— K
Buziási Eisenstädter Róbert bold. Cserép Sándor halála évfordulóján koszorúmegváltás címén	30.— K
Dr. Ofner Tivadar budapesti ügyvéd	15.— K
Máthé Viktor	10.— K
Budinszky Endréné	5.— K
N. N.	2.— K

Összesen : 307.— K

2. Kamatokból:

A 164,614. sz. betétkönyv 1914. év I. félévi kamata	176.09 K
Ugyanezen könyv 1914. év II. félévi kamata	175.05 K
A 8,484. sz. 4 ^o /o-os koronajáradék 1914. év II. félévi kamata	472.— K
Ugyanezen kötvény 1915. év I. félévi kamata	472.— K
A 18.999 sz. 4 ^o /o-os koronajáradék 1914. év II. félévi kamata	22.— K
Ugyanezen kötvény 1915. év I. félévi kamata	22.— K
1 drb 5,000 K, 5 drb 100 K és 7 drb 50 K-ás 6 ^o /o-os hadi kölcsönkötvény 1915. I. félévi kamata	175.50 K
Összesen :	1,514.64 K

3. Tagsági díjakból:

A jelen 1914/15. tanévben beiratkozott 103 tanuló, ki- maradt 3, egyik 2 K-át fizetett, tehát à 4 K-jával a tagsági díjakból befolyt	398.— K
Összesen :	398.— K

4. Egyéb:

Tavalyi készpénz maradék	90.— K
52 drb 100 K-ás hadi kölcsön-kötvény vásárlásából nyereség	130.— K
Összesen :	220.— K

Az összes jövedelem az 1914/15. tanévben tehát 2439.64 K.

II. Kiadás.

Karácsonyra 30 szegénysorsú tanulónak ruha	1,050.— K
Új könyvek beszerzése, kötése	542.53 K
Tőkésítés az 1914/15. tanév végén	847.11 K
Összesen :	2,439.64 K

III. Pénzállapot.

Tőke volt az 1913/14. tanév végén	33,489.19 K
Nógrády János II. B) o. t. ajándéka 1 drb 100 K-ás hadi kölcsön kötvény	100.— K
Steiner Tibor I C) o. t. ajándéka 1 drb 50 K-ás hadi kölcsön kötvény	50.— K
VIII. oszt. 1 drb 100 és 1 drb 50 K, VII. oszt. 1 drb 100 K, VI., V., IV. B), III. A) és II B) 1—1 drb 50 K-ás hadi kölcsönkötvény ajándéka	500.— K
Tőkésítés az 1914/15. tanév végén	847.11 K
Összesen :	34,986.30 K

IV. Tőkeelhelyezés :

A III. sz. alatt felsorolt pénzösszeg elhelyezése a következő :

1. Egy drb 8.484. sz. 23.600 K n. é. 4 ^o / _o -os koronajáradék kölcsönkötvényben	23,600.— K
2. Egy drb 18.999. sz. 1.100 K n. é. 4 ^o / _o -os koronajáradék kölcsönkötvényben	1,100.— K
3. Egy drb 09,133. sz. 5,000 K n. é. 6 ^o / _o -os hadi kölcsönkötvényben	5,000.— K
4. Öt drb 362,723. sz., 724,489. sz., 772,095. sz., 772,096. sz. és 724,490. sz. 100—100 K n. é. 6 ^o / _o -os hadikölcsönkötvényben	500.— K
5. 7 drb 106,303. sz., 106,304. sz., 106,305. sz., 106,306. sz., 106,307. sz. és 106,308. sz. és 106,965. sz. 50—50 K n. é. 6 ^o / _o -os hadi kölcsönkötvényben	350.— K
6. a 164,614. sz. Szeged-Csongrádi Takarékpénztári könyvecskében	4,436.30 K

Összesen : 34,986 30 K

A tanév folyamán 197 tanulóknak 1978 drb tankönyvet bocsátott a vezetőség rendelkezésére, 30 tanulót pedig 1050 K értékben meleg és új téli ruhával segélyezett. Azonkívül Csávossy Endre báró 2 drb téli kabátot, Pataky János úr pedig fiainak jókarban levő ruháit és cipőit bocsájtotta a vezetőség rendelkezésére, melyeket arra érdemes fiúknak ki is osztottunk. Szép számmal akadtak tanulók, akik ahelyett, hogy a használt könyveket pár fillérért elkótyavetyélték volna, azokat a vezetőség rendelkezésére bocsájtották, bárcsak követnék minél többen példájukat. Kedves kötelességünknek tartjuk e helyen is köszönetet mondani az egyesület nemesszívű jótéevőinek.

C) Általános ügyek.

1. *Látogatások.* Tankerületi kir. főigazgatónk, Szele Róbert dr., szeptember hó 19. és 23., október hó 24., 26. és 27., január 8., 21., 22. és 23. napján végezte hivatalos évi látogatásait. A tanítás menetének megfigyelése, az intézet helyiségeinek és szertárainak átvizsgálása után január hó 23-án értekezletet tartott a tanári testülettel és közölte vele látogatása közben szerzett tapasztalatait.

Egyéb látogatások. Az iskolafentartó város magisztrátusa állandó érdeklődéssel kísérte a jelen tanévben is intézetünk működését. A város polgármestere, Somogyi Szilveszter dr., a kultúrügyek tanácsnoka, Gaál Endre dr. és a sajtó képviselői is megjelentek iskolaünnepélyeinken és érettségi vizsgálatunkon. A szülők és a nagyközönség minden ünnepélyünkön igazi szeretettel és lelkesedéssel vesz részt, az évvégi záróvizsgálatokat is szép számban látogatják.

2. *Iskolai ünnepélyek.* Az ifjúság hazafias érzületének fejlesztésére, vallásosságának, nemes lelkesedésének és kegyeletének ápolására több iskolai ünnepélyt tartottunk.

Október 6-án megünnepeltük az aradi tizenhárom vértanúságának évfordulóját (gyászistentisztelettel és iskolai ünnepéllyel).

November 1-én kegyeletes ünnepélyt rendezett ifjúságunk az elhunyt tanárok sírjánál énekkel és szavalatokkal. Másnap pedig megkoszorúzta Dugonics András sírját, hazafias beszéd, ének és szavalatok kíséretében.

November 19-én, Szent Erzsébet ünnepén ez idén is gyászistentisztelettel és iskolai ünnepéllyel áldozott az ifjúság az ország felejtetetlen királynéja, Erzsébet királyné emlékének. Ugyanekkor gyűjtést rendeztünk a vakok javára; a gyűjtés eredményeként befolyt összeget a szegedi vakok intézetének küldtük el.

Március 12-én, a szegedi árvíz 36. évfordulóján, a város fogadalmi ünnepén, ünnepélyes istentiszteletben vett részt az ifjúság, utána az Önképzőkör tartott ünnepélyt.

Megünnepeltük a magyar szabadság születésének évfordulóját, március 15-ét és április 11-ét, az 1848-as törvények szentesítésének évfordulóját.

Végül az „Önképzőkör“ saját kebelében Kemény Zsigmond kegyeletes emlékét újította fel, február hóban hangversenyt tartott előkelő vendégek jelenlétében. A május 23-ára tervezett évszázó ünnepély s a vele kapcsolatos rajzkiállítás az iskolai évnek május 22-én történt bezárása miatt elmaradt.

3. *Kirándulások.* A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1905. évi 2472. éln. szám alatt elrendeli a tanulmányi kirándulásokat és utazásokat. Intézetünk a tanév folyamán többször tartott az egyes osztályokkal a város környékén természetrajzi és földrajzi kirándulásokat, megtekintette a városban és környékén elhelyezett ipartelepeket. Nagyobb tanulmányi kirándulást a rendkívüli viszonyok miatt nem tettünk.

III.

Könyv- és szertárak.

1. Könyvtárak.

a) Tanári könyvtár.

I. Hittudomány, bölcsészet és neveléstan. Apponyi Albert gr : Katolikus világnézet és értelmiség. Budapest, 1913. (*Ajándék.*)
 Császár Mihály : Az Akadémia Istropolitana. Mátyás Király pozsonyi egyeteme. Pozsony, 1914. — Dudek : Dogmatikai olvasmányok. Budapest, 1914. — Emile Boutroux : Tudomány és vallás a jelenkori filozófiában. Budapest, 1914. — Fallenbüchl Ferenc dr. : A kath. intézeti nevelés elmélete és gyakorlata. Nagyszombat, 1914. — Fináczy Ernő dr. : A középkori nevelés története. Budapest, 1914. — Franke : Geschichte des Staatsgedankens in Schule und Erziehung. Leipzig, 1912. — Gröndahl : Staatsbürgerliche Erziehung in Dänemark. Leipzig, 1911. — Győri tanker. VI. igazgatói értekezletének jegyzőkönyve. Szombathely, 1914. (*Ajándék.*) — W. Jerusalem : Lehrbuch der Psychologie. Wien, Leipzig, 1912. — Locke : Gondolatok a nevelésről. Ford. Mutschbacher Gyula. Budapest, 1914. — Nógrády L. : A gyermek és a játék. Budapest, 1912. — Osswald : Die staatsbürgerliche Erziehung in den Niederlanden. Leipzig, 1911. — Paul Barth : Die Elemente d. Erziehungs- und Unterrichtslehre. Leipzig, 1912. — Paul Natorp : Allgemeine Pädagogik in Leitsätzen z. akad. Vorlesungen. Marburg, 1913. — Prohászka Ottokár dr. : A keresztény bűnbánat és bűnboesánat. Esztergom, 1908. — Rosenthal : Unser täglich Brot. Ein Beitrag zur Wirtschafts- und Bürgerkunde. Leipzig, 1912. — Rühlmann : Die Idee der staatsbürgerlichen Erziehung in der Schweiz. Leipzig, 1911. — Rühlmann : Der staatsbürgerliche Unterricht in Frankreich. Leipzig, 1912. — Seidenberger : Staatsbürgerliche Erziehung im Geschichtsunterricht der höheren Schulen. Leipzig, 1912. — Strecker : Erziehung zur Gemeinschaft. Darmstadt, 1909. — Stutzer : Ausführlicher Lehrplan der deutschen Staatskunde. Leipzig, 1914. — Thieme :

Der Weg zum Staatsbürger durch die Volksschule in Fühlung mit der Mittel- und Fortbildungsschule. Leipzig, 1912. — Trikál József: Egység felé. Budapest, 1914. — Verhandlungen der ersten deutschen Konferenz f. Staatsbürgerliche Bildung u. Erziehung. Leipzig, 1914. — Wilhelm Mann: Schulstaat u. Selbstregierung der Schüler. Langensalza, 1914. — Wolf: Staatsbürgerliche Erziehung auf der höheren Schulen. Leipzig, 1912.

2. **Magyar nyelv és irodalom.** Barta Mór dr.: Etimológiai csevegések. Népszerű nyelvészeti cikkek. Losonez, 1914. — Domonkos István: Atyámfiai. Budapest, 1915. — Endrődi Sándor: A pálya végén. Budapest, 1915. — Herman Ottó: A magyar pásztorok nyelvkinése. Budapest, 1914. — Kárpáti Aurél: Budai képeskönyv. Budapest, 1915. — Kelemen Béla: Hogyan írjunk? Útmutató a magyar fogalmazásban. Budapest, 1914. (*A szerző ajándéka.*) — Lampérth Géza: Az én rózsáim. Budapest, 1915. — Rákosi Jenő: A magyarságért. Budapest, 1915. — Sebők Zsigmond: Színfoltok. Budapest, 1915. — Szücsi József: Bajza József. Budapest, 1914. — Tarczai György: Magyar legendák. Budapest, 1915.

3. **Klasszika filológia.** Ameis—Hentze: Homers Odyssee. Gesang 1—24. Leipzig, 1908—1910. — Ameis—Hentze: Homers Odyssee Anhang I—IV. Gesang 1—24. Leipzig, 1890—1900. — Cicero: De finibus bonorum et malorum. Lipsiae, 1863. — Cicero: Brutus. (2 példány.) Lipsiae, 1860. — Cicero: Laelius de amicitia. Lipsiae, 1860. — Finsler: Homer in der Neuzeit von Dante bis Goethe. Leipzig, 1912. — T. Livi ab urbe condita libri I—IV., XXI—XXV., XXVI—XXX. Lipsiae, 1890. — Propertius: Elegiae. Lipsiae, 1911. — Tacitus: Germania, Agricola, Dialogus. Lipsiae, 1904. — Tacitus: Historiae I—V. Lipsiae, 1912. — Terentius: Comoediae (2 példány). Lipsiae 1912. — Tibullus: Elegiae. Lipsiae, 1910. — Walter: Görög tanulmányok. Fordította Kőszegi László, Budapest, 1914.

4. **Modern nyelv és irodalom.** Kullervo énekei. Szerk. Krohn Gyula. Finnből fordította: Vikár Béla. Budapest, 1908. (*A nm. vkm. ajándéka.*)

5. **Történelem és földrajz.** Cholnoky Jenő: Földrajzi képek. Budapest, 1915. — Fürst G. Trubetzkoi: Russland als Grossmacht. Stuttgart, 1913. — Márki Sándor: Magyar középkor. Budapest, 1915. — Pulszky Ferenc: Kisebb dolgozatai. Budapest, 1914.

6. **Természettudomány.** Rhorer László dr.: Physika. Budapest, 1914.

7. **Vegyes művek.** Madarak és fák napjáról szóló isk. jelentések IV. évkönyve 1913. Budapest, 1914. (*Ajándék.*) Népfelkelési szolgálat alól való ideiglenes fölmentés. Budapest, 1910. — Révai: Nagy Nagy Lexikon. X—XII. kötet. — Révai: Nagy Lexikon. X—XI. kötet. (*A nm. vkm. ajándéka.*) — Sándor József: Az Emke ujjászervezése

kérdéséhez. Kolozsvár, 1913. (*Ajándék.*) Szendrei—Szentiványi: Magyar képzőművészek lexikona. I. k. Budapest, 1915. (*Szeged város ajándéka.*)

8. **Tudományos folyóiratok és szakközlönyök.** *a)* Budapesti Szemle. Szerk. Vojnovich Géza. — Egyetemes Philologiai Közlöny. Szerk. Bleyer Jakab és Förster Aurél. — Földrajzi Közlemények. Szerk. Bátky Zsigmond és Littke Aurél. — Hivatalos Közlöny. — Irodalomtörténet. Szerk. Baros Gyula. — Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk. Császár Elemér. — Katholikus Szemle. Szerk. Mihályfi Ákos. — Magyar Középiskola. Szerk. Friml Aladár. — Magyar Kultúra. Szerk. Bangha Béla. — Magyar Nyelv. Szerk. Szily Kálmán. — Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. — Magyar Paedagogia. Szerk. Imre Sándor. — Magyar Társadalomtudományi Szemle. Szerk. Apáthy István. — Lehrproben u. Lehrgänge, von Dr. W. Fries. — Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. Szerk. Ady Lajos. — Religio. Szerk. Kiss János. — Századok. Szerk. Domanovszky Sándor. — Szent Gellért. Szerk. Strommer Viktorin. — Tornaügy. Szerk. Ujhelyi Sándor. Zeitschrift f. mathem. u. naturw. Unterricht, von Dr. H. Schotten.

b) **Az Akadémiától:** Akadémiai Almanach. — Akadémiai Értesítő. Szerk. Heinrich Gusztáv. — Akadémiai Emlékbeszéd. — Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. Szerk. Szinnyi József. — Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből. Szerk. Fejérfalussy László. — Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Szerk. Pauer Imre. — Értekezések a történeti tudomány köréből. Szerk. Pauer Imre. — Matematikai és természettudományi Értesítő. Szerk. Fröhlich Izidor. — Matematikai és természettudományi Közlemények. Szerk. Lengyel Béla.

c) **A Természettudományi Társulattól:** Állattani Közlemények. Szerk. Soós Lajos. — Botanikai Közlemények. Szerk. Moesz Gusztáv. — Magyar Chemiai Folyóirat. Szerk. Halmi Gyula. — Természettudományi Közlöny. Szerk. Gorka Sándor.

A tanári könyvtár gyarapodása a folyó iskolai évben:

1. *Vétel útján:* *a)* Önálló szakmunka 43 mű, 55 kötet, 12 füzet 30441 korona értékben; *b)* tudományos folyóirat 20 mű, 23 kötet 22160 korona értékben. — Az Akadémiától folyóirat 9 mű, 9 kötet 24 korona értékben. — A Természettudományi Társulattól 1 kötet könyv, 4 kötet folyóirat 30 korona értékben.

Összesen: 77 mű, 92 kötet, 12 füzet 58001 korona értékben.

2. *Ajándék útján:* 8 mű, 8 kötet, 1 füzet 67 korona értékben.

Ez évi gyarapodás tehát: 85 mű, 100 kötet, 13 füzet 64701 korona értékben.

b) Ifjúsági könyvtár.

1. Az önképzőköri könyvtár a Századok, Természettudományi Közlöny és Akadémiai Értesítő ez évi évfolyamaival s az Akadémiától átalány fejében küldött értekezésekkel gyarapodott. A folyóiratokra s átalány fejében 62 koronát fizettünk.

2. Az ifjúsági nagyobb könyvtár gyarapodása:

a) *Ajándék útján*: Dr. Lángné Lehótzky Ida: Hulló csillagok.

b) *Vétel útján*: De Amicis—Radó: Szív (5.60 K), Bougaud E.: Sz. Monika élete (6 K). Cyprián: Útak az életben (1 K). Dickens: Copperfield Dávid. Ford. Mikes Lajos 3 k. (12 K). Molnár Ferenc: A Pál-utcai fiúk (6 K). Pallagi Gyula dr.: Rajzok a természet köréből (2 K). Pintér Kálmán: Magyar drámai mesék (2 K). Szitnyai Elek: Ész és szív (6.20 K). Vas Gereben: A pörös atyafiak (4 K). A régi jó idők (4 K). Egy alispán (4 K). Vétel útján 11 mű 52.80 K értékben.

3. Az ifjúsági kisebb könyvtár-gyarapodása:

a) *Ajándék útján*. Kanyó Béla VIII. o. t.: I—X. évfolyam Zászlónk; Benedek E.: Honszerző Árpád; Szathmáry Károly: Gyászos idők Hősi tettek; Cholnoky Viktor: Mozgai Pali, a gyermekhős; Donászy Ferenc: Egy magyar diák élete; Nyesti Pál: Gróf Széchenyi István Emlékkönyv; Sárándy István: Elpusztult birodalom; Szívós Béla: A hajdúság. — Verne Gyula: Az úszó sziget (Fodor Géza ajándéka).

b) *Vétel útján*: Böngérfi János: Magyar mondák az Árpádok korából (2.— K); Büttner Lina: Amit a csillagok látnak (2.— K); Campe: Az ifjabbik Robinson kalandjai (1.— K); Don Quichotte kalandjai (1.— K); Forgó bácsi: A két testvér és egyéb elbeszélések (1.60 K); Földes Géza: A fekete király (4.— K); Elbeszélések az állatvilág köréből (2.— K); Gaál Mózes: Magyar hősök és királyok (5 füzet, 5 K); Diák figurák (2 K); A vasember (1.80 K); A vasember fia (1.80 K); Burkus (3.50 K); Ezeréves múltunkból (4 K); A kegyelemkenyér (2 K); Fraknoi Vilmos: II. Rákóczi Ferenc vallásos, élete és munkái (1 K); Garádi Viktor: Vadászkalandok (3.40 K); Gárdonyi Géza: Mindentudó Gergely bácsi könyve (1.20 K); Genin: Egy valódi hős (3 K); Haugh Béla: Fiannak (2 példány, 6 K); Jakab Ödön: A két impozitor (4.40 K); Mikszáth Kálmán: A beszélő köntös (6 K); Mokandak (1 K); Montgomery: Gyermekszív rejtelmek (3.20 K); Morvay Győző: Egy eltemetett város (2 K); Rákosi Jenő: A kis Kelemen története (2.80 K); Sas Ede: Gyárfás Vitéz (1.20); Kurucok csillaga (1.20 K); Ahol a golya fészkel (1.80 K); Sebők Zsigmond: Robinzon (4 K); Schöpflin Aladár: A haladás útján (1.20 K); Tábori Róbert: Mátyás ifjúsága (1.20 K); Temesvári királybíró (1.20 K); Treller Ferenc: Az indiánok réme (3.60 K); Vaszary Kolos: Történelmi életrajzok (5.60 K);

Verne Gy.: A Robinzonok iskolája (3·80 K). Összesen 36 mű 41 kötetben 94·50 K értékben.

4. Kötelező olvasmányok tára: Faludi Ferenc: Három elbeszélés a „Téli éjszakából”, 20 drb 6 K; Rupp Kornél: Magyarázat Faludi „Téli éjszaká”-jához 4 drb, 6·40 K; Jókai: Kedves atyafiak 18 drb, 21·60 K. Összesen: 42 drb, 34 K értékben.

2. Szertárak.

a) Természettani szertár.

Az 1914—1915. tanévben fizikai eszközökben újabb beszerzés nem történt. A megjavítható eszközök használhatóvá tételére 292·30 K-t; kísérleti anyagokra 13·64 K-t fordítottunk. A földrengés jelző készülék kijavítására és a hozzá való pappirra 102·92 K-t költöttünk. A természettani szertárra fordított összeg 305·94 K. A földrengés jelző készülékre fordított összeg 102·92 K. Összesen 408·86 K.

Báró Csávossy Endre, most végzett növendékünk egy léghőmotort ajándékozott a szertárnak 100 korona értékben

b) Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár gyarapodása 1914—1915. tanévben: Emberi fej medianus metszete papirmaséból (1 drb 20—K); Üszöggomba formalinban (1 drb 10—K); kőzetek alá való falemezek (435 drb 21·75 K); üvegfedeles dobozok tojásgyűjtemény részére (5 drb 20—K), papirdoboz az óriás pöffeteg részére (1 drb 5—K); üvegfedeles dobozokhoz való anyag termésgyűjtemény részére 11·84 K, (a dobozokat elkészítette Havas Imre V. oszt. tanuló): szállítási költség 12—K. A természetrajzi szertárra fordított összeg: 100·59 K.

c) Vegytani szertár.

A vegytani szertár ez évben 1 autodesztillator-készülékkel szaporodott 38·50 K értékben. Szállítási költség 4—K. A vegytani szertárra fordított összeg tehát 42·50 K.

d) Történelmi- és földrajzi szertár.

E szertár az 1914—15. évben nem gyarapodott.

e) Filológiai szertár.

E szertár részére a jelen iskolai évben új megrendelés nem történt. Képek keretezésére 107·80 K-t fordítottunk.

f) Ének- és zeneszerek.

Az énekszerek gyarapodása az 1914—1915. tanévben vétel útján: hangjegyek 20 korona értékben. A zeneszerek gyarapodása vétel útján 11:20 korona értékben.

g) Érem- és régiséggyűjtemény.

A gyűjtemény az 1914—15. évben nem gyarapodott.

h) Rajzszeretár.

E szeretár részére megrendelés az idén nem történt.

i) Tornaszertár.

E szeretár az 1914—15. évben nem gyarapodott.

IV.

Az intézet személyzete.

A) A kötelezett tantárgyak tanárai.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg. évei- nek száma	Tantárgyak, amelyek előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti óráinak száma	Észrevételek
1	Keller János r. tanár	30	Görögpótló irodalmi tanulmány	VII. ³	3	Igazgató.
2	Balanyi György dr. r. tanár	5	Vallástan Történelem Földrajz Mennyiségtan	III. B. ² III. A. ³ III. B. ³ VI. ³ I. B. ³ I. B. ³ II. C. ²	19	Az I. B. osztály főnöke, az érem- és régiségfár gondozója, az intézet évkönyvének vezetője.
3	Biró Imre r. tanár	8	Vallástan Magyar nyelv és irodalom Latin nyelv Szépirás	II. A. ² VIII. ³ IV. B. ⁶ VIII. ⁴ II. C. ¹	16	A VIII. osztály főnöke, értekezleti jegyző, igazgatóhelyettes, az ifj. önképzőkör vezetője.
4	Buday Gyula világi, r. tornatanár	5	Testgyakorlás* Játék*	II. B. ² III. B. ² IV. A. ² V. ² VI. ² VII. ³ VIII. ³ II. A. B. C. ¹ IV. A. B. ¹ V. VI. ¹	17	* 1914. nov. 2-ig. Jelenleg néptőlkelő önkéntes.
5	Bujár Károly r. tanár	2	Vallástan Latin nyelv Görög nyelv Szépirás	II. B. C. ² II. B. ⁶ VI. ⁵ VII. ⁵ II. B. ¹	19	A II. B. osztály főnöke, hitelemző, játéktelgyelző, a filológiai szertár gondozója

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolgálati évek száma	Tantárgyak, amelyek előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti óráinak száma	Észrevételek
6	Czimmermann Pál r. tanár	15	Német nyelv Történelem Földrajz Természetrajz	III. B. ² IV. A. ³ V. ³ VII. ³ I. C. ² II. A. ⁸ II. A. ²	18	A II. A. osztály főnöke, a történelmi- és földrajzi szertár gondozója.
7	Fekete Ipoly r. tanár	31	Latin nyelv Görög nyelv Görögpótló irodalmi tanulmány	III. B. ⁶ V. ⁵ VIII. ⁴ VI. ³	18	A III. B. osztály főnöke, játéktfelügyelő
8	Kiss István r. tanár	12	Magyar nyelv Latin nyelv	IV. A. ⁴ IV. B. ⁴ IV. A. ⁶ VII. ⁵	19	A IV. A. osztály főnöke, a tanári könyvtár gondozója.
9	Kövesi Lajos r. tanár	15	Magyar nyelv Latin nyelv Görögpótló irodalmi tanulmány	II. A. ³ V. ³ II. A. ⁵ V. ⁴ V. ³	18	Az V. osztály főnöke.
10	László József r. tanár	3	Mennyiségtan Természettan Rajzoló geometria	II. A. ² III. A. ² III. B. ² IV. B. ³ V. ³ VII. ³ VII. ⁴ IV. B. ²	21	A IV. B. oszt. főnöke, hitelezemző, az ifj. segélyező-egylet felügyelője, a meteorológiai- és földrengésjelző állomás vezetője, az ifj. kisebb könyvtár gondozója
11	Nováky Bertalan világi, r. tanár	42	Rajzoló geometria Szabadkézi rajz	I. A. ² I. B. ² II. A. ² II. B. ² II. C. ³ III. A. ² III. B. ² IV. A. ² V—VIII. ⁸	25	A rajzszertár gondozója.
12	Orbán János r. tanár	2	Magyar nyelv Latin nyelv	II. C. ³ III. A. ⁴ III. B. ⁴ III. A. ⁸	19	A III. A. osztály főnöke, az ifjúsági nagyobb könyvtár gondozója.
13	Para Imre r. tanár	9	Vallásstan Földrajz Természetrajz	I. A. ² I. A. ² II. B. ³ III. B. ² I. A. ² II. B. ² IV. A. ³ V. ³	19	Az I. A. osztály főnöke.
14	Prelog József r. tanár	17	Magyar nyelv és irodalom Német nyelv Görögpótló irodalmi tanulmány	VII. ³ III. A. ² IV. A. ² IV. B. ² V. ² VI. ² VII. ² VIII. ² VIII. ²	19	A VII. osztály főnöke, az ének- és zenekar vezetője.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg. évei- nek száma	Tantárgyak, amelyekot előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
15	Révai József dr. r. tanár	5				Az egész iskolai évben táborteljesítési szolgálatot teljesített.
16	Salánky István r. tanár	26	Magyar nyelv Latin nyelv Történelem Szépirás	I. B. ⁵ I. B. ⁶ IV. B. ³ VIII. ³ I. C. ¹	18	Tandijkezelő.
17	Sebes Ferenc dr. r. tanár	9	Vallásstan Latin nyelv Filozófiai propedeutika	{ III. A.2 V.2 VI.2 VII.2 VIII.2 II. C.6 VIII.3	19	A II. C. osztály főnöke, főgimn. hírszónok.
18	Sümegei Gyula r. tanár	9	Mennyiségtan Természettan Rajzoló geometria	{ I. A.2 I. C.2 II. B.2 IV. A.3 VI.4 VIII.2 VIII.4 I. C.2	21	A természettani szertár gondozója.
19	Szalay István r. tanár	20	Magyar nyelv Latin nyelv	I. A.3 II. B.3 VI.3 VI.5	18	A VI. osztály főnöke.
20	Timina Ödön világi, r. tornatanár	29	Testgyakorlás*) Játék Szépirás*)	{ I. A.2 I. B.2 I. C.2 II. A.2 II. C.2 III. A.2 IV. B.2 I. A. B. C.1 III. A. B.1 II. A.1	16*) 3*)	*) 1914. nov. 2-ig. A torna- és játék- szertár gondozója. *) 1914. nov. 2-től.
21	Torma Károly r. tanár	11	Vallásstan Földrajz Természetrajz	IV. A. B.2 II. C.3 III. A.2 { I. B.2 I. C.2 II. C.2 IV. B.3 VI.3	19	A természetrajzi- és vegytani szertár gondozója, a gyorsírókör vezetője.
22	Tóth Lajos r. tanár	5				Az egész iskolai évben táborteljesítési szolgálatot teljesített.
23	Vézner Károly r. tanár	1	Vallásstan Magyar nyelv Latin nyelv	I. B. C.2 I. C.5 I. A.6 I. C.6	19	Az I. C. osztály főnöke.

B) A más vallású tanulók hitoktatói.

1. **Barabás István**, hódmezővásárhelyi unitárius lelkész és hitoktató, tanította az unitárius vallású tanulókat heti 1 órában, az állami főreáliskola helyiségében.
2. **Godács Imre**, ev. ref. segédlelkész és hitoktató, tanította az ev. ref. vallású tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
3. **Lőw Immánuel dr.**, Szeged és kerülete főrabbija, tanította az izraelita vallású tanulókat heti 9 órában, az izr. iskola helyiségében.
4. **Nestor Romulus**, magyar-eszanádi gör. kel. román segédlelkész, tanította a gör. kel. román vallású tanulókat heti 2 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
5. **Sevity Lázár**, szegedi gör. kel. szerb. plébános, tanította a gör. kel. szerb vallású tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
6. **Thomay József**, szegedi ág. hitv. ev. lelkész, tanította az ág. hitv. ev. tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.

C) A nem kötelezett tantárgyak tanárai.

1. **Nováky Bertalan**, főgimn. rajztanár, tanította a szabadkézi rajzot heti 2 órában.
2. **Prelogg József**, főgimn. r. tanár, tanította az éneket heti 4 órában.
3. **Torma Károly**, főgimn. r. tanár, okl. gyorsíró, tanította a gyorsírást heti 4 órában.

D) Iskola-orvos és egészségtan-tanár.

Gidófalvy Béla dr., honvéd törzsorvos, az egészségtan képesített tanára az iskolai év folyamán katonai szolgálatot teljesített.

E) Céllövés és katonai gyakorlatok.

Tiszt hiányában nem tartottuk meg e gyakorlatokat.

F) Vívómester.

Armentani Ede, okl. vívómester, tanította a kard- és törvívást heti 3 órában.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata:

az előmenetel rovatában : 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen ;
 a magaviselet rovatában : 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé
 szabályszerű, 4 = rossz.

Rövidítések magyarázata :

gör. kath. = görög katolikus vallású ; — gör. kel. sz. = görög keleti szerb ; — gör. kel. r. = görög keleti román ; — ág. ev. = ágostai evangélikus ; — ref. = református ; — unit. = unitárius ; — izr. = izraelita ; — ism. = ismétlő ; — öszt. = ösztöndíjas. — Ahol a név után a kötelezett tantárgyából nyert sorozatban vallás jelezve nincs, ott római katolikus értendő.

A tanulók érdemsorozata.

A) A kötelezett tantárgyakból.

Első A. osztály.

Osztályfőnök : *Para Imre.*

A tanuló neve és vallása, osztályfőnök vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan	
Alt Károly	1	2	4	2	1	3	3	1
Armentano Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1
Barna Jenő	2	3	3	3	2	4	3	1
Bayer Andor	1	2	2	1	1	1	1	1
5 Beesey László	1	2	3	2	1	2	2	1
Biacsi Béla	3	4	4	4	3	4	4	2
Bohu Mihály	1	2	3	2	2	3	2	2
Bokor Béla	2	3	3	3	2	3	2	1
Brauswetter Béla	2	2	3	3	2	2	3	1
10 Czitó Győző ág. ev.	3	3	4	3	3	3	3	1
Csizmadi Béla	2	3	3	3	2	3	2	1
Dobai Pál	1	2	3	1	1	2	2	1
Dobó András	2	3	4	2	2	2	2	1
Dobsinszky Jenő, ág. ev.	2	2	3	3	3	3	3	1
15 Dubrauszky Viktor	2	2	3	3	2	2	2	2
Fehér Gyula	1	2	3	2	1	3	3	1
Fernbach Károly	1	1	2	1	1	1	1	1
Gál Gyula	1	1	2	1	1	2	1	1
Halász Béla	3	3	3	3	3	3	3	1
20 Heim János	1	2	2	1	1	1	2	1
Hulik-Kanitz József	3	2	4	4	4	4	3	2
Jákli István*	—	—	—	—	—	—	—	—
Kálmár István	3	4	4	4	3	4	3	1
Káldor Ferenc izr.	1	1	2	2	2	1	2	1
25 Kéri István	1	2	3	2	2	3	3	3
Láng Ferenc	1	2	3	2	2	2	2	1
Lányi János	1	1	1	1	1	1	2	1
Lászlóffy Tibor	1	1	1	1	1	1	1	1
Lichtneckert Andor	2	2	4	3	3	3	2	1

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, osztályos vagy ismétlő-e?	T a n t á r s y a k							Magaviselet
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetr.rajz	Számítan	Rajzoló mértan	
30 Lung Lajos	1	2	3	3	2	3	3	1
Martin Ernő	1	2	3	3	2	3	3	1
Mellis Lajos	2	3	3	3	2	3	3	1
Mihályfi Lajos	1	3	3	2	2	3	3	1
Móra Ernő	2	4	4	3	2	3	3	1
35 Nagy József	1	3	3	1	1	3	3	1
Orincsák László, gör. kath.	3	4	4	4	3	4	3	1
Ördög Mihály	1	2	2	1	1	1	1	1
Ördög Vince	3	4	4	4	4	4	4	2
Pauer Lóránt	1	1	1	1	1	1	2	1
40 Polyvás Sándor	3	4	4	3	3	4	3	3
Popovics György, gör. kel. r.*								
Raffner Ferenc	1	2	3	2	1	3	2	1
Rausch Alfréd	1	1	1	1	1	1	1	1
Rákos László, izr.	1	3	2	1	1	2	2	1
45 Schwimmer Endre, izr.	2	2	3	3	2	2	3	1
Szabó Sándor	2	3	3	3	2	3	3	2
Szécsi Ferenc, izr.	3	3	3	2	2	3	3	1
Székely László	2	3	4	3	3	3	3	1
Szögi Sándor	2	3	4	3	2	4	4	3
50 Tarai Gyula	1	3	3	2	2	3	2	1
Tolnafy László	1	3	3	1	1	3	2	1
Vad Ferenc, ref.	1	3	4	3	3	4	3	2
Vénig János	2	2	3	3	2	4	2	1
Volent Ernő*								
55 Vyhnaelek Károly	1	2	3	1	1	3	3	1
Zehntbauer János	1	2	3	2	2	2	3	1
Zsembery Károly	3	4	4	4	4	4	4	1
<i>Magántanulók :</i>								
Bruchter Albert	1	1	2	1	1	1	2	—
Kiss Péter	1	2	2	1	1	2	3	—
60 Kremer Péter	2	2	3	3	2	3	2	—

*Kimaradt.

Összesen : 60.

Első B. osztály.

Osztályfőnök : *Balanyi György dr.*

A tanuló neve és vallása, üszöndíjas vagy ismétlé-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzó mértan	
Andrássy István, ism.	2	4	4	3	3	4	2	2
Arányi Imre, izr.	1	2	2	1	1	2	2	1
Aron Béla, izr.	3	2	2	2	2	3	3	2
Bak Béla, ág. ev.	1	1	2	2	1	2	2	1
5 Berzsenyi Lajos, ág. ev.	2	1	2	1	1	2	2	1
Bloch János, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1
Böhm Jenő, izr.	2	3	3	3	3	3	3	1
Csipak Béla	1	3	4	4	2	4	2	1
Deutsch Árpád, izr.	3	4	4	4	4	4	4	1
10 Fischer István, izr.	1	2	2	1	2	2	2	1
Fischer Mihály	3	3	3	3	3	3	3	1
Fried Róbert, izr.	2	3	3	3	2	3	2	1
Gábris Imre	1	1	1	1	1	1	1	1
Gáspár Ferenc, izr.*								
15 Geber Tibor	1	2	3	2	2	3	3	1
Gottwald László	1	2	3	1	2	2	3	1
Habermann Gusztáv	2	3	4	4	3	3	3	1
Halász László*								
Hegedüs Nándor, ism.	2	4	4	4	2	3	2	1
20 Ilie János, gör. kel. sz.	1	2	2	2	1	2	3	1
Kis Sándor, ism.	2	2	3	3	2	3	2	1
Koszteleczy Ede	1	2	3	2	2	2	2	1
Krengel Károly	1	3	3	2	2	3	3	1
Kulinyi László, ref.	1	1	2	1	1	2	1	1
25 Lustig László, izr.	1	1	2	1	1	1	2	1
Martis Sándor	2	4	4	3	2	3	3	2
Máté Gyula, izr.	2	2	2	2	1	2	1	1
Nagy Endre, ref.	1	2	2	1	1	2	2	1
Oberschall Jenő, ism.	3	4	4	4	2	3	3	1
30 Oberschall Márton	3	4	4	4	3	4	4	1
Osztrovszky Jenő	2	2	3	2	2	2	3	1
Pálfy György	1	1	2	2	1	2	2	1
Pokorny Elek	2	3	3	1	1	2	2	1
Popov Radoszláv, gör. kel. sz.	2	4	4	3	4	3	4	1
35 Preiszner József	3	3	3	3	3	3	3	1
Preiszner Károly	2	4	4	3	3	3	3	1
Preloggy János, ism.	1	2	3	2	2	3	2	2

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzó mértan	
Priszlinger István	1	3	3	2	2	3	2	1
Reich István, izr.	1	2	3	3	2	3	2	1
40 Reiczer László izr.	1	2	2	2	2	2	2	1
Sebők Antal	2	3	3	3	3	3	2	1
Szántó György, ág. ev.*	—	—	—	—	—	—	—	—
Szenesi Zoltán, izr, ism. . . .	3	2	2	3	2	1	3	2
Szilágyi Zoltán, ism.*	—	—	—	—	—	—	—	—
45 Szmolén Géza, ism.	1	4	4	3	3	4	3	2
Szolga Zoltán, ref.	1	3	4	4	3	3	3	2
Szopek Péter*	—	—	—	—	—	—	—	—
Tauber Sándor, izr.	3	3	4	3	2	4	3	1
Temesváry András	1	3	4	3	2	3	3	1
50 Üveges Ferenc*	—	—	—	—	—	—	—	—
Volosinszky Antal	1	2	2	2	2	2	2	1
Weiszberger György, izr. . . .	1	2	2	2	1	2	2	1
Zakits Lyubimir, gör. kel. sz.	3	4	4	4	4	3	4	1
Zsoldos Benő, ref.	1	1	1	1	1	1	1	1

*Kimaradt.

Összesen : 54.

Első C. osztály.

Osztályfőnök: Vézner Károly.

A tanuló neve és vallása, ösztféldias vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számít.	Rajzoló mértan		Szépírá.
Augusztin Vilibáld	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Balassy Sándor	1	1	2	2	1	1	2	1	1
Bánszky Pál	3	4	4	4	4	4	4	3	1
Bendl László, ág. ev.	1	2	3	3	3	2	2	2	1
5 Berkovits György, izr.	1	2	3	3	2	3	2	3	2
Bernátski Kornél	2	2	1	2	2	2	1	1	1
Bóka Ferenc, ism.	1	3	3	1	1	3	2	2	1
Deutsch László, izr.	3	4	4	3	3	4	3	3	1
Duschák Béla, izr.	1	3	3	3	3	3	2	3	1
10 Fekete József, unit.	2	4	4	4	3	4	4	3	2
Friedrich József	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Fodor Ödön izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gáspár Antal*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gottschall János	1	3	3	3	3	2	2	2	1
15 Hegedűs István	1	3	3	2	1	3	3	2	1
Herbich László*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hesz Miklós	3	4	4	4	4	4	4	2	1
bástyai Holtzer János, izr.	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Hrabák József, ism.	3	4	4	3	4	4	3	3	2
20 Kaufmann Ferenc, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	1
Kertész Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kiss Kálmán	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kövesdi Gyula, izr.	2	2	2	2	1	2	2	2	1
Lipovszki Andor	2	3	3	2	2	3	3	2	1
25 Martonosi Lajos	3	3	4	3	3	4	3	3	1
Márton Ferenc	1	2	3	2	2	1	1	1	1
Ménesi János	2	4	4	3	3	4	4	2	2
Mitnyan Mihály, ág. ev.	3	4	4	4	4	4	3	3	1
Molnár Károly	3	4	4	4	3	4	3	3	1
30 Molnár László	3	3	3	3	2	3	3	2	2
Nyári András	1	3	3	1	1	2	2	2	1
Ördög László	3	4	4	4	3	3	3	2	1
Papp József*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pap Vilmos	2	3	3	3	3	3	3	1	1
35 Pier Miklós	1	3	3	3	2	2	2	2	1
Pósa József	2	4	4	3	4	4	3	3	1
Prohászka Szilveszter, ism.	3	4	4	4	3	4	3	2	1

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítás	Rajzoló mértan		Szépíráás
Rácó Jenő	3	4	4	4	4	4	4	3	1
Rosenfeld Ernő, izr.	1	3	3	3	2	3	3	2	1
40 Rózsa Károly, ism.	1	3	3	3	2	3	2	3	1
Saáry Károly	1	1	2	2	1	1	1	1	1
Schreiber József	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Seultéty Rezső, ág. ev., ism.**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Somló György	1	1	1	1	1	1	1	2	1
45 Sonkovits Sándor, gör. kath. .	1	3	3	3	3	3	3	1	1
Steiner, Tibor, izr.**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stern Árpád, izr.	2	3	3	2	2	3	3	2	1
Szarvas Béla, ism.	1	3	3	3	2	2	1	2	1
Szekeres István*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50 Szifnyosz Nenád, ism.,* gör. kel. szerb	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szóllós Antal, izr.	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Tóth József	1	3	3	2	2	3	3	2	1
Úr Lajos, ág. ev.	1	2	2	1	2	2	3	2	1
Varga László, ref.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
55 Vetro Sándor, öszt.	1	2	3	2	2	3	2	1	1
Wehli Andor*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Magántanuló :</i>									
Vangel Anna	1	1	1	1	1	1	1	—	—

*Kimaradt.

**Vizsgálatlan maradt.

Összesen : 57.

Második A. osztály.

Osztályfőnök : *Czimmermann Pál.*

A tanuló neve és vallása, öztündijas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Szépiprás
Aigner Ferenc, ism.	2	3	3	3	2	3	2	3	1
Aman Antal*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Angele András	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aniszföld János, izr.	2	3	4	3	2	4	4	3	1
5 Bagits Antal, ism.	2	3	4	3	1	3	3	3	1
Barabás Lajos	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Barna Pál, ism.	2	3	3	3	2	2	3	2	1
Bálint Béla*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bán Lajos, ism.	2	2	2	2	1	3	2	3	2
10 Bori József	1	3	3	3	2	3	3	2	2
Färber Andor, izr.	2	3	4	3	3	3	3	3	2
Genát Endre, izr., ism.	1	3	3	3	1	3	2	2	2
Gergely György, izr.	1	2	2	2	1	3	2	3	2
Gergely László	1	2	2	1	1	3	3	2	1
15 Grill János	2	2	3	3	3	3	3	3	2
Gulyás Ferenc	1	4	4	2	1	4	4	3	1
Györi József	2	3	4	3	2	4	3	2	1
Hegyi Péter, ism.	1	3	3	2	1	2	2	3	1
Heltai Kornél, izr.	2	3	3	3	3	4	4	3	2
20 Holcz József	2	3	3	3	3	2	3	1	1
Jenei József*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalmár Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kalmár János	1	2	2	1	1	2	2	2	3
Kopasz István	1	2	2	2	1	2	3	2	1
25 Kormányos István, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kovács Lajos	1	2	3	1	1	3	3	2	1
Kovács Szilárd, izr.	1	1	2	1	1	1	2	1	1
Krizsa Ferenc	1	2	2	2	1	3	3	2	2
Kúp Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1
30 Lantos Géza	1	2	2	2	2	3	2	3	1
Mihályi Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Muzsnai Dénes	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Nedelkó Jenő, gör. kel. sz.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nemtusák János	2	3	3	2	1	3	3	2	2
35 Neubeller József	2	3	3	2	2	3	3	3	2
Ottovay László	1	3	3	1	1	4	2	2	1
Pártos Endre, izr.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—

* Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzóló mértán		Szépírás
Pártos István, izr.	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Peternelly László	1	2	2	2	2	3	3	1	1
40 Podhradszky Iván, gör. kel. sz.	1	3	4	3	2	2	3	3	1
Pozsgay Alajos, öszt.	2	3	3	3	2	2	3	3	1
Schiffmann Kristóf	2	3	3	3	1	4	4	3	2
Schmidt Béla	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Schmidt Zoltán, izr., ism.	1	3	3	3	3	2	3	2	1
45 Sebestyén László	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Sirchich Sándor*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Somogyi Miklós	1	2	3	2	1	2	2	2	1
Stauber László, izr.	2	3	4	2	1	2	3	3	2
Szendró Imre	2	3	3	2	2	3	3	3	1
50 Szlovenszki Géza, ism.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szögi Illés	2	3	3	2	2	3	2	3	2
Szóke Dezső, izr.	1	2	3	2	1	3	3	3	1
Váradí Károly	1	2	2	2	1	3	2	2	1
Veres Miklós	1	1	2	1	1	1	2	1	1
55 Winternitz Sándor, izr.	1	1	1	1	1	2	1	1	1

* Kimaradt.

Összesen 55.

Második B. osztály.

Osztályfőnök : *Bujár Károly.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Szám tan	Rajzoló mértan		Szépírá s
Anton János*									
Arnold Sándor	1	1	2	1	1	3	2	2	1
Balog Jenő	1	2	3	1	1	3	2	2	1
Báló Ferenc, ism.**									
5 Bánhidny Andor	1	1	2	1	1	2	2	2	1
Bite Ferenc	1	2	2	2	1	3	2	2	1
Bodó János	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bóka László	1	3	3	3	2	3	2	2	1
Dömötör Gyula	2	3	4	3	2	3	3	2	3
10 Fadgyas Pál	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Faulhaber Ádám	2	3	3	3	3	4	3	2	1
Fein László, izr.	2	3	3	3	2	3	3	2	1
Fenyvessy Béla	1	2	2	2	1	3	3	2	1
Förgeteg János	1	3	3	3	2	2	3	2	1
15 Fränkel László, izr.	2	2	3	1	1	2	2	2	1
Gajzágó Imre	3	3	4	4	2	4	3	3	1
Gartner Sándor, izr.	1	3	3	3	1	3	3	2	1
Hatházi István, ref.	1	2	3	2	2	3	3	2	1
Horváth László, izr.	2	2	3	2	2	2	2	2	1
20 Horváth József	1	2	3	2	2	3	3	2	1
Hubert Ármin, izr.	1	2	2	2	2	3	2	2	1
Jávori Ferenc	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Komarek Lajos**									
Kóssa Zoltán, ref.	1	2	2	1	1	2	2	2	1
25 Kovács Lajos	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Lacher Béla, izr.	2	4	4	3	3	4	3	2	1
Lieb József, ism.	2	3	3	3	2	4	3	2	2
Lippai István	1	2	2	3	2	2	3	2	1
Lőrincz István	2	3	4	3	2	4	3	2	1
30 Matuskovich Endre	1	2	3	3	2	3	2	2	1
Molnár Géza	2	3	3	4	3	3	3	2	1
Múth László, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Müller Imre, izr.	1	1	2	1	1	1	1	2	1
Nagyvinszki Brankó, gör. kel. sz.	1	2	2	2	1	1	1	1	1
35 Neuwirth József, izr.	2	2	3	3	2	3	2	2	1
Nógrádi János, ág. ev.	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Ördög Ernő	1	3	3	2	1	3	2	2	1

*Magántanulásra tért.

** Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöntődjias vagy ismétlőd-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan		Szépíráás
Piukovics Tibor	1	3	3	3	2	3	3	2	1
Pollák Imre, izr.	2	3	3	1	1	3	4	2	1
40 Radványi János, ism.	2	2	3	2	2	3	2	2	2
RácZ István	2	3	3	3	2	4	3	2	1
RácZ József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Regdon László	1	2	2	1	1	2	1	2	1
Roklicer János	2	4	4	4	3	4	3	2	1
45 Rosenberg Béla, izr.	1	2	3	2	2	3	2	2	2
Salánky József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Schäfer László, izr.	1	1	2	1	1	2	1	2	1
Solti Henrik, izr.	1	2	2	1	1	3	2	2	2
Szemző Imre, izr.	1	2	2	2	2	1	3	2	2
50 Szerdahelyi László, öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tölgyesy Elemér, ref.	1	2	3	3	2	3	2	2	1
Tschapek Frigyes	1	3	3	3	2	3	2	2	1
Ugi Ernő	1	3	3	2	2	3	2	2	2
Vajda Imre, izr.	2	3	3	3	2	3	3	2	1
55 Vajda Lajos, izr.	1	2	2	3	2	3	3	2	1
Völgyesi János	1	1	2	1	1	2	1	2	1
Weisz Lajos, izr.	1	3	4	3	2	3	3	2	1
Weiszberger Elek, izr.	2	3	2	3	2	3	3	2	1
Zollner László, izr., ism.	3	3	3	3	2	3	3	2	1

Összesen : 59.

Második C. osztály.

Osztályfőnök: *Sebes Ferenc dr.*

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépirás	
Alt Lajos	3	4	4	3	3	3	3	2	1
Arányi László, izr.	1	1	1	1	1	3	2	2	1
Bálint István	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Berkes László, izr.	3	3	3	3	2	3	3	3	1
5 Bokor István, izr.	2	3	3	4	3	4	3	3	1
Czunya Traján, g. k. r.	1	1	2	2	1	1	2	1	1
Cserta Kálmán	1	1	1	1	1	1	3	2	1
Csonka Vince	1	3	3	3	2	3	3	3	1
Csurgó László	2	3	3	3	2	3	2	3	1
10 Dékány István	1	3	3	3	1	3	3	3	1
Dragu Jakab, gör. kel. r.	1	1	2	1	1	2	2	1	1
Eichhardt Antal	2	4	3	3	3	4	3	3	1
Erdélyi János	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fodor Ignác	1	1	2	2	2	2	2	2	1
15 Gábor Imre, izr.	1	2	2	1	1	2	3	1	1
Géber Ödön	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Götz Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gyurki Gyula	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Hey Pál, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	2
20 Hoffmann Endre, izr.	3	3	3	3	2	3	3	3	2
Iritz Oszkár, izr.	2	2	3	4	3	3	3	3	2
Jung János	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Király László	2	4	4	4	3	4	3	3	2
Kovács Imre	2	3	3	3	3	3	3	2	1
25 Kovács László	1	1	2	1	1	1	1	2	1
Makai Kálmán	2	3	3	3	2	3	3	2	1
Márki László	2	4	4	3	3	4	2	3	1
Molitor Jakab	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Nyilassi Ferenc	2	3	3	3	3	3	3	3	1
30 Pálfi Béla	1	3	3	3	2	3	2	3	1
Pósa Balázs	1	3	3	2	2	3	2	2	1
Szántó Károly, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Szegszárdy Imre	3	4	4	3	2	4	3	2	1
Szécsi György, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	1
35 Szittner Ferenc	1	2	2	2	2	2	2	1	1
Triltsch Nándor	1	3	3	2	2	3	2	2	2
Tripammer József, ism.	1	3	3	4	3	2	2	2	2
Weinfeld Jenő, izr.	1	2	2	3	1	2	2	2	1
<i>Magántanuló :</i>									
Várady Sarolta	1	2	1	2	1	1	2	—	—

Összesen : 39.

Harmadik A. osztály.

Osztályfőnök : Orbán János.

A tanuló neve és vallása, öszöntődíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	
Andróczki Aladár	1	3	3	3	3	2	3	3
Balogh Lajos, ism.	1	3	3	3	1	2	3	2
Baurnefeind Pál, ism.	3	3	3	2	2	2	3	2
Berger Rezső	1	3	3	3	2	2	3	3
5 Binder Péter	1	2	2	1	1	1	2	2
Bodó László	2	3	4	3	3	3	4	3
Bokor Mihály	1	1	2	1	1	1	1	1
Budinszky Endre	2	2	4	3	2	2	3	2
Császny István*	—	—	—	—	—	—	—	—
10 Csikós József	1	1	1	1	1	1	1	1
Czérna István	1	1	1	1	1	1	1	1
Fodor Géza	3	4	4	4	3	4	4	4
Forbát László, izr.	1	2	2	1	1	2	2	2
Gajzágó István	2	3	3	2	2	2	2	3
15 Galler Kristóf	3	3	4	3	2	3	3	3
Gábris Illés Pál, ism.*	—	—	—	—	—	—	—	—
Geber Jenő	1	2	3	1	1	1	2	3
Gerhardt István	1	2	3	3	1	1	2	3
Gregorich László	2	3	3	1	1	3	2	3
20 Greskovics Kálmán	2	1	2	1	2	1	1	2
Hattyasi István	2	2	3	3	2	2	2	2
Holló Pál, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3
Hollósy Zoltán	3	3	4	2	4	4	4	4
Holezinger Mátyás	2	3	3	2	3	2	3	3
25 Horváth András	2	2	3	3	1	1	2	3
Hrabák Zoltán, ism.	1	1	2	1	1	1	2	2
Hunyár Antal	2	3	3	3	2	3	3	3
Kis Imre, izr., ism.	3	3	3	3	3	3	3	4
Kiss Alfréd	3	4	4	3	4	3	4	2
30 Kolla János	1	1	1	1	1	1	1	1
Kovalik István	2	3	3	3	3	3	3	3
Kratochwill Béla**	—	—	—	—	—	—	—	—
Krón Iván	2	2	2	3	2	2	2	2
Kunerth János	1	3	3	3	2	1	2	2
35 Kutor Sándor	1	2	2	2	1	1	1	3
László Jenő, izr.	1	1	1	1	2	1	1	2

*Kimaradt.

**Intézetet változtatott.

A tanuló neve és vallása, ösztdíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan		Rajzoló mértan
Lippert Henrik	3	3	3	2	3	3	2	3	1
Martonosi Ferenc	1	1	2	1	1	1	2	2	1
Mihály Sándor, öszt.	1	2	2	2	1	1	2	2	1
40 Reichrath Dezső	1	3	3	3	3	2	3	3	2
Répás Lajos, ism.	1	3	3	3	3	2	3	1	1
Rischár Vilmos	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rosinger Emil	2	3	3	3	3	2	3	2	1
Schachtitz Ferenc, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	2
45 Schreiber Miklós	1	2	2	1	1	1	1	3	1
Schwarz István, izr.	2	3	3	3	2	2	3	3	1
Sípos Antal, gör. kat.	1	2	3	3	2	2	2	2	1
Szemző István	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Szigyártó Dezső, ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
50 Teodorovics Jenő	1	2	3	3	2	2	3	3	1
Tettei Imre	2	4	4	3	1	3	3	3	1
Tobiás Mihály	2	3	4	3	3	3	4	4	2
Varga János, öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vas Pál, izr.	2	3	3	2	3	3	3	3	1
55 Vezér Ernő, ism	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Weisz József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Windhager Ödön	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Zoltán Elemér	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Zoltán Gyula	1	3	4	3	3	3	4	3	1
60 Zsótér Bertalan	2	2	3	2	3	2	2	2	1
<i>Magántanulók :</i>									
Bach Katalin	1	1	1	1	1	1	1	1	—
Fenyves Gyula	1	3	4	3	3	2	3	3	—

Összesen : 62.

Harmadik B. osztály.

Osztályfőnök: Fekete Ipoly.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-c?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan		Rajzoló mértan
Arnold Jenő	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Bagáry Pál	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Balázs József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Balogh Ferenc	3	3	4	4	3	3	3	3	2
5 Balogh Gábor	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Barta Mátyás, izr.	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Becsey Géza	2	2	2	4	2	2	2	2	1
Berényi Sándor, izr., ism.	2	2	2	2	1	2	2	2	2
Bernát István, izr.	1	2	2	2	2	2	2	2	1
10 Biedl Endre, izr.	1	3	3	2	1	2	2	2	1
Bugarszky György, gör. kcl. sz.	1	2	1	1	1	1	2	2	1
Cserta László	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Czóbel László	3	4	3	3	4	3	4	4	3
Dobai Kálmán, ref.	1	3	3	3	2	1	3	2	1
15 Farkas János	2	4	4	4	3	3	4	3	3
Fried Tivadar, izr.	1	2	2	2	2	2	2	2	1
Gera János	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Halász József, izr.	2	3	3	3	2	2	3	3	1
Heller Ernő, izr.	2	4	4	3	3	3	4	4	1
20 H. Kánitz Antal	3	4	4	3	3	3	4	3	2
Immerblum Miklós, izr.	2	1	1	1	1	1	2	2	1
Jordán Elemér	2	2	2	2	2	2	2	3	1
Katranetz Sándor	1	3	4	3	2	1	4	1	2
Kántor Sándor*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25 Kártyássi Emil	3	4	4	4	3	2	4	3	2
Kopasz Jenő	3	4	4	4	3	3	4	3	2
Kovács Lajos, ág. ev.	3	2	3	3	2	2	3	3	1
Lakatos Mihály*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lantos Mátyás, ism.	2	3	2	2	3	2	2	2	1
30 Lasancz József	3	3	3	3	3	2	3	3	1
Lendvai László, izr.	1	3	3	3	1	1	3	2	1
Lőwinger Simon, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lusztig Pál, izr.	2	3	3	3	3	3	3	4	1
Molnár Ottó	2	3	3	3	2	3	2	2	2
35 Müller Rezső	2	3	3	3	3	2	2	2	1
Ördögh Károly	2	3	3	3	3	3	3	2	1
Rosensohn Albert, izr.	1	4	3	3	2	2	3	3	2

* Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan		Rajzoló mérten
Sarlós István, izr.	2	2	2	3	1	2	3	3	2
Schneider József	1	2	2	1	1	1	1	1	1
40 Schwarz István, izr.. . . .	2	3	3	3	3	2	3	3	2
Simák Pál	3	3	3	3	3	3	4	3	2
Solti Lajos	1	2	2	2	1	1	1	1	1
Spagatner Oszkár, izr.	2	2	3	3	2	1	2	3	1
Steiner Sándor, izr.	2	3	2	3	1	1	3	3	1
45 Szolga József, ref.	2	3	3	3	2	3	4	2	1
Tippmann József	2	3	3	2	2	2	3	2	1
Triltsch Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Triltsch István.	1	2	1	1	1	1	1	2	1
Turcsányi Oszkár, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
50 Ujheli József	1	1	2	2	1	1	2	1	2
Vas Béla, ism.	2	3	2	3	3	3	2	2	1
Vastag József	2	2	3	3	2	2	3	3	1
Vercskó György	1	2	3	3	2	2	3	2	1
Verebély Kornél	1	3	3	3	2	2	3	3	1
55 Vojtás Dezső	3	4	3	4	3	3	4	4	3
Vrábely László	1	3	2	3	2	1	2	3	1
Walter József	3	4	4	3	3	2	4	3	1
Wéber János	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Weisz József, izr.	1	2	2	2	2	2	2	3	1
60 Wofrám Győző	1	3	3	1	2	2	3	2	1
Zelen Béla	1	1	2	2	2	2	1	1	1
<i>Magántanulók :</i>									
Gerzsány Lajos, ism.	1	3	3	3	2	2	2	2	—
Molnár Zoltán, ref.	1	2	2	3	1	2	2	1	—
Sármezey Vilmos	2	3	3	3	3	3	3	3	—

Összesen 64.

Negyedik A. osztály.

Osztályfőnök: Kiss István.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlőd-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra		Rajzoló mértan
Benyács Sándor, ág. ev.	3	3	3	4	3	3	3	3	1
Békefi István, ref.	1	1	3	2	3	3	2	3	2
Békefi Mihály*									
Béres István	1	2	2	2	2	2	2	3	1
5 Biacsi Béla	2	2	3	3	2	3	3	3	1
Bózsó József	2	2	2	2	3	3	2	2	1
Bruckner Endre, izr.	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Cserzy István	2	2	2	2	2	2	1	2	1
Császár Lajos	3	3	3	3	2	3	2	3	1
10 Csók Vilmos, ref.	1	2	3	3	2	2	2	2	1
Dobó István, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fürst Béla	2	2	3	3	2	3	3	3	1
Gál Ferenc	1	1	2	2	1	2	2	1	1
Goldgruber Géza, izr.	1	2	2	2	2	2	1	2	2
15 Groszer Andor, izr.	1	2	3	3	2	2	2	3	2
Hajdú Antal	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Hille Jenő	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Hirschfeld Ernő, izr.	1	2	3	2	1	2	2	3	2
Hulvák József	2	1	2	2	2	2	3	2	1
20 Junker Imre	3	3	3	3	3	3	2	3	1
Kasza László ism.	3	2	3	3	3	3	3	3	2
Kloszter Antal	1	3	3	3	3	2	3	3	1
Knotz Sándor	1	2	3	3	2	2	2	2	1
Kovács Ferenc, öszt.	1	1	2	2	2	2	1	2	1
25 Kovács Károly	3	2	3	3	2	2	3	2	1
Kókay Béla	1	2	2	3	1	2	2	2	1
Lantos Zoltán, önk. ism.	1	2	2	3	2	2	2	2	1
Lasz gallner Tibor, ág. ev.	1	2	3	3	3	3	3	3	2
Lábdí István	3	3	4	3	3	3	3	3	1
30 Lazin György, gör. kel. sz.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mályusz Tibor, ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mihajlovics Vojiszlav, gör. kel. sz.	2	2	2	2	3	1	2	2	1
Mohaupt Sándor	3	3	4	4	3	3	3	3	1
Nagyfalusi Jenő	1	1	1	1	1	1	1	2	1
35 Ördög József	1	2	3	3	2	2	3	3	1
Pilaszanovits József	1	2	2	1	2	1	2	1	1
Podhradszky Milán, gör. kel. sz.	2	3	3	4	3	3	3	3	1

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlődő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra		Rajzoló mértan
Pórer Dezső, ism.	3	3	3	2	3	2	3	2	1
Radány Dezső	1	1	1	1	1	1	1	1	1
40 Regdon József	3	2	3	3	3	3	3	3	1
Riesz József	3	3	4	4	3	3	3	3	2
Rozgonyi Andor	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Rózsa Imre	1	3	3	3	3	3	3	3	1
Stark György, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45 Szántó Dénes	1	2	2	3	1	2	2	2	2
Szegő Imre, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Szell János, ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Szmolén István	1	2	3	2	2	2	2	3	1
Tari László, öszt.	2	3	3	3	2	2	2	3	1
50 Tombác László	1	1	2	1	2	2	2	1	1
Türk Tivadar*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vas József	3	3	3	2	3	3	2	3	1
Vereb Mihály	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Zihanyi József	1	2	2	2	1	2	2	2	1
<i>Magántanuló :</i>									
Kenderessy Ernő, ref.	1	2	3	3	2	2	2	2	—

* Kimaradt.

Összesen: 55.

Negyedik B. osztály.

Osztályfőnök : *László József.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlé-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra		Rajzoló mértani
Adler Dezső, izr.	2	3	2	2	2	3	3	3	1
Arnold Reinhard	2	3	4	3	3	3	3	3	2
Barabás Jenő	1	2	3	3	2	2	2	2	1
Begyik Antal	1	1	1	1	2	1	1	1	1
5 Berényi László, izr.	1	2	3	3	2	3	3	3	2
Berkes Pál, izr.	1	3	3	3	1	2	3	3	2
Bite András, öszt.	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Csecs József	3	4	3	3	3	3	4	3	1
Erdei Jándor, ism.	2	3	3	3	2	3	3	3	2
10 Fuchs Lajos, ág. ev.	1	2	2	2	3	2	3	3	1
Glaser János	1	1	2	1	1	1	1	2	1
Gottschall Sándor	1	1	2	1	2	2	2	1	1
Gyurits István	2	3	2	1	1	2	2	2	1
Hinczinger Sándor	1	1	2	1	1	1	1	1	1
15 Hrabovszky István	1	1	2	3	1	1	2	2	1
Hrusztek Dezső	1	3	3	3	2	2	3	3	1
Jezerniczky Ákos, ref.	1	2	2	2	2	3	1	1	1
Juhász Antal	1	2	2	3	3	2	2	1	1
Juhász Jenő	1	2	3	2	3	1	2	2	1
20 Jung István	1	2	3	2	2	2	3	2	1
Katona Sándor	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Kemény Mihály, ág. ev.	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Kiss István	2	2	2	2	2	2	1	2	1
Klier Alajos	2	3	3	3	3	2	2	2	1
25 Korompay Lajos	1	3	3	3	3	2	2	2	1
László Pál, izr.	1	2	3	3	3	2	3	3	2
Lázár Ferenc	1	2	2	2	1	1	2	1	1
Lázár István	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Lenhardt Mihály	1	3	3	1	2	2	2	2	1
30 Mahler Viktor, izr.	2	4	4	3	3	3	3	3	1
Márki Imre	1	2	1	1	2	2	3	2	1
Messinger Dezső, izr.	2	3	3	3	3	3	2	3	2
Mixich Nándor	1	3	3	3	3	2	3	3	1
Müller József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
35 Németh Ödön	2	1	2	2	2	2	1	2	1
Niederkirchner Vilmos	1	1	2	1	2	1	1	1	1
Nikolits István, gör. kel. sz.	3	2	3	3	2	2	4	3	1
Patak Gyula, ref.	1	3	3	3	3	2	2	2	1

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásian	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettudj	Algebra		Rajzoló mértan
Reis Vilmos, izr.	1	1	2	2	2	2	2	2	1
40 Réti Endre, izr.	2	2	3	3	3	3	3	3	1
Réti Sándor, izr.	2	2	3	3	3	3	3	3	1
Rosenberg Sándor, izr.	2	3	4	3	2	3	4	3	1
Roth Miklós	1	2	3	1	1	2	2	2	1
Rusznák Rafael	1	1	2	1	1	2	1	1	1
45 Schneider János	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Szegszárdi Boldizsár	1	3	3	3	3	3	3	3	1
Szekeres Géza, izr.	2	2	3	3	1	1	2	3	1
Szécsi Dániel, izr.	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Szilágyi Béla	2	2	3	2	2	2	3	2	1
50 Tari Imre, ism.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tóth Imre	1	1	2	1	2	1	1	1	1
Udvardi Ferenc	1	2	3	3	3	3	2	2	1
Vad Imre, ref.	1	2	3	3	3	3	3	3	1
Vajda Károly	2	3	3	2	3	3	2	3	1
55 Vecsernyés András	1	2	2	2	1	1	2	1	1
Waldek József	1	2	2	2	3	1	2	2	1
Wimmer Béla	2	2	3	3	3	2	2	2	1
Zakar Ödön, ref.	1	1	3	1	2	2	2	1	1

*Vizsgálatlan maradt.

Összesen : 58.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Kövesi Lajos.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlé-e?	T a n t á r g y a k										
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Bittó András, ism.	2	2	2	2			2	1	2	2	1
Bittó István, ism.	2	2	2	2			2	1	1	2	1
Bokor János, izr.	2	2	2	2			1	1	1	2	1
Buda Miklós	1	3	3		2	3	2	2	2	3	1
5 Buk József, izr.	2	2	3	3			2	1	2	3	1
Czérna László	1	1	1	2			1	1	1	2	1
Dékány Béla, izr.	3	3	3	3			3	2	2	3	1
Dobay Gyula	1	1	2	2			1	2	2	3	1
Fischhof Endre, izr.	2	1	2	2			1	1	1	2	1
10 Gerhardt Miklós	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Halász Zoltán	2	2	3		1	2	3	2	3	3	1
Hausmann Aurél*											
Havas Imre	1	2	2	2			1	2	1	1	1
Hoffmann György, izr.	2	1	2	2			1	1	1	2	1
15 Huber István	1	1	2	2			1	1	2	2	1
Hunyadi János	1	1	2	1			1	1	1	3	1
Jobszt Gyula	2	3	4	3			3	2	3	3	1
Kasza Gyula	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	1
Kemény Jenő, izr.	3	3	3	3			2	2	2	3	2
20 Klucsik Gábor	1	2	3	3	2	1	3	3	3	2	2
Kovács Dániel, ág. ev.	2	3	3	3			2	2	2	3	1
Kovács József	2	3	3		3	2	2	3	3	4	1
Kövesi Győző, izr.	2	1	2	1			2	1	1	1	1
Kroó Imre, izr.	2	2	2	3			2	2	3	3	2
25 László Mihály, izr.	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Lázin Száva, gör. kel. sz.	1	3	3	3			3	2	2	4	1
Lénárt Zsigmond, izr.	2	2	3	2			2	1	1	2	1
Lichtneckert József	1	2	3		2	1	2	2	2	3	1
Mahr Rezső	2	3	3	3			2	2	2	3	1
30 Malcovszky Kázmér, g. k., ism.	1	2	2	3			2	2	3	3	1
Marinč István, öszt.	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Matók Ferenc	1	2	3		2	2	3	2	2	3	1
Márki Nándor	1	2	3		2	2	3	2	2	3	2
Mester István	1	2	3	2			2	1	2	3	1
35 Miksa Jenő, gör. kath.	1	1	2	2			2	2	2	3	1
Miskolczy Zoltán, ref.	1	2	2	2			2	1	1	3	1
Mohaupt Lajos, öszt.	1	1	2	2			2	1	2	2	1
Nagy Andor, gör., kath.	2	3	3		2	2	3	2	3	3	1

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, öszföldijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k										
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Ternészetrajz	Mennyiségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Nedelkó Milutin, g. k. sz., ism.*											
40 Nikolits Simon, gör. kel. sz.	1	2	2		1	2	2	1	2	2	1
Orzechowszki Sándor	2	2	2				2	2	2	2	1
Ördögh Benő	2	3	3	3			2	2	3	4	1
Pataky László	2	2	3		2	3	3	1	2	2	1
Princez István, izr.	2	2	3	3			2	2	1	2	1
45 Radó István, izr.	1	2	2		1	1	1	1	1	2	1
Regdon Károly	1	2	2		1	2	2	1	2	2	1
Révész József, izr.	2	2	2	2			2	1	2	2	1
Richter János, izr.	1	2	2		2	1	2	1	1	2	2
Schott János	1	1	2	3			1	1	1	2	1
50 Simon Ákos	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Solti Vilmos	1	3	3		2	2	3	3	2	3	1
Szabados László, izr.	2	2	2		1	2	2	1	1	2	1
Szabó Béla	2	3	4		2	2	3	2	3	3	2
Tóth Kálmán	1	1	2	2			1	1	1	1	1
55 Vajas István, öszt.	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Vajay Éde, ism.	1	3	3		2	3	2	2	2	3	1
Vermes Andor, izr.	1	1	1	1			1	1	1	1	1
Vincze Aladár	2	3	4		2	1	3	3	3	4	1
Weil Adám	1	2	2	2			1	1	1	2	1
60 Weinfeld Béla, izr.	2	3	3	3			3	1	3	3	1
Wurzinger Ödön	1	1	2	1			1	1	1	1	1
Zimmermann Vilmos	1	2	3	2			2	2	2	4	2
Zónai Mátyás	2	3	3		3	2	3	3	3	3	1
Zsinkó János*											
<i>Magántanulók :</i>											
Havas Klára, izr.		2	2	1			3	1	1	1	
Löwenbach Ilona, izr.		1	2	1			2	1	1	1	

*Kimaradt.

Összesen : 66

Hatodik osztály.

Osztályfőnök : Szalay István.

A tanuló neve és vallása, osztályfőnök vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k										
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természetrejz	Mennyiségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Beck István, izr.	1	2	2	2	—	—	1	1	2	2	2
Benyács Aladár, ág. ev.	2	2	3	3	—	—	1	2	2	3	1
Bokor Gyula, izr.	1	3	3	3	—	—	1	1	3	3	1
Bózsó Imre	1	2	2	3	1	1	2	2	2	2	1
5 Burger Béla, izr.	1	1	1	2	—	—	1	2	2	2	1
Csala Albert, ref., öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Csávási Béla, ref.	1	2	2	2	—	—	1	2	1	2	1
Csehák Sándor	1	2	2	3	—	—	2	3	2	3	1
Cserzy Mihály	2	2	3	—	2	2	2	3	3	3	1
10 Edvy Gyula	1	2	2	1	—	—	1	1	1	1	1
Erössy József	1	2	2	1	1	1	1	2	1	2	1
Ertl János	1	2	2	2	—	—	1	1	1	1	1
Falta László, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Farkas József	1	1	3	—	1	1	3	1	1	2	1
15 Fodor István, izr.	1	3	3	3	1	3	3	2	1	3	1
Frank István, izr.	1	2	2	1	—	—	1	1	1	2	1
Hajós József	1	2	2	—	1	2	1	2	1	3	1
Jerney Tibor	3	2	3	—	3	3	3	3	3	3	1
Kapp Olivér	1	2	2	—	1	2	2	2	2	1	1
20 Klein Béla	1	3	2	3	—	—	2	3	1	3	1
Komarek Gyula	2	3	3	—	2	3	3	3	3	4	1
Kopasz István	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Kovács László*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krausz Béla, izr.	1	2	2	—	1	3	1	2	2	2	2
25 Marossy Pál, ág. ev.	2	2	3	—	2	2	3	2	2	3	1
Mányov Ráfael	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	1
Molnár Endre, öszt.	2	2	3	—	2	1	3	3	3	3	1
Nagyfalusi Andor, izr.	1	2	3	2	—	—	1	2	2	1	1
Papp Gyula, gör. kath.*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30 Pollner Kálmán	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Próbáld Sándor	1	3	3	2	—	—	2	2	1	2	1
Saághy László	1	3	3	—	2	3	3	2	1	3	1
Savanya Ferenc	1	2	2	—	1	2	2	1	1	2	1
Schüler Andor	1	1	2	—	1	2	1	1	1	3	1
35 Somlyódy Ferenc, ref.	1	3	3	3	—	—	3	2	3	2	1
Stark Emil, izr.	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	1
Steiner Imre, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1

*Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k										
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Szalay József	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Szeifert József	2	2	3	—	1	3	2	3	2	3	1
40 Szécsi Pál, izr.	2	2	2	1	—	—	1	1	1	1	1
Szittner Károly	3	3	4	—	2	2	4	3	2	3	1
Szivessy Endre, izr.	2	2	3	—	1	3	1	2	1	2	2
Szojka Ferenc, ág. ev.	2	3	3	—	2	1	2	3	3	3	1
Sztarcsevich Jenő	2	2	2	—	1	2	1	1	1	3	1
45 Tóth Géza, ref.	1	2	2	—	1	1	2	1	1	2	1
Tóth Győző	1	3	3	—	2	2	3	3	3	3	2
Tóth József	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	1
Tóth Pál	1	3	3	—	2	1	3	3	3	4	1
Ujj József	2	3	3	—	2	3	3	3	3	3	1
50 Vida József	1	2	2	—	1	1	1	3	2	2	1
Wéber Oszkár*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Magántanulók :</i>											
Geiringer Terézia, izr.	1	2	2	1	—	—	2	2	1	2	—
Goldgrüber Júlia, izr.	2	2	2	1	—	—	3	1	1	2	—
Hoffmann Lujza	2	3	2	1	—	—	2	1	1	2	—
55 Munkácsi Erzsébet, ref.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—
Nagy Irén, ref.	1	3	3	1	—	—	2	2	2	3	—

*Vizsgálatlan maradt.

Összesen : 56.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök : *Prelog József.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k										
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Balogh István, öszt.	2	3	3	—	3	1	3	2	2	3	1
Barta Adám, izr.	2	1	2	—	1	3	2	1	2	1	1
Bodnár István, izr.	1	1	1	2	—	—	1	2	2	2	1
Csávossy Béla báró	2	1	2	—	2	3	2	1	2	3	1
5 Csillag Sándor*	2	3	3	—	3	3	3	2	3	3	1
Dávid Imre*	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2
Dobóczki Antal	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1
Fellegi György, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Forbát Frigyes, izr.	1	1	2	—	1	2	1	1	2	3	1
10 Friedl Ferenc	1	1	2	3	—	—	2	1	2	3	1
Greskovits Lajos	1	1	2	—	2	1	2	3	3	3	1
Hellmann Oszkár	1	1	3	—	2	1	1	2	1	2	1
Herezl Miklós, izr.	1	2	1	3	—	—	2	2	3	3	2
Hirsch Béla, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1
15 Horváth Lajos*	1	1	2	1	—	—	2	2	1	1	1
Jakobovits Jenő, izr.	1	1	3	—	3	3	3	1	3	4	2
Juhász Endre	1	1	3	—	2	1	2	3	3	3	1
Katona Gyula, ism.	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1
Klokker Ferenc, ism*	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	1
20 Klucsik Ferenc	2	3	3	—	3	1	3	3	3	3	1
Kókay László	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2
Kopp Antal	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Kräuter Miklós, ism*	2	3	3	2	—	—	2	3	3	3	2
Lászlóffy János	2	3	3	4	—	—	3	3	4	3	2
25 Mályusz Elemér, ág. ev. öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Murka István, öszt.	1	1	2	—	2	2	2	2	1	2	1
Nagy Géza	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Nagy Lajos, öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Pálfy István	1	1	2	—	2	1	2	2	1	1	1
30 Pető László, izr.	1	2	3	3	—	—	2	3	2	3	1
Podhradszky József, gör. kel. sz.	1	3	3	—	3	3	3	3	2	3	1
Pokorny Adám	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	1
Prodanovics Emil, gör. kel. sz.	1	2	2	—	3	2	2	3	4	3	1
Radványi Sándor	3	3	3	3	—	—	3	3	3	4	1
35 Reitberger János	2	2	3	3	—	—	2	3	3	3	1
Rietly Géza, ism	2	1	2	1	—	—	2	2	3	3	1
Schäfer János, izr.	2	2	3	3	—	—	2	2	4	3	2

*A vkm. 1915. évi 913. eln. sz. rendelete értelmében március hóban tett osztályvizsgálatot.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismételő-e?	T a n t á r g y a k										
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz					
Schwarz Lajos, izr.	1	1	2	—	2	2	2	1	1	2	1
Simonsich Béla	1	1	1	—	2	2	1	1	1	2	1
40 Solti Béla	1	1	1	—	1	2	1	1	1	2	1
Stertz Mátyás	3	3	3	—	3	3	3	4	3	3	2
Szakall László	2	1	2	3	—	—	2	3	2	2	2
Szücs Andor, ism.	3	3	3	4	—	—	3	3	3	4	2
Tippmann János*	1	2	2	—	3	2	2	3	2	3	1
45 Tóth Jenő	3	3	3	—	2	3	3	3	3	3	1
Tóth Kálmán	2	2	3	—	3	1	2	3	3	3	1
Trifunácz Sándor, g. k. sz. ism.*	1	1	3	3	—	—	2	2	3	3	2
Vass György	2	2	3	—	2	3	3	3	2	3	1
Vasvári Miklós, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
50 Villax Ernő	2	2	3	—	2	3	3	3	3	3	1
Villax Ferenc	2	1	3	—	2	2	3	2	2	3	1
Weil Pál, izr.	1	2	3	2	—	—	1	1	1	2	1
<i>Magántanulók :</i>											
Gallyas János	2	3	3	3	—	—	3	3	4	4	—
Kovács Ernő	3	3	3	—	2	3	3	3	4	4	—

*A vkm. 1915. évi 913 eln. sz. rendelete értelmében március hónapban tett osztályvizsgálatot.

Összesen : 54.

Nyolcadik osztály.

Osztályfőnök : Biró Imre.

A tanuló neve és vallása, öszföldíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k											
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan	Menyiségstan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Bihari István, izr.	1	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	1
Bruck Dezső, izr.	1	2	3	—	1	3	1	2	3	3	3	1
Csávossy Endre, báró	1	1	2	2	—	—	1	1	1	2	2	1
Dermla Arthúr	1	1	2	—	1	1	1	1	1	1	1	1
5 Deutsch Ede, izr.*	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Egresi Zoltán	1	1	3	—	1	1	2	2	2	2	3	2
Faragó Endre*	2	3	3	—	2	1	3	2	3	3	3	1
Frankó Gyula	2	2	3	2	—	—	2	2	2	3	3	1
Ginder Nándor*	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
10 Gonda Emil, izr.	1	1	1	—	1	2	1	1	1	1	2	1
Göndöcs Jenő	1	1	1	1	—	—	1	1	1	3	3	1
Gróf Géza	1	3	3	—	1	2	3	2	3	1	3	1
Horváth Lajos	2	3	3	2	—	—	2	2	1	3	3	1
Kaán Viktor	1	2	2	—	—	—	3	1	1	3	2	1
15 Kakuszi József**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kanyó Béla	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	2	1
Kasza József, öszt.***	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koch Andor, izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	2	1	1	1
Konrád Ede, izr., öszt.	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	3	1
20 Kovalik Deák László*	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Kókay Pál	2	2	2	2	—	—	2	2	2	1	3	1
Króó Imre, izr.*	1	3	3	2	—	—	3	2	3	3	3	1
Lehotai Kálmán*	1	2	2	2	—	—	2	1	1	3	3	1
Leinezinger László ¹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25 Lipták Jenő	1	1	2	1	—	—	2	1	1	1	2	1
Marsehall Miklós	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Matiza János	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	3	1
Máthé Jenő, ref. ¹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pauer Tibor, önk. ism. ²	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30 Pertzian István, ág. ev.	2	3	3	—	1	2	2	3	3	3	3	1
Riesz Miklós*	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Schäfer Kristóf*	2	3	3	—	2	1	2	3	3	3	3	2

*A vkm. 1915. évi 913. eln. sz. rendelete értelmében március hóban tett osztályvizsgálatot.

**Október hóban népfölkelői szolgálatra bevonult.

***Önként népfölkelői szolgálatra jelentkezett.

¹ Intézetet változtatott.

² Kimaradt.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótlo		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Schváb József, izr.	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Szakall Zoltán	1	1	2	2	—	—	1	1	1	1	1	1
35 Szőke Mihály, öszt.	2	1	1	2	—	—	1	2	1	2	2	1
Sztárcevich László	1	1	2	—	1	1	1	2	2	3	3	1
Toásó Aurél	1	2	2	2	—	—	2	1	2	3	3	1
Tóth Géza*	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2
Ujvári István	1	1	2	—	1	1	2	1	1	2	2	1
40 Vajda György, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Varga Nándor	2	2	2	3	—	—	3	2	1	3	3	1
Városi Jenő, öszt.*	1	2	2	1	—	—	3	1	1	1	2	1
Vermes Imre	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Vig Pál, ref.	3	3	3	2	—	—	1	3	3	3	3	2
45 Wagner Jenő	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Wéber Miklós	1	2	3	3	—	—	1	2	2	3	3	2
<i>Magántanuló :</i>												
Zamaróczy Lénárd**	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	—

*A vkm. 1915. évi 913/eln. sz. rendelete értelmében március hónapban tett osztályvizsgálatot.

** December hónapban tett osztályvizsgálatot.

Összesen : 47.

B) A nem kötelezett tantárgyakból.

I. Gyorsírás.

A csillagnélküliek kezdők, a *-gal jelöltek haladók, a **-gal gyakorló gyorsírók.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A) osztály.		IV. A) osztály.	
Berger Rezső	3	Hirschfeld Ernő	2
Budinszky Endre	2	Mályusz Tibor	2
Csaszny István	3	Ördög József	3
Fodor Géza	3	30 Rozgonyi Andor	1
5 Forbát László	2	*Stark György	1
Gajzágó István	3	*Széll János	2
Hattyasi István	3	Vas József	1
Holzinger Mátyás	3		
Kiss Alfréd	3	IV. B) osztály.	
*10 Kolla János	1	*Begyik Antal	1
László Jenő	2	35 Gottschall Sándor	1
Lippert Henrik	3	Hinczinger Sándor	1
Rosinger Emil	3	Hrabovszky István	2
Schachtitz Ferenc	3	Jezerniczky Ákos	2
15 Schwarz István	2	Juhász Antal	1
Tóbiás Mihály	3	40 László Pál	2
Vas Pál	2	Lázár Ferenc	1
Weisz József	1	Márki Imre	1
		Reisz Vilmos	2
III. B) osztály.		Roth Miklós	2
Barta Mátyás	1	45 Schneider János	1
20 Bernát István	2	Szécsi Dániel	2
Fried Tivadar	2	Tóth Imre	1
Immerblum Miklós	3		
Lőwinger Simon	2	V. osztály.	
Schwarz István	3	*Dobay Gyula	1
25 Sarlós István	3		
Turcsányi Oszkár	1		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
		VII. osztály.	
*Huber István	1	**Balogh István	1
50 *Kasza Gyula	1	75 *Barta Ádám	2
*Klucsik Gábor	1	*Bodnár István	2
*Kövesi Győző	2	**Fellegi György	1
*László Mihály	1	**Forbát Frigyes	2
*Lichtneckert József	2	**Hirsch Béla	1
55 Miskolczy Zoltán	2	80 **Jakobovits Jenő	2
Nagy Andor	3	**Juhász Endre	1
Orzechovszky Sándor	3	**Kopp Antal	1
*Radó István	1	**Kräuter Miklós	2
*Vermes Andor	1	Pálfy István	1
60 *Weinfeld Béla	1	85 Simonsich Béla	2
*Zónay Mátyás	2		
		VIII. osztály.	
VI. osztály.		**Ginder Nándor	1
**Beck István	1	*Kanyó Béla	2
**Csala Albert	1	**Koch Andor	1
Ertl János	2	**Kroó Imre	2
65 *Falta László	1	90 **Marschall Miklós	1
*Klein Béla	2	**Vermes Imre	1
**Kopasz István	1		
**Pollner Kálmán	1		
Próbáld Sándor	2		
70 **Stark Emil	1		
**Steiner Imre	1		
*Szalay József	1		
*Szivessy Endre	2		
		Összesen : 91.	

II. Müének.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
a) Kezdők.			
I. A) osztály.		Pósa József	3
		Szarvas Béla	2
		40 Tóth József	2
		b) Haladók.	
		I. B) osztály.	
		Prelogg János	1
		I. C) osztály.	
		Prohászka Szilveszter	1
		II. A) osztály.	
		Barabás Lajos	1
		Győry József	1
		45 Kalmár Gyula	1
		Kovács Lajos	1
		Muzsnai Dénes	1
		Neubeller József	1
		Schmidt Béla	1
		50 Sebestyén László	1
		Várady Károly	1
		Veress Miklós	1
		II. B) osztály.	
		Balogh Jenő	1
		Bite Ferenc	1
		55 Bodó János	1
		Fadgyas Pál	2
		Faulháber Ádám	3
		Gajzágó Imre	1
		Horváth Imre	1
		60 Jávori Ferenc	1
		Kovács Lajos	1
		Lippay István	1
		Lőrincz István	1
		Molnár Géza	1
		65 Piukovits Tibor	1
		Radványi János	1
		Rác József	1
		Salánky József	1
		Völgyessy János	1
Armentano Alajos	1		
Brausvetter Béla	1		
Dobai Pál	2		
Dobrauszký Viktor	1		
5 Gál Gyula	2		
Halász Béla	3		
Heim János	2		
Kánitz József	3		
Kéri István	2		
10 Láng Ferenc	2		
Lányi János	1		
Lászlófi Tibor	1		
Móra Ernő	3		
Pauer Loránt	2		
15 Szabó Sándor	3		
Székely László	3		
Tarai Gyula	3		
Vénig János	2		
Vichnalek Károly	2		
20 Zsembery Károly	2		
I. B) osztály.			
Andrássy István	2		
Gábris Imre	1		
Gottwald László	2		
Habermann Gusztáv	3		
25 Koszteleszky Éde	1		
Oberschall Jenő	3		
Oberschall Márton	2		
Osztrovszky Jenő	1		
Pálfy György	2		
I. C) osztály.			
30 Augusztn Vilibáld	2		
Bernátsky Kornél	2		
Bóka Ferenc	2		
Fridrich József	3		
Gottschall János	3		
35 Márton Ferenc	1		
Molnár László	3		
Papp József	3		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
II. C) osztály.			
70 Bálint István	1	105 Lázár Ferenc	1
Csurgó László	2	Márki Imre	1
Erdélyi János	1	Mixich Nándor	1
Fodor Ignác	1	Niederkirchner Vilmos	1
Géber Ödön	1	Schneider János	1
75 Götz Miklós	1	V. osztály.	
Jung János	1	100 Dobay Gyula	1
Molitor Jakab	1	Jobszt Gyula	1
Nyilassy Ferenc	1	Kasza Gyula	2
Szittner Ferenc	1	Klucsik Gábor	1
III. A) osztály.		Miksa Jenő	1
80 Fodor Géza	1	115 Miskolczy Zoltán	1
Kiss Alfréd	1	Vinceze Aladár	1
Répás Lajos	1	Weil Ádám	1
Rosinger Emil	1	VI. osztály.	
Szemző István	1	Csehák Sándor	1
III. B) osztály.		Erőssy József	1
85 Balogh Gábor	1	120 Klein Béla	1
Kátyási Emil	1	Pollner Kálmán	1
Schneider József	1	Somlyódy Ferenc	1
Solti Lajos	1	Szalay József	1
Triltsch Antal	1	Vida József	1
90 Triltsch István	1	VII. osztály.	
Ujhelyi József	1	125 Csávossy Béla báró	1
Walter József	1	Csillag Sándor	1
Wéber János	1	Klucsik Ferenc	1
IV. A) osztály.		Kókay László	1
Bózsó József	1	Kopp Antal	1
95 Hajdú Antal	1	130 Kräuter Miklós	1
Hulvák József	2	Lászlóffy János	1
Rozgonyi Andor	1	Radványi Sándor	1
Rózsa Imre	1	Rietly Géza	1
Vass József	1	Villax Ernő	1
IV. B) osztály.		VIII. osztály.	
100 Barabás Jenő	1	135 Göndöcs Jenő	1
Fuchs Lajos	1	Szóke Mihály	1
Gottschall Sándor	1	Sztárceevich László	1
Gyurits István	1	Ujvári István	1
Klier Alajos	1	Varga Nándor	1
		Összesen : 139.	

III. Szabadkézi rajz.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A) osztály.		V. osztály.	
Balogh Lajos	1	Halász Zoltán	2
Bokor Mihály	1	30 Kasza Gyula	2
Császnny István	2	Kovács József	2
Greskovics Kálmán	1	Klucsik Gábor	1
5 Horváth András	3	Lichtneckert József	1
Kiss Alfréd	2	Márki Nándor	2
Kovalik István	3	35 Szabó Béla	2
Reichrath Dezső	2	Vincze Aladár	1
		Wurzingner Ödön	2
		Zónai Mátyás	2
III. B) osztály.		VI. osztály.	
Fried Tivadar	1	Bózsó Imre	1
10 Immerblum Miklós	2	40 Erőssy József	1
Lasancz József	2	Molnár Endre	1
Schneider József	1	Schüler Andor	2
Triltsch Antal	1	Szojka Ferenc	1
Verebély Kornél	3	Tóth Géza	1
15 Zelen Béla	1	45 Tóth Győző	2
		Tóth Pál	1
		Vida József	1
IV. A) osztály.		VII. osztály.	
Bózsó József	1	Balogh István	1
Hajdu Antal	1	Dobóczki Antal	1
Kovács Ferenc	2	50 Greskovits Lajos	1
Lantos Zoltán	3	Juhász Endre	1
20 Pórer Dezső	3	Klucsik Ferenc	1
Tari László	2	Kopp Antal	1
Zihanyi József	2	Pálfy István	1
		55 Tóth Kálmán	1
IV. B) osztály.		VIII. osztály.	
Jezerniczky Ákos	1	Egresi Zoltán	1
Kiss István	2		
25 Niederkirchner Vilmos	1		
Szegszárdi Boldizsár	2		
Tóth Imre	1		
Zakar Ödön	3		

Összesen : 56.

VI.

Az iskolai év bezárása.

1. *Évzáró.* A tanévet a vkm. 44618/1915. sz. rendelete értelmében május 22-én ünnepélyes „Te Deum“-mal zártuk be, mely után a tanulóknak kiosztottuk az odaitélt jutalmakat, továbbá a bizonyítványokat, az értesítőket később.

2. *Ősztöndíjak. Jutalmak.* Az intézet jötevői.

I. a) *Ősztöndíjas tanulók:*

1. Balogh István VII. oszt. tanuló a Pap József-féle családi alapítványból évi 200 koronával.

2. Bite András IV. B) oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

3. Csala Albert VI. oszt. tanuló a Jettim-féle alapítványból évi 300 koronával.

4. Mályusz Elemér VII. oszt. tanuló az Ottilinger—Bedekovits-féle alapítványból évi 440 koronával.

5. Vetró Sándor I. C) oszt. tanuló a Vetró Sándor-féle alapítványból évi 125.66 koronával.

6. Konrád Ede VIII. oszt. tanuló a jövedéki birság-alapból évi 300 koronával.

7. Kovács Ferenc IV. A) oszt. tanuló a Rudolf-féle alapítványból évi 150 koronával.

8. Marinč István V. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

9. Mihály Sándor III. A) oszt. tanuló a Wimmer Károly-féle alapítványból évi 100 koronával.

10. Mohaupt Lajos V. oszt. tanuló a Határőrvidéki ösztöndíj-alapból évi 240 koronával.

11. Molnár Endre VI. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

12. Murka István VII. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

13. Nagy Lajos VII. oszt. tanuló a Makra-féle alapítványból évi 154 koronával.

14. Pozsgay Alajos II. A) oszt. tanuló a Szalay-féle családi alapítványból évi 800 koronával.

15. Szerdahelyi László II. B) oszt. tanuló a Delinger-féle alapból évi 240 koronával.

16. Szőke Mihály VIII. oszt. tanuló a Kárász-féle alapítványból évi 800 koronával.

17. Tari László IV. A) oszt. tanuló a Tary László-féle alapítványi ösztöndíjből évi 700 koronával.

18. Vajas István V. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

19. Varga János III. A) oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

20. Városi Jenő VIII. oszt. tanuló a győri árva-alapítványból évi 160 koronával.

Az évi ösztöndíj összesen 5909'66 korona.

b) Jutalmazottak. I. A vallásban tanúsított jeles előmenetelért: Derrla Arthúr VIII. oszt. tanuló az Ebner-féle alapítványból 50 koronával.

II. A magyar nyelvben és irodalomban tett jeles előmenetelért: Kanyó Béla VIII. oszt. tanuló a Kisfaludy-Társaságtól alapított Kisfaludy-jutalomból 42 korona értékű magyar szépirodalmi művekkel.

III. A magyar nyelv elsajátításában tett jeles előmenetelért:

Kopp Antal VII. oszt. tanuló a „Magyar Gábor 30 éves tanári működésének emlékére régi tanítványai által tett alapítványból“ 40 koronával.

IV. A magyar történelemben tanúsított jeles előmenetelért:

Matiza Lajos VIII. oszt. tanuló a „Szinger Kornél és Bakos Pali alapítvány“-ból 40 koronával.

V. Jó magaviselet és előmenetelért:

1. Vajas István V. oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 koronával.

2. Bokor Mihály III. A) oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 koronával.

3. Pálffy István VII. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 100 koronával.

4. Kopasz István VI. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 100 koronával.

5. Huber István V. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

6. Hunyadi János V. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

7. Hille Jenő IV. A) oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

8. Hinczinger Sándor IV. B) oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

9. Mályusz Tibor IV. A) oszt. tanuló a „Régi szegedi főgimnáziumi tanulók alapítvány“-ból 88 koronával.

10. Müller József IV. B) oszt. tanuló az 1870-ben érettek jutalomdíjának ez évi kamataiból 60 koronával.

11. Saáry Károly I. C) oszt. tanuló a Cserveny-féle alapítványból 2 koronával. (Kiegészítve 20 koronára több névtelen adományából.)

12. Rozgonyi Andor IV. A) oszt. tanuló Dobszay Antal pécsi olvasókanonok alapítványából 80 koronával.

13. Triltsch Antal és István III. B) oszt. tanuló Dobszay Antal pécsi olvasókanonok alapítványából 80 koronával.

14. Muth László II. B) oszt. tanuló a Cajus Gábor és neje Abelesz Regina alapítványából 81 koronával.

15. Kovács János alapítvány 12 korona kamatából ruhasegélyben részesült Kovács Lajos II. B) oszt. tanuló.

16. Az Eisenstädter–Cserép alapítvány jelen évi kamatait, 40–40 koronát a jövő tanévi iskolakönyvek, író- és rajzeszközök beszerzésére Hirsch Béla VII. és Salánky József II. B) oszt. tanulók kapják.

17. Kovács József dr. és neje Haday Kornélia-alapítvány jelen évi kamatait, 40 koronát, a jövő tanévi iskolakönyvek, író- és rajzszerkek beszerzésére Bálint István II. C) oszt. tanuló kapja.

18. *Minisztrálásban* kifejtett buzgóságért jutalomban részesült: Schmidt Béla II. A), Cserta Kálmán II. C), Gajzágó István, Hrabák Zoltán és Kollá János III. A), Cserta László III. B), Gál Ferenc, Hajdú Antal, Kloszter Antal, Rozgonyi Andor, Tombácz László és Vereb Mihály IV. A), Arnold Reinhard és Rusznák Ráfael IV. B), Kovács József V. és Edvy Gyula VI. oszt. tanuló.

19. *Az ének- és zenekar buzgó tagjai*: Balogh Gábor III. B), Lázár Ferenc IV. B), Szalay József VI., Szőke Mihály és Sztáresevich László VIII. oszt. tanulók 1—1 10 K-ás arany jutalomban részesültek.

20. *A rajzolásban* tanúsított jeles előmenetelért búziási Eisenstädter Róbert úr ajándékából egy-egy festőkészletet kapott: Greskovits Lajos VII. és Klucsik Ferenc VII. oszt. tanuló. Könyvjutalomban részesült: Greskovits Kálmán III. A), Fried Tivadar és Zelen Béla III. B), Bózsó József IV. A), Niederkirchner Vilmos IV. B), Tóth Pál VI. és Tóth Kálmán VII. oszt. tanuló.

21. *Jó magaviseletért és jeles előmenetelért* könyvjutalomban

részesült: Armentano Lajos I. A), Gábris Imre I. B), Kertész Andor I. C), Kúp Gyula II. A), Bodó János II. B), Götz Miklós II. C), Weisz József III. A), Triltsch Antal III. B), Radány Dezső IV. A), Müller József IV. B), László Mihály V., Pollner Kálmán VI., Májusz Elemér VII. és Vermes Imre VIII. oszt. tanuló.

22. Az egyes tantárgyakban tanúsított szorgalomért és kiváló előmenetelért könyvjutalomban részesült a szaktanár urak szíveségéből: Lányi János I. A), Bloch János és Zsoldos Rezső I. B), Augusztin Vilibáld I. C), Szigyártó Dezső III. A), Kopp Antal VI. és Vermes Imre VIII. oszt. tanuló.

II. Az intézet jötevői.

Az önképzőkör céljaira, pályatételek, ügyesebb szavalók, rajzolók, zenészek és énekesek jutalmazására szívesek voltak adományozni: Szeles József dr. ügyvéd úr 50 K-t, Pap János kegyesrendi tiszt. kormánysegéd úr 50 K-t, Kanyó Lajos ny. kuriai bíró úr 30 K-t, Szegedi Takaré- és Hitelbank 20 K-t, Vermes Zsigmond úr 10 K-t. Összesen 160 korona.

A februári hangverseny alkalmával Szeles József dr. ügyvéd úr 50 K-t, Gróf Árpád dr. ügyvéd úr, Kormányos Benő dr. ügyvéd úr, Széll Gyula dr. ügyvéd úr 20—20 K-t, Holtzer Emil úr, Kókay Béláné úrnő, Piukovics Endre úr, Somlyódy Istvánné úrnő, egy Névtelen 10—10 K-t, Miskolczy István úr, Pataky Lászlóné úrnő, Vajda Sándorné úrnő, Wéber Ferenéné úrnő, három Névtelen 5—5 K-t. Összesen 195 korona. Sokan kisebb adományokkal járultak hozzá a februári hangverseny alkalmával. Ezen adományok összege: 91·50 korona. A hangverseny jövedelme 286·50 korona.

Az érkezett adományok végösszege: 446·50 korona

Az önképzőkör két legbuzgóbb tagjának jutalmazására a nagy ezüst- és bronzérmes buziási Eisenstädter Róbert nagykereskedő úr verette; ő adományozta a két festőkészletet is a legbuzgóbb rajzolók jutalmazására.

Az intézet egyéb jötevői: Wimmer Fülöp kendergyári igazgató úr havonként 20 K segítségével részesítette egy szegénysorsú hadbavonult fiát. Szeged város a „Magyar Képzőművészek lexicona” c. mű első kötetét ajándékozta az intézetnek.

Fogadják a nemeslelkű adakozók az intézet köszönetét.

VII. Statisztikai adatok az elmúlt iskolai évről.

1. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán										2. Osztályvizsgálatot tett tanulók megoszlása vallás szerint																					
Osztály	Nyilvános tanulók									Magántanulók				Az osztályvizsgálatot tett tanulók összes száma																	
	Felvételt	Az iskolai év folyamán						Az osztályvizsgálatról elmaradt	Június, illetve május hónapban osztályvizsgálatot tett	Összesen osztályvizsgálatot tett	Felvétel		Osztályvizsgálatot tett		latin	görög	örmény	református	ágostai h. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita									
		önként kimaradt	tanács folytán távozott	magántanuló lett	kizárattott	meghalt	fiú				leány	fiú	leány										szertartású róm. kath		v a l l á s ü v o l t						
I. A.	57	3	—	—	—	—	—	54	54	3	—	3	—	57	49	1	—	1	2	—	—	4									
I. B.	54	6	—	—	—	—	—	48	48	—	—	—	—	48	25	—	—	4	2	—	3	14									
I. C.	56	8	—	—	—	—	2	46	46	—	1	—	1	47	31	1	—	—	2	—	1	12									
II. A.	55	4	4	—	—	—	—	47	47	—	—	—	—	47	35	—	—	—	—	—	1	11									
II. B.	59	2	—	1	—	—	—	56	56	—	—	—	—	56	32	—	—	3	1	—	1	19									
II. C.	38	—	—	—	—	—	—	33	38	—	1	—	1	39	27	—	—	—	—	2	—	10									
III. A.	60	3	—	—	—	—	—	57	57	2	1	1	1	59	50	1	—	1	—	—	—	7									
III. B.	61	2	—	—	—	—	—	59	59	3	—	3	—	62	40	—	—	2	1	—	1	18									
IV. A.	54	2	—	—	—	—	—	52	52	1	—	1	—	53	35	—	—	4	3	—	3	8									
IV. B.	58	—	—	—	—	—	1	57	57	—	—	—	—	57	38	—	—	4	2	—	1	12									
V.	64	3	—	—	—	—	—	61	61	—	7	—	2	63	37	3	—	1	—	2	—	19									
VI.	51	1	1	—	—	—	1	48	48	—	5	—	5	53	30	—	—	6	3	—	—	14									
VII.	53	—	—	1	—	—	—	52	52	2	—	2	—	54	38	—	—	—	—	—	3	—	12								
VIII.	46	5	—	—	—	—	—	41	41	1	—	1	—	42	30	—	—	1	1	—	—	10									
Összesen .	766	39	5	2	—	—	4	716	716	12	15	11	10	737	497	6	—	27	19	17	1	170									
A tanév folyamán beírt tanulók összes száma : 793										737																					

III. Az 1914 – 1915. tanévi érettségi vizsgálatok eredményei.

a)	b) Az írásbelin		c)	d)	e) A szóbelin		f) Az érettségit sikerrel végzett ifjak közül																					
	Hányan jelentkeztek érettségi vizsgálatra ?	Hány készítette el minden dolgozatát legujobb elégséges eredménnyel ?			Hány utasított az írásbeli alajján ismétlő vizsgálatra ?	Hányan becsátattak összesen szóbelire ?	A szóbeli vizsgálat- elől botogtség miatt visszaléptett	Hány lett jelesen	Hány jól	Hány egyszerűen	Hány utasított javító vizsgálatra ?	Hány utasított ismétlő vizsgálatra a szóbeli alajján ?	theologiai	hölesészi	jogi	orvosi	mérnöki	épitészi	gépészi	vegyészi	gazdasági	erdészeti	bányászati	ipari	kereskedői	hivatalnoki	katonai	művészi
41	33	—	41	—	7	12	13	8	1	1	5	10	10	1	1	5	1	2	1	—	1	2	1	8	—	—	—	
Hadi érettségivel:					4	1	5																					

Az 1914—15. iskolai év folyamán 4 ízben volt érettségi vizsgálat, u. m. : szeptember, december március és június hónapban. Szeptember hóban első teljes vizsgálatra állott 7 tanuló ; ezek közül érett 2, javító vizsgálatra utasított 4, a teljes vizsgálat ismétlésére utasított 1. Első javító vizsgálatot tett intézetünkbeli 4, vidéki 29, összesen 33 tanuló ; 32 sikerrel, 1 vidéki második javító vizsgálatra utasított. Kiegészítő érettségi vizsgálatot tett a latin nyelvből 2 reáliskolát végzett tanuló. 1 sikerrel, 1 javító vizsgálatra utasított.

December hóban első teljes érettségi vizsgálatra állott 2 tanuló ; mindkettő sikerrel végzett. Első javító vizsgálatot tett sikerrel 3 intézetünkbeli ; második javító vizsgálatot sikerrel 1 vidéki. Kiegészítő javító vizsgálatot sikerrel 1.

Március hóban teljes ismétlő érettségi vizsgálatot tett sikerrel 1 intézetünkbeli.

Március, illetőleg április hóban a vkm. 1915. évi 913. ein. sz. rendelete alapján érettségi bizonyítványt kapott 10 nép- ölkölői szolgálatra behívott VIII. oszt. tanuló : jelesen érett 4, jól 1, érett 5.

Június hóban első teljes érettségi vizsgálatra állott 31. Ezek közül sikerrel végzett 27, javítóra utasított 4 tanuló.

Az a), b), c), d), e) rovatok azon tanulókra vonatkoznak, akik teljes (szóbeli és írásbeli) érettségi vizsgálatot tettek (első ízben 40, ismételve 1). A f) rovat azokra is, kik hadi érettségivel kaptak bizonyítványt (10), s azon intézetünkbeli tanulókra, kik szept., illetőleg dec. hóban sikerrel javítottak (7).

VIII.

Érettségít tett tanulók kimutatása.

A) Írásbeli tételek :

A lefolyt iskolai évben érettségi vizsgálatra jelentkezett 31 tanuló. (10 tanuló a vkm. 1915. évi 913/eln. sz. rendelete alapján március, illetőleg április hóban kapott érettségi bizonyítványt.) Mind a 31 tanuló tett érettségi vizsgálatot. Az írásbelieket a tanulók május 17., 18. és 19. napján végezték. Az írásbeli dolgozatok tételei a következők voltak :

1. A magyar nyelvből és irodalomból : A magyar műballada fejlődése, különösen Arany János balladái. Értekezés.

Eredmény : 14 jeles, 9 jó, 7 elégséges, 1 elégtelen.

2. A latin nyelvből és irodalomból : Cicero: De officiis lib. III c. 32. Fordítás latinból magyarra.

Eredmény : 5 jeles, 17 jó, 7 elégséges, 2 elégtelen.

3. A mennyiségtanból : a) Az algebrából : Egy hivatalnok hatéves fia számára annyi pénzt helyez el egy bankban, hogy ez 15 év múlva 22000 K birtokába jusson. Nyolc év múlva a bank $3\frac{1}{2}$ -re szállítja le a kamatlábat, miért is atyjának 1216 K-t kell a bankba tennie, hogy eredeti tervét megvalósíthassa.

Mennyivel szállította le a bank a kamatlábat s mennyit helyezett el az atya a bankban ?

b) A geometriából : Egy hegy tetején álló torony csúcsából ágyút sütnek el, melynek dörgését az ágyú felvillanásától számítva 2 5 másodperc múlva hallja a hegy lábánál elterülő úton álló megfigyelő. Mily magas a torony és mily magas a hegy, ha a megfigyelő a torony csúcsát és alját $\alpha=22^{\circ}17'45''$ és $\beta=20^{\circ}49'15''$ -nyi emelkedési szög alatt látja ? (A hang sebessége 333 m sec⁻¹-nek veendő.)

Eredmény : jeles 7, jó 7, elégséges 13, elégtelen 4.

A szóbeli vizsgálatokat június 8-10. napján tartottuk Szele Róbert dr. tank. kir. főigazgató elnöklete alatt. A szóbeli vizsgálatra becsájtott 31 tanuló közül jelesen érett 7, jól érett 11, érett 9, 4-et a szeptember hóban tartandó javító érettségi vizsgálatra utasított a bizottság.

B) Érettségi vizsgátott tett tanulók névsora.

A tanuló neve és vallása	Születésének helye és ideje	Érettségének foka	Választott tudomány-szaka
Bruck Dezső, izr.	Apatin, Bács-Bodrog vm. 1897. jún. 12.	érett	jogi
Csávossy Endre, báró	Bobda, Torontál vm. 1897. ápr. 21.	jól	jogi
Dermla Arthúr	Ócsanád, Torontál vm. 1897. okt. 27.	jól	gépészmérnöki
Deutsch Ede, izr.*	Szeged, Csongrád vm. 1895. máj. 21.	jelesen	orvosi
5 Egresi Zoltán	Apátfalva, Csanád vm. 1897. aug. 23.	érett	katonai
Faragó Endre*	Szeged, Csongrád vm. 1895. nov. 13.	érett	katonai
Frankó Gyula	Soborsin, Arad vm. 1897. márc. 7.	érett	katonai
Ginder Nándor*	Óbecse, Bács-Bodrog vm. 1896. máj. 16.	jelesen	vegyészi
Gonda Emil, izr.	Temesvár, Temes vm. 1897. júl. 27.	jól	építészeti
10 Göndöcs Jenő	Pecsenyéd-Savanyúkút, Sopron vm. 1896. aug. 9.	jól	tanári
Gróf Géza	Szeged, Csongrád vm. 1897. ápr. 28.	érett	gépészmérnöki
Kaán Viktor	Zsámbék, Pest vm. 1896. máj. 29.	jól	orvosi
Kanyó Béla	Szeged, Csongrád vm. 1898. júl. 4.	jelesen	orvosi
Koch Andor, izr.	Szeged, Csongrád vm. 1897. ápr. 22.	jelesen	tanári
15 Konrád Ede, izr.	Kistelek, Csongrád vm. 1897. szept. 16.	érett	gépészmérnöki
Kovalik Deák László*	Mindszent, Csongrád vm. 1896. márc. 25.	jelesen	orvosi
Kókay Pál	Szeged, Csongrád vm. 1898. jún. 8.	jól	katonai
Króó Imre, izr.*	Szeged, Csongrád vm. 1896. máj. 1.	érett	orvosi
Lehotai Kálmán*	Szeged, Csongrád vm. 1896. okt. 13.	érett	gazdasági
20 Lipták Jenő	Sövényháza Csongrád vm. 1897. okt. 5.	jól	paptanári
Marschall Miklós	Varjas, Temes vm. 1896. márc. 2.	jelesen	teológiai
Matiza János	Perjámos, Torontál vm. 1897. febr. 7.	jól	jogi
Pertzian István, ág. ev.	Pónik, Zólyom vm. 1897. jan. 9.	érett	gépészmérnöki
Riesz Miklós*	Csatád, Torontál vm. 1896. febr. 6.	jelesen	orvosi
25 Schäfer Kristóf*	Nagyteremia, Torontál vm. 1895. okt. 6.	érett	katonai
Schváb József, izr.	Mindszent, Csongrád vm. 1897. ápr. 28.	jól	orvosi
Szakall Zoltán	Szombathely, Vas vm. 1897. máj. 24.	jelesen	katonai
Szöke Mihály	Szeged, Csongrád vm. 1897. márc. 3.	jól	tanári
Sztárcsevich László	Péterréve, Bács-Bodrog vm. 1898. ápr. 3.	érett	orvosi
30 Tóth Géza*	Kézdivásárhely, Háromszék vm. 1895. aug. 11.	érett	hivatalnoki
Ujvári István	Kis-Horgos, Csongrád vm. 1897. jún. 24.	jól	mérnöki
Vajda György, izr.	Szeged, Csongrád vm. 1897. júl. 23.	jelesen	katonai
Városi Jenő*	Zseliz, Bars vm. 1896. jan. 26.	jól	gépészmérnöki
Vermes Imre, izr.	Szeged, Csongrád vm. 1897. júl. 22.	jelesen	orvosi
35 Vig Pál, ref.	Szolnok, Szolnok vm. 1897. okt. 23.	érett	jogi
Wagner Jenő	Szeged, Csongrád vm. 1897. dec. 5.	jelesen	kereskedelmi
Wéber Miklós	Zombor, Bács-Bodrog vm. 1897. júl. 12.	érett	orvosi

* A vkm. 1915. évi 913. eln. sz. rendelete értelmében március, illetőleg április hónapban kaptak érettségi bizonyítványt.

IX.

Értesítés a jövő 1915—1916. tanévre.

A jövő tanévre a beíratások szeptember hó 1., 2., 3. és 4. napján történnek. A felvétel szabályai a következők:

I. A jelentkezés ideje.

A tanintézetnek eddig fennállott párhuzamos osztályait a szükséghez képest a jövő 1915—1916. tanévre is fenntartjuk.

Az 1883. XXX. t.-c. értelmében ezen osztályok mindegyikébe csak 60 tanuló vehető föl. *A helybeliek a fölvételkor előnyben részesülnek.* Ebből kifolyólag:

1. Szeptember hó 1-én és 2-án csak helybelyiek iratkozhatnak be.
2. Szeptember hó 3-án és 4-én a vidékiek.
3. A jelentkezés sorrendje:

a) Helybeliek: 1-én d. e. 8—12 óráig az I. oszt., d. u. 3—5 óráig a II. és 5—6 óráig a VIII. oszt. 2-án d. e. 8—10 óráig a III., 10—11 óráig az V. és 11—12 óráig a VI. oszt., d. u. 3—5 óráig a IV. és 5—6 óráig a VII. oszt.

b) Vidékiek: 3-án d. e. 8—9 óráig az I. oszt., 9—10 óráig a II. oszt., 10—11 óráig a III. oszt., 11—12 óráig a VI. oszt. 4-én 8—9 óráig a IV. oszt., 9—10 óráig az V. oszt., 10—11 óráig a VII. és 11—12 óráig VIII. osztály.

Valamint a helybeliek a vidékiekkel, úgy azon vidékiek, kik már előbb is tanintézetünk növendékei voltak, az újonnan jelentkezőkkel szemben a föltételkor elsőbbségben részesülnek.

A magántanulóknak is már a tanév elején kell jelentkezniök, később csak főigazgatói engedéllyel vehetők fel magántanulóknak.

2. Bemutatandó okmányok.

A gimnázium első osztályába csak olyan tanuló vehető föl, ki a 9-ik életévét betöltötte s 12 évesnél nem idősebb ; e körülményt hiteles *születési bizonyítvánnyal* kell igazolni ; római katolikusok *keresztlevelüket* is kötelesek bemutatni.

Az ismeretek mértékére nézve megkívánatik, hogy a tanuló a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártassággal bírjon s erről hiteles iskolai bizonyítványt mutasson föl.

A beírásra *szülei* vagy ezek megbízottja *kíséretében* jelentkezik a tanuló az igazgatóságnál s itt felmutatja az előbbi tanévről szóló *iskolai bizonyítványát*, továbbá születési okmányát s szabályszerű *orvosi bizonyítványt* a sikeresen megtörtént *első himlőoltásról* s ha a tanuló 12 éves, *az újraoltásról. Míg a tanuló ezen okmányokat be nem mutatja, addig magát az intézetbe véglegesen fölvettnék nem tekintheti.*

Az V. osztályba belépő tanuló szülője, illetőleg gyámja köteles kijelenteni, vajjon fia, illetőleg gyámoltja az 1890. évi XXX. t.-c. értelmében a görög nyelvet, avagy az idézett t.-c.-től meghatározott más tantárgyakat fogja-e tanulni.

3. A tandíjak.

Szeged szab. kir. város köztörvényhatósága 1911. évi 470. számú határozatával a fölvételi- és tandíjakat a következőkben állapította meg :

A beiratkozáskor a helybeli tanuló 4 K, a vidéki 8 K felvételi díjat fizet. *Ezen díj minden tanulóra nézve kötelező s ez alól felmentésnek helye nincs.*

Helybelinek tekintendő azon tanuló, akinek szülei, vagy gyámja Szeged város adófizető polgára.

A felvételi díjon kívül minden rendes és magántanuló minden iskolai évben köteles tandíjat fizetni ; és pedig : a helybeliek 40, a vidékiek 60 koronát.

A tandíjat 4 részletben is lehet fizetni, de *az első negyedrészt a beiratkozáskor le kell fizetni* ; a másodikat november 8-ig ; a harmadikat február 8-ig ; a negyediket április 8-ig kell fizetni, *de egyszerre, vagy félévi részletben is lefizethető.* A nyugtatóványokat a tandíjkezelő állítja ki. Ezeket gondosan meg kell őrizni és kétes esetekben elő kell mutatni.

Szegénysorsú, de jó magaviseletű és előmenetelű növendékek tandíjmentességért folyamodhatnak. A folyamodványokat Szeged szab.

kir. város tanácsához kell intézni s a tandíjkezelő tanárnál kell benyújtani legkésőbb szeptember hó 19-éig.

A folyamodványhoz szegénységi bizonyítványt kell mellékelni, melynek egy évnél nem szabad régiebbnek lennie, továbbá jó előmenetelről szóló iskolai bizonyítványt.

Szeged város új tandíj szabályzata 18. §-a értelmében a főgimnáziumban nem menthető fel az I. osztály tanulói az első félévre.

4. Segélyezés.

Szegénysorsú, legalább elégséges előmenetelű és „jó” magaviseletű tanulók írásbeli kérelemre az intézet kebelében fennálló ifjúsági segélyező-egyesület könyvtárából könyvsegélyt kaphatnak. Kérvényeiket augusztus 26-ától szeptember 1-éig kell beküldeniök a „Segélyező-egyesület Felügyelőségének” Szeged, Kegyesrendi városi főgimnázium címen.

5. Javító- és pótlóvizsgálatok.

Hogy mind a helybeli, mind a vidéki illetőségű tanulók a kitűzött időben jelentkezhessenek a fölvételre, a fölvételi-, javító- és pótlóvizsgálatok idejéül augusztus hó 30-ik és 31-ik napját délelőtt 8-12-ig tűzzük ki. Javítóvizsgálat a helybeliek részére augusztus hó 30-án, a vidékiek részére augusztus 31-én. A magánvizsgálatokat augusztus hó 30-án délelőtt $\frac{3}{4}$ órakor kezdjük.

Javító és pótlóvizsgálatokra becsáttatnak:

a) Oly egy tantárgyból bukott tanulók, kiket erre a tanári testület zárértekezleti ítélete feljogosít: e körülmény az iskolai bizonyítványban már jelezve van.

b) A két tantárgyból bukkottak közül azok, kik erre a szegedi tankerület főigazgatóságától külön engedélyt nyertek. Ezen engedélyért folyamodni kell. A kérvényeket 1 koronás bélyeggel ellátva s az iskolai bizonyítvánnyal felszerelve a tankerületi főigazgatósághoz kell intézni s június hó 10-ig a gimnáziumi igazgatósághoz kell beküldeni.

c) Pótlóvizsgálatra igényt tarthatnak azon tanulók, kik a tanév végén tartott osztályvizsgálatokon orvosi bizonyítvánnyal már akkor igazolt betegség miatt nem jelenhettek meg, ha egyébként a tanév folyamán rendesen járhattak az előadásra. Hatósági orvosi bizonyítvánnyal s egyéb bizonyítványokkal felszerelt kérvényöket június 10-ig kell benyújtaniök az igazgatósághoz. Sem a javító-, sem a pótlóvizsgálatért díjat nem kell fizetni. Akik azért nem vizsgázhattak, mert a tanév jelentékeny részét elmulasztották, azok csak magánvizsgálatot

tehetnek, ha erre a tank. kir. főigazgatóságtól engedélyt nyernek. Az orvosi bizonyítvánnyal és félévi Értesítővel felszerelt, egy koronás bélyeggel ellátott kérvényeket a főgimn. igazgatóságánál június 10-ig kell benyújtani. Az év végén határidőt mulasztott magántanulóknak is újra kell folyamodniok a magánvizsgálati engedélyért.

6. Felvételi (különbözeti) vizsgálatok.

Másnemű iskolából gimnáziumba átlépő tanulóknak az 1883. évi XXX. t.-c. 12 §-a értelmében felvételi vizsgálatot kell tenniök, mely a két intézet meglévő osztályainak tantervi különbözetére terjed ki.

A felvételi vizsgálatok anyagát intézetünkben a következőkben állapítottuk meg :

I. Reáliskolából gimnáziumba átlépőknek :

- a) I. osztályból II. gimnáziumba : latin nyelv ;
- b) II. osztályból III. gimnáziumba : latin I—II., földrajz (Afrika) ;
- c) III. osztályból IV. gimnáziumba : latin I—II—III., fizikai földrajz ;
- d) IV. osztályból V. gimnáziumba : latin I—IV., természetrajz (növénytan) ;
- e) V. osztályból VI. gimnáziumba : latin I—V., görög vagy görög-pótló irodalom és rajz V. ;
- f) VI. osztályból VII. gimnáziumba : latin I—VI., görög vagy görög-pótló irodalom és rajz V—VI. ;
- g) VII. osztályból VIII. gimnáziumba : latin I—VII., görög vagy görög-pótló irodalom és rajz V—VII.

2. Polgári fiúiskolából átlépőknek :

- a) I. osztályból II. gimnáziumba : latin I., természetrajz állattani része ;
- b) II. osztályból III. gimnáziumba : latin I—II., földrajz (Afrika) ;
- c) III. osztályból IV. gimnáziumba : latin I—III., magyar történet 1526-ig, fizikai földrajz, számtan (arany-ezüst pénzek átszámítása, agio) ;
- d) IV. osztályból V. gimnáziumba : latin I—IV., történet 1526-tól, természetrajz (biológiai rész) és algebra ;
- e) V. osztályból VI. gimnáziumba : latin I—V., görög vagy görög-pótló irodalom és rajz V., algebra geometria, természetrajz (növénytan, állattan) ;
- f) VI. osztályból VII. gimnáziumba : latin I—VI., görög vagy görög-pótló irodalom és rajz V—VI., algebra, geometria, természetrajz (IV—V—VI. tananyaga).

3. Polgári leányiskolából átlépőknek :

a) I. polg. oszt.-ból II. gimn.-ba : latin, számtan (köz. törtek), rajz. geom. (ferde szögű parallelogramma és háromszög területe), kör kerülete és területe ;

b) a II. polg. oszt.-ból III. gimn.-ba : latin I—II., földrajz (Afrika), számtan (százalékszámítás), rajz. geom. (hasáb, henger, gúla, kúp és gömb, felszínük és térfogatuk) ;

c) a III. polg. oszt.-ból IV. gimn.-ba : latin I—III., fiz. földrajz, számtan (összetett hármasszabály, kamatszámítás), rajz. geom. (az egész III. anyag, a kör kerülete és területe (I. o.), hasáb, henger, gúla, kúp, gömb felszíne és térfogata II. o.) ;

d) IV. polg. oszt.-ból V. gimn.-ba : latin I—IV., természetrajz, algebra, rajz, geometria.

4. Felsőbb leányiskolából átlépőknek :

a) I. oszt.-ból II. gimn.-ba : Lásd 3. a) ;

b) II. oszt.-ból III. gimn.-ba : Lásd 3. b) ;

c) III. oszt.-ból IV. gimn.-ba : latin I—II., történelem, fiz. földrajz alapismeretei, számtan (százalék- és kamatszámítás), rajz. geom. (a kör kerülete és területe I. o., hasáb, henger, kúp, gúla, gömb felszíne és térfogata II. o. és a III. oszt. egész anyag). ;

d) a IV. oszt.-ból V. gimn.-ba : latin I—IV., történelem (Ausztria-Magyarország jelen viszonya), természetrajz (növénytan), algebra, rajz. geom. (III—IV. oszt. anyag, a gömb felszíne és térfogata II. o.) ;

e) Az V. oszt.-ból a VI. gimn.-ba : latin I—V., görög, vagy görög-pótló irod. és rajz, történelem (Ausztria-Magyarország jelen viszonya IV. o.), természetrajz (növénytan), algebra (V.), magyar nyelv V. oszt. ;

f) A VI. oszt.-ból VII. gimn.-ba : latin I—VI., magyar nyelv VI., görög vagy görög-pótló irod. és rajz V—VI., algebra (VI. o.), a haladványok kivételével a II. fokú egyenletek megoldása (V. o.), természetrajz (ásványtan).

5. Felsőkereskedelmi iskolából átlépőknek :

Itt irányadó a középiskolai kurzus és azon tantárgyak, melyeket tanult (vallástan, német, történelem).

Felvételi vizsgálatot tesznek :

a) latin nyelvből V—VII. oszt. ;

b) görög vagy görög-pótló irod. és rajzból V—VII. ;

c) történelem (ókor), mert a világtörténelmet csak egy évig tanulják ;

d) természetrajz (állattan, az ásványtan alaki- és fizikai tulajdonságai, kristályrendszer, növénytan csak az esetben, ha nem a gimn. IV. o. végezte) ;

e) fizika VII. ;

f) algebra (hatványozás általánosítása (VI.), végtelen geometriai haladvány, szakaszos tizedes törtek, másodfokú függvény (VII.) ;

g) geometria (trigonometria VI., a VII. oszt. anyaga, a stereo geometriai részt kivéve, de esetleg a csónka gúla, kúp s gömb részének felszíne s térfogata);

h) a VIII. oszt. teljes anyaga

6. Kereskedelmi érettségivel átlépőknek :

Az I—VII. latin, görög vagy görögpótló irod. és rajz, fizika, természetrajz és a VIII. osztály teljes anyaga.

7. Tanítóképzőből elemi isk. oklevéllel átlépőknek :

a) I—VII. oszt. latin, ha gimn. IV. oszt. végzett, akkor V—VII.) ;

b) görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VII. ;

c) algebra (a VI. oszt. anyaga a haladványok nélkül, végtelen geom. haladvány, szakaszos tizedes törtek, II-od fokú egyenlet elmélete, másodfokú függvény szélső értékei VI—VII. oszt. anyaga) ;

d) geometriából (trigonometria) ;

e) a teljes VIII. oszt. anyag ;

f) a tanítóképző egyes osztályaiból átlépők különbözetet tesznek.

Lásd 5. irányadó.

8. Polgári iskolai tanítói oklevéllel átlépőknek :

Külön engedély kérendő a vkm.-tól, melynek alapján oly módon tesznek érettségi vizsgálatot, hogy ama tárgyak érdemjegyei, melyek az érettségi vizsgálatnál magasabb képesítésű polgári isk. oklevélben szerepelnek, átvételnek mind az érettségi bizonyítványba. E tárgyakból sem írásbelit, sem szóbelit nem kell tenniük, csak érettségi vizsgái különbözetet.

A polgári iskolai tanítóképző egyes osztályaiból átlépők különbözetet tesznek. Lásd 5. Irányadó stb.

9. Felső ipariskolai végzettséggel átlépőknek :

A latin, görög vagy görögpótló irod. és rajz. A többire nézve az oklevélben szereplő tárgyak és a gimnáziumi, reálskolai vagy más iskolai végzettség az irányadó ; vagy az V. oszt.-ból vizsgálat.

10. Honvéd hadapród iskolából átlépőknek :

A) *Gimn. bizonyítvány alapján :*

a) I—IV. oszt. gimn. bizonyítvány és hadapród isk. I. évf.-ből a

gimn. VI. oszt.-ba : latin V , görög vagy görögpótló irod. és rajz V., történet (ókor), természetrajz V. ;

b) a I—IV. oszt. gimn. és hadapród isk. II. évf.-ból a VII. oszt.-ba : latin V—VI., görög vagy görögpótló irod. s rajz V—VI., történet (ókor, középkor a reformációig) ;

c) az I—IV. oszt. gimn. és hadapród isk. III. évf.-ból a VIII. oszt.-ba : latin V—VII., görög vagy görögpótló irod. rajz V—VII., történet (ókor, középkor a reformációig).

B) Reáliskolai bizonyítvány alapján :

a) a reál isk. I—IV. és hadapród isk. I. évf.-ból a gimn. VI. o.-ba : latin V., görög vagy görögpótló irod. és rajz V., történet (az ókor), természetrajz (állattan) ;

b) a reál isk. I—IV. és hadapród isk. II. évf.-ból a gimn. VII. oszt.-ba : latin V—VI., görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VI., történelem (ókor és középkor a reformációig) ;

c) a reál isk. I—IV és hadapród III. évf.-ból a gimn. VIII. oszt.-ba : latin V—VII., görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VII., történet (az ókor és középkor a reformációig).

C) Polgári isk. bizonyítvány alapján :

a) a polg. isk. I—IV. és hadapród isk. I. évf.-ból a gimn. VI. oszt.-ba : latin V., görög vagy görögpótló irod. és rajz V., természetrajz (állattan), történet (Magyarország s Ausztria jelen viszonya IV. ;

b) a polg. isk. I—IV. és hadapród isk. II. évf.-ból a gimn. VII. oszt.-ba : latin V—VI., görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VI., történelem (Ausztria s Magyarország jelen viszonya IV.) ;

c) a polg. isk. I—IV. és hadapród isk. III. évf.-ból a gimn. VIII. oszt.-ba : latin V—VII., görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VII., történet, mint a C) b) pontban).

Érettséginnél a VII. oszt. különbözet és VIII. oszt. teljes anyaga.

II. Honvéd főreáliskolából átlépőknek :

A) Gimn. bizonyítvány alapján :

a) a gimn. I—IV. oszt. és h. főreál I. évf.-ból gimn. VI. oszt.-ba : latin V., görög vagy görögpótló irod. és rajz V., természetrajz (állattan) ;

b) a gimn. I—IV. és h. főreál II. évf.-ból gimn. VII. oszt.-ba : latin V—VI., görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VI., ásványtan vegytan nélkül ;

c) érettséginnél a VII. oszt. különbözet és VIII. oszt. teljes anyaga.

B) Reáliskolai bizonyítvány alapján :

a) reálisk. I—IV. oszt. és h. főreál I. évf.-ból a gimn. VI. oszt.-ba :
Lásd 11. A), a) ;

b) a reálisk. I—IV. oszt. és h. főreál II. évf.-ból a gimn. VII. oszt.-ba : Lásd 11. *A), b)*,

c) a reálisk. I—IV. oszt. és h. főreál III. évf. a gimn. VIII. oszt.-ba lásd 10. *C), c)*;

C) Polgári iskolai bizonyítvány alapján :

a) polg. I—IV. és h. főreál I. évf.-ból a gimn. VI. oszt.-ba : latin V., görög vagy görögpótló irod. és rajz V., történet (Ausztria—Magyarország jelenlegi viszonya), természetrajz (állattan) ;

b) polg. I—IV. és h. főreál II. évf.-ból a gimn. VII. oszt.-ba : latin V—VI., görög vagy görögpótló irod. és rajz V—VI., történet (Ausztria és Magyarország jelenlegi viszonya), természetrajz (ásványtan, kémia nélkül) ;

c) polg. I—IV. és h. főreál III. évf.-ból a gimn. VIII. oszt.-ba : Lásd 10. *C), c)*.

12. Átlépés az anektált tartományok gimnáziumaiból :

a) A banjalukai főreál évvégi bizonyítványai államérvényesek, de a jelentkezők a magyar nyelv s irodalomból s Magyarország történetéből, a reál és gimn. különbözőeti anyagából vizsgálatot tesznek ;

b) A szerajevói és mostari főgimn. osztály- és érettségi bizonyítványai államérvényesek. Az átlépők vizsgálatot tesznek a magyar nyelv s irodalomból, Magyarország történetéből és görög vagy görögpótló irod. és rajzból. Az érettséginel pedig ebből kiegészítő vizsgálatot ;

c) a vizsgát ott kell letenniök, hol tanulmányaikat folytatni akarják. Az érettségi vizsgát pedig a Vkm.-től kijelölendő főgimnáziumban ;

d) akik mohamedán vallásúak és görög nyelv helyett rendes tárgyként az ó-arab nyelvet tanulták, azok ha érettségi után az egyetemen filozófiai szakra óhajtanak lépni, a vkm.-től kijelölendő főgimn.-ban a magyar nyelv s irodalmon, Magyarország történetén kívül görög nyelvből is tesznek vizsgálatot (L. 1883. 39757. sz. és 1889. évi 240335 sz. és 1901. évi 23584. sz. min. rend.).

13. Külföldi középiskolából átlépőknek :

a) Az 1889. évi 54452. sz. min. r. a. a miniszteriumhoz kell folyamodni ;

b) az 1899. évi 71898. sz. min. r. kiterjed a horvátszlavonországi középiskolákból átlépőkre ;

c) vizsgálati tárgy : magyar nyelv és irodalom, Magyarország földrajza és történelme.

Szeptember hó 5-én d. e. 8 órakor kezdjük meg a tanévet a Szentlélek ünnepélyes segítségével hívásával.

Figyelmeztetjük a szülőket és a tanulókat, *hogy ódon könyvek vásárlásától óvakodjanak, vagy legalább is nagy körültekintéssel járjanak el ; a használandó tankönyvek jegyzékében jelzett kiadásokra figyelemmel legyenek ;* elrongyolódott, nem eléggé tiszta könyvek károsak a tanulók előmenetelére és egészségére. **Figyelmeztetjük továbbá a tanulókat arra is, hogy az iskolai fegyelmi szabályok a nagy szünet tartama alatt is kötelezők s így ezekhez szigorúan alkalmazkodni tartoznak. Azon tanuló, aki ezek ellen vét, a következő tanévben fölvételre nem számíthat.**

A vidéki szülők gyermekeik részére fölfogadandó szállás iránt az igazgatóságnál tudakozódhatnak. A szegedi konviktusok fölvételi és ellátási föltételeit jelen értesítőnk végén ismertetjük.

7. Szeged város polgármesterének rendelete a vidékről bejáró tanulókra vonatkozólag.

A nem Szegeden lakó, hanem ide naponkint bejáró tanulókra vonatkozólag közöljük Szeged város polgármesterének 1914. évi június hó 3-án kelt 4201/1914. eln. számú rendeletéből a következőket: „A nem Szegeden lakó, hanem ide csak naponkint bejáró idegen iskolás gyermekek útján elterjedhető ragályos betegségnek korlátozása céljából a t. főorvos úr javaslatához képest az 1876. évi XIV. t.-c. 2. §-a alapján minden típusu középiskolák, tanintézetek, polgári és elemi iskolák a jövő tanévtől kezdve *a szomszédos községek valamelyikéből ide járó és állandóan nem itt lakó iskolásoktól orvosi bizonyítványt kérjenek mindannyiszor, valahányszor az iskolások két napon túl kimaradnak.* Ezen orvosi bizonyítványokban minden esetben meg legyen említve, hogy *a tanuló ragályos betegségben szenvedett-e* vagy sem, s a ragályos betegség esetén a *fertőtlenítés megtörtént-e* vagy sem? A ragályos megbetegedésekről szóló bizonyítványokat pedig betekintés és esetleges további rögtönös intézkedés végett *a tiszti főorvosi hivatalnak az egyes igazgatóságok késedelem nélkül küljék be.*

Hasonlóan orvosi bizonyítvány kérendő az idegen helyen lakó tanuló-tólakkor is, ha kimaradása a családban előfordult ragályos megbetegedés miatt történt. Ezen orvosi bizonyítványokban az lesz igazolandó, hogy a tanuló egészséges és a betegről úgy *el van különítve, hogy az iskolába minden aggály nélkül járhat. Ilyen bizonyítványok betekintés végett a t. főorvosi hivattal szintén közlendők az illető igazgatóságok által.*

Magától értetődik, hogy ezen rendeletem a tanhatóságoknak azon jogát, hogy két napon túl való és orvosilag igazolandó mulasztás esetén mindazon esetekben, midőn akár a vidéki tanuló előleges kikérése miatt, akár más családi vagy egyéb hitelt érdemlő s a szülők vagy gyámok által igazolt okokból az orvosi bizonyítványok követelésétől eltekinthetnek: érinteni nem kívánja.“

Szeged, 1915. évi május 22-én.

Keller János,
főgimn. igazgató.

X.

A jövő tanévben használandó tankönyvek jegyzéke.

Első osztály.	K f		K f
Róm. kath. nagyobb katekizmus, kötve	—64	Kőrösi: Földrajz, 7. kiadás	2.40
Acsay-Bartha-Madarász: Magyar nyelvtan 3. kiadás	—70	Kogutovicz: Földr. isk. atlasz, 11. kiadás	2.—
Acsay-Bartha-Madarász: Magyar olvasókönyv 3. kiadás	2.40	Ormándy: Természetráajz, 2. kiadás	2.40
Fodor-Székely: Liber-Sexti, 3. kiadás	2.40	Suták-Vörös: Számтан 9. kiadás	3.—
Kőrösi: Földrajz, 9. kiadás	1.50	Huszka: Rajzoló geometria, 2. kiadás	1.—
Kogutovicz: Földrajzi isk. atlasz 11. kiadás	2.—	Häuselmanns: Vorlagen, I—II. 3. kiadás	2.16
Ormándy: Természetráajz, 3. kiadás	2.—	Zsasskovszky: Énekkönyv 10. kiadás	2.40
Suták-Vörös: Számтан, 9. kiadás	3 —	A nem énekesek részére: Sik-Schütz: Imádságos könyv	2.80
Huszka: Rajzoló geometria, 3. kiadás	2.40	Rajztábla, 1/4 íves teljes felszerelés	4.—
Zsasskovszky: Énekkönyv 10. kiadás	2.40	Rajzeszköz	3.—
A nem énekesek részére: Sik-Schütz: Imádságos könyv	2.80	Veszprémi: Magyar helyesírás 3. kiadás	—80
Rajztábla, 1/4 íves teljes felszerelés	4		
Rajzeszköz	3.—	Harmadik osztály.	
Rajztömb	— 90	Titz: Bibliai történetek (újszövetség)	2.—
Veszprémi: Magyar helyesírás 3. kiadás	80	Acsay-Bartha-Madarász: Rendszeres magyar nyelvtan	1.—
Második osztály.		Acsay-Bartha-Madarász: Magyar olvasókönyv	2.60
Titz: Bibliai történetek (ószövetség)	1.60	Fodor-Székely: Liber-Sexti, 2. kiadás	4.—
Acsay-Bartha-Madarász: Magyar nyelvtan 2. kiadás	—70	Endrei-Szele: Német nyelvkönyv, 8. kiadás	2.60
Acsay-Bartha-Madarász: Magyar Olvasókönyv 2. kiadás	2.40	Jászai: Magyarország története, 3. kiadás	2.—
Fodor-Székely: Liber-Sexti, 3. kiadás	2.40	Kőrösi: Földrajz, 7. kiadás	1.—

	K f
Kogutovitz: Földr. isk. atlasz 11. kiadás	2.—
Vörös: Fizikai földrajz, 3. kiad.	1.40
Suták-Vörös: Számтан, 9. kiad.	3.—
Huszka: Rajzoló geometria, 2. kiadás	1.20
Zsaskovszky: Énekkönyv, 10. kiadás	2.40
A nem énekesek részére: Sik- Schütz: Imádságos könyv	2.80
Rajztábla, $\frac{1}{2}$ íves teljes felsze- relés	6.—
Rajzeszköz	3.—
Veszprémi: Magyar helyesírás, 3. kiadás	—80

Negyedik osztály.

Titz: Róm. kath. szertartástan	1.50
Bartha-Prónai: Stiliztika 4. ki- adás	3.20
Arany-Lehr: Toldi, 14. kiadás	2.40
Fodor-Székely: Liber-Sexti, 2. kiadás	4.—
Endrei-Szele: Német nyelv- könyv, 8. kiadás	2.60
Jászai: Magyarország törté- nete, 2. kiadás	2.40
Ormándy: Növénytan, 2. kiad.	3.80
Suták: Algebra, 3. kiadás	2.60
Huszka: Rajzoló geometria, 2. kiadás	1.20
Zsaskovszky: Énekkönyv, 10. kiadás	2.40
A nem énekesek részére: Sik- Schütz: imádságos könyv	2.80
Rajztábla, $\frac{1}{2}$ íves teljes felsze- relés	6.—
Rajzeszköz	3.—
Veszprémi: Magyar helyesírás, 3. kiadás	—80

Ötödik osztály.

Schütz: Katholikus hittan	1.40
Bartha-Prónai: Retorika, 3. ki- adás	3.40
Zsámboky: M. T. Ciceronis oratio de imperio Gn. Pom- pei, 4. kiadás	1.20

	K f
Geréb: M. T. Cicero védő- beszéde A. Licinius Archias ügyében, 3. kiadás	—70
Cserép: Szemelv. Ovid. művei- ből, 3. kiadás	2.—
Cserép: Római régiségek, 6. kiadás	3.20
Endrei-Szele: Német olvasó- könyv, 4. kiadás	3.40
Szele-Osztie: Német stilus- gyakorlatok	2.80
Maywald: Görög nyelvtan, 6. kiadás	3.—
Maywald: Görög gyakorló- és olvasókönyv, 5. kiadás	1.80
Szölgvény: Világtörténelem, 3. kiadás	2.60

Kogutowicz: Történelmi isko- lai atlasz, 3. kiadás	3.—
Ormándy: Allattan, 2. kiadás	5.—
Suták: Algebra, 3. kiadás	2.60
Lóky: Geometria, 2. kiadás	4.80
Zsaskovszky: Énekkönyv, 10. kiadás	2.40
A nem énekesek részére: Sik- Schütz: Imádságos könyv	2.80
Veszprémi: Magyar helyes- írás, 3. kiadás	—80
Prónai: Magyar szavalókönyv	2.60

Azok részére, kik görög nyelvet nem tanulnak.

Badies: Magy. irodalmi olvasó- könyv, 7. kiadás	2.80
Geréb: Szemelv. Herodotos- ból, 4. kiadás	1.80
Csengeri: Homeros Iliása, 4. kiadás	3.—
Gyomlay: Homeros Odyssei- ája, 4. kiadás	3.—
Schill: Görög régiségek, 4. kiadás	2.80

Hatodik osztály.

Schütz: Erkölcesstan	1.40
Bartha-Prónai: Poetika, 3. kiadás	3.80
Shakspere-Petőfi-Névy: Corio- lanus, 5. kiadás	1.20
Kalmár: Szemelvények Titus Livius római történetéből, 4. kiadás	3.60

K f	K f		
Cserép: Szemelvények Vergilius Aeneiséből, 4 kiadás	2.—	Cserép: Római régiségek, 6. kiadás	3 20
Cserép: Római régiségek, 6. kiadás	3.20	Csengeri: Homeros Iliása, 4. kiadás	4.—
Endrei-Szele: Német olvasókönyv, 4. kiadás	3.40	Dávid: Szemelvények Herodotos műveiből, 4. kiadás	1.80
Szele-Osztie: Német stílusgyakorlatok	2.80	Maywald: Görög nyelvtan, 6. kiadás	3.—
Maywald: Görög nyelvtan, 6. kiadás	3.—	Wagner—Horváth: Görög régiségek, 2. kiadás	3.—
Maywald: Görög gyakorló- és olvasókönyv, 4. kiadás	2.50	Goethe-Szele: Hermann und Dorothea	1.—
Szölgyémy: Világtörténet, 4. kiadás	3.—	Schiller—Heinrich: Wilhelm Tell, 7 kiadás	1.60
Kogutovitz: Tört. isk. atlasz 3. kiadás	3.—	Szemák: Német olvasókönyv, 5 kiadás	3.20
Ormándy: Ásványtan kémiával	3.60	Szele-Osztie: Német stílusgyakorlatok	2 80
Suták: Algebra, 2. kiadás	2.—	Szölgyémy: Világtörténet, 3 kiadás	2.80
Lóky: Geometria, 2. kiadás	4.80	Kogutovitz: Történelmi isk. atlasz, 3 kiadás	3.—
Lutter: Szorszámi és szögmért. táblák, 16. kiadás	2.40	Vörös: Kísérleti természettan, 3. kiadás	5 80
Zsaskovszky: Énekkönyv, 10. kiadás	2.40	Suták: Algebra, 2. kiadás	2.—
A nem énekesek részére: Sik-Schütz: Imádságoskönyv	2.80	Lóky: Geometria	2 40
Veszprémi: Magyar helyesírás, 3. kiadás	—80	Lutter: Szorszámi és szögmértani táblák, 16 kiadás	2.40
Prónai: Magyar szavalókönyv	2.60	Zsaskovszky: Énekkönyv, 10. kiadás	2 40
Azok részére, kik görög nyelvet nem tanulnak.		A nem énekesek részére: Sik-Schütz: Imádságoskönyv	2.80
Badics: Magyar irod. olvasókönyv, 7. kiadás	2.20	Veszprémi: Magyar helyesírás, 3. kiadás	—80
Sophokles-Csiky: Antigone, 3. kiadás	1.—	Prónai: Magyar szavalókönyv	2.60
Schill: görög régiségek, 4. kiadás	2.80	Azok részére, kik görög nyelvet nem tanulnak.	
Hetedik osztály.		Badics: Magyar irodalmi olvasókönyv, 5. kiadás	3.60
Schütz: Egyháztörténelem	1.80	Földi: Demosthenes válogatott beszédei, 2. kiadás	1.50
Prónai: A magyar irod. tört. 2. kiadás	3.60	Szilasi: Szemelvények Thukidides műveiből, 2. kiadás	2.80
Szinnyei: Magyar nyelv, 9. kiadás	1.40	Schill: Görög régiségek, 4. kiadás	2.80
Dávid: Ciceronis Orationes Selectae, 2. kiadás	1.60	Jebb-Fináczy: A görög irodalom története, 5. kiadás	1.80
Cserép: Szemelvények Vergilius Aeneiséből, 4. kiadás	2.—	Nyolcadik osztály.	
Bartal-Malmosi: Sallustius	1.40	Schütz: Kath. hitvédelem, 2. kiadás	1.80

XI.

Melléklet.

A szegedi konviktusok.

Felvételi és ellátási feltételek.

Szeged konviktusai a következők :

1. A *Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület nevelőintézete* a városi főgimnázium közvetlen szomszédságában épült s 200 növendékre van berendezve a modern pedagógiai és egészségügyi követelményeknek megfelelően. A felügyeletet az igazgató mellett 4 középiskolai tanárjelölt gyakorolja. Felvételért július 10-ig kell folyamodni. A kérvényhez melléklendő : 1. az utolsó iskolai bizonyítvány, 2. születési bizonyítvány, 3. egészségi bizonyítvány, 4. oltási, illetve újraoltási bizonyítvány. Az évi ellátási díj 600 korona, a felvételi díj 40 korona. Az intézet igazgatója : *Hauser Sándor*, áll. felső ker. iskolai tanár, aki készséggel adja meg a szükséges felvilágosításokat. Cím : D. M. K. E. nevelőintézete, Szeged.

2. A *Délvidéki gazdák konviktusa* a Kálvária-utcában. Igazgató : *Striegl József*, áll. főgimn. rendes tanár. A fölvételt a Délvidéki Földművelők Gazdasági Egyesületének elnöksége eszközli Temesvárott. A fölvételt kérő folyamodványok oda címezendők. A fölvételi díj 34 korona, ebben foglaltatik az orvosi díj, bútorhasználat stb. A fölvételért való pályázat határideje július 15. Teljes ellátás egész évre 500 korona.

3. A *Gyertyámos községi, illetve magyar nyelvterjesztő egyesületi* 3 konviktus : a) a Kálvária-utcai. Jelentkezni lehet írásban július 31-ig Gyertyámoson és a konviktus igazgatóságánál Szegeden. Cím: Községi konviktus gondnoksága. Igazgatója : *Somogyi József*, áll. főgimn. rendes tanár ; b) a Szentháromság-utcai. Igazgatója : *Römer Péter*, csanádegyházmegyei áldozópap, áll. főgimnáziumi hittanár ; c) a Kossuth-utcai. Igazgatója : *Lippay György dr.*, áll. főgim. rendes tanár. A fölvételt az intézetek igazgatósága eszközli írásbeli kérelemre Szegeden. Ellátási

díj egész évre 500 korona, beíratási, orvosi, bútorhasználati díj 34 korona.

4. A *Magy. kir. államvasutak internátusa* a MÁV. alkalmazottjai gyermekeinek nevelésére.

5. *Szegedi Diák-Otthon* a Tisza Lajos-körúton az államvasutak üzletvezetőségével szemben. Igazgató-tulajdonos: *Bohn Károly*. A teljes ellátás évi 550 korona. Bútorhasználati díj 40 korona. A kellőleg felszerelt kérvények Bohn Károly igazgató-tulajdonoshoz nyújtandók be július 31-ig.

6. A *szegedi zsidó hitközség felügyelete alatt álló „Tanulók Otthona“* Szentgyörgy-tér 7. sz. Igazgatójuk: *Bródy Mihály*, áll. fő-reáliskolai és *Derszib Béla*, áll. felső keresk. isk. tanár. Ellátási díj havi 65 korona. Felvételi, orvosi és bútorhasználati díj egész évre 40 korona. A kellőleg felszerelt kérvények a konviktus igazgatóságához (Szentgyörgy-tér 7. sz.) nyújtandók be. Az intézet felvesz elemi-, polgári-, felső keresk. iskolai, gimnáziumi, reáliskolai, tanítóképző-intézeti és felső ipariskolai bármily vallású tanulókat. A felvételi kérvényhez születési, újraoltási bizonyítvány és a legutolsó évről szóló iskolai bizonyítvány csatolandó.

7. *Szent Gellért Konviktus* középiskolai kath. fiúnevelő-intézet. Az intézet róm. kath. vallású középiskolai (gimnáziumi, reál-, polgári- és kereskedelmi iskolai) tanulókat vesz fel. Felvételre július 25-éig kell jelentkezni az intézet igazgatóságánál (Mayer Márton, áll. főgimn. tanár). Melléklendő a legutolsó iskolai bizonyítvány, keresztlevel és orvosi bizonyítvány. Felvételi, orvosi és bútorhasználati díj fejében 35 koronát kell fizetni. A növendékek évi 700 korona tartásdíja havi 70 koronás részletekben előre fizetendő. Részletes utasítással szolgál a konviktus igazgatósága. (Madách-u. 23.)

8. *Szerb-bánati vagyonszomság fiúotthona Új-Szegeden*. A fölvételt a Szerb-bánati vagyonszomság elnöksége eszközli. (Néra-Solymos, u. p. Bázias). A fölvételt kérő folyamodványok oda címezendők. A fölvételi díj 20 korona. A vagyonszomság területén lakó igényjogosultak gyermekei 0—400 koronáért, mások 600 koronáért vehetők fel. A fölvételért való pályázat határideje július 15. Az intézet igazgatója: *Horváth János*, áll. főgimnáziumi tanár.

TARTALOMMUTATÓ.

	Lap
Dr. Lázár György	I—II
Háborús előadások. (A világháború genezise. Háború és vallás. A világháború és kultúránk. A háború és az iskola. Háború és irodalom.)	3—87
II. Adatok az intézet történetéhez az 1914—15. tanévben. I. A háborús esztendő hatása intézetünkre s annak működésére. 1. Tanári testület. Személyi változások a háború miatt. 2. Változások az intézet kezelésében levő tőkékben. 3. Az ifjúság hadi kölesönjegyzése. 4. Az ifjúság adakozása. 5. A tanári kar sociális és irodalmi működése.	88—91
II. A) <i>Az intézet állapota</i> : 1. Alakuló értekezlet. 2. Az iskolai év kezdete. 3. Az intézeti épület 4. Egészségügy. 5. Tanszerek. 6. Segélyezési ügy	91—94
B) <i>Az intézet működése</i> : 1. Valláserkölcsi nevelés. 2. Fegyelemtartás. 3. Oktatás. a) A tanítás menete általában. b) Az elvégzett anyag. c) A testi nevelés. d) Az egyes tantárgyakból elvégzett tananyag. 4. A vizsgálatok. 5. Érintkezés a szülőkkel. 6. A tanárok irodalmi és társadalmi működése. 7. Az ifjúsági könyvtár szervezete és forgalmi kimutatása. 8. Ifjúsági egyesületek: a) Az önképzőkör működése, ifj. ünnepélyek, pályakérdések eredménye. b) A Szavalókör ez évi működése. c) A Gyórsírókör működése, tróversenyei, vagyoni kimutatása. d) Az ifjúsági segélyzöbgyelet működése s vagyoni kimutatása	95—109
C) <i>Általános ügyek</i> : 1. Látogatások. 2. Iskolai ünnepélyek. 3. Kirándulások.	109—110
III. <i>Könyv- és szertárak</i> : 1. Könyvtárak: a) Tanári könyvtár. b) Ifjúsági könyvtár: 1. Önképzőköri könyvtár. 2. Ifjúsági nagyobb könyvtár. 3. Ifjúsági kisebb könyvtár. 4. A kötelező olvasmányok tára. 2. Szertárak: a) természettani, b) természetrajzi, c) vegytani, d) történelmi- és földrajzi, e) filológiai szertár, f) ének- és zeneszerek, g) érem- és régiséggyűjtemény-, h) rajzszerár, i) tornaszertár	111—116
IV. <i>Az intézet személyzete</i> : a) a kötelezett tantárgyak tanárai, b) a más vallású tanulók hitoktatói, c) a nem kötelezett tantárgyak tanárai, d) iskolaorvos és egészségtan-tanár, e) a katona-gyakorlatok és céllövés vezetője, f) vívómesterek	117—120

V. <i>A tanulók érdemsorozata : a) a kötelezett, b) a nem kötelezett tantárgyakból.</i>	122—153
VI. <i>Az iskolai év bezárása : 1. Évzáró 2. Ösztöndíjak. Jutalmak. Az intézet jötevői 1. a) ösztöndíjas, b) jutalmazott tanulók. II. Az intézet jötevői</i>	154—157
VII. <i>Statisztikai adatok az elmúlt iskolai évről. 1. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán. 2. A tanulók megoszlása vallás, 3. anyanyelv, 4. nyelvismeret, 5. szülei, ill. gyámjuk foglalkozása szerint. 6. Magaviselet. 7. A tanulók illetőségének kimutatása. 8. Előmenetel. 9. Az érettségi vizsgálat eredménye.</i>	158—162
VIII. <i>Az érettségét tett tanulók kimutatása : a) írásbeli tételek, b) az érettségizett tanulók névsora</i>	163—164
IX. <i>Értesítés a jövő tanévre. 1. A jelentkezés ideje. 2. Bemutatandó okmányok. 3. Tandíjak. 4. Segélyezés. 5. Javító- és pótló vizsgálatok. 6. Felvételi (különbözeti) vizsgálatok. 7. Szeged város polgármesterének rendelete a vidékről bejáró tanulókra vonatkozólag.</i>	165—174
X. <i>A jövő tanévben használandó tankönyvek jegyzéke</i>	175—178
XI. <i>Melléklet. A szegedi konviktusok</i>	179—180
